

De Damspelende Schillenboer

**Door Innovatie tot Wereldzaken
Carl Gustav Jung in mijn Fabriek**



**2025
Govert Westerveld**

De Damspelende Schillenboer

**Door Innovatie tot Wereldzaken
Carl Gustav Jung in mijn Fabriek**



**2025
Govert Westerveld**

De Damspelende Schillenboer

**Door innovatie tot wereldzaken
Carl Gustav Jung in mijn Fabriek**



**2025
Govert Westerveld**



Copyrighted.com
Registered & protected

xBsoxw3j1LVb4Wy5
October 1, 2025 at 9:38 AM

De Dampspelende Schillenboer. Door innovatie naar wereldzaken. Carl Gustav Jung in mijn fabriek.

© Govert Westerveld 2025

Cronista Oficial de Blanca (2002-1919)

Hispanista de la Asociación Internacional de Hispanistas

Historiador Oficial de la Federación Mundial del Juego de Damas (FMJD)

Todos los derechos reservados. Ninguna parte de este libro puede ser usada o reproducida en ninguna forma o por cualquier medio, o guardada en base de datos o sistema de almacenaje, en castellano o cualquier otro lenguaje, sin permiso previo por escrito de los autores, excepto en el caso de cortas menciones en artículos de críticos o de media.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced or distributed in any form or by any means, or stored in a database or retrieval system, in Spanish or any other language, without the prior written consent of the authors, except in the case of brief quotations embodied in critical articles or reviews.

ISBN:

Hard cover (Imprint: Lulu.com)

eBook: without ISBN

Dedicatie

Aan de Nederlandse tuinders,
die me met geduld en eenboud
de liefde voor de natuur bijbrachten.

Voorwoord

Dit boek is geen traditioneel verhaal, noch een theoretisch werk over psychologie of ondernemerschap. Het is een levend document: een verslag van een zoektocht die begon in stilte, zich verdiepte in zelfonderzoek, en uitmondde in een leven vol mentale en morele keuzes. Centraal staat de vraag: wat betekent het om werkelijk jezelf te worden — innerlijk én maatschappelijk?

Doorheen dit werk is de Jungiaanse psychologie mijn gids geweest, niet als dogma, maar als denkkader dat ruimte laat voor symboliek, twijfel en individuatie. Het damspel — ogenschijnlijk stil — vormde mijn eerste leerschool in strategie, concentratie en doorzettingsvermogen. Het leerde mij meer dan menig opleiding: hoe men geconcentreerd, vooruitziend en creatief kan denken. Diezelfde denkhouding bracht later succes in het zakenleven en hielp cultuurverschillen te overstijgen, ideeën om te zetten in innovatie, en intuïtie te combineren met feiten.

Succes ontstaat echter niet in een vacuüm. In Spanje ontmoette ik een vrouw die meer was dan een levenspartner: zij bood emotionele stabiliteit, praktische steun en vertrouwen. Wanneer het leven in het buitenland zijn scherpe kanten liet zien, bracht zij evenwicht. Dankzij haar kon ik mij volledig op mijn werk richten, wetend dat het fundament thuis stevig stond. Haar aanwezigheid in mijn verhaal kan dan ook niet onbenoemd blijven.

Voor mij was het damspel altijd meer dan een spel; het was een model voor het leven en het zakendoen. Zoals de uitgebreide lijst van cognitieve eigenschappen laat zien, vereist dammen inzicht, strategisch denken, mentale veerkracht en creativiteit. Het bord daagt de geest uit op manieren die sterk overeenkomen met de complexiteit van zakelijke beslissingen: anticiperen op meerdere niveaus, probleemoplossend vermogen tonen, flexibel reageren op onverwachte zetten, en beslissingen nemen onder onzekerheid.

Elke stelling op het bord is een microkosmos van uitdagingen; geheugen en herkenning helpen bij het zien van patronen, lange termijn planning is essentieel, en emotionele beheersing maakt het verschil tussen succes en falen. Na elke partij volgt zelfreflectie: leren van fouten, analyseren van keuzes en verbeteren van strategieën.

In dit opzicht is dammen een krachtige metafoor voor ondernemerschap. Jung zou hier wellicht de archetypische dimensie in zien: het bord als spiegel van het innerlijke denken, het bewust omgaan met strategieën als uitdrukking van het Zelf in actie. De cognitieve rijkdom van het spel is niet beperkt tot het bord; de vaardigheden die hier ontwikkeld worden, zijn direct toepasbaar in het zakendoen, waar inzicht, geduld en mentale discipline vaak het verschil maken.

Wie dit boek leest, zal mij volgen langs de binnenwegen van de geest — soms poëtisch, soms analytisch, soms confronterend. Mijn ervaringen met bedrijven, universiteiten, sociale relaties en innerlijke transformaties zijn niet bedoeld als voorbeeld, maar als aanmoediging: om te durven denken, onafhankelijk te blijven, stil te staan en daarna opnieuw te

handelen. Denken, voelen en handelen vormen samen een levenshouding die méér is dan succes alleen: trouw blijven aan het Zelf.

Jungs inzichten, eigen ervaringen, historische observaties en poëzie nodigen de lezer uit tot reflectie. Misschien roept het herkenning op, misschien wrijving, misschien inspiratie. In alle gevallen hoop ik dat het iets in beweging zet.

Dit is een denkboek. Wie niet wil nadenken, zal hier weinig vinden. Ook de gedichten in dit werk zijn bedoeld als uitnodiging om stil te staan bij diepere lagen en verbanden.

Een voorbeeld uit mijn eigen leven: mijn hypothese uit 1992 dat koningin Isabel in 1476 de nieuwe sterke dame in het schaakspel introduceerde, werd in 2004 bevestigd door José Antonio Garzón Roger en kreeg internationale erkenning. Aanvankelijk wees de academische wereld mijn idee af, deels om politieke redenen. Dit leerde mij dat ideeën tijd nodig hebben om te rijpen, maar dat hun waarde uiteindelijk zichtbaar wordt. Evenzo bevestigde Garzón in 2010 met documenten mijn hypothese dat het eerste damboek niet door Antonio de Torquemada, maar door Juan de Timoneda was geschreven.

Mijn boeken zijn geen kant-en-klare waarheden, maar uitnodigingen tot reflectie. Ze nodigen uit tot eigen denken, kritisch onderzoek en het ontdekken van nieuwe verbanden, waarvan de betekenis soms pas jaren later zichtbaar wordt.

Govert Westerveld

INHOUD

1	Stilte en Intelligentie	2
1.1	Waarom intelligente mensen vaak stil zijn ...	2
1.2	Stilte als overlevings-mechanisme, niet als afwijzing	3
1.3	Jung over introversie en stilte	4
2	Het Gewicht van Bewustzijn.....	5
2.1	De last en gave van diep inzicht in emoties en onuitgesproken waarheden.....	5
2.2	Jung's visie op bewustzijn en onbewuste lagen	6
2.3	Voorbeelden uit mijn leven: gevoeligheid voor gevoelens van anderen	7
2.3.1	De Joden.....	8
2.3.2	Slotopmerking	12
3	De Pijn van Oppervlakkigheid	17
3.1	Small talk als bron van innerlijke pijn.....	17
3.2	Jung over 'persona' en het masker van sociale rollen	18
3.3	Persoonlijke ervaring: wanneer stilte meer zegt dan woorden.....	18
3.4	Haiwai, 1982 – De prijs van de glimlach	19
4	De Schaduwzijde van Verbinding.....	22
4.1	Moeilijke relaties door onbewuste schaduwen	22
4.2	Jung over projectie, overdracht en emotionele uitputting	23
4.3	Ervaringen uit mijn leven: gezien worden voorbij het masker	23
5	Vrijheid en Isolement.....	25
5.1	Isolement als bevrijding.....	25
5.2	Solitude als start van mijn ware zelf	26
5.3	Wanneer eenzaamheid kracht wordt.....	27
5.4	Alleen zijn terwijl je niet alleen bent	27

6	Innerlijke Transformatie en Groei	28
6.1	Grenzen stellen als daad van zelfbehoud	28
6.2	Jung en de projectie van verwachtingen	29
6.3	Mijn weg naar emotionele onafhankelijkheid.....	29
6.4	Ervaring bij Oxyde Chemicals B.V.	30
6.5	Eerste inzichten in het zakenleven.....	32
6.5.1	Leergeld: leren denken achter het dambord en in het leven	34
6.5.2	Slotopmerking.....	38
6.5.3	Een vaste baan	42
6.6	Aandeelhouder van Zoster S.A. – Van visie naar verwezenlijking	46
6.6.1	Wereldklasse door toewijding	48
6.6.2	Betalingsdiscipline en vertrouwen	49
6.7	Jungiaanse reflectie	51
7	De spanning tussen authentiek 7. Mentale Intelligentie en Strategie.....	53
7.1	Jung en de ontwikkeling van mentale intelligentie	53
7.2	Voorbeelden uit militaire tijd en zakenleven	53
7.3	Nieuwe markten en toepassingen vinden ...	56
7.4	Drie ondernemingen.....	57
7.5	Flavonoïdenzaak I	59
7.5.1	Bitterstof	59
7.5.2	Smaakverbeteraar	61
7.5.3	Citroenpoeder	62
7.5.4	Lemon bioflavonoid complex 13%.....	62
7.5.5	Zosfor.....	63
7.5.6	Strategische afsluiting	63
7.5.7	Jungiaanse reflectie.....	64
7.6	Flavonoïdenzaak II	65
7.6.1	Nieuw rozemarijnextract.....	66
7.6.2	Vermageringsproduct.....	66
7.6.3	Antibacteriële effecten.....	67

7.7	Het Dambord als spiegel van het denken ...	69
7.8	Jungiaanse reflectie.....	72
8	Vertrouwen en Authentieke Relaties	74
8.1	Vertrouwen zonder papieren: een onzichtbare sleutel.....	74
8.2	Het belang van integriteit in zakelijke en persoonlijke relaties.....	75
8.3	De last van onevenwichtige relaties.....	75
8.4	Tuinders.....	76
8.4.1	Slotopmerking	82
8.4.2	Jungiaanse reflectie bij <i>Tuinders</i>	86
9	Symboliek, Filosofie en Poëzie	88
9.1	Archetypische beelden in cultuur en poëzie.....	88
9.2	Mijn historische en poëtische werk als brug tussen denken en voelen	88
9.3	Filosofie en literatuur als archief voor de toekomst.....	89
9.3.1	Academische weerklank en persoonlijke reflectie	89
9.3.2	Erkenning en bevestiging.....	91
9.3.3	De schaduw van de vernieuwer: Dr. Cárceles Sabater	92
10	Slotbeschouwing: Leven met Jung	94
10.1	Het blijvende belang van Jungs inzichten in mijn leven	94
10.2	Oproep tot zelfreflectie, stilte en authentiek zijn	95
10.3	Mentale intelligentie als rode draad in het leven	95
10.3.1	Slotreflectie – Een boodschap voor toekomstige generaties.....	96
11	Vertrouwen, Privacy en Moreel Kompas	98
11.1	Intuïtie als eerste waarschuwingssignaal ...	98
11.2	Wat een geopende envelop symboliseert....	98
11.3	Gedicht “Briefgeheim”	99
11.1	Slotopmerking.....	102

11.2	Morele opvoeding en professioneel besef .	107
11.3	Svenson – Vriendschap, verlies en menselijke tragiek	107
11.4	Jung, het collectief en ethisch handelen ...	108
11.5	Reflectie op het gedicht 'Briefgeheim'	108
12	Van mislukkingen leer je winnen.....	109
12.1	Kritiek, doorzettings-vermogen en de adelaarsoog in verkoop.....	109
12.2	Een marketing man	111
12.3	12.3 Jungiaanse mislukkingen en transformatie	112
12.4	Jung, de schaduw en het zelfvertrouwen ...	114
12.5	Jeugdkampioen van Nederland 1963.....	115
12.5.1	Gedicht “Jeugdkampioen“	116
12.5.2	Slotopmerking	122
12.5.3	De Jungiaanse Winst	127
12.5.4	Prestatiedrang en meesterschap	128
12.5.5	Slotopmerking	129
13	Het Zelf aan Zet	134
13.1	Vroege roeping en het Zelf in wording	134
13.2	Introductie: van jeugdkampioen tot innovator.....	135
13.3	De eerste botsingen en overtuigingskracht	136
13.4	Van het Zelf tot de Renaissance-persoon: Jungiaanse archetypen en moderne innovatie.....	137
13.4.1	Het Zelf in de praktijk: Prof. Alcalá over de innerlijke roeping.....	141
13.5	Reflectie: Dammen als model voor het leven	142
13.5.1	Reflectie op Leergeld	143
13.6	Zakelijke ethiek en het Zelf in actie.....	144
13.6.1	Dankbaarheid als bron van leiderschap: een bezoek aan Jan Brand	146
13.6.2	De advocaat uit Blanca.....	149
13.6.3	Kroniekschrijver van Blanca	151
13.6.4	Real Academia Alfonso X el Sabio:...	154

13.6.5	13.6.4 De officiële geschiedschrijver en de hispanist (2005)	159
13.6.6	Jungiaanse reflectie	164
13.7	Leiderschap en individuatie: werken als levenskunst	167
13.8	Het Zelf als verbinder van talenten en levenservaring	169
13.9	Strategisch denken, het Zelf en de creatieve daadkracht	170
13.10	Doorbraak en tegenslag: synchroniciteit, schaduw en het Zelf in de praktijk	172
13.10.1	De schillenboer	173
13.10.2	Slotopmerking	181
13.10.3	De waarde van afval	189
13.11	Inleiding bij Citroenboom	190
13.11.1	Gedicht Citroenboom	191
13.11.2	Slotopmerking	200
13.12	De zoetstof	205
13.12.1	De eenzaamheid van verruimd bewustzijn	208
13.12.2	Hofstede's cultuurverschillen	210
13.12.3	Tegenslag, intuïtie en de creatieve kracht van het Zelf	214
13.12.4	Verloren droom	215
13.12.5	Slotopmerking	220
13.12.6	Redding door intuïtie	225
13.12.7	Het Zelf als autoriteit: kennis, weerstand en trouw blijven aan jezelf	226
13.13	Vertrouwen, karakter en de onzichtbare toegangs-poorten: Jung over intuïtie en erkenning	229
13.13.1	Jungiaanse reflectie: Het onzichtbare herkennen	231
13.14	De groep als Spiegel	233
13.14.1	De Groep als spiegel	234

13.14.2	Slotopmerking bij het gedicht "De Groep als spiegel"	238
14	Jung en de Hokjes-geest: Psychologische dimensies van hokjes-denken	242
14.1	De Hokjesgeest	243
14.2	slotopmerking	248
14.2.1	Gedicht: "De Verbinding van Jung"	254
14.2.2	Toelichting: Jung en de psychologische dimensies van hokjesdenken	255
14.2.3	Gedicht Domheid	256
14.2.4	Mijn Jungiaanse reflectie bij het gedicht "Domheid"	260
14.2.5	Slotopmerking bij het gedicht "Domheid"	261
14.3	– De afgestudeerde zonder denkkraft: diploma als façade	264
15	Het Zelf in praktijk en poëzie	266
15.1	De huidskleur	266
15.2	Slotopmerking bij "De huidskleur"	271
15.3	– Ben ik een filosoof?	275
16	Het maken van een nieuw product	279
16.1	Het maken van een nieuw product	280
16.2	Slotopmerking	282
16.3	De citrus-bitterstof en nieuwe markten	286
16.3.1	Europa	286
16.3.2	Uitbreiding naar de Verenigde Staten	287
16.4	Jungiaanse reflectie	290
16.5	Overgang naar nieuwe horizonten	290
17	Persoonlijke relaties	292
17.1	American Roland Corporation	293
17.1.1	Jungiaanse reflectie	294
17.2	Cultuur en persoonlijke stijl in zaken	296
17.2.1	Jungiaanse reflectie	296
17.3	Kevin Wang – New York	298
17.4	Slotopmerking	301

17.4.1	Jungiaanse reflectie	306
17.5	De zakenman Shah.....	309
17.6	Slotopmerking.....	314
17.6.1	Jungiaanse reflectie	316
18	Landen en culturen in mijn leven.....	322
18.1	Japan	322
18.1.1	Slotopmerking	327
18.2	Mexico.....	333
18.2.1	Slotopmerking	339
18.3	Brazilië.....	343
18.4	Gedicht over Brazilië.....	344
18.4.1	Slotopmerking	346
18.5	Marokko.....	351
18.6	Gedicht over Marokko.....	351
18.6.1	Slotopmerking	358
18.6.2	Jungiaanse reflectie.....	361
19	Lokzetten en illusies.....	364
19.1	Gedicht over Korea.....	366
19.1.1	Slotopmerking	371
20	– Terug naar het Wezenlijke: Jungiaanse reflectie op mens en natuur.....	376
20.1	Weer terug naar de natuur	378
20.2	Slotopmerking.....	381
21	Zelfvoorziening en het verlies van menselijke maat	385
21.1	Zelfvoorziening	386
21.2	Slotopmerking.....	389
21.3	Jungiaanse reflectie.....	393
22	Howard Gardner.....	395
23	Epiloog – Denken, durven, doen.....	401
24	Curriculum Vitae	402
25	BIJLAGEN.....	413
25.1	Blanca, el Morisco Ricote de Don Quijote .	413
25.1.1	Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva	413

25.2	De Spaanse koningin Isabel la Católica 1997	416
25.2.1	Prof. Dr. Juan Torres Fontes.....	416
25.2.2	Dr. Ricardo Calvo.....	418
25.2.3	Analyse van het voorwoord van Dr. Ricardo Calvo	427
25.3	Historie van Blanca	433
25.3.1	Prof. Dr. Juan Torres Fontes.....	433
25.4	Isabel la Católica - 2004	436
25.4.1	José Antonio Garzón Roger	436
25.4.2	Analyse van de Epiloog van José Antonio Garzón Roger	453
25.5	Ceremonie van de benoeming tot kroniekschrijver van Blanca (2002)	459
26	BIBLIOGRAFIE	461

Toen ik jong was, leerde de zon van Spanje mij extraverder te zijn. Ik moest mezelf tonen, onderhandelen, relaties bouwen, meedoen aan het spel van het leven. Maar nu, vele decennia later, merk ik dat de stilte van mijn Nederlandse wortels weer terugkomt — niet als zwakte, maar als kracht. Waar ik vroeger energie haalde uit de buitenwereld, voed ik me nu met innerlijke rust, herinnering, en betekenis. Misschien is dat wel de mooiste balans die een mens kan bereiken.

KARAKTER

1 Stilte en Intelligentie

1.1 Waarom intelligente mensen vaak stil zijn

Intelligentie wordt vaak geassocieerd met spreken, kennis delen en snelle antwoorden. Toch ervaren veel mensen met een hoog intellect juist dat ze vaker stil zijn. Deze stilte is geen teken van onwetendheid of verlegenheid, maar van diepe contemplatie en innerlijke activiteit. Intelligente mensen verwerken informatie vaak intens en zorgvuldig voordat ze zich uiten. Ze observeren, analyseren en overwegen eerst, wat hen een bedachtzame en bedachtzame uitstraling geeft.

In mijn eigen leven merkte ik dat mijn stille houding vaak verkeerd werd geïnterpreteerd. Terwijl ik intens meeleefde en nadenkte, werd mijn stilte soms gezien als afstandelijkheid. Maar juist die stilte gaf mij ruimte om te reflecteren en complexe situaties te doorgronden. Bijvoorbeeld in mijn beginjaren in Spanje, waar ik de taal nog niet volledig beheerste, leerde ik vooral door te luisteren en te observeren, wat mijn stille aard versterkte.

1.2 Stilte als overlevings- mechanisme, niet als afwijzing

Stilte kan een krachtig overlevingsmechanisme zijn. In situaties waarin men zich niet begrepen voelt, of waarin het spreken risico's met zich meebrengt, biedt stilte een veilige haven. Het is geen bewuste afwijzing van anderen, maar een manier om intern overzicht te bewaren en jezelf te beschermen tegen onnodige conflicten of misverstanden.

Ik herinner mij mijn tijd in de zakenwereld, waar ik vaak opviel door mijn stille houding. Terwijl anderen zich soms lieten meeslepen in emotionele uitbarstingen of oppervlakkige gesprekken, koos ik bewust voor luisteren en stilte. Dit gaf mij de gelegenheid om situaties goed in te schatten en pas in actie te komen als ik zeker was van mijn positie. Stilte werd zo mijn kracht, niet mijn zwakte.

Deze ervaring toont precies wat Jung bedoelde met introversie: de neiging om energie niet uit de buitenwereld, maar uit de innerlijke wereld te putten. Wat door de buitenstaander als 'stilte' of zelfs afstandelijkheid wordt gezien, is in feite een noodzakelijke manier om indrukken te verwerken en innerlijk te ordenen. Jung benadrukte dat dit geen zwakte is, maar een vorm van psychische zelfbescherming en diepgang.

1.3 Jung over introversie en stilte

Carl Gustav Jung, de grondlegger van de analytische psychologie, beschreef introversie als een fundamentele houding waarin de aandacht naar binnen is gericht. Voor Jung is introversie geen enkelvoudig kenmerk, maar een diepgaande manier van omgaan met de wereld: een innerlijke beweging naar reflectie, zelfkennis en stilte.

Jung stelde dat introverte mensen energie putten uit hun innerlijke wereld en zich vaak terugtrekken om tot zichzelf te komen. Deze stilte is niet passief, maar juist een actieve staat van innerlijk bewustzijn en verwerking. Het is een ruimte waar gedachten en gevoelens kunnen rijpen, los van de hectiek buiten.

Mijn ervaringen sluiten hier nauw bij aan. Mijn innerlijke reflecties, gevoed door stilte, waren de basis van mijn persoonlijke groei en mijn vermogen om complexe problemen te doorgronden. In Spanje bijvoorbeeld, in de jaren dat ik de taal leerde en mij aanpaste aan een nieuwe cultuur, bood mijn stille natuur een toevluchtsoord om mezelf te herpakken en nieuwe inzichten te vormen.

2 Het Gewicht van Bewustzijn

2.1 De last en gave van diep inzicht in emoties en onuitgesproken waarheden

Bewustzijn is geen neutrale toestand. Wie dieper waarneemt, voelt ook dieper. Wat voor de een ruis op de achtergrond is, is voor de ander een luide toon die door alles heen snijdt. Mensen met een verhoogd bewustzijn hebben vaak een verfijnde waarneming van subtiele emoties, gezichtsuitdrukkingen, toonhoogtes, spanningen in relaties, en vooral: wat er níét wordt gezegd.

Deze gevoeligheid is een gave, omdat ze je toegang geeft tot een diepere laag van menselijke verbinding. Maar het is ook een last, omdat je als vanzelf de zwaarte van anderen mee kunt dragen. Je voelt spanningen die anderen niet eens onder woorden kunnen brengen. Je doorziet maskers en merkt het als mensen niet congruent zijn. Dat kan leiden tot een innerlijk conflict: zwijgen omwille van de sociale vrede, of de waarheid benoemen en risico's nemen?

In mijn leven heb ik herhaaldelijk die dubbelheid gevoeld. Ik merkte al vroeg dat ik emoties oppikte die niet uitgesproken werden. In gesprekken waar niets 'verkeerds' werd gezegd, voelde ik soms tóch een onderstroom van onveiligheid, jaloezie of verborgen pijn. In de zakenwereld merkte ik het al aan iemands oogopslag of houding of ik op een verborgen weerstand stuitte. Maar ik heb ook ervaren dat het

benoemen van zulke dingen mensen uit balans kan brengen. En dus bleef ik vaak stil, terwijl er vanbinnen veel bewoog.

2.2 Jung's visie op bewustzijn en onbewuste lagen

Volgens Carl Gustav Jung is het bewustzijn slechts het topje van een psychisch geheel. Onder dit topje bevindt zich het persoonlijke onbewuste — bestaande uit verdrongen ervaringen, vergeten herinneringen en onbewust materiaal — én het collectieve onbewuste, dat archetypen en oerbeelden bevat die voor alle mensen herkenbaar zijn.

Jung beschouwde het vergroten van het bewustzijn niet als doel op zich, maar als een noodzakelijke stap in het proces van individuatie: de innerlijke reis naar heelwording. Maar deze bewustwording brengt ook pijn met zich mee. Want wie zich bewust wordt van de eigen schaduwkanten, van de complexiteit van menselijke motieven en van de diepere drijfveren achter gedrag, kan niet langer leven in naïeve gerustheid. In dat opzicht is het bewustzijn zowel een licht als een last. Jung schreef:

"Mensen zullen alles doen, hoe absurd ook, om niet geconfronteerd te worden met hun eigen ziel."

Voor mij is die confrontatie altijd wezenlijk geweest. Niet omdat ik haar zocht, maar omdat ze mij zocht. In momenten van stilte, van terugtrekking, van werkelijke introspectie — zoals ik die vaak beleefde in de natuur, of in urenlange overdenkingen na een ontmoeting — werd ik geconfronteerd met mijn eigen aannames, emoties en innerlijke conflicten.

2.3 Voorbeelden uit mijn leven: gevoeligheid voor gevoelens van anderen

Mijn gevoeligheid voor de innerlijke wereld van anderen is geen keuze geweest, maar eerder een vast gegeven. Al op jonge leeftijd voelde ik spanningen aan zonder dat die werden uitgesproken. Zo herinner ik me hoe ik als jonge dammer al intuïtief aanvoelde wanneer een tegenstander innerlijk instortte, zelfs voordat die een zet deed. Het was alsof er een mentale atmosfeer ontstond die me iets vertelde wat het bord nog niet liet zien.

Ook herinner ik mij een voorval tijdens mijn militaire dienst: een Joodse jongen die systematisch werd genegeerd, uitgelachen en vernederd door de groep omdat hij zijn bijbel leesde. Niet vanwege zijn daden, maar om wie hij was. Ik kon zo iets niet aanzien en kwam voor hem op. Zijn isolement voelde als een lichamelijke pijn. Voor mij is godsdienst iets heiligs — en de manier waarop hij werd behandeld raakte me diep. Mijn houding ging in tegen de stroom van de groep, en ik wilde er dan ook niets mee te maken hebben. Vreemd genoeg werd ik juist daarom gerespecteerd. Dat empathisch vermogen was soms vermoeiend, maar het gaf richting — het werd een moreel kompas.

In mijn professionele leven kwam dit sterk terug. Bij de Joodse onderneming waar ik zonder diploma's werd aangenomen, heb ik vaak gedacht dat mijn houding — mijn luisterende, observerende karakter — meer gewicht had dan papieren ooit hadden kunnen bieden. Ik voelde aan wat men van me verwachtte, zonder dat dit uitgesproken werd.

De Joodse gemeenschap, vaak uitstekende en vooruitziende handelaren, liep in veel opzichten voor op haar tijd. Dat had ik al opgemerkt in de wereld van het damspel: vóór de Tweede Wereldoorlog waren er opvallend veel sterke Joodse dammers. Hun scherpte en strategisch inzicht vielen me toen al op.

Later, in het zakenleven, openden zij opnieuw mijn ogen – dit keer op een praktisch én menselijk vlak. Wat ik van hen leerde, heeft mij geholpen om mijn werk ook in Spanje voort te zetten. Vandaar mijn ode aan hen, en aan die bijzondere periode van mijn professionele leven.

Wat ik destijds voelde en ervoer, heb ik dit jaar ook in poëzie proberen te vatten. Onderstaand gedicht, met het bijbehorende slotwoord, vormt een echo van die ervaring.

2.3.1 De Joden

Tuinbouwschool gaf boekhouden
kon als boekhouder werken.
Weg uit werk in de wouden,
kantoorkennis versterken.

Wens: eigen boekhoudkantoor.
Studeerde heel veel wetten.
Werk als boekhouder ging voor,
in Amsterdam, veel netten.

Bezocht zaak, geen diploma's,
allen ingelijst in huis.
Zaak niet tevreden, geen pas.
Diploma's uitlijsten, thuis.

Nieuw bezoek aan Asterdam,
taal als Spaans van groot belang.
Jodenzaak - in hun program,
als boekhouder aan de gang.

Zaak vijfhonderd van miljoen,
tussen de grootste in land.
Diplomas niet nodig toen,
proef OK drie maanden, dan band.

In boekhouding zag namen,
Furfural was één daarvan.
Zou later me bekwamen,
en ooit daar hebben een plan.

Furfural was bedrijfsnaam,
daar in Spanje gevestigd.
Verandering naam met faam,
jaren later bevestigd.

Men ziet, de wereld is klein,
Voor import-export zaken.
Kennis opdoen was fijn,
Kon zo lange reis maken.

In Spanje aangekomen,
zeker meer studie nodig.
Voor al mijn vele dromen,
werken was niet overbodig

Eenmaal in eigen fabriek,
studeerde citrus zoetstof.
Fabricatie als muziek,
hadden met verkopen bof.

Zoetstof had afvalwater,
liet daarvan produkt maken.
Applicaties zonder flater,
acht in totaal, gaven zaken.

Zoetstof werd heel belangrijk,
Mammoet firma kocht fabriek.
Werkte in elk wereldrijk,
Verkoop daarvan bracht veel muziek.

Na verkoop zoetstof beloop,
Werd adviseur in natuur.
In productie en verkoop,
contracten van lange duur.

Was in vele bedrijven
Toen Furfural één van hen
met vrienden aldaar blijven
was hard werken, veel geren

Rozemarijn gegeven,
na jarenlang studeren.
kwaliteit werd hoog verheven.
verkoopcijfers waarden.

Afval van Rozemarijn,
vond nieuwe applicatie.
Chemici met een scherp brein,
veel mogelijk met genie.

Rozemarijn vonds was raak.
Zagen veel jaren later,
verkoop Furfural-zaak.
Mammoet kocht het, geen kater.

In bedrijf van veel kruiden
Innovatie toegepast
Daarna citrus geluiden
Kruiden waren er slechts gast

Werden experts in citroen,
allerlei derivaten.
Bedrijf altijd licht op groen,
toen veel denkwerk en praten.

In crisis tijd breidde zij uit,
anderen met problemen.
Kocht terreinen met weinig duit,
en installaties systemen.

Verkopen in die jaren,
altijd het liefst met Joden.
Hard, zal moeite besparen,
beloften geven broden.



**N.V. Oxyde Maatschappij voor Ertsen en Metalen
Hirschgebouw – Leidse plein (Amsterdam)**

2.3.2 Slotopmerking

De Joden in de Handel – Van Boekhouden tot Wereldwijde Zaken

Het gedicht "De Joden" ontvouwt zich als een caleidoscoop van een leven, waarin de schijnbare eenvoud van een persoonlijke geschiedenis zich vermengt met de complexiteit van handel, innovatie en menselijke relaties. Het is geen simpele opsomming van feiten, maar een diepgaande reflectie op de aard van succes, de rol van ervaring en de onzichtbare draden die ons verbinden met de wereld om ons heen. Dit slotwoord tracht de vele lagen van dit poëtische werk te doorgronden, waarbij de reis van de hoofdpersoon als leidraad dient voor universele thema's over doorzettingsvermogen, de dynamiek van de economie en de waarde van onconventionele paden.

De reis begint in een ogenschijnlijk bescheiden setting: de tuinbouwschool en de wereld van boekhouden. Deze aanvankelijke stap, weg uit "het werk in de wouden" naar "kantoorkennis versterken", markeert een vroege overgang van het primaire naar het secundaire, van natuur naar administratie. De droom van een eigen boekhoudkantoor in Amsterdam botst echter direct op de barrière van formaliteiten: ingelijste diploma's versus de pure praktijk. Dit is een cruciaal moment dat de toon zet voor de rest van het verhaal.

De doorbraak komt met de "Jodenzaak" in Amsterdam. Dit is niet zomaar een zakelijke transactie; het is een keerpunt dat de protagonist toegang geeft tot een wereld waar prestatie en vertrouwen zwaarder wegen dan formele kwalificaties.

De "zaak vijfhonderd van miljoen" markeert een sprong naar de top van de Nederlandse handel, gebaseerd op een "proef OK drie maanden, dan band". Dit illustreert een pragmatische benadering van zakendoen, waarin wederzijds respect en bewezen capaciteit de basis vormen voor langdurige relaties. De terugkerende voorkeur voor zaken doen met "Joden" aan het einde van het gedicht ("Hard, zal moeite besparen, beloften geven broden") onderstreept een diepgewortelde ervaring van betrouwbaarheid en daadkracht. Dit aspect, hoewel delicaat in de formulering, vertelt een persoonlijk verhaal van de protagonist die een specifieke culturele benadering van zakendoen als betrouwbaar en vruchtbaar ervaart, los van bredere maatschappelijke generalisaties. Het benadrukt de waarde van vertrouwen en ethiek in de handel, elementen die vaak ondergesneeuwd raken in een wereld van puur winstbejag.

Vanuit de boekhouding begint een nieuwe fascinatie: de naam "Furfural". Dit woord, aanvankelijk slechts een item op een balans, transformeert tot een zaadje van toekomstige innovatie. Het symboliseert de nieuwsgierigheid en de drang om verder te kijken dan de oppervlakte van cijfers, naar de onderliggende processen en mogelijkheden. Dit leidt de protagonist uiteindelijk naar Spanje, een land dat niet alleen een nieuwe geografische context biedt, maar ook een omgeving voor verdere studie en ontwikkeling van dromen. De overgang naar de eigen fabriek en de studie van "citrus zoetstof" is een sprong in het diepe, een bewijs van ondernemers-geest en de bereidheid om nieuwe kennis te verwerven. De "fabricatie als muziek" en het "bof" met verkopen getuigen van succes en de voldoening die komt met het omzetten van kennis in tastbare resultaten.

Een centraal thema dat hier naar voren komt, is de innovatie door circulariteit. Het afvalwater van de zoetstofproductie wordt niet zomaar afgeschreven, maar vormt de basis voor "acht in totaal" aan nieuwe applicaties. Dit is een visionaire benadering, lang voordat duurzaamheid een modewoord werd. Het toont een diepgaand begrip van grondstoffen en het potentieel dat zelfs in reststromen verborgen ligt. Deze methode van "ideeën herontdekken en toepassen in nieuwe contexten" is de kern van de protagonist's succes, en resulteert uiteindelijk in de verkoop van de fabriek aan een "mammoet firma" – een kolossale, wereldwijd opererende entiteit. De "verkoop daarvan bracht veel muziek" suggereert een harmonieus hoogtepunt van commercieel succes.

De levensloop van de hoofdpersoon is er een van constante transformatie. Na de verkoop van de zoetstoffabriek wordt hij adviseur in de natuur, productie en verkoop, wat wijst op een brede expertise en de mogelijkheid om op strategisch niveau bij te dragen aan diverse bedrijven. De terugkeer van Furfural, nu als deel van een Chemisch bedrijf, sluit de cirkel op een prachtige manier. De jarenlange studie van rozemarijn en de ontdekking van nieuwe applicaties voor het afval ervan, bevestigen de diepgang van zijn onderzoek en de onvermoeibare drang naar innovatie. Het moment dat ook dit "Rozemarijn vonds" wordt opgepikt door een "mammoet firma" toont de onstuitbare kracht van waardevolle kennis en producten in de mondiale markt. De cyclus van ontdekking, ontwikkeling, succesvolle toepassing en de uiteindelijke integratie in grotere structuren herhaalt zich.

Het gedicht benadrukt de voortdurende evolutie van de hoofdpersoon in een ander bedrijf: van kruiden naar "experts in citroen, allerlei derivaten". Dit toont een adaptieve geest, altijd zoekend naar nieuwe niches en mogelijkheden. Zelfs in crisistijden, wanneer anderen worstelen, breidt het bedrijf uit door "terreinen met weinig duit" en "installaties systemen" aan te kopen. Dit getuigt van strategisch inzicht en het vermogen om kansen te zien waar anderen alleen problemen zien. Het is een viering van het ondernemerschap, gedreven door een combinatie van intuïtie, diepgaande kennis en een nuchtere aanpak.

Uiteindelijk resoneert het gedicht als een eerbetoon aan het doorzettingsvermogen en de kracht van een onconventionele weg. Het illustreert dat kennis en ervaring, zelfs zonder de formele zegels, de ware fundamenteën van succes kunnen zijn. Het is een levensloop waarin de wereld, ondanks haar grootte, klein blijft voor wie de juiste verbindingen ziet en durft te leggen – of het nu gaat om chemische structuren, zakelijke partners of menselijke relaties. De protagonist's verhaal is een bewijs dat betekenis niet alleen in grote prestaties ligt, maar ook in de constante zoektocht naar toepassing, innovatie, en de onverbiddelijke kracht van vertrouwen in de handel. Het is een ode aan het leven zoals het zich ontvouwt, in al zijn complexiteit en met alle lessen die het te bieden heeft.

Jungiaanse noot ter afsluiting

Zoals Jung stelde: "Wat men verwerpt, draagt vaak de sleutel tot innerlijke groei." In het transformeren van afval tot waardevolle grondstof weerspiegelt zich meer dan een technische vinding — het is een metafoor voor het leven zelf. Wat eerst wordt gezien als restproduct, als overbodig of niet passend binnen de norm (zoals een diploma, een outsider, een onbegrepen houding), blijkt bij nader inzien vaak de bron van vernieuwing en betekenis. Deze levensreis — van intuïtieve keuzes tegen de stroom in tot het scheppen van waarde uit het ongeziene — is een voorbeeld van individuatie: het worden van wie je in wezen bent, door trouw te blijven aan je innerlijke richting, ook als die haaks staat op wat de wereld vraagt.

Zoals de chemie van rozemarijnavval een onverwachte toepassing vond, zo vindt ook de ziel haar bestemming niet zelden in het 'afval' van het leven.

3 De Pijn van Oppervlakkigheid

3.1 Small talk als bron van innerlijke pijn

Veel mensen gebruiken alledaagse gesprekken als smeerolie van het sociale verkeer. Ze spreken over het weer, sport of nieuws – ogenschijnlijk luchtig en onschuldig. Maar wie dieper leeft, wie op zoek is naar essentie, ervaart dit soort gesprekken vaak als pijnlijk. Niet uit arrogantie of desinteresse, maar uit een diep verlangen naar betekenis.

Voor wie leeft vanuit innerlijke rijkdom, kunnen lege woorden als stiltevervuiling aanvoelen. Het gesprek mist ziel. Je luistert, knikt, beantwoordt de beleefdheidsvormen, maar innerlijk blijf je op hongerige bodem staan. Wat daar wringt, is niet het gebrek aan communicatie, maar het gemis aan verbinding.

Deze ervaring is mij niet vreemd. In mijn jonge jaren voelde ik mij vaak vreemdeling in eigen kring. Ik voelde me aanwezig, maar niet werkelijk gehoord. Gesprekken over geld, uiterlijkheden of macht deden me weinig. Waar anderen tevreden leken met het alledaagse, zocht ik juist het onuitgesprokene, het diepere – of dat nu in taal, religie, strategie of poëzie lag. En als dat ontbrak, trok ik me liever terug in stilte.

3.2 Jung over ‘persona’ en het masker van sociale rollen

Volgens Jung dragen we allemaal een persona: het masker dat we tonen aan de buitenwereld, gevormd door sociale verwachtingen. De persona is nodig om te functioneren, maar kan ook een gevangenis worden. Wanneer men zich volledig vereenzelvigd met de persona, verliest men het contact met het ware zelf.

In oppervlakkige gesprekken botsen vaak twee persona's op elkaar — niet twee zielen. Gesprekken blijven dan steken in sociale conventies, ver verwijderd van authenticiteit. Voor mensen die op zoek zijn naar echtheid, werkt dit vervreemdend. Jung benadrukte dat alleen in het durven afzetten van het masker werkelijke ontmoeting kan ontstaan.

Voor mij betekende dat: leren herkennen wanneer ik zelf achter een masker zat — en ook voelen wanneer anderen dat deden. Ik heb ervaren hoe anders het is als een gesprek voortkomt uit kwetsbaarheid. Daarin ontstaat werkelijk contact: zonder hiërarchie, zonder show, maar met ruimte voor het innerlijke verhaal.

3.3 Persoonlijke ervaring: wanneer stilte meer zegt dan woorden

Ik herinner mij een ontmoeting in Spanje. Iemand stelde mij vragen over mijn werk, mijn verleden, maar het gesprek voelde leeg. De vragen kwamen uit nieuwsgierigheid, niet uit oprechte belangstelling.

Er was geen luisteren, alleen wachten op het eigen antwoord. Toen ik na een paar minuten zweeg, viel de ander stil. De stilte was ongemakkelijk voor hem, maar voor mij was het een bevrijding.

Ik heb vaak geleerd: als woorden leeg zijn, kan stilte eerlijker zijn.

In de zakenwereld voelde ik het ook. Er waren mensen die zich vastklampten aan titels, netwerken of jargon. Maar met anderen — en dat waren vaak juist mensen met weinig formele opleiding — kon ik in stilte meer delen dan in duizend woorden. Daar was geen ego, maar aanwezigheid.

Soms begint ware communicatie niet bij spreken, maar bij het afleren van het oppervlakkige. En juist daarin vond ik de meest waardevolle gesprekken — in stilte, in aandacht, in het ongezegde.

3.4 Haiwai, 1982 – De prijs van de glimlach

Na de momenten waarin stilte meer zegt dan woorden, ontdekte ik hoe ook glimlachen soms tot stilte kunnen vervormen — niet uit diepte, maar uit leegte.

Toen ik in 1982 op Haiwai aankwam, werden de gasten ontvangen met bloemenkransen en muziek. Een glimlachende vrouw hing de geurige kransen om hun hals. Alles leek vol kleur, zon en geluk. Maar tegelijk voelde ik iets kunstmatigs in de lucht: de glimlach was niet persoonlijk, ze hoorde bij het tarief.

De bloemengroet, ooit symbool van gemeenschap, was koopwaar geworden — onderdeel van het pakket.



**Ontvangst in Hawaï — een welkom vol geur en kleur. De bloemenkrans, symbool van vriendschap en gastvrijheid.
(Denkbeeldige foto)**

Ik besepte toen dat authenticiteit niet verloren gaat door afstand, maar door prijskaartjes. Bij de palmbomen aan het strand dacht ik: deze bomen verschillen niet van die in Spanje. De zee ruiste hetzelfde lied, de lucht droeg dezelfde stilte. Wat men hier “paradijs” noemt, bestaat vooral in de verbeelding van degene die ernaar verlangt. Dat inzicht raakte iets diepers: de mens verwacht vaak het beeld met de werkelijkheid. Wat als echt geluk geen decor kent, maar een houding van ziel is — een vanzelfsprekende eenvoud die geen applaus nodig heeft?



Aan het strand bij de palmbomen

In Jungiaanse zin zag ik daar het masker van de moderne tijd: de persona die glimlacht zonder te voelen, die warmte verkoopt zonder vuur. En tegelijk, achter dat masker, herkende ik mijn eigen zoektocht naar echtheid. De reis naar Haiwai eindigde niet op het strand, maar in een innerlijk besef: dat de echte schoonheid van een mens of plaats niet ontstaat door uiterlijke pracht, maar door de afwezigheid van schijn.

Zo wordt stilte weer waardig, en eenvoud een morele kracht.

4 De Schaduwzijde van Verbinding

4.1 Moeilijke relaties door onbewuste schaduwen

Niet elke verbinding verrijkt. Sommige relaties putten uit, verwarren of verwonden. Wat op het eerste gezicht nabijheid lijkt, kan in werkelijkheid een projectie zijn: een afspiegeling van wat iemand zelf niet ziet of niet wil erkennen.

Carl Gustav Jung noemde dit de schaduw: die aspecten van het zelf die men liever niet onder ogen ziet, maar die onbewust op anderen worden geprojecteerd. In persoonlijke relaties kan dit leiden tot miskenning, manipulatie of idealisering. Je wordt dan niet gezien zoals je bent, maar als drager van andermans innerlijke conflicten.

Dit verklaart waarom sommige relaties vreemd aanvoelen, zelfs al lijken ze sociaal "juist". De energie stroomt niet eerlijk. De ander kijkt niet écht, maar projecteert. Voor gevoelige of bewust levende mensen is dit vaak slopend: je voelt dat er iets niet klopt, maar je kunt het moeilijk aanwijzen.

4.2 Jung over projectie, overdracht en emotionele uitputting

Jung zag dat projecties niet alleen misverstanden veroorzaken, maar ook veel emotionele energie vergen. Wanneer men zich onbewust laat meeslepen in andermans schaduw, ontstaat overdracht: een onzichtbaar toneel waarop oude conflicten worden nagespeeld.

Dit kan zich uiten in werkrelaties, familiebanden of vriendschappen. Men raakt gevangen in een rol — redder, zondebok, ideaalbeeld — die niet bij het ware zelf past. Hoe meer men zich hiermee identificeert, hoe groter de afstand tot de innerlijke kern.

Emotionele uitputting ontstaat wanneer men te lang in zo'n onechte verbinding blijft. Volgens Jung is de enige uitweg: bewustwording. Wie zijn eigen schaduw kent, zal minder snel die van anderen dragen.

4.3 Ervaringen uit mijn leven: gezien worden voorbij het masker

Toen ik in Spanje werkte, merkte ik dat sommige mensen mij meteen vertrouwden — zonder vragen, zonder papieren. Ze voelden mijn intentie, misschien zelfs mijn karakter. Maar anderen stonden meteen op afstand. Achteraf zag ik dat zij een ander beeld op mij projecteerden, mogelijk gevoed door jaloezie, angst of miskenning.

Ik herinner me een specifieke werkrelatie waarin ik werd bejegend met achterdocht. Niet omdat ik iets fout had gedaan, maar omdat ik blijkbaar iets in die persoon opriep — iets wat hij niet wilde zien in zichzelf. Zijn minachting raakte mij, maar ik wist ook: dit gaat niet over mij.

In plaats van boos te worden, leerde ik me terug te trekken zonder wrok. Dat was niet zwakte, maar bescherming.

Ik heb geleerd dat niet elke verbinding voedt. Soms moet men kiezen voor afstand om zichzelf te behouden. Het is geen egoïsme, maar innerlijke hygiëne.

5 Vrijheid en Isolement

5.1 Isolement als bevrijding

Jung schreef dat de mens “niet verlicht wordt door zich beelden van licht voor te stellen, maar door zich bewust te worden van zijn schaduw.” Ik heb die schaduw leren kennen in momenten van afzondering. Juist wanneer ik me losmaakte van verwachtingen, verplichtingen en sociale rollen, begon iets diepers in mij te spreken. Isolement werd geen straf, maar een ruimte waarin ik vrijer kon ademen.

In Spanje, ver van het vertrouwde Nederland, werd ik geconfronteerd met mezelf. Geen netwerk, geen culturele houvast, geen sociale status – enkel stilte, mensen met andere waarden, en de confrontatie met mijn eigen innerlijke stem. Die situatie bracht ongemak, maar ook bevrijding. Ik kon voor het eerst luisteren naar wat zich onder de oppervlakte bevond.

Isolement kan in eerste instantie aanvoelen als een beperking, een vorm van afzondering die de mens losmaakt van anderen. Toch ontdekte ik dat juist in die stilte een onverwachte vrijheid schuilt. Afstand nemen van de dagelijkse drukte en sociale verwachtingen maakte het mogelijk om mijn eigen innerlijke stem te horen en te vertrouwen. Wat aanvankelijk leek op een verlies, bleek een bevrijding: de last van oppervlakkige contacten en opgelegde verplichtingen viel weg, waardoor ik ruimte kreeg om dichterbij mijn ware zelf te komen.

In die ervaring resoneert een diepe traditie. Jung schreef dat de mens in afzondering niet verarmt, maar toegang krijgt tot de rijkdom van het onbewuste. Ook de Romeinse stoïcijnen, Rousseau in zijn “Reveries du promeneur solitaire”, en Thoreau in Walden ontdekten dat ware vrijheid juist in afzondering kan worden gevonden. Isolement wordt zo niet alleen een persoonlijke keuze, maar een universeel herkenbaar pad naar innerlijke autonomie.

Wat ik leerde, is dat vrijheid niet altijd buiten ons te vinden is, in de veelheid van relaties en gebeurtenissen, maar juist in de moed om alleen te durven zijn. In die stilte begint de bevrijding.

5.2 Solitude als start van mijn ware zelf

Voor Jung was solitude geen leegte, maar de noodzakelijke bedding voor de ontmoeting met het Zelf. Niet het ego, maar datgene wat ik ben voorbij rollen en verwachtingen. Ik heb solitude nooit ervaren als zwakte, maar als kracht. Het gaf me de ruimte om mijn denken te ordenen, mijn gevoelens te begrijpen en de bron van mijn keuzes te onderzoeken.

Toen ik me in Blanca begon thuis te voelen, ontdekte ik dat die rust niet uit de buitenwereld kwam, maar uit een diepe innerlijke afstemming. Ik had geen externe bevestiging nodig, maar ervoer dat mijn bestaan ook zonder lawaai betekenisvol kon zijn.

5.3 Wanneer eenzaamheid kracht wordt

Jung stelde dat eenzaamheid vooral ontstaat wanneer we datgene wat essentieel voor ons is, niet kunnen delen. Ik herken dat. In mijn jonge jaren voelde ik me vaak niet begrepen — mijn interesses weken af, mijn stiltes werden soms verkeerd geïnterpreteerd. Maar precies daar groeide mijn innerlijke kracht.

Eenzaamheid werd geen wond, maar een bron. In de stilte groeide mijn visie, ontstonden ideeën die ik pas later kon delen. Niet alle eenzaamheid is destructief; sommige vormen ervan zijn noodzakelijk om tot maturiteit te komen.

5.4 Alleen zijn terwijl je niet alleen bent

Hoe vaak heb ik me niet alleen gevoeld in gezelschap? Niet uit hoogmoed, maar door het verschil in waarneming. Terwijl gesprekken voortkabbelden, merkte ik spanningen op, onuitgesproken pijn, of onderhuidse emoties. Jung beschreef dit treffend: hoe bewuster iemand wordt, hoe moeilijker het wordt om aansluiting te vinden bij de oppervlakkigheid van het alledaagse.

Toch ben ik dankbaar voor die gevoeligheid. Ze stelde me in staat om te verbinden met mensen die vaak niet gezien werden. Ik voelde mij niet boven hen, maar naast hen. En in die verbondenheid, vond ik uiteindelijk ook weer mezelf.

6 Innerlijke Transformatie en Groei

6.1 Grenzen stellen als daad van zelfbehoud

In relaties, zowel persoonlijk als professioneel, heb ik vaak gezocht naar evenwicht. Maar niet zelden liep ik vast in relaties waarin dat evenwicht ontbrak. Het geven ging dan ten koste van mijn innerlijke rust. Toch duurde het lang voordat ik beseftte dat grenzen stellen geen teken van egoïsme is, maar een noodzakelijke daad van zelfbehoud.

Carl Jung schreef dat wie zijn eigen schaduw niet onder ogen ziet, die op anderen projecteert. Dat inzicht heeft me geholpen te begrijpen waarom sommige mensen steeds dezelfde destructieve patronen blijven herhalen. Ze plaatsen hun innerlijke conflict buiten zichzelf — vaak op hen die het dichtstbij staan. Ik heb geleerd dat ik dat patroon niet hoeft over te nemen.

Er waren momenten waarop ik me uit loyaliteit liet meesleuren in andermans chaos. Het voelde alsof ik verantwoordelijk was voor hun evenwicht. Maar uiteindelijk leerde ik dat mijn grens ook hun leerproces kan zijn.

6.2 Jung en de projectie van verwachtingen

Volgens Jung is projectie de onbewuste overdracht van eigen gevoelens, angsten of verlangens op anderen. In veel van de relaties waarin ik betrokken was — vriendschappen, samenwerkingen of zelfs zakelijke verbanden — merkte ik hoe ik onbewust verwachtingen droeg die niet van mij waren.

Mensen verwachten soms dat je beschikbaar blijft, zelfs als je eigen energie opraakt. Of ze verwachten bevestiging, omdat ze hun eigen onzekerheid niet onder ogen willen zien. In die patronen moest ik leren onderscheiden: wat hoort bij mij, en wat niet?

De projecties van anderen raakten me vaak diep. Niet omdat ze waar waren, maar omdat ik gevoelig ben voor wat onder het oppervlak leeft. Toch ontdekte ik ook dat ik deze gevoeligheid moest leren afgrenzen, om mezelf niet te verliezen.

6.3 Mijn weg naar emotionele onafhankelijkheid

In mijn jonge jaren geloofde ik dat begrip en inzet vanzelf tot wederkerigheid zouden leiden. Maar dat was niet altijd zo. Er waren relaties waarin mijn inspanning vanzelfsprekend werd gevonden, of waarin ik werd gebruikt als buffer voor andermans onopgeloste kwesties.

Ik moest leren dat emotionele onafhankelijkheid niet betekent dat je je afsluit, maar dat je jezelf niet langer opoffert aan wat je niet kunt helen bij de ander. Ik ben niet verantwoordelijk voor de innerlijke groei van iemand die zelf weigert die weg te gaan.

Juist in het verlaten van bepaalde relaties vond ik een diepere verbinding met mezelf terug. Zoals Jung het verwoordde: *"De eenzaamheid komt niet voort uit het feit dat men alleen is, maar uit het feit dat men niet in staat is te communiceren over datgene wat men voor wezenlijk houdt."*

Door trouw te blijven aan wat voor mij wezenlijk is, hervond ik mijn kracht — en groeide mijn vermogen om werkelijk nabij te zijn, zonder mezelf te verliezen.

6.4 Ervaring bij Oxyde Chemicals B.V.

Een les in handel: Van boekhouding naar ondernemerszin

Mijn eerste serieuze werkervaring vond plaats bij de Joodse firma Oxyde Chemicals B.V. in Amsterdam, een bedrijf dat tot de 500 beste van Nederland behoorde. Het was een dynamische omgeving met handelaren die meerdere talen beheersten. Een collega sprak zelfs Russisch, opgedaan tijdens een geheime dienstplichtige functie, vermoedelijk bij de Militaire Inlichtingen- en Veiligheidsdienst (MIVD). Zijn kennis werd gretig benut door het bedrijf, dat handel dreef met Oost-Europa. Een andere medewerker, afkomstig uit de bankwereld, beheerde het valutabeleid en paste complexe strategieën toe om

koersrisico's te beheersen — een praktijk die bekendstaat als hedging.

Het was een waardevolle leerschool. Binnen de boekhouding kreeg ik inzicht in internationale handel, doordat ik dagelijks facturen, commissie-nota's en correspondentie in diverse talen onder ogen kreeg. Spaans sprak nog vrijwel niemand in Nederland, wat mijn taalvaardigheid tot een zeldzaam pluspunt maakte. Toch werd me al snel duidelijk dat ik niet op de juiste plek zat. De boekhouding bracht orde, maar geen inspiratie. Mijn onderzoekende geest en neiging tot strategisch denken — gevormd door jarenlang dammen — botsten met de monotonie van de cijfers.

Ik leerde veel van de manier waarop de Joodse collega's zaken deden: scherpzinnig, strategisch en internationaal georiënteerd. Ze begrepen als geen ander hoe je wetten, regels en barrières in handel kon omzeilen — niet door ze te breken, maar door ze tot in de finesse te begrijpen. Vooral tijdens de oliecrisis van oktober 1973 — veroorzaakt door de boycot van OPEC-landen na de Jom Kipoeroorlog — werd duidelijk hoe geopolitiek en handel verweven zijn. Op kantoor kwamen meterslange telexen binnen uit Zwitserland, die alleen door de directie gelezen mochten worden. De wereld veranderde, en zij wisten daarop te anticiperen.

Wat mij trof, was dat boekhouders het fundament legden, maar het geld werd elders verdiend. Ik zag hoe de echte winst werd geboekt in de handel, niet achter het bureau. Daardoor werd mijn verlangen om een eigen zaak op te richten steeds sterker.

Tegelijkertijd groeide mijn overtuiging dat mijn toekomst niet in Nederland lag. Ik droomde van Spanje — niet van het toeristische zuiden, maar van het landelijke binnenland. Bij Oxyde had men mij voorgesteld om deel te nemen aan het pensioenfonds, maar ik spaarde liever voor mijn emigratie. In Spanje kende men nauwelijks Engels, en wie die taal beheerste, was op kantoren — vooral bij exportfirma's — zeer gewild.

Toen ik mijn wens om ooit in Spanje te werken uitsprak, werd dat lacherig ontvangen: “Ach meneer, dat redt u nooit.” Tien jaar later toonde ik de hoofdboekhouder een foto van mijn eigen bedrijf op het Spaanse platteland. Zijn reactie: “Nou meneer, dat had ik toch nooit achter u gezocht.”

6.5 Eerste inzichten in het zakenleven

Eerste stappen in Spanje: Taal, lef en ondernemerszin

Eenmaal aangekomen in Blanca, in de regio Murcia, begon meteen het werk aan het Praktijkdiploma Spaanse Handelscorrespondentie. De basiskennis Spaans was al stevig, waardoor de rest in hoog tempo werd opgebouwd. Binnen een jaar was het merendeel onder de knie. Er waren geen zorgen over werk — integendeel. Ondanks een afgewezen sollicitatie bij een spaarbank, bleef het vertrouwen in een goede afloop onaangetast.

De aanpak was doelgericht. Verschillende export-firma's, met name in de conservenindustrie, werden bezocht. Het verzoek was stevast om direct met de directeur te spreken. De secretaresses vroegen naar

de reden van het bezoek, maar het antwoord was telkens hetzelfde: die werd uitsluitend aan de directeur zelf toegelicht.

Bij één van die bezoeken kwam ik in contact met directeur Alfonso, die mij uiteindelijk toestemming gaf om als vrijwilliger aan de slag te gaan. Mijn voorstel was simpel: geen salaris, maar een proefperiode om mijn capaciteiten te bewijzen. Natuurlijk vroeg hij waarom ik per se geen salaris wilde. Ik legde hem uit dat het, aangezien hij me nog niet kende, geen zin had om loon te eisen. Dat konden we beter na drie of zes maanden bespreken, wanneer hij mijn vaardigheden zelf zou hebben ervaren. Alfonso waardeerde deze commerciële instelling, en binnen een dag begon ik als zijn persoonlijke secretaris. Het doel was duidelijk: praktijkervaring opdoen, het eerste wat werkgevers vragen aan een nieuwkomer.

Dammen is niet alleen een spel van strategie en techniek, maar ook een oefening in inlevingsvermogen. Om succesvol te zijn, moet je je voortdurend in de gedachtewereld van je tegenstander verplaatsen. Wat zou hij op dit moment voelen? Welke plannen worden gesmeed? Door dit proces leer je niet alleen de logica achter de zetten te begrijpen, maar ook de intenties en emoties die erachter schuilgaan. Deze ervaring met dammen scherpt het vermogen om me in anderen te verplaatsen, waardoor ik een dieper inzicht krijg in zowel hun strategie als hun beleving. Dit kwam me goed van pas in de gesprekken met Alfonso, waar het me hielp zijn commerciële instelling te begrijpen en mijn voorstel naadloos op zijn verwachtingen af te stemmen. Dit inlevingsvermogen was uiteindelijk de sleutel tot het verkrijgen van zijn vertrouwen en de start van mijn carrière.

6.5.1 Leergeld: leren denken achter het dambord en in het leven

Gedurende vijf jaren
stond ik achter het dambord;
om denken te verklaren,
van tegenstander denksport.

Achter zijn rug zag zijn stand,
wilde zijn doel goed weten;
liep daarna weer naar mijn kant,
kon tegenspel ontketen.

Wat is doel van het bedrijf,
past wel mijn kennis daarin?
Staat mijn kennis buiten kijf,
of is mijn kennis te min?

Stel u eerst in huid van baas,
hij moet beslissing nemen.
Misschien bent u wel een dwaas,
kan u niet snel aannemen.

Eenmaal in Spanje voorgoed,
vroeg mij Spaanse schoonvader:
waar nu werken? Ik vol moed,
zei: meteen werk, zag ader.

Bezocht zo vele zaken,
secretaresse hielp niet.
Wilde steeds weten taken,
begreep weinig van mijn lied.

Mijn idee, veel voordelen,
Zelfs voor uw huidige zaak.
Dan zit u op fluwelen,
En proeft u meteen de smaak.

Wil spreken met directeur,
is vertrouwelijk, de zaak.
Toch bleef gesloten de deur,
kreeg haar niet aan de haak.

Na veel bezoeken was het raak,
secretaresse vroeg baas,
en zei interessante zaak,
directeur hapte in aas.

De deur ging voor me open,
en ik stelde me toen voor.
Zei: hier niets mag mislopen,
u kent mij nog niet, hoor.

Wil allereerst bewijzen,
wat ik kan doen voor uw zaak.
Heb daarom echt geen eisen,
nodig zes maanden voor taak.

Wil beslist niet hebben loon,
wanneer zes maanden voorbij,
spreken we opnieuw gewoon
over loon en maatschappij.

MBA en vijf talen,
in boekhouden ervaring.
Zal bij u echt niet falen,
ben echt geen vreemde haring.

Firma met Joodse naam,
met Joodse handelaren.
In Amsterdam goed faam,
daar vier jaar in ervaren.

Directeur ging toen akkoord,
Alfonso was zijn voornaam.
Vertaalwerk, zoals dat hoort,
was met Alfonso veel saam.

Bedrijven willen mensen
met ervaring en mijn werk.
Destijds deed mensen wensen
naar mij en stond toen dus sterk.

Zwager, actief, vond bedrijf,
vertaalwerk in farmazaak.
Beniaján – werkverblijf,
ook: verkopen in de maak.

Loon als van apotheker,
chef vroeg raad, ik gaf gehoor.
Winst steeg flink, dat was zeker,
kreeg commissie, gul en door.

Loon en commissie, heel goed.
Graag werken op die manier,
had scheppingskracht in overvloed,
werk zou zijn met veel plezier.

Ervaring kan ons leren,
voor werken in een vreemd land;
Ken de taal naar beheren,
heb jaarloon achter de hand.

Leergeld, geen weggegooid geld,
kostbaar die werkelijkheid.
Geeft wijsheid die men niet telt,
is uw universiteit.



Werk en creatie in Beniaján (Denkbeeldige foto)

Binnen een levendig farmaceutisch kantoor vult de man enthousiast orders in, zijn bureau vol grafieken, flessen en meertalige documenten. Een chef overhandigt hem een bon met commissie. Buiten is het warm Spaans zonlicht zichtbaar.

6.5.2 Slotopmerking

Leergeld

Het gedicht *Leergeld* verwoordt op compacte, ritmische en verhalende wijze een complexe reeks ervaringen die samen een treffend beeld schetsen van professionele en persoonlijke ontwikkeling in een internationale context. De gekozen vorm – regelmatige strofen met strak rijmschema en metriek – verleent het relaas een helder en doordacht karakter. Tegelijkertijd blijft de inhoud geworteld in realistische situaties, twijfels, ambities en concrete prestaties. Dit spanningsveld tussen vormvastheid en ervaringsintensiteit draagt in hoge mate bij aan de overtuigingskracht van het geheel.

De titel *Leergeld* fungeert als inhoudelijke kern. Zij verwijst naar de offers, risico's, onzekerheden en inspanningen die voorafgaan aan duurzame groei, succes en waardering. In tegenstelling tot oppervlakkige winst is leergeld een investering die haar waarde pas op langere termijn onthult – een centraal motief dat op meerdere niveaus wordt uitgewerkt doorheen het gedicht.

Strategie en zelfreflectie

Het openingsbeeld – een denker achter het dambord – werkt niet slechts als poëtisch decor, maar heeft een diepere functie. De vergelijking met een denksport introduceert thema's als strategie, analyse, anticipatie en tegenkracht. Binnen het werkende leven wordt hier de nadruk gelegd op het belang van vooruitzien, nadenken over andermans motieven en het innemen van een flexibele doch standvastige positie.

Niet alleen de interactie met anderen, maar ook de innerlijke reflectie komt ter sprake. In de derde strofe stelt het lyrisch subject kritische vragen over de waarde en toepasbaarheid van eigen kennis binnen

het grotere geheel van een organisatie. De problematiek van erkenning – intern én extern – wordt hierbij subtiel aangesneden. Wat is kennis waard als zij niet wordt gevraagd, begrepen of benut?

Toegang en erkenning

Het gedicht verhaalt verder over een overgang naar een ander land, waar een poging tot integratie op de arbeidsmarkt wordt ondernomen. De zoektocht naar werk wordt belemmerd door gesloten deuren, onbegrip en hiërarchische structuren. Hier komt het universele thema van ‘toegang’ naar voren: wie krijgt toegang tot wie, tot welke posities, onder welke voorwaarden? De vasthoudendheid van het subject, gecombineerd met het vermogen om het eigen voorstel aan te passen aan de denkwereld van de ontvanger, leidt uiteindelijk tot een gesprek met de directeur – een symbolisch en daadwerkelijk keerpunt.

Het aanbod om zes maanden zonder loon te werken in ruil voor een kans om waarde te bewijzen, getuigt van moed, vertrouwen in eigen kunnen en strategisch inzicht. Het roept tevens vragen op over waardering: wie bepaalt wat werk waard is, en wanneer?

Ervaring als kapitaal

In de middendelen van het gedicht komt het zwaartepunt te liggen op het opbouwen van erkenning, het leveren van prestaties en het aangaan van professionele relaties. Ervaring wordt gepresenteerd als een vorm van kapitaal die zowel tastbare als immateriële vruchten afwerpt. Daarbij speelt ook het internationale, meertalige en interdisciplinaire karakter van de achtergrond een doorslaggevende rol.

De verwijzing naar een firma met Joodse naam, alsmede naar reputatie en werkervaring in Amsterdam, plaatst het verhaal in een bredere economische en culturele context. Hieruit blijkt dat arbeid en vertrouwen ook voortbouwen op sociale netwerken en culturele referenties.

Beloning en creativiteit

De verworven positie binnen het farmaceutische bedrijf in Beniján vormt het hoogtepunt van het professionele traject zoals geschetst in het gedicht. Niet alleen is het vaste loon substantieel (“als van apotheker”), ook variabele beloning in de vorm van commissie volgt als erkenning van concrete bijdragen aan de winst. De toon in deze strofen is zichtbaar lichter, energiever en vrijer.

Opmerkelijk is de combinatie van prestatie en scheppingskracht. Werk wordt niet slechts als plicht of contract gezien, maar als een vorm van creativiteit en expressie. In deze zin overstijgt het functionele. Werk als bron van plezier, dynamiek en zelfverwerkelijking – dat is het ideaal dat hier zichtbaar wordt.

Grenzen en voorwaarden

Tegen het einde van het gedicht verschijnt een nuchtere, doch wijze reflectie: ervaring leert dat werken in een ander land bijzondere voorbereiding vergt. Taalbeheersing en financiële buffer worden hier gepresenteerd als randvoorwaarden voor succesvolle integratie. De kennis die in eerdere strofen persoonlijk wordt opgedaan, krijgt hier een bredere, bijna didactische toon. Ervaring wordt als overdraagbare wijsheid gepresenteerd – bruikbaar voor wie vergelijkbare paden overweegt.

De afsluitende strofe: leergeld als leermeester
De slotstrofe vormt een thematische en retorische bekroning van het hele gedicht. In vier regels wordt de kern van de boodschap samengebond:

Leergeld, geen weggegooid geld,
Kostbaar die werkelijkheid.
Geeft wijsheid die men niet telt,
Is uw universiteit.

Deze regels bevatten een gelaagdheid die zowel economisch, filosofisch als pedagogisch kan worden gelezen. Leergeld is géén verlies, maar een noodzakelijke investering. Het is kostbaar juist omdat het leidt tot inzichten die niet in cijfers zijn uit te drukken. Die vorm van wijsheid overstijgt diploma's, titels en standaardcurricula: zij vormt een levensuniversiteit, gestoeld op praktijkervaring, mislukkingen, doorzettingsvermogen en reflectie.

De rijmende tegenstellingen (geld/telt, werkelijkheid /universiteit) dragen bij aan de retorische kracht van het slot. De poëtische eenvoud verbergt een diepzinnige boodschap: sommige vormen van kennis zijn niet objectief meetbaar, maar des te waardevoller in hun toepassing.

Thematische samenvatting

Het gedicht Leergeld laat zich lezen als een sequentie van leermomenten, waarin telkens opnieuw de verhouding tussen potentieel en erkenning centraal staat. Of het nu gaat om strategisch inzicht, initiatief nemen, omgaan met afwijzing, het benutten van netwerken of het inzetten van creativiteit: telkens weer blijkt leren geen lineair proces te zijn, maar een spel van actie en reflectie, van zelfvertrouwen en nederigheid.

In die zin verdient Leergeld erkenning als meer dan een autobiografisch verslag. Het is een poëtische vorm van overdraagbare ervaring: een uitnodiging om na te denken over hoe waarde, werk, vertrouwen en kennis met elkaar samenhangen.

Tot slot

De kracht van het gedicht ligt in de combinatie van persoonlijke beleving en universele thema's. Door middel van vormvaste poëzie – met regelmatige strofen, ritme en rijm – krijgt het verhaal een cadans die de lezer meeneemt. De toon is beheerst, maar nergens afstandelijk. Elke strofe draagt bij aan de voortgang van het verhaal, en de spanningsboog blijft tot het eind behouden.

Met de laatste regels wordt de cirkel rond gemaakt: het leergeld dat aanvankelijk als investering voelde, blijkt de bron van duurzame wijsheid en professionele volwassenheid. Wie leert van ervaring, leert iets wat geen boek of diploma ooit volledig kan bevatten. In die zin is Leergeld een ode aan het leven zelf als leerproces – in al zijn weerbarstigheid, moed en beloning.

6.5.3 Een vaste baan

Na drie maanden deed zich onverwacht een kans voor via een familielid. Een laboratorium in Beniaján zocht iemand met kennis van het Engels voor hun exportafdeling. Hoewel Alfonso mij alsnog een goedbetaalde functie aanbood, was de beslissing genomen. Ik maakte de overstap naar het bedrijf Laboratorio Oftalmiso, waar mijn salaris vergelijkbaar was met dat van de apotheker en scheikundige.

Een vruchtbare samenwerking

Bij mijn nieuwe werkgever begon ik samen te werken met Juan Salar Ayuso, een geboren verkoper en voormalig boekenverkoper – een vak waarin alleen de besten overleven. Met mijn commerciële instelling en kennis van het Engels ontstond een vruchtbare samenwerking. Juan was zeer gedreven en pakte elke kans aan om de verkoop te stimuleren.

Bij een van onze contacten toonde een inkoper van het Egyptische ministerie interesse in onze medicijnen. Dankzij mijn ervaring met vergelijkbare situaties in Amsterdam, waar ik destijds de werkwijze van Russische ministeriële inkopers had leren kennen, wist ik hoe we deze zaak moesten aanpakken. Ik adviseerde Juan, en dit leidde tot een reeks succesvolle verkopen. Juan was weliswaar een goede verkoper, maar had destijds nog weinig ervaring met internationale handel, een gebied waarop ik hem kon ondersteunen en adviseren.

Het belang van expertise

In een ander geval had Juan Boric Acid verkocht aan een klant in Libanon. Ik zorgde voor de juiste afdekking via expertisebureau SGS, een van de grootste inspectie- en certificeringsbedrijven ter wereld, en verzekerde de goederen met een kredietverzekering van Crédito y Caución en een goede transportverzekering.

In 1975 brak er echter een oorlog uit, waardoor de goederen vast kwamen te zitten in de haven van Beiroet. De klant kon de goederen niet loskrijgen en de betaling bleef uit. Juan probeerde tevergeefs het geld van de verzekeringsmaatschappij te ontvangen. Daarom vroeg ik zijn toestemming om naar Murcia te reizen en met de directeur van de verzekeringsmaatschappij te praten.

Hoewel Juan sceptisch was, vertrouwde hij me de documenten toe. De volgende dag zat ik bij de directeur aan tafel voor een lang gesprek. Twee weken later verschenen de directeur van de verzekeringsmaatschappij en de directeur van de plaatselijke bank onverwacht bij ons op kantoor. Ze voerden een lang gesprek met de directeur van ons laboratorium, waarna de betaling voor de exportzending naar Libanon volgde.

Een welverdiende beloning

Juan en ik hadden een uitstekende verstandhouding. Hij was een optimistische, vrolijke Spanjaard die altijd in was voor een praatje. Hij zag in dat mijn expertise hem bij al zijn internationale zaken hielp en besloot mij een commissie toe te kennen: 40% van zijn eigen provisie zou naar mij gaan. Dit onverwachte gebaar was een enorme stimulans en motiveerde mij om nog meer successen te boeken.

Na verloop van tijd groeide het laboratorium, en in samenwerking met de Universiteit van Murcia werd een project gestart rond de productie van sinaasappel-extract. Chemici en financiële experts kwamen aan boord. Eén boekhoudkundige adviseur zette vraagtekens bij mijn salarisniveau, maar dankzij de steun van de directe chef bleef de positie ongewijzigd. Die ervaring leerde één ding: blijf ver weg van mensen die klein willen houden wat groeit.

Parallel aan dit werk begon de opbouw van een eigen netwerk: een inkoopbureau voor Rennet, het kaasstremsel dat van groot belang is in de zuivelindustrie. Er was geen ervaring in deze niche, maar met een damstrategie als leidraad — elk scenario onderzoeken, niets vergeten — werd de internationale markt geanalyseerd.

Monsters, analyses, offertes, levertijden: alles werd verzameld en vergeleken. Na drie maanden was er inzicht en voorsprong. De goedkoopste Rennet ter wereld bleek uit Italië te komen — geproduceerd met Nederlandse technologie.

De verkoop werd overgelaten aan een vriend Andrés Molina Molina en Blanca met een natuurlijk verkooptalent. Hij had zoveel succes dat de Italiaanse producent een eigen filiaal in Cieza oprichtte. Blanca had dat kunnen zijn, maar het gemeentebestuur liet zich niet overtuigen.

Terug bij het laboratorium draaide de export van sinaasappel-extracten aanvankelijk uitstekend. Er volgde uitbreiding naar een industrieel complex. Maar plotseling keerde het tij. Wat er precies misging, bleef onduidelijk. Vermoedelijk werden korte termijnleningen te zwaar, en bleven de verkopen achter bij de financieringslasten. In 1977 volgde het onvermijdelijke: uitstel van betaling en ontslag. Niet alleen voor één medewerker, maar ook voor de universitaire chemici. De eerste droom spatte uiteen — maar niet de vastberadenheid.

6.6 Aandeelhouder van Zoster S.A. – Van visie naar verwezenlijking

Na het onverwachte faillissement van Laboratorium Oftalmiso was ik tijdelijk aangewezen op een uitkering. Toch duurde deze periode niet lang. Binnen korte tijd nam professor Dr. Miguel López Sánchez, biochemicus van de Universiteit van Murcia, contact met me op. Hij werkte aan de oprichting van een nieuwe firma en zag in mij een geschikte partner voor het commerciële luik. Een van de voornaamste buitenlandse afnemers had immers zijn vertrouwen in het vorige bedrijf verloren en wilde niet nogmaals afhankelijk zijn van slechts één leverancier — laat staan van een grote Duitse multinational. Er lag dus een kans open om iets nieuws en sterkers op te bouwen.

Het voorstel was buitengewoon: ik kon aandeelhouder worden van de nieuwe onderneming — Zoster S.A. — en mijn aandelen zouden betaald worden uit toekomstige commissiegelden. Een aanpak die getuigde van vertrouwen en een gedeeld vooruitzicht op succes. De broer van López werd de algemeen directeur en verzekerde me van een goed salaris, maar benadrukte meermaals dat ik “24 uur per dag” beschikbaar moest zijn. Daar had ik geen moeite mee. Deze kans betekende niet alleen professioneel groeipotentieel, maar ook toegang tot invloedrijke aandeelhouders uit het hart van Murcia’s academische, industriële en bestuurlijke wereld.

Mijn taak was helder: ik zou verantwoordelijk zijn voor de buitenlandse verkoop, én voor het zoeken naar nieuwe producten om het portfolio van de firma uit te breiden. Dat laatste was een uitdaging, maar ook een intrigerende opdracht. Terwijl steeds meer

jonge Spanjaarden Engels leerden en de concurrentie op exportvlak toenam, realiseerde ik me dat ik beter iets kon doen wat niet iedereen deed. Die les – onderscheid jezelf, creëer schaarste – zat al in mijn geheugen gegrift sinds de tuinbouwschool: “Doe niet wat iedereen doet, richt je op veredeling.” Nu kreeg het een geheel nieuwe zakelijke dimensie.

De oprichters en aandeelhouders

Zoster S.A. werd opgericht in 1978 en kende een indrukwekkende lijst van aandeelhouders, waaronder meerdere professoren van de Universiteit van Murcia:

Prof. Dr. Francisco Sabater García – Biochemicus, rector van de Universiteit van Murcia (1975–1980)

Prof. Dr. José Antonio Lozano Teruel – Biochemicus, rector (1980–1984)

Prof. Dr. Miguel López Sánchez – Biochemicus

Prof. Dr. Luis Murcia Martínez – Wiskundige

Dr. Antonio Serrano Martínez, Sr. Joaquín Martínez Lozano, Sr. José Antonio Tovar Oliva, en anderen – wetenschappers, ondernemers, ingenieurs en industriëlen

Govert Westerveld – Verkoop- en marketing-directeur met focus op innovatie

In 1982 breidde de aandeelhoudersgroep zich verder uit met onder meer Prof. Dr. Julián Castillo Sánchez en Prof. Dr. Obdulio Benavente-García, beiden vooraanstaande biochemici.

6.6.1 Wereldklasse door toewijding

Zoster S.A. begon als wereldleider in flavanone glycoside, een actief bestanddeel uit citrusvruchten. De werkdruk was intens — werkdagen tot 22.00 uur, ook op zaterdagen — maar dat was nodig om te concurreren op wereldniveau. Veel van onze concurrenten sloten hun kantoren om zeven of acht uur s'avonds. Dankzij onze bereikbaarheid tot 's avonds laat konden Amerikaanse klanten altijd op ons rekenen.

We wisten precies waar de zwakke plekken van onze concurrentie lagen — vooral dankzij de feedback van onze klanten. Eén vaak gehoorde klacht: andere leveranciers stuurden monsters te laat of helemaal niet. Wij daarentegen verstuurden monsters de volgende dag al, compleet met een grondige analyse. Die snelheid maakte een wereld van verschil. Ook op het vlak van leveringen waren we flexibel. Als de afgesproken levering vertraging had, boden we altijd een voorlopige zending aan om de klant te helpen.

Het resultaat: vertrouwen, betrouwbaarheid en een reputatie die in het buitenland groeide. En dat alles ondanks de persoonlijke risico's. Wanneer er bij banken leningen afgesloten moesten worden, stonden we als aandeelhouders garant met ons privévermogen. Het vergde lef, maar de resultaten lieten zien dat het loonde.

De vruchten van het dammen

De jaren bij Zoster S.A. waren de kroon op het harde werk dat eraan voorafging. De onderneming groeide uit tot een wereldspeler. De combinatie van toewijding, inzicht, marktonderzoek en een uitgekiende strategie leidde tot tastbaar succes — niet alleen voor het bedrijf, maar ook voor mezelf als professional en ondernemer.

En terugblikkend op dat alles durf ik te zeggen: dit alles heb ik mede te danken aan het dammen. Want wie leert denken in varianten, die leert vooruitzien.

6.6.2 Betalingsdiscipline en vertrouwen

Na enige jaren lieten de banken mijn directeur weten dat wij één van de weinige bedrijven waren die te maken hadden met wanbetalingen. Opvallend genoeg betaalden klanten in het buitenland vrijwel altijd stipt en correct. Dat voordeel had ik te danken aan mijn achtergrond als boekhouder bij een internationale handelsonderneming.

In die periode had ik via de Leidsche Onderwijsinstellingen (L.O.I.) de opleiding gevolgd voor het IVEX-diploma. Het Instituut voor Export (IVEX) was destijds een zelfstandige opleidings-instelling die zich volledig richtte op beroeps-opleidingen in de internationale handel. Het diploma genoot brede erkenning binnen de Nederlandse exportwereld en stond voor degelijkheid en vakkennis.

Dankzij die opleiding was ik goed vertrouwd met de juridische en financiële kanten van exporttransacties. Alvorens een verkoop werd bevestigd, onderzocht ik altijd eerst de financiële positie van de klant. Afhankelijk van de uitkomst werd er een Letter of Credit verlangd, of – in minder risicovolle gevallen – betaling na ontvangst van de goederen toegestaan. Wanneer de informatie onvoldoende zekerheid bood, eiste ik vooruitbetaling.

Deze manier van werken minimaliseerde de kans op financiële tegenvallers en gaf ons bedrijf een solide basis in de internationale handel.

Praktijkvoorbeeld: Lef en doorzettingsvermogen in New York

Op een gegeven moment wilde een bank in New York niet betalen, ondanks dat de betaling uiterlijk dertig dagen na overleg van de documenten verschuldigd was. Onze bank had de bank in New York herhaaldelijk aangemaand, maar zonder resultaat. Uiteindelijk besloten het hoofd van de chemieafdeling en ikzelf persoonlijk naar New York te reizen.

Het bleek te gaan om een medewerkster van Chinese afkomst, die onze correspondentie negeerde. In het imposante kantoorgebouw van zeker vijftig verdiepingen vonden we de betreffende bank. De werkomgeving was opmerkelijk: in een grote zaal zaten alle medewerkers netjes in rijen opgesteld, bijna als in een schoolklas.



Bewijsmateriaal noteren: mijn onorthodoxe methode om in New York de aandacht van de bank te trekken.

Om mijn aanwezigheid vast te leggen, begon ik de namen van de medewerkers te noteren. Dat trok onmiddellijk de aandacht van een bewaker, die vroeg wat ik aan het doen was. Ik antwoordde:

“Bewijsmateriaal noteren, zodat ik later kan aantonen dat ik daadwerkelijk in uw bank ben geweest.”

Dit ongebruikelijke optreden maakte indruk. Binnen korte tijd zaten we aan tafel bij de directeur, met naast hem de betrokken medewerkster. We legden onze situatie uit en vertelden dat zij onze bank noch ons correct had beantwoord. De directeur greep direct in: hij belde de klant zelf en verzekerde ons dat de betaling diezelfde middag zou plaatsvinden.

En inderdaad: nog diezelfde dag bezochten we de klant en ontvingen we van de klant de cheque. Het was een krachtige ervaring, die liet zien hoe lef en doorzettingsvermogen soms de doorslag geven waar formele procedures tekort-schieten.

6.7 Jungiaanse reflectie

*Wat ik in de praktijk leerde, sluit nauw aan bij Jungs visie op het bewustzijn: het is onze taak om de stroom van impulsen en mogelijkheden te ordenen en te toetsen. Zonder waakzaamheid kan het onbewuste – in dit geval de verleiding van snelle winst of blind vertrouwen – ons meesleuren in chaos en verlies. Door vooruit te denken, patronen te herkennen en maatregelen te nemen, werd het onbewuste risico zichtbaar en hanteerbaar. Zoals Jung benadrukte: bewustzijn is niet slechts kennis, maar een morele verantwoordelijkheid.

De ervaring in New York voegde daar een andere dimensie aan toe: soms vraagt het leven meer dan analyse en voorzorg. Het vergt moed om in te grijpen waar systemen en procedures falen. Dat moment van lef en doorzettingsvermogen is in Jungiaanse zin een daad van individuatie: bewustzijn dat niet enkel beschouwt, maar ook handelt. Het Zelf wordt zichtbaar wanneer we verantwoordelijkheid nemen – niet alleen voor ons innerlijke leven, maar ook in de concrete werkelijkheid van relaties, handel en vertrouwen.

7 De spanning tussen authentiek 7. Mentale Intelligentie en Strategie

7.1 Jung en de ontwikkeling van mentale intelligentie

Carl Jung sprak over het bewustzijn en het onbewuste, en over hoe mentale intelligentie zich ontwikkelt door het leren herkennen van patronen en het inzicht krijgen in zowel de zichtbare als verborgen motieven van jezelf en anderen. Mentale intelligentie gaat verder dan IQ; het is het vermogen om te reflecteren, strategieën te bedenken, en inzicht te hebben in de diepere lagen van het menselijk gedrag.

7.2 Voorbeelden uit militaire tijd en zakenleven

Tijdens mijn militaire dienst leerde ik dat het niet alleen gaat om fysieke kracht, maar vooral om het verstandelijk anticiperen op de acties van anderen. Die ervaring leerde mij ook om situaties strategisch te benaderen. In het zakenleven werd deze mentale intelligentie essentieel: inzicht in mensen, markten en timing bepaalde vaak het succes. Het Dambord, dat ik jarenlang bestudeerde, werd mijn metafoor voor het leven: elke zet vereist nadenken over de volgende bewegingen van jezelf en van anderen.

Tijdens mijn zakenreis naar Italië voelde ik intuïtief dat er kansen lagen in Milaan, hoewel ik daar op dat moment nog geen harde bewijzen voor had. Die innerlijke gewaarwording, dat voorgevoel — iets wat Jung zou omschrijven als het onbewuste dat naar het bewuste wijst — bleek later terecht.

Terug op de fabriek, waar ik de productie regelmatig bezocht, viel me op dat er een stroperige substantie in het afvalwater belandde. Mijn boekhouders-instinct, getraind in het opsporen van verlies en verspilling, sloeg onmiddellijk aan. Ik vroeg aan de scheikundigen wat die siroopachtige stof precies was. Het antwoord was ontwijkend: “gewoon afval.” Maar ik liet het er niet bij.



De chemie van het 'vreemde idee': 'O God, daar komt hij weer!', klonk het steevast in het lab.

Op een luchtige manier, spelend met de ongemakkelijkheid, wist ik hun nieuwsgierigheid te prikkelen. Als ik het laboratorium binnenkwam, gingen de handen omhoog en werd er geroepen: “O God, daar komt hij weer!” Ik grapte dan: “Een gek kan meer vragen dan honderd wijzen kunnen beantwoorden.” Uiteindelijk kreeg ik de analyse in handen.

Wat daarin stond, bevestigde mijn vermoeden: het flavonoïdegehalte was ongewoon hoog. In plaats van het weg te gooien, konden we dit afval zuiveren tot een nieuw, geconcentreerd product met mogelijke toepassingen in de farmaceutische industrie. Niemand anders ter wereld produceerde dit op die manier. Mijn damervaring kwam me hier goed van pas: anticiperen, analyseren, vooruitdenken. Net zoals in het spel moet je in het zakenleven het hele bord overzien, inclusief de onzichtbare dreigingen én de onverwachte kansen.

In ons bedrijf waren we allemaal aandeelhouder. Dat maakte het makkelijker om de scheikundigen mee te krijgen in mijn denkrichting: elk nieuw product betekende een lagere kostprijs en een hogere opbrengst. En daar profiteerden we allemaal van.

Ik hoorde later dat een laboratorium in Milaan problemen had met hun leverancier. Hun product haalde de gewenste concentratie niet. Dat was mijn kans. Na grondige analyse — weer zoals bij het dammen: zet, tegenzet, positie beoordelen — nam ik het vliegtuig naar Italië. Aan tafel bij de inkoper zei ik: “Ik weet van uw probleem, al kan ik u niet vertellen hoe. Maar ik denk dat ik uw oplossing bij me heb.”

Ik gaf hem een monster en vroeg hem vooral géén snelle beslissing te nemen. “Geloof me niet,” zei ik, “doe rustig uw proeven. Bel ons over een maand, als u overtuigd bent.” Een maand later kwam de eerste order: tweehonderd kilo, veertig euro per kilo. Voor die tijd een opmerkelijk resultaat.

Wat dit verhaal me leert, is dat mentale intelligentie — zoals Jung dat begreep — niet enkel draait om slim zijn, maar vooral om het verbinden van intuïtie, analyse, ervaring en moraal. Ik volgde mijn aanvoelen, analyseerde nauwkeurig, handelde ethisch en dacht vooruit. En daaruit ontstond innovatie.

7.3 Nieuwe markten en toepassingen vinden

Intuïtie speelde een grote rol in mijn manier van zakendoen. Dat doet me denken aan wat de schaker Hans Böhm ooit schreef. Een groot bedrijf had hem eens gevraagd of hij met inzichten uit de schaakwereld hun verkopers kon helpen. Deze mensen bezochten wekelijks grote klanten zoals IBM en KPN. Böhm vroeg of ze die klanten op een verschillende manier benaderden. De verkopers keken hem verbaasd aan en antwoordden: “We verkopen hen hetzelfde product.” Toen wist Böhm genoeg.

Hij legde uit dat elke professionele schaker zich voorbereidt op elke tegenstander afzonderlijk. Böhm bestudeerde hun partijen en paste zijn openingen aan hun zwaktes aan. De truc is om een positie op het bord te bereiken waarin de tegenstander zich ongemakkelijk voelt. Precies daar ligt het strategisch

voordeel. “Kennis is macht,” zei hij, “en hoe meer je over je klant weet, hoe groter je voorsprong in het gesprek.”

Dat was exact hoe ik intuïtief met mijn klanten omging. Dankzij Böhm besepte ik later dat ik die aanpak te danken had aan mijn vroegere damcarrière, waar je ook voortdurend vooruitdenkt, analyseert, en anticipeert op de strategie van je tegenstander.

7.4 Drie ondernemingen

In dit hoofdstuk wil ik drie ondernemingen beschrijven waarin ik in verschillende perioden een rol speelde. Het gaat om een bedrijf waarin ik samenwerkte met hoogleraren en experts in flavonoiden (Flavonoïdenzaak I), een kruidenzaak die ik hielp transformeren tot een onderneming in citrusderivaten, en een later samenwerkingsverband met twee voormalige collega's uit de eerste flavonoïdenzaak (Flavonoïdenzaak II).

Flavonoïdenzaak I

Deze onderneming was gevestigd in Zeneta en bracht mij tussen 1978 en 1989 in contact met hoogleraren en specialisten op het gebied van flavonoiden. In 1989 werd het bedrijf overgenomen door een multinational. De verkoop van mijn aandelen gaf mij de mogelijkheid een eigen, zelfstandige B.V. op te richten, gericht op exportconsultancy. Deze nieuwe onderneming hield zich bezig met de ontwikkeling van producten en toepassingen, maar ook met de verkoop en internationale contacten.

De kruidenzaak

De tweede onderneming bevond zich op een industrieterrein in Alcantarilla. De aandeelhouders waren voormalige concurrenten in de handel van citrusschillen. Tussen 1990 en 2012 kon ik er mijn diensten aanbieden. Dankzij een goede samenwerking wist ik de aandeelhouders te overtuigen de traditionele kruidenhandel los te laten en zich volledig toe te leggen op citrusderivaten. Deze koerswijziging werd met enthousiasme doorgevoerd. Het was voor mij bijzonder om te zien dat het bedrijf in 2008, het jaar van de grote financiële crisis, juist besloot uit te breiden, terwijl veel andere ondernemingen gedwongen werden te krimpen.

Flavonoïdenzaak II

De derde onderneming betrof een groot chemisch complex, eveneens gevestigd in Alcantarilla. Door mijn eerdere werkervaring bij een Joodse firma in Amsterdam (1972–1974) was ik al bekend met hun activiteiten. Rond het jaar 2000 begon ik intensief samen te werken met dit bedrijf. Samen met twee voormalige collega's uit Flavonoïdenzaak I richtten we een nieuwe afdeling op, gespecialiseerd in flavonoiden en andere natuurlijke extracten. Deze samenwerking zou duren tot aan mijn pensionering in 2012.

7.5 Flavonoïdenzaak I

Hier bespreek ik enkele andere stoffen. Voor de onderwerpen rond de zoetstof en de suikerrest verwijs ik echter naar andere hoofdstukken.

7.5.1 Bitterstof

Een goed voorbeeld hiervan was onze bitter smakende, bruine stof die oplosbaar was in water en alcohol. Ik wist dat dit mogelijk interessant kon zijn voor de voedingsindustrie. Zo bood ik het product aan bij een grote Engelse multinational die destijds nog Quinine gebruikte in hun tonic drinks. Quinine had echter geen goede naam, en er werd gezocht naar alternatieven. Ondanks intensieve marketing-inspanningen kregen we het product er niet binnen. Maar ook hier gold: niet opgeven, maar doorzoeken naar niches binnen het grotere geheel.

Het voordeel was dat deze multinational tevens een marmeladefabriek bezat die de bitterheid van hun sinaasappelmarmelade wilde versterken. Voor dit specifieke doel bood ons product de ideale oplossing. Ik wist dat de onderneming bittere sinaasappelschillen in Spanje inkocht, maar kampte regelmatig met tekorten. Deze schillen bevatten twee flavonoïden – precies de bitterstoffen die ook in ons extract aanwezig waren. De inkoper bevestigde herhaaldelijk of onze stof identiek was aan de natuurlijke bitterstoffen uit sinaasappelschillen. Ik garandeerde hem dat HPLC-analyse zowel in de schillen als in ons natuurlijk product beide verbindingen zou detecteren. Een logisch gevolg, aangezien onze extractie direct uit bittere sinaasappels plaatsvond. Bij deze verkoopstrategie is essentieel diepgaande kennis te bezitten die de

inkoper overstijgt, waardoor hij genoodzaakt is zijn technische adviseurs te raadplegen. Deze toegang tot de technische afdeling opende deuren, mede dankzij de uitstekende kwaliteit van onze producten.

We leverden uiteindelijk behoorlijke hoeveelheden. Een bewijs dat je, net als in het dammen, soms niet direct door het midden moet aanvallen, maar via een flankzet alsnog je doel bereikt.

Maar daar stopte het niet. Nu ik al twee nieuwe toepassingen had gevonden, vond ik dat nog onvoldoende. Ik richtte mij op de likeurindustrie en kwam terecht bij het Duitse merk Jägermeister, waarvan ik vermoedde dat het bitterprofiel misschien met ons product versterkt kon worden. Helaas hield men daar hardnekkig vast aan hun receptuur. De geheime formules van zulke dranken werden zorgvuldig bewaakt door de grote smaakstoffenfabrikanten in Duitsland, met wie ik overigens goede contacten had.

Deze smaakproducenten vonden echter hun eigen weg om een vergelijkbaar product te maken, dat nadien vermengd werd met kruidenextracten. Voor hen was de prijs minder belangrijk, zolang de receptuur en herkomst maar geheim bleven. Dat maakte het voor ons moeilijk om bij de grote merken binnen te komen.

Gelukkig lukte het beter bij andere likeurfabrikanten in het buitenland, al ging het daar slechts om kleine hoeveelheden. Daarom breidde ik mijn zoektocht uit naar de Scandinavische landen, waar andere toepassingen mogelijk leken.

Beter nieuws kwam uit Zwitserland. Daar had ik goede connecties in de geur- en smaakstoffenindustrie én bij een belangrijke producent van isotone

dranken. Ons product bleek ook daar goed bruikbaar, en we konden mooie volumes realiseren.

Ook in Zuid-Amerika openden zich deuren. In Argentinië produceerde een grote Amerikaanse multinationale onderneming citruspoeders voor frisdrankautomaten. Die poeders werden met water gemengd tot citrusdranken. Ook daar slaagden we erin om flinke hoeveelheden te leveren – een mooie bevestiging dat ons product echt internationaal potentieel had.

Zo bewees zich keer op keer dat intuïtie, ondersteund door analyse en creatief denken, de sleutel was tot het vinden van onverwachte markten en toe-passingen.

7.5.2 Smaakverbeteraar

De directeur wilde de verkoop van ons belangrijkste extract stimuleren. Omdat ik zag dat de farmaceutische markt verzadigd raakte, besloot ik zelf nieuwe toepassingen te verkennen.

Ik analyseerde systematisch bestaande patenten en ontwikkelde op basis daarvan productbrochures. Een eerste idee – melk langer houdbaar maken – bleek technisch niet haalbaar. Maar door mijn onderzoek ontdekte ik een andere richting: het verbeteren van smaakprofielen. Dit bleek een veelbelovende weg.

Een cruciaal moment volgde toen een Parijs aromabedrijf onafhankelijk van mijn werk ons extract testte. Zij vonden een methode om de nasmaak van hun synthetische zoetstoffen te verbeteren – precies de toepassing die ik voorzag. Dit leidde tot gesprekken met hun hoofdkoper en R&D-manager.

Mijn antwoorden op hun technische vragen resulteerden in een eerste bestelling, die sindsdien

jaarlijks wordt herhaald. Zo bevestigde mijn aanpak dat er een nieuwe markt bestond. Om concurrentie te voorkomen, koos ik ervoor het product onder een commerciële naam en nummer te lanceren, in plaats van de chemische specificatie te onthullen.

7.5.3 Citroenpoeder

Gemalen citroenlinten leverden een poeder op met een mooie, gele kleur. Dit product vond in Duitsland toepassing bij fabrikanten van worsten, zoals bratwurst, waar het werd verwerkt in kruidenmengsels. Uiteraard konden ook producenten in Spanje een dergelijk product aanbieden. De prijs lag doorgaans rond de tegenwaarde van één Amerikaanse dollar per kilo.

7.5.4 Lemon bioflavonoid complex 13%

Wanneer men iets meer aandacht besteedt aan marketing en marktonderzoek (wat vaak achterwege blijft), ontdekt men vroeg of laat dat Lemon bioflavonoid complex in wezen niets anders is dan citroenpoeder gemengd met een ander actief bestanddeel uit citrusvruchten. Gewoon citroenpoeder bevat ongeveer 4% actieve bestanddelen. Door dit slim te mengen kan het gehalte echter worden opgevoerd tot 13%.

Dit is iets wat concurrenten niet gemakkelijk kunnen nabootsen, omdat kruidenbedrijven meestal geen toegang hebben tot andere actieve citrusbestanddelen. Op deze manier sluit men de concurrentie uit, biedt men een betere kwaliteit, en stijgt de prijs van één Amerikaanse dollar naar vijf dollar per kilo.

Dit voorbeeld toont aan dat een verkoper met grondige kennis van zijn producten veel meer kan bereiken voor zijn bedrijf. Het gaat niet enkel om verkopen, maar ook om het onderzoeken van

mogelijkheden – net zoals bij het damspel, waar meerdere varianten tot winst kunnen leiden.

7.5.5 Zosfor

Een eerder product, genaamd Zosfor, was bestemd voor racepaarden. Het fungeerde als supplement ter bevordering en instandhouding van gezonde longen. Dit product werd ontwikkeld door een bedrijf in Ierland in samenwerking met onze vertegenwoordiger in Londen. Tot aan de verkoop van ons bedrijf in 1989 werden hiermee regelmatig zaken gedaan.

In een ander geval verkocht ik het product rechtstreeks aan een racepaardhouder in de Verenigde Staten. Hij vertelde mij enthousiast dat zijn afgeschreven paard, dankzij ons preparaat, weer sterke longen kreeg en opnieuw wedstrijden begon te winnen. De man was dolgelukkig. Maar zoals zo vaak gebeurde, vond hij later een soortgelijk product bij een ander bedrijf, en verloren wij hem alsnog als klant.

7.5.6 Strategische afsluiting

Wat deze verschillende ervaringen mij leerden, is dat succes in de zakenwereld vaak niet ligt in één grootse doorbraak, maar in het voortdurend aftasten van nieuwe mogelijkheden. Net als bij het dammen moest ik telkens vooruitdenken, alternatieve zetten verkennen en me flexibel aanpassen aan het bord dat de markt mij bood.

Soms leidde een directe aanval – zoals bij het benaderen van de grote multinationalen – tot niets. Maar door omwegen te zoeken, zoals niches in marmelade, likeuren of diervoeding, ontstonden er onverwachte kansen. Kennis, intuïtie en volharding

vormden telkens de drie pijlers waarmee ik deuren kon openen die op het eerste gezicht gesloten leken.

Een tweede les was het belang van samenwerking zonder hokjesdenken. Verkoper en chemicus waren geen gescheiden werelden, maar elkaars verlengstukken. Door hun kennis in te zetten in verkoopgesprekken en mijn commerciële ervaring te combineren met technische inzichten, ontstond er synergie die geen enkele concurrent kon evenaren.

Zo bewees Flavonoïdenzaak I dat innovatie niet alleen voortkomt uit laboratoria of patenten, maar juist ook uit het strategisch verbinden van kennis, intuïtie en relaties.

7.5.7 Jungiaanse reflectie

Wanneer ik terugkijk op deze periode, herken ik in mijn zoektocht de Jungiaanse dynamiek van individuatie. Iedere nieuwe toepassing van een product stond symbool voor een innerlijke stap: het vermogen om vanuit de schaduw van mislukking een nieuw pad te vinden.

De bitterstof die zijn weg vond naar marmelade, of het citroenpoeder dat transformeerde tot een complex met hogere waarde – het waren niet enkel zakelijke successen, maar ook metaforen voor transformatie van het Zelf. Wat aanvankelijk waardeloos leek, kon door inzicht en volharding omgevormd worden tot iets van betekenis.

In Jungs termen betekende dit: de confrontatie aangaan met de beperkingen van de markt en van jezelf, en daaruit een nieuw, authentiek pad smeden. Zo werd de onderneming niet alleen een plek van handel, maar ook een spiegel van innerlijke groei.

7.6 Flavonoïdenzaak II

Ook deze onderneming werd uiteindelijk in 2015 aan een multinational verkocht. Op dat moment was ik er al drie jaar niet meer actief, aangezien ik mijn servicediensten in 2012 had beëindigd.

In dit geval ging het om de tweede onderneming in citrusflavonoiden, waar ik mijn diensten als zelfstandig expert aanbood. Logischerwijze was ik daar niet dagelijks aanwezig; meestal bezocht ik het bedrijf één à twee ochtenden per week. Tijdens die momenten besprak ik de lopende zaken met mijn twee bevriende chemici, die vrijwillig Flavonoïdenzaak I hadden verlaten.

Mijn belangrijkste inbreng was de ontwikkeling van een antioxidant op basis van rozemarijn. Eerder had ik in drie andere bedrijven, gedurende zes lange jaren, ervaring opgedaan met dit product, maar daar was men er nooit in geslaagd een goede kwaliteit te produceren. Voor mij stond vast dat dit product geïntroduceerd moest worden. Ik overtuigde mijn twee vrienden ervan dat zij wél in staat waren een hoogwaardige kwaliteit te maken en dat dit grote verkoopkansen zou opleveren. Dat bleek juist: zij brachten een uitmuntend product op de markt.

Daarnaast wees ik hen op het succes van een bedrijf in Granada met een extract van olijven. Meer details kon ik niet verstrekken, dus moesten zij zelf de research doen. Tot mijn verrassing wisten ze uiteindelijk zelfs twee waardevolle nieuwe extracten te ontwikkelen.

7.6.1 Nieuw rozemarijnextract

Bij de productie van het rozemarijnextract ontstonden aanzienlijke hoeveelheden afvalstoffen. Samen met de chemici onderzocht ik of deze reststromen benut konden worden. Als dat mogelijk zou zijn, konden we immers toekomstige prijsverhogingen opvangen of genoeg nemen met lagere marges op het bestaande extract. Het lukte de chemici om uit dit afval een nieuw actief bestanddeel te isoleren.

Ik vond verkoopmogelijkheden in de Verenigde Staten en regelde dat de inkoper van een groot bedrijf de fabriek zou bezoeken. Ik zorgde ervoor dat hij rechtstreeks met de twee chemici in gesprek kon gaan, zodat zij eventuele technische vragen direct konden beantwoorden. Zelf bleef ik bewust buiten dit overleg en liet de verdere commerciële afhandeling over aan de directeur, die daar zeer bedreven in was.

Later vertelde hij mij dat de Amerikaan hem gevraagd had of ik te vertrouwen was. Het bevestigende antwoord gaf mij indirect de zekerheid dat er serieuze belangstelling bestond. Dat bleek te kloppen: er kwam een duurzame samenwerking tot stand. Dankzij deze verkoop was het probleem van de afvalstoffen volledig opgelost en konden we een belangrijke nieuwe inkomstenbron aanboren.

7.6.2 Vermageringsproduct

Omdat wij gespecialiseerd waren in het produceren van natuurlijke flavonoiden uit citrusschillen, en één van deze stoffen een verband had met gewichtsverlies, besloot ik een mengsel te ontwikkelen. Wij waren voortdurend op zoek naar manieren om de verkoopcijfers te verhogen, en dat

kon alleen door innovatie: óf via de ontwikkeling van nieuwe actieve bestanddelen, óf door nieuwe toepassingen te vinden voor bestaande stoffen. In dit geval koos ik voor het laatste.

Werken met een zuivere stof is wel mogelijk, maar dat leidt al snel tot concurrentie van andere producenten. Mijn voorkeur ging daarom uit naar een mengsel met een eigen merknaam. Ik legde mijn idee voor aan een van mijn twee chemische vrienden, en samen kwamen we tot een interessante samenstelling. Een marketingfolder was snel opgesteld, waarna we begonnen met het systematisch benaderen van buitenlandse markten.

Al na een maand toonde een Frans bedrijf, met gerenommeerde experts in citrusflavonoïden, serieuze belangstelling. De vertegenwoordiger bezocht onze fabriek en kwam direct in contact met onze twee specialisten. Dat leidde tot omvangrijke zaken.

Dit voorbeeld toont het grote voordeel wanneer verkopers scheikundige kennis hebben en chemici ook begrijpen wat verkopen inhoudt. Wij hadden de hokjesgeest volledig doorbroken en werkten samen vanuit wederzijds begrip. Zo konden wij sneller en beter de toekomst van de fabriek en haar werknemers veiligstellen.

7.6.3 Antibacteriële effecten

Eén van onze citrusflavonoïden bleek antibacteriële eigenschappen te hebben tegen verschillende bacteriën, waaronder *Escherichia coli*, *Streptococcus* en *Staphylococcus aureus*. Met deze en andere kennis bezocht ik in Alcantarilla een fabrikant die zich bezighield met de conservering van voedingsmiddelen. Ik wist dat grondstoffen met

antibacteriële werking voor zijn bedrijf van groot belang konden zijn.

Aanvankelijk toonde hij weinig belangstelling. Toch wist ik hem te overtuigen onze grondstoffen grondiger te onderzoeken. Ik wees hem erop dat hij bij een goede samenwerking een product zou hebben dat beter was dan dat van zijn concurrenten, en dat hij bovendien rechtstreeks contact kon opnemen met een van onze chemici.

Daarna verloor ik de zaak uit het oog, tot mijn vrienden mij lieten weten dat dit bedrijf inmiddels regelmatig aankopen deed van onze citrus-flavonoiden. Het bleek dat de fabrikant mijn advies had opgevolgd en zich in verbinding had gesteld met onze chemici, die hem vervolgens diverse flavonoïden ter beschikking stelden om te testen.

Dit voorval toont opnieuw aan dat grondige kennis van de producten onmisbaar is om klanten te overtuigen. Bovendien blijkt dat ook de rol van de chemici cruciaal kan zijn in het verkoopproces. Onze chemici waren niet alleen doctorandi, maar gaven ook les aan de universiteit. Ze waren bovendien een van de weinigen die hun academische werk combineerden met praktijkervaring in een bedrijf én met verkoopactiviteiten. Kortom, zij waren echte manusjes-van-alles.

7.7 Het Dambord als spiegel van het denken

Het Dambord symboliseert strategie en vooruitdenken. Voor mij is het ook een spiegel van het eigen denken en de geestelijke processen die in het spel zijn. Het vraagt om concentratie, overzicht, geduld en creativiteit. Deze eigenschappen komen terug in alle facetten van het leven, van relaties tot ondernemerschap. Door mijn studie van het Dambord heb ik mentale intelligentie kunnen ontwikkelen en toepassen in diverse situaties, waarbij ik steeds bleef leren van zowel mijn successen als mijn fouten.

Het dambord heeft mij altijd gefascineerd, niet alleen als spel, maar als een spiegel van de menselijke geest. Wie damt, kijkt niet slechts naar stenen, maar naar mogelijkheden, naar toekomst en verleden die elkaar op één veld ontmoeten. Elke zet is een beslissing, elke beslissing een stap in het onbekende. Het is een oefening in concentratie, maar ook in karakter: wie ongeduldig is, verliest; wie luistert naar het ritme van het bord, herkent de innerlijke logica van het spel.

In het zakenleven en in het leven zelf ontdekte ik later dezelfde patronen van spanning en rust, aanval en verdediging, timing en intuïtie. Het dambord leerde mij denken achter de zet — niet wat zichtbaar is, maar wat zich aandient in stilte. Deze gedachte kreeg voor mij een gezicht in de persoon van grootmeester Kaplan, die ik tijdens mijn zakenreizen naar New York regelmatig bezocht. Hij woonde eenvoudig, ergens in Brooklyn, maar zijn geest straalde de rust uit van een man die het denken tot levenskunst had gemaakt.

In de stilte van zijn woonkamer, waar het dambord altijd klaarstond, voelde ik iets van de heiligheid van concentratie. Kaplan was een meester van zowel pool checkers als de Russische damborden. Hij was geen kampioen van Rusland, maar bereikte de hoogste titel in zijn vakgebied: Internationaal Grootmeester (GMI), toegekend in 1982. In zijn tijd in de Sovjet-Unie had hij indrukwekkende prestaties geleverd: in 1966 deelde hij in Moskou de eerste plaats met Andris Andreiko en Vjatsjeslav Sjtsjogoljev, en in 1969 in Charkov de tweede plaats. Toen hij in 1977 naar New York emigreerde, bracht hij de diepte van de Russische school mee — de combinatie van discipline, precisie en psychologische kracht.

Wat mij vooral trof, was zijn eenvoud. Hij sprak weinig, maar elk woord had betekenis.

“Een zet,” zei hij eens, “is nooit enkel een zet. Zij is een gedachte, een keuze, en soms een bekentenis.”

In die woorden herkende ik de Jungiaanse symboliek van het spel: elk stuk op het bord als een archetype, elke partij als een reis door bewustzijn en schaduw.

Bij Kaplan leerde ik dat strategie niet louter berekening is, maar inzicht in tijd, ritme en stilte. Zijn manier van kijken — eerst naar het geheel, dan naar het detail — werd later ook mijn manier van denken in het zakenleven. Toen ik hem voor het laatst bezocht, keek hij uit het raam naar de winterlucht boven New York.

“De patronen zijn overal hetzelfde,” zei hij glimlachend, “alleen de kleuren veranderen.”

In die ene zin lag de essentie van universeel denken besloten: wie de structuur begrijpt, herkent de waarheid in elke context.

De ontmoeting met Kaplan leerde mij dat ware meesterschap niet gezocht wordt in roem, maar in trouw aan de innerlijke logica van het leven zelf. Op het dambord en daarbuiten.



Met grootmeester Kaplan – een spiegelmoment van strategie, intuïtie en zelfkennis.

De lessen van Kaplan raakten aan wat Jung de individuatie van het denken noemt: het vermogen om strategie, intuïtie en zelfkennis in één geheel te verenigen. Vanuit die samenhang opent zich een dieper inzicht in de psychologische betekenis van het spel.

7.8 Jungiaanse reflectie

Wat ik ervoer bij het ontwikkelen van nieuwe toepassingen, sluit direct aan bij Jungs concept van individuatie. Door systematisch te onderzoeken en te experimenteren, liet ik het bewuste en het onbewuste samenwerken: ideeën ontvouwen zich pas wanneer we durven spelen met mogelijkheden en onszelf openstellen voor onverwachte inzichten.

Het moment dat het Parijse aromabedrijf onafhankelijk dezelfde toepassing vond, kan worden gezien als synchroniciteit – een betekenisvolle toevalligheid die bevestigde dat mijn visie in lijn was met een bredere werkelijkheid.

Het Dambord als metafoor voor strategie en overzicht laat zien hoe het bewuste patronen kan herkennen en benutten uit het onbewuste. Mentale intelligentie, geconcentreerd en creatief toegepast, wordt zo een brug tussen inzicht en daadkracht – een praktisch voorbeeld van Jungs idee dat bewustzijn niet slechts kennis is, maar een actieve kracht voor handelen en integratie.



Het Dambord: Een Venster op het Denken

Dit beeld visualiseert het dambord als meer dan een spel; het is een spiegel van strategie en de mentale processen die in ons leven spelen. Het staat symbool voor concentratie, overzicht en creativiteit, eigenschappen die essentieel zijn in relaties en ondernemerschap.

8 Vertrouwen en Authentieke Relaties

8.1 Vertrouwen zonder papieren: een onzichtbare sleutel

In mijn ervaringen, vooral in de zakenwereld, ontdekte ik dat vertrouwen veel vaker gebaseerd is op intuïtie, karakter en oprechte intenties dan op formele diploma's of certificaten. Jung beschrijft vertrouwen als een diep psychologisch fenomeen, geworteld in het onbewuste, waar het meer gaat om de 'energie' die mensen uitstralen dan om woorden of documenten. Dit besef heeft mij vaak geholpen om deuren te openen, ook in situaties waarin ik formele erkenning miste.

Dit sluit nauw aan bij Jungs visie op het collectief onbewuste en archetypische patronen van vertrouwen. Volgens Jung bestaan er diepgewortelde psychische structuren die maken dat mensen intuïtief aanvoelen of iemand betrouwbaar is of niet. Het vertrouwen zonder papieren is daarmee niet alleen een zakelijke houding, maar ook een archetypisch gegeven: een terugkeer naar de oervorm van menselijke relaties, waarin het woord en de blik belangrijker waren dan schriftelijke bevestigingen.

8.2 Het belang van integriteit in zakelijke en persoonlijke relaties

Integriteit, het trouw blijven aan je waarden en oprechtheid, vormt de ruggengraat van elke relatie. Jung benadrukt dat het ego zich kan verschuilen achter maskers, maar dat authentieke verbinding alleen mogelijk is als die maskers worden afgelegd. In mijn leven heb ik geleerd dat integriteit niet alleen vertrouwen bouwt, maar ook zorgt voor innerlijke rust en consistentie in handelen, zowel zakelijk als persoonlijk. Het principe van vertrouwen zonder papieren vonden we niet alleen in Spanje en Nederland, maar ook in de handelspraktijken van de Hanzesteden, in het netwerk van Venetië en zelfs in de Arabische wereld. In al deze contexten gold reputatie als een krachtiger waarborg dan welk document ook. Het woord, de naam en het morele gewicht van een koopman vormden de basis van samenwerking, vaak sterker dan formele contracten.

8.3 De last van onevenwichtige relaties

Niet alle relaties zijn gelijkwaardig. Soms word je geconfronteerd met mensen die je energie uitputten of misbruik maken van je goedheid. Hier gaat het om het stellen van grenzen, iets wat Jung ook aanduidde als noodzakelijk voor het behoud van het zelf. Ik heb in mijn leven moeten leren dat het beschermen van mijn eigen geestelijke gezondheid geen egoïsme is, maar een voorwaarde voor duurzame verbinding.

8.4 Tuinders

1

Blanca, vijftig jaar geleden,
werkte toen met wind en grond.
Tijd was brug, nu is hij reden
voor een minder puur verbond.

2

Tuinders stonden vroeg in wind,
met verweerd, doch fier gelaat.
Werk was zwaar – geen rust, nooit blind,
wijsheid bloeide uit hun daad.

3

Zitten kort moment in bar,
praten veel, drinken koffie.
Dan een cognac, toch bizar!
hebben hun filosofie.

4

Geld man was voor heel gezin,
vrouw had tijd voor opvoeding.
Kinderen thuis, naar hun zin,
werkvrouw thuis, geen vergoeding.

5

Iedereen had eigen huis,
Hypotheek maar vijftien jaar.
Kroost snel weg, uit vrije keus,
trouwde jong, iets nu heel raar.

6

Was tijd van geen belasting,
stress was toen onbekend.
Geen gezondheid aantasting,
en agenda ongekend.

7

Pakken daarna hun bromfiets,
velen: losse werkkrachten.
Bij regen verdienen niets,
maar dan regent het klachten.

8

Zijn eenvoudige zielen,
altijd tot helpen bereid.
Armoede op hun hielen,
maar betalen steeds op tijd.

9

Blanca's arme gezinnen,
werkten hard voor hun groot doel.
Kregen zo de buit binnen,
rijken verliezen hun boel.

10

Deze gezinnen geven
dokters en advocaten.
Rijken zullen eens beven,
nivelering zal baten.

11

Veel gepraat, vele woorden,
in Blanca vijftig jaar terug.
Vrienden van twintig gloorden,
met "rijken" uitspraken, vlug.

12

Zat in Holland negen jaar,
tussen de tuinders met werk.
Kende daarom hun gebaar,
bij bezoek zekere klerk.

13

Verkoper was kantoorpik,
die niks doet, meer geld opstrijkt.
Was echt niet waardig een blik,
penwerker, iemand die kijkt.

14

In gesprek in eigen land,
baas gaf raad voor mijn leven.
“Hardste werkers” – bewoog hand,
“kleinste huisjes” – toen beven.

15

Helaas, rug raakte erg zwak,
verging elke dag van pijn.
Voelde me in tuin als wrak,
Een dag niet werken was fijn.

16

Arbeid werd verplicht denken,
Leven is onrechtvaardig.
Men zal nooit iemand krenken,
Recht op een leven, waardig.

17

Daarom beroep penwerker,
eerst in Holland, toen Spanje.
Maakte groot onrecht sterker,
gevoeld door man van oranje.

18

In Zeneta, in fabriek,
tijd voor koffie in een bar.
Tuinders vroegen in publiek
“waar werk je?”, na wat gewar.

19

Ik werk niet was het antwoord,
“maar je zit in die fabriek”.

Dat klopt, ging ik verder voort,
maar penwerker is ludiek.

20

Wat U doet daar in boomgaard,
dat is pas werken, met zweet.

Ik lieg niet, ben geen lafaard,
Oranje mening, die ik weet.

21

Namen afscheid met handdruk,
hand van tuinder vol met eelt.

Had eelt, zei ik met een buk,
nu slappe hand en geen teelt.



Koffie drinken in de bar

Een rustmoment in de bar, waar tuinders zich verzamelen. De geur van verse koffie mengt zich met de lucht van het buitenleven. Er wordt veel gepraat, gelachen, en filosofische gedachten gedeeld onder het genot van een kopje warme drank.



De eerste ochtenzon

De eerste ochtendzon werpt een gouden gloed over de groene velden van het dorp. Tuinders staan vroeg in de ochtendwind, hun gezichten verweerd door jaren van hard werken, hun ogen gefocust op het land, vastberaden om hun dagelijkse taak uit te voeren.

8.4.1 Slotopmerking

1.- Het gedicht “Tuinders” biedt een veelgelaagde reflectie op arbeid, klasse, waardigheid en de veranderende waarden in de samenleving, met name in de context van Nederland en Spanje in de tweede helft van de twintigste eeuw. Door middel van persoonlijke herinneringen, sociale observaties en symbolische beelden wordt een contrast getekend tussen twee werelden: die van de fysieke arbeider en die van de intellectuele of bureaucratische figuur. Dit contrast vormt de ruggengraat van het gedicht en fungeert als morele lens waardoor de lezer wordt uitgenodigd om na te denken over wat werk werkelijk betekent, wie er erkend wordt en hoe waardigheid wordt toegemeten in een moderne economie.

2.- Centraal in het gedicht staat de figuur van Blanca, die zowel als persoon als als symbool fungeert voor een tijdperk dat als verloren wordt beschouwd. Blanca staat voor een tijd waarin arbeid direct verbonden was met de aarde, het weer en de gemeenschap. De tuinders, met hun “verweerd, doch fier gelaat”, belichamen een ethiek van hard werken, zelfredzaamheid en integriteit. Hun leven was eenvoudig, maar niet zonder waardigheid. Ze hadden “altijd tot helpen bereid” en betaalden “steeds op tijd”, ook al liep “armoede op hun hielen”. Deze beeldspraak roept een nostalgie op die niet sentimenteel is, maar eerder kritisch: het is een blik terug op een tijd waarin sociale structuren duidelijker waren en waarin arbeid nog synoniem was met eerbaarheid.

3.- Tegengesteld aan deze wereld staat de figuur van de “penwerker”, een term die in het gedicht herhaaldelijk opduikt als een soort morele tegenpool. De penwerker – de verkoper, de kantoorpik, de bureaucraat – wordt voorgesteld als iemand die “niks doet, meer geld opstrijkt” en “niet waardig een blik” is. Deze karakterisering is scherp en onverbloemd, en toont een diepe onvrede met de manier waarop moderne arbeidsrelaties waardering scheppen. Terwijl de tuinder zijn handen ruw maakt en zijn rug breekt, geniet de penwerker van comfort zonder zichtbare inspanning. Dit contrast wordt niet alleen economisch geformuleerd, maar ook moreel: arbeid met de hand wordt geassocieerd met eerlijkheid, terwijl intellectuele of administratieve arbeid verdacht wordt gemaakt van parasitair gedrag.

4.- Interessant is dat de spreker van het gedicht zichzelf in deze dualiteit positioneert. Hij of zij is zelf een penwerker geworden – “Daarom beroep penwerker, / eerst in Holland, toen Spanje” – en beseft daarbij de morele last die daaraan verbonden is. Er is een schuldgevoel, een bewustzijn van verraad aan de wereld van de tuinders. Dit maakt het gedicht complexer dan een eenvoudige lofzang op de arbeider. Het is ook een zelfonderzoek, een poging om verzoening te vinden tussen persoonlijke keuzes en collectieve waarden. De regel “Had eelt, zei ik met een buk, / nu slappe hand en geen teelt” is hierbij bijzonder krachtig: het is een erkenning van verlies, niet alleen van fysieke kracht, maar ook van morele grond.

5.- Het gedicht toont ook een zekere idealisering van het verleden. De jaren vijftig en zestig worden beschreven als een tijd “van geen belasting, / stress was toen onbekend. / Geen gezondheid aantasting, / en agenda ongekend.”

Deze regels zijn uiteraard hyperbolisch, maar dienen een retorisch doel: ze benadrukken hoe de moderne wereld, met al haar efficiëntie en vooruitgang, tegelijkertijd een verlies heeft veroorzaakt in menselijke termen. De agenda, symbool van planning en controle, wordt hier als iets negatiefs voorgesteld – een teken dat het leven niet langer spontaan of natuurlijk verloopt, maar gereguleerd en gefragmenteerd is.

6.- Een ander belangrijk thema is sociale mobiliteit en de rol van arbeidersgezinnen in de productie van maatschappelijke elite. Regels als “Deze gezinnen geven / dokters en advocaten” wijzen op een paradox: de kinderen van de arbeiders stijgen op in de maatschappelijke hiërarchie, maar verliezen daarmee vaak de verbinding met hun oorsprong. Dit roept de vraag op of sociale vooruitgang noodzakelijkerwijs gepaard gaat met vervreemding. De regel “Rijken zullen eens beven, / nivelerings zal baten” suggereert een morele rechtvaardiging van sociale gelijkheid, alsof de opkomst van de arbeidersklasse een historische correctie is op onrecht.

7.- De taal van het gedicht is sober en direct, met weinig poëtische versiering. Dit past bij de thematiek: het gedicht wil niet verleiden met mooie woorden, maar overtuigen met heldere beelden en scherpe contrasten. De metriek is regelmatig, met een duidelijke cadans die doet denken aan volkslied of ballade – een vorm die traditioneel gebruikt wordt om collectieve ervaringen te delen. De keuze voor deze vorm onderstreept het idee dat het verhaal van de tuinders niet individueel is, maar representatief voor een bredere sociale realiteit.

8.- De rol van het lichaam in het gedicht is opvallend. Arbeid wordt voorgesteld als iets fysieks: “hand van tuinder vol met eelt”, “rug raakte erg zwak”, “werken, met zweet”. Het lichaam is hier de maatstaf van authenticiteit. Wie fysiek lijdt voor zijn werk, verdient respect. Wie dat niet doet, wordt als minderwaardig beschouwd. Deze visie op arbeid is typisch voor een pre-industriële of vroeg-industriële ethiek, waarin zichtbare inspanning gelijkstaat aan morele waarde. In een tijd waarin steeds meer werk onzichtbaar, virtueel of cognitief is, roept dit een fundamentele vraag op: hoe meten we waardigheid in een post-industriële samenleving?

9.- Het gedicht eindigt op een melancholische toon. De handdruk tussen tuinder en penwerker is een gebaar van erkenning, maar ook van afscheid. De spreker buigt zich – “Had eelt, zei ik met een buk” – als teken van respect, maar ook van schaamte. Er is geen triomf, geen oplossing, alleen een stille erkenning van verandering. De “slappe hand en geen teelt” symboliseert niet alleen persoonlijke aftakeling, maar ook het verdwijnen van een hele manier van leven. De tuinders verdwijnen, en met hen een ethiek van arbeid die gebaseerd was op directe verbondenheid met de aarde en de gemeenschap.

10.- Tot slot fungeert “Tuinders” als een morele aanklacht tegen de ongelijkheden van de moderne arbeidsmarkt, maar ook als een ode aan een verdwenen wereld. Het gedicht verzoekt de lezer niet tot nostalgie als vlucht uit het heden, maar tot reflectie op wat er verloren is gegaan in de naam van vooruitgang.

Het roept op tot waardering voor arbeid in al zijn vormen, maar waarschuwt ook voor de manier waarop moderne economieën waardering scheppen –

vaak los van inspanning, integriteit of bijdrage aan het gemeenschappelijk goed. In een tijd waarin arbeid steeds meer wordt gereduceerd tot productiviteit en rendement, biedt dit gedicht een noodzakelijke herinnering aan de menselijke dimensie van werken. Het is een pleidooi voor waardigheid, eerlijkheid en verbondenheid – waarden die, hoewel verankerd in het verleden, des te urgenter lijken in het heden.

8.4.2 Jungiaanse reflectie bij *Tuinders*

Binnen een Jungiaans kader kan *Tuinders* worden gelezen als een archetypische dialoog tussen het *Zelf* en de *Persona* — tussen het ware, geïntegreerde wezen dat in harmonie leeft met de natuurlijke orde, en het maatschappelijk masker dat zich conformeert aan rationele en economische structuren. De tuinder vertegenwoordigt in deze lezing het *archetype van de aarde*, verbonden met de materie, de seizoenen en de cyclische herhaling van arbeid. Zijn eeltige hand is niet enkel een fysiek kenmerk, maar een symbool van *authenticiteit*: de tastbare sporen van een bestaan dat niet gescheiden is van zijn eigen scheppings-kracht.

De penwerker daarentegen belichaamt het *lucht-element* van de psyche: abstractie, analyse en afstand. Hij leeft niet in de directe werkelijkheid, maar in de representatie ervan — in de taal, de cijfers, de planning. Deze figuur is sociaal noodzakelijk, maar psychologisch problematisch wanneer hij zijn verbinding met de aarde verliest. Jung zou dit beschouwen als een vorm van *onevenwichtige individuatie*, waarin het bewuste ego de instinctieve wortels onderdrukt ten gunste van intellectuele beheersing. De penwerker die zich schaamt voor zijn “slappe hand” erkent daarmee symbolisch het verlies van deze integratie.

De buiging aan het slot van het gedicht is daarom meer dan een gebaar van respect: het is een rituele handeling van *re-integratie*. Het bewustzijn (de penwerker) buigt voor het onbewuste (de tuinder), dat wil zeggen voor het natuurlijke, productieve en moreel zuivere aspect van het mens-zijn. In die zin functioneert *Tuinders* als een poëtische individuatieroute: het herstelt de eenheid tussen geest en materie, tussen arbeid en betekenis. De aarde waarop de tuinder werkt, wordt zo een metafoor voor de *grond van het Zelf* — datgene waarin de mens geworteld moet blijven om waarachtig te leven.

9 Symboliek, Filosofie en Poëzie

9.1 Archetypische beelden in cultuur en poëzie

In het werk van Carl Gustav Jung spelen archetypen een sleutelrol: oerbeelden die diep in het collectieve onbewuste verankerd liggen en steeds weer terugkeren in dromen, mythen, religie en kunst. Denk aan de wijze oude man, de schaduw, de held of de anima. In poëzie en cultuur duiken deze beelden voortdurend op — ook als de schrijver zich daar niet expliciet bewust van is. In mijn gedichten zie ik vaak achteraf hoe dergelijke archetypische thema's naar boven komen: het verlangen naar heelheid, het gevecht met innerlijke demonen, de zoektocht naar betekenis voorbij de zichtbare wereld.

9.2 Mijn historische en poëtische werk als brug tussen denken en voelen

Mijn drang om geschiedenis te schrijven, cultuur te duiden én poëzie te maken, komt voort uit een diep innerlijk besef: dat gevoel en denken geen gescheiden werelden zijn. Integendeel, ze vormen samen de kern van het mens-zijn. Door het combineren van historische analyses met filosofische reflectie en literaire verbeelding, tracht ik een brug te slaan tussen ratio en intuïtie, tussen verstand en ziel. Jung inspireerde me hierin: hij zag het creatieve proces als

een manifestatie van het onbewuste, een manier om het onzegbare toch vorm te geven. Mijn Nederlandstalige gedichten, vaak voorzien van filosofische beschouwingen, en de Spaanse vertalingen ervan zijn daar een voorbeeld van. Ze zijn niet alleen geschreven voor vandaag, maar ook als cultureel archief voor morgen.

9.3 Filosofie en literatuur als archief voor de toekomst

Ik ben mij er altijd van bewust geweest dat boeken soms pas decennia later worden begrepen. Daarom schrijf ik niet alleen voor deze tijd, maar ook voor een tijd die nog moet komen. Zoals ik in mijn Curriculum Vitae toelichtte: veel auteurs laten nauwelijks sporen na van hun motivatie, hun context of hun levensloop. Ik probeer dat anders te doen. Filosofie en literatuur zie ik niet als versiering van de werkelijkheid, maar als instrument om diepere lagen te bewaren, duiding te geven, en toekomstige generaties de kans te bieden het verleden werkelijk te begrijpen. Wat ik schrijf, is geen afgesloten werk — het is een gesprek met de tijd, in de hoop dat iemand het ooit zal beantwoorden.

9.3.1 Academische weerklank en persoonlijke reflectie

Mijn onderzoek naar de oorsprong van de “dame” in het dam- en moderne schaakspel werd ook door academici opgemerkt. Tussen 1995 en 2010 zat ik wekelijks twee uur aan tafel in de Universiteit van Murcia met de gepensioneerde hoogleraar Juan Torres Fontes, waarbij we mijn hypothesen bespraken en kritisch analyseerden.

Torres Fontes plaatste een voorwoord in mijn boek *De invloed van de Spaanse koningin Isabel la Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong van het dam- en moderne schaakspel* (1992, vervolgu uitgave 1997), waarin hij mijn werk als methodisch en grondig erkende.

Hij schreef ook een voorwoord voor mijn boek *Historie van Blanca* (1997). Gedurende dit proces ondersteunde Torres Fontes mij waar mogelijk, introduceerde mij bij collega-hoogleraren en begeleidde de selectie van waardevolle bronnen.

De samenwerking gaf me de kracht voor een diepgaand onderzoek naar de verdrijving van de moslims. Na consultaties met andere hoogleraren en vrienden (Juan Romero Díaz, Ángel Ríos Martínez), kon ik een indrukwekkende hoeveelheid documenten en gegevens verzamelen, hetgeen resulteerde in mijn boek van meer dan 1000 pagina's, gepubliceerd in 2001. Dit werk, getiteld *'El Ricote de Don Quijote: expulsión y regreso de los moriscos del último enclave islámico más grande de España, años 1613-1654'*, bevatte een voorwoord van prof. dr. Francisco Marques Villanueva. Aangezien een goede vriend in Blanca ook al geschiedenisboeken had geschreven, werden we kort daarna, in 2002, beiden officieel aangesteld als kroniekschrijver van de stad.

Na het zien van het voorwoord van Marques Villanueva (2005) benoemde Torres Fontes mij direct tot Academicus van de Real Academia Alfonso X el Sabio, een eer die ik nooit had verwacht.

Persoonlijk had dit een diepe betekenis. Als buitenstaander zonder formele universitaire positie voelde ik vaak dat mijn inzichten over het hoofd zouden worden gezien. De erkenning door Torres Fontes en de academische waardering bevestigde

mijn inzet en versterkte mijn vertrouwen in mijn eigen methoden.

In Jungiaanse termen kan dit gezien worden als een manifestatie van het Zelf: het moment waarop persoonlijke authenticiteit en innerlijke overtuiging zichtbaar werden en betekenisvol werden voor de buitenwereld. Mijn werk functioneert hierdoor niet alleen als archief van ideeën en literaire inzichten voor toekomstige generaties, maar ook als bewijs dat passie, zorgvuldigheid en originele blik academische conventies kunnen overstijgen.

9.3.2 Erkenning en bevestiging

Toen ik in de jaren negentig mijn hypothese naar voren bracht over de oorsprong van het moderne schaak en de rol van Isabel la Católica, werd dit door velen gezien als een gedurfde en zelfs controversiële stelling. Ik bevond mij immers buiten de gevestigde academische structuren en werkte met intuïtie, bronnenstudie en doorzettingsvermogen.

In 2004 kreeg mijn visie echter een onverwachte en beslissende bevestiging. Het epiloog van de hispanist Garzón Roger bracht nieuw licht door middel van het *Scachs d'amor*-gedicht en onze studies van Timoneda. Daarmee werd duidelijk dat de hypothese die ik ruim tien jaar eerder had geformuleerd, niet slechts een persoonlijke vondst was, maar een historisch onderbouwde en breed gedragen these.

Deze erkenning betekende voor mij meer dan alleen academische steun: het gaf mijn intuïtieve werk een stevig fundament en toonde dat ook buitenstaanders

wezenlijke bijdragen kunnen leveren aan de geschiedschrijving.

9.3.3 De schaduw van de vernieuwer: Dr. Cárceles Sabater

Sommige figuren lijken uit het weefsel van de tijd te zijn losgeraakt, maar laten toch een spoor van licht achter.

Dr. Manuel Cárceles Sabater was zo iemand — arts, dichter, politicus, en vrijdenker. Een man die tussen idealen en vervolging leefde, en die, verdreven door de storm van zijn tijd, de stilte vond in ballingschap. Zijn leven, tussen Cartagena, Algerije en Zwitserland, getuigde van moed tegenover het gevestigde gezag en van trouw aan het innerlijke weten.

In zijn werk vond ik niet enkel een bron, maar een geestverwant. Zijn boek over het Spaanse damspel, waarin hij als enige verwees naar Timoneda, bleek de sleutel tot de bevestiging van mijn hypothese over de oorsprong van het moderne schaak- en damspel. Zo werd hij, meer dan een vergeten naam in oude kranten, een stille bondgenoot in mijn zoektocht naar de samenhang tussen spel, geest en geschiedenis.

Cárceles Sabater belichaamde de figuur van de vernieuwer die zijn tijd vooruit was — de rebel met een helder moreel kompas, die door weerstand juist zijn diepte vond.

Zoals Jung zou zeggen: hij had zijn schaduw geïntegreerd. Zijn leven bewijst dat de drang tot waarheid, wanneer zij niet erkend wordt door de wereld, zich terugtrekt in het innerlijk en daar tot inzicht rijpt.



**Dr. Manuel Cárceles Sabater — arts, dichter en denker.
Een rebel met pen en geest, die tussen ballingschap
en inzicht de lijnen van het spel en de ziel verbond.**

Zijn boek, zijn moed en zijn denken vormden de brug
tussen verleden en toekomst — een brug waarover
mijn eigen onderzoek mocht gaan.

*Een vergeten man, maar niet verdwenen.
Zijn geest leefde voort in het spel zelf —
in elke zet die waarheid zoekt.*

10 Slotbeschouwing: Leven met Jung

10.1 Het blijvende belang van Jungs inzichten in mijn leven

Jarenlang heb ik gelezen, nagedacht, geobserveerd en geschreven. In al die tijd is één denker nooit van mijn zijde geweest: Carl Gustav Jung. Niet omdat hij kant-en-klare antwoorden gaf, maar omdat hij leerde luisteren naar wat zich niet zomaar laat benoemen. Zijn idee dat het onbewuste een actieve kracht is die richting wil geven, heeft mijn denken diepgaand beïnvloed. Jung spoorde mij aan mijn dromen serieus te nemen, schaduwen onder ogen te zien, en het innerlijk kompas te volgen — ook wanneer dat inging tegen uiterlijke verwachtingen.

Of ik nu bezig was met de studie van oude damteksten, het opzetten van een extractiebedrijf of het schrijven van poëzie in twee talen: telkens keerde ik terug naar dezelfde kernvragen. Wat drijft mij werkelijk? Wat probeert mijn innerlijke wereld mij te vertellen? Jung hielp mij die vragen niet te vermijden, maar ze als gids te gebruiken. Daardoor is zijn werk niet alleen intellectueel relevant gebleven, maar ook existentieel nabij.

10.2 Oproep tot zelfreflectie, stilte en authentiek zijn

Ik heb in dit boek niet gepleit voor afzondering, maar wel voor stilte. Niet voor terugtrekking uit de wereld, maar voor een dieper luisteren naar jezelf. In een tijd die gevuld is met lawaai, is de stem van het innerlijk vaak nauwelijks hoorbaar. En toch ligt daar de sleutel tot menselijkheid. Jung begreep dat je anderen pas werkelijk kunt ontmoeten, als je eerst de confrontatie met jezelf aandurft.

Mijn oproep is dan ook eenvoudig, maar dringend: durf stil te worden. Durf jezelf vragen te stellen zonder meteen naar een antwoord te grijpen. Durf ‘nee’ te zeggen tegen oppervlakkigheid en ‘ja’ tegen echtheid, ook als dat betekent dat je buiten de groep valt.

Ik heb de waarde daarvan ervaren, soms tegen hoge prijs. Maar ik heb er ook vrijheid, inzicht en verbondenheid voor teruggekregen — met anderen én met mijzelf.

10.3 Mentale intelligentie als rode draad in het leven

Als er één begrip is dat als rode draad door mijn leven loopt, dan is het mentale intelligentie. Niet als IQ-test, maar als vermogen om te reflecteren, te relativiseren en te verbinden. Mentaal intelligent zijn betekent voor mij: kunnen omgaan met complexiteit, met tegenstrijdige gevoelens, met onzekerheid — zonder meteen te hoeven oordelen.

Het betekent ook: kunnen denken in lange lijnen, in verbanden over eeuwen heen. Geschiedenis, filosofie, taal, symboliek — het zijn allemaal uitingen van

hetzelfde: de menselijke poging om zin te geven aan het bestaan.

En dat is precies waar Jung mij in voorging. Hij liet zien dat ware intelligentie niet slechts analyse is, maar ook verbeelding, niet slechts kennis, maar ook inzicht.

Door Jung heb ik geleerd dat mentale intelligentie niet opschepperig is, maar nederig. Niet luid, maar stil. Niet oppervlakkig, maar gelaagd. Niet gericht op macht, maar op betekenis.

En misschien is dat wel de grootste les die ik hoop door te geven: dat innerlijke groei geen eindpunt kent, maar een levenslange reis is — eentje die pas echt begint als je durft te luisteren naar de stem in jezelf.

10.3.1 Slotreflectie – Een boodschap voor toekomstige generaties

Dit boek is niet alleen een terugblik op mijn eigen weg, maar ook een uitnodiging aan toekomstige generaties. Wie hogerop wil komen in het zakenleven of in de wetenschap, moet begrijpen dat succes nooit een eenmanszaak is. Bedrijven hebben voortdurend contact nodig met wetenschappers, juist om bij te blijven met de laatste ontwikkelingen, nieuwe patenten en studies. Soms kan het zelfs zinvol zijn om een hoogleraar of onderzoeker binnen het bedrijf op te nemen, zodat kennis en praktijk elkaar dagelijks kunnen voeden.

Maar er hoort ook een waarschuwing bij. Als een bedrijf zonder de steun van wetenschap doorgaat, komt het vroeg of laat tot stilstand. Evenzeer geldt dat de universiteit die zich losmaakt van de praktijk, zonder markt en zonder toepassing, uiteindelijk leegloopt. Ik heb in Spanje zelf gezien hoe hoogleraren met veel overheidsgeld een bedrijf oprichtten, maar na enkele jaren weer moesten

sluiten, juist omdat de praktische know-how ontbrak. Alleen wanneer wetenschap en ondernemerschap samengaan, ontstaat een stevige basis voor duurzame groei.

Voor de toekomst wens ik dat dit boek wordt gelezen als meer dan een verzameling herinneringen. Het mag een bron van inspiratie zijn, een archief van cultuur, en tegelijk een getuigenis van hoe creativiteit, kennis en doorzettingsvermogen elkaar kunnen versterken. Generaties na ons zullen nieuwe uitdagingen kennen, maar één principe blijft altijd hetzelfde: wie openstaat voor samenwerking en blijft leren uit mislukkingen, kan grenzen verleggen.

11 Vertrouwen, Privacy en Moreel Kompas

11.1 Intuïtie als eerste waarschuwingssignaal

Soms voel je het vóór je het weet. Een subtiel ongemak, een frictie die nergens tastbaar aan te wijzen is. Mijn intuïtie gaf aan dat iets niet klopte — dat ik niet volledig werd vertrouwd. Wat ik toen nog niet wist, is dat er inderdaad iets gebeurd was wat dat vermoeden bevestigde: een vertrouwelijke brief, aan mij gericht, was zonder mijn medeweten geopend en vertaald uit het Duits naar het Spaans. Pas veel later kwam ik daar bij toeval achter.

11.2 Wat een geopende envelop symboliseert

Een brief is niet zomaar papier. Het is een afgeschermd stukje binnenwereld, een uitwisseling tussen zender en ontvanger, beschermd door het briefgeheim. In mijn geval werd dat onzichtbare contract geschonden. Een kleine handeling, maar met grote impact. De lijm aan de rand van de Duitse envelop stond symbool voor iets veel groters: het verlies van vertrouwen, de aantasting van persoonlijke ruimte. En vooral: het verlies van onschuld.

11.3 Gedicht “Briefgeheim”

Het respect voor briefgeheim,
werd in mijn zaak vergeten.
Duitse envelop had lijm,
men weigerde te weten.

Bureaula van directeur,
had mijn geopende brief.
Tekst: “vertrouwelijk” in kleur,
maar was nu werk van een dief.

De brief was in Duitse taal,
Spaanse vertaling daarbij.
Directeur Pepe in zaal,
voelde zich voornaam en vrij.

Brief kwam van Hamburgse zaak,
Svenson was zijn achternaam.
Was Deen en keurde goed taak,
bij bezoek besproken saam.

Wanneer ik aan Svenson denk,
word ik verdrietig en klein.
Had trouwe vriend als geschenk,
warm, vriendelijk en heel rein.

Begrepen elkaar’s zaken,
en werkten steeds hand in hand.
Zijn strijd groot in afspraken,
altijd denkend aan de klant.

Hij worstelde vaak met geld,
zijn leven werd zo te zwaar.
Toch was hij een ware held,
zijn hart voor klant altijd klaar.

Gaf zijn leven, veel te vroeg,
wilde geen moeilijkheden.
Veel tranen, jammer genoeg,
eerbetoon om die reden.

Niets bijzonders in de brief,
was vreemde eend in de bijt.
Begreep nagaan, blijft een grief,
blunder van de zaak, een feit.

Had veel kennis van wetten,
en ethiek is belangrijk.
Niets van verleidingsnetten,
Eerlijkheid moet in praktijk.

Kan geen twee heren dienen,
vroeg of laat weet men de zaak.
Daarna wordt het lang grienen,
en dan is het stevig raak.

Bezocht door fabricanten,
die toen commissie gaven
bij verkoop afvalplanten,
maar geen eigen graf graven.

Zond koper naar verkoper,
Hielp hen met vele zaken.
Zelfs geen geld, was geen sloper,
Slechts eer zou opgang maken.

Boekhouder in zaak mammoet,
vijfhonderd van Nederland,
was borg voor welopgevoed,
verhoogde mijn expertstand.



Gescheurde brief op een bureau met een open envelop

Een houten bureau met een opengebroken Duitse envelop, waarvan de lijm nog zichtbaar glanst. De brief ligt halfgevouwen en gescheurd op het oppervlak. Een zachte gloed van daglicht valt door een raam op de scène. In de achtergrond staat een eenzame bureaustoel. De sfeer is ingetogen en gespannen, vol vragen over vertrouwen en schending.

11.1 Slotopmerking

Slotopmerking bij het gedicht 'Briefgeheim'

Het gedicht 'Briefgeheim' vertelt niet alleen een persoonlijk verhaal, maar raakt aan diepere maatschappelijke en menselijke thema's die relevant blijven in elke tijd. Het vormt een reflectie op vertrouwen, rechtvaardigheid, samenwerking, en de kwetsbaarheid van het menselijk bestaan. Door middel van een ogenschijnlijk eenvoudige vertelling over een geopende brief ontvouwt zich een veel rijker palet van emoties, conflicten en levenslessen.

Het respect voor privacy en briefgeheim

In de kern van het gedicht staat het respect voor het briefgeheim, een principe dat symbool staat voor het recht op privacy en persoonlijke integriteit. Het openen van een brief zonder toestemming, zeker in een professionele context, is een ernstige schending die niet alleen praktische gevolgen kan hebben, maar ook het vertrouwen onder mensen aantast. Het gedicht maakt duidelijk hoe pijnlijk en frustrerend het is wanneer dit respect verloren gaat, vooral wanneer het lijkt alsof men wil ontkennen dat het is gebeurd. Dit roept vragen op over eerlijkheid, rechtvaardigheid en de manier waarop organisaties omgaan met hun medewerkers en relaties.

De Duitse envelop met lijm symboliseert die onverwachte, ongewilde schending van het persoonlijke domein. Het lijkt klein, maar de impact is groot, omdat het vertrouwen wordt beschadigd. Dit leidt tot een gevoel van machteloosheid en onrechtvaardigheid, dat in het gedicht voelbaar wordt gemaakt.

De rol van samenwerking en vriendschap

Het verhaal van Svenson, een Deense man die als directeur een belangrijke rol speelde, benadrukt het belang van wederzijds begrip en goede samenwerking. De herinneringen aan Svenson zijn doordrenkt van warme gevoelens en respect. Zijn karakter wordt beschreven als vriendelijk, warm en trouw, wat hem tot een waardevolle partner maakte in het werk.

Deze samenwerking was niet alleen zakelijk, maar ook persoonlijk waardevol. De pijn die de verteller voelt bij het verlies van Svenson, mede door zijn tragische einde, maakt het verhaal extra aangrijpend. Het herinnert eraan dat achter elke professionele relatie ook menselijke verhalen schuilgaan, met gevoelens, worstelingen en kwetsbaarheden.

De worsteling met het leven en financiële druk

De worsteling van Svenson met financiële problemen brengt een ander belangrijk thema naar voren: de druk die het leven soms kan leggen, zelfs op mensen die sterk en levenslustig lijken. Het contrast tussen zijn opgewekte karakter en het verdrietige einde maakt duidelijk hoe complex en moeilijk het leven kan zijn.

Het gedicht benadrukt dat financiële problemen en maatschappelijke druk soms leiden tot situaties die we niet altijd begrijpen, ook niet van dichtbij. Het roept op tot meer begrip en empathie voor de worstelingen van anderen, zeker in een tijd waarin financiële onzekerheid en stress veel mensen raken.

Eerlijkheid, ethiek en professionele integriteit
Het gedicht spreekt ook over kennis van wetten en ethiek, en het belang van eerlijkheid in de praktijk. Dit is een oproep aan iedereen om integer te handelen, ook wanneer men onder druk staat. Het is een boodschap dat vertrouwen niet vanzelfsprekend is, maar verdiend en beschermd moet worden.

De verwijzing naar ‘verleidingsnetten’ en het weigeren van dergelijke praktijken laat zien dat het gedicht ook een kritiek bevat op onethisch gedrag binnen zakelijke contexten. Het benadrukt de waarde van rechtvaardigheid en eerlijkheid als fundamenteën van iedere goede samenwerking.

Het menselijke drama achter zakelijke relaties
Wat ‘Briefgeheim’ zo bijzonder maakt, is de combinatie van zakelijke elementen met de menselijke emoties die erachter schuilgaan. Zaken als commissies, verkoop, en bedrijfsstructuren worden gekoppeld aan persoonlijke ervaringen, verdriet, en de zoektocht naar rechtvaardigheid.

Het gedicht laat zien dat achter elke zakelijke transactie ook mensen staan met hun eigen verhalen. Dit maakt het gedicht niet alleen relevant voor professionals, maar ook voor iedereen die zich bezighoudt met menselijke relaties en de ethiek van samenwerking.

Conclusie: een oproep tot respect en begrip
'Briefgeheim' is meer dan een verhaal over een geopende brief. Het is een pleidooi voor respect, eerlijkheid, en begrip. Het roept op om elkaar niet alleen te zien als zakelijke partners, maar als mensen met gevoelens, verantwoordelijkheden en kwetsbaarheden.

De pijn en het verdriet die doorklinken in het gedicht herinneren ons eraan dat het naleven van waarden zoals privacy, integriteit en samenwerking niet alleen regels zijn, maar fundamentele bouwstenen van een rechtvaardige en humane samenleving.

Het gedicht nodigt uit om stil te staan bij de gevolgen van onze handelingen en de wijze waarop we met elkaar omgaan. Het laat zien dat zelfs in de zakelijke wereld de menselijke maat altijd centraal moet staan.



Vergaderzaal met lege stoelen en een brief op tafel

Een moderne vergaderruimte bij avondlicht. Alle stoelen zijn leeg, maar op één plek ligt een geopende brief met een pen ernaast. De kamer ademt stilte en reflectie. Het beeld suggereert afwezigheid, achtergelaten sporen van een belangrijk moment — alsof een gesprek abrupt werd onderbroken.

11.2 Morele opvoeding en professioneel besef

Als je bent opgevoed met waarden als eerlijkheid, zuiverheid en respect — zoals ik in mijn christelijke jeugd — dan schrik je als zulke grenzen worden overschreden. Als voormalig boekhouder ken ik het belang van geheimhouding, transparantie en ethiek. Voor het officiële staatsexamen moest ik tientallen wetten beheersen. Dat vormde niet alleen mijn kennis, maar ook mijn geweten. Zaken die het daglicht niet kunnen verdragen, waren voor mij altijd een rode lijn. Ik deed niet mee aan verleidingsnetten, hoe subtiel ze ook waren.

11.3 Svenson – Vriendschap, verlies en menselijke tragiek

In diezelfde werkomgeving was er ook iemand die mijn vertrouwen wél verdiende: Svenson, een Deense directeur van een zaak in Hamburg. Warm, trouw en oprecht — een man met wie ik méér dan goed kon samenwerken. Zijn vriendschap bracht balans. Toen zijn leven tragisch eindigde onder financiële druk, liet dat diepe sporen na. Hij was geen zwakke man, maar een die werd ingehaald door het leven. Zijn strijd maakte mij des te gevoeliger voor het feit dat er altijd méér speelt dan we zien.

11.4 Jung, het collectief en ethisch handelen

Jung zou zeggen dat zulke gebeurtenissen niet op zichzelf staan. De schending van het briefgeheim is niet enkel een individueel incident, maar raakt aan een collectief archetype van vertrouwen versus controle, waarheid versus schijn. Jung sprak over het belang van ethiek bij zelfverwerkelijking. Hij benadrukte dat wie zich bewust wordt van het onbewuste, ook verantwoordelijk wordt voor zijn handelen. In die zin was deze ervaring niet alleen pijnlijk, maar ook vormend.

11.5 Reflectie op het gedicht 'Briefgeheim'

Het gedicht Briefgeheim, dat ik schreef naar aanleiding van deze gebeurtenis, is geen aanklacht, maar een spiegel. Het legt bloot wat er gebeurt als respect ontbreekt — en wat we verliezen als we elkaar niet meer als mens benaderen. Het gedicht werd een uitlaatklep, maar ook een pleidooi. Tegen onverschilligheid. Voor transparantie. Voor het erkennen van iemands innerlijke ruimte.

12 Van mislukkingen leer je winnen

12.1 Kritiek, doorzettingsvermogen en de adelaarsoog in verkoop

In zowel het dammen als het zakenleven kom je ze tegen: mensen die je vertellen dat iets niet werkt. Of erger nog – dat jij niet geschikt bent voor wat je probeert. Zulke opmerkingen kunnen je breken, of... juist aanzetten tot iets groters.

Toen ik ooit een nieuwe damvariant bedacht, zei een sterke speler tegen me dat het “waardeloos” was. Toch had ik vertrouwen in de variant. Ik bleef verliezen, maar wist elke dag meer. Uiteindelijk werd ik zó bedreven in deze speelwijze dat ik tot ieders verrassing nummer drie van onze provincie werd in 1965. Twee spelers daarvan zouden deelnemen aan het Nederlands kampioenschap van 1966. Ik had gewonnen van de Nederlandse kampioen (1961) Wim de Jong en remisie tegen mijn mentor Ed Holstvoogd, die in 1961 als tweede eindigde achter Wim de Jong.

Men vroeg mij zelfs of ik ook wilde deelnemen. Maar ik maakte meteen duidelijk dat ik het dammen achter me liet om mij volledig op mijn agrarische studies in tuinarchitectuur te richten. Het dammen had me echter iets belangrijks geleerd: door volharding word je een expert – ook als niemand anders het nog ziet.

Dat inzicht kwam terug in mijn jonge ondernemersjaren. Een oudere medewerker van een grote handelszaak in Nederland zei mij onomwonden:

“Jij bent niet geschikt voor de verkoop.”

*Dat hoort men eigenlijk niet te zeggen, maar hij deed het toch. Toen hij ons jaren later in Zeneta bezocht, begreep hij niet dat ik nog steeds in de verkoop zat – en met succes.

Hij was niet bepaald een plezierig mens. Maar ik was er rotsvast van overtuigd dat ik vroeg of laat wel een goede verkoper zou worden. Die overtuiging kwam rechtstreeks uit mijn damverleden: ik had geleerd dat het niet bij me opkwam om te falen, enkel om door te zetten en ervaring op te doen.

In die jaren begon ik alles te lezen wat ik kon vinden over verkoop. Eén uitspraak bleef me bij. Een topverkoper kreeg een enorme prijs en werd gevraagd naar zijn geheim. Hij antwoordde eenvoudig:

“Ik daag jullie allemaal uit om iemand te vinden die meer van mijn product weet dan ik. Want die zullen jullie niet vinden.” En dat was het einde van zijn speech.

*Toen wist ik: dáár ligt de kracht. Niet in mooie praatjes, maar in inhoudelijke diepgang, kennis en voorbereiding. Je moet als verkoper een helikopterpiloot zijn – iemand die van bovenaf het overzicht heeft, scherp ziet, en doelgericht toeslaat.

Later zeiden mensen van de concurrentie dat ik in de verkoop “als een adelaar” was. Dat kwam niet vanzelf. Dat kwam door oefening, falen, vallen, leren, doorzetten en nooit stoppen.

12.2 Een marketing man

Men zei ik was een marketing man.

De opmerking van een inkoper dat ik “eigenlijk een marketingman” was, leek een simpele kwalificatie, maar raakte aan iets wezenlijks. Ik was nooit de verkoper van de praatjes, maar van de inhoud. Mijn kracht lag in kennis, in het doorgronden van producten en in het meedenken met de inkoper alsof ik naast hem stond. Jung zou zeggen dat ik hiermee een deel van mijn schaduw onder ogen kwam: mijn stille, introverte kant die mij in de verkoop leek te hinderen, werd juist mijn grootste kracht. Want ik wist dat ik het niet zou winnen met gladde woorden, maar wel door kwaliteit en visie te tonen. Daarmee vervaagde de grens tussen verkoop en marketing. Wat ik deed, was niet alleen verkopen, maar ook het grotere verhaal vertellen: waarom dit product beter was, hoe het verschil maakte, en welke waarde het op de lange termijn bracht. Zo werd mijn introversie geen beperking, maar de bron van mijn succes.

12.3 12.3 Jungiaanse mislukkingen en transformatie

Op een reis naar Zuid-Italië kwam ik in een absurde situatie terecht. Een taxichauffeur op de luchthaven bood zich aan als de goedkoopste, maar na twintig kilometer stopte hij plotseling en eiste meer geld.



Met paard en wagen op weg naar hotel

Weinig keuze: betalen of lopen met koffer. Uiteindelijk zette hij mij, na dreigende woorden van een citrusdirecteur, op een tussenpunt af. Deze mislukking deed me echter direct kritischer kijken naar mijn opties.

Zonder aarzelen zocht ik mijn toevlucht tot een compleet andere oplossing: in Sicilië in de haven stapte ik daarna op een platte kar achter een oud paard, de knieën hoog opgetrokken, onder toeziend oog van verschillende taxi chauffeurs, hollend naar het hotel – een goedkoop avontuur om met een glimlach op terug te kijken.

Kritisch blijven

Minder komisch was het zakenbezoek: een nieuwe flavonoïde die volgens Amerikaanse onderzoekers de bittere smaak uit sinaasappelsap zou wegnemen, bleek totaal niet te werken. Zo'n dag leert je twee dingen: nooit alles blind aannemen, en steeds kritisch blijven – ook bij wetenschappers.

Volgens Jung zijn mislukkingen geen eindpunt, maar een confrontatie met de schaduw: onze naïviteit, goedgelovigheid of overhaaste beslissingen. Wie de schaduw onder ogen ziet, groeit. Juist door te falen scherpen we ons oordeel, ontwikkelen we creativiteit en leren we relativeren. Elke mislukte dag kan, achteraf bekeken, een bron van kracht en inzicht blijken.

Ook in mijn eigen bedrijf kwamen die momenten van mislukking terug. In het eerste jaar verkocht ik geen enkele kilo citrusschillen. De schuren stonden vol met ingekochte voorraden, alsof de directeur mij diplomatiek wilde dwingen tot actie. Zulke kleine stresssituaties bleken uiteindelijk een zegen, want zij zetten mijn denkwerk in beweging. Waar anderen enkel zagen wat er niet lukte, zag ik een kans om het anders te doen. Ik liet een granulaat maken van de schillen en ontdekte dat het afval – bijna 40% poeder – alsnog te verkopen was. Door het te mengen met andere actieve citrυσstoffen ontstonden nieuwe producten zoals het Orange Bioflavonoid Complex en

het Lemon Bioflavonoid Complex. Dit was een knowhow die de gewone kruidenfirma's niet konden evenaren. Wat begon als een mislukking werd zo een succes: niet alleen door te verkopen, maar vooral door te onderzoeken en nieuwe waarde te scheppen. Jung zou zeggen dat hier het creatieve Zelf doorbrak – de kracht die schuilgaat in tegenslag en die de mens dwingt tot transformatie.

Ook de reis naar Brazilië leek aanvankelijk een mislukking. Vooraf wist ik dat het moeilijk terrein zou zijn, maar we hadden geen keus: meerdere verkopen waren nodig om overeind te blijven. Juist daar leerde ik hoe belangrijk het is om grondstoffen zelf te kunnen beheren, en niet afhankelijk te zijn van buitenlandse leveranciers of de grillen van onbetrouwbare verkopers. Uit zulke ervaringen groeide mijn inzicht dat mislukkingen vaak de kiem dragen van latere overwinningen – mits men bereid is dieper te kijken en verantwoordelijkheid te nemen.

12.4 Jung, de schaduw en het zelfvertrouwen

Carl Jung schreef veel over de “schaduw”: die delen van onszelf die we verbergen of waar we bang voor zijn – inclusief onze mislukkingen, onzekerheden en mislukkingen uit het verleden. Maar wie zijn schaduw onder ogen ziet, groeit. Juist de kritiek van anderen, de vernederingen, het falen – zijn onmisbare ingrediënten van persoonlijke ontwikkeling. Ze maken de overwinningen later zo betekenisvol.

Het geheim is niet om altijd te winnen. Het geheim is om niet te breken bij verlies. Wie zijn pad blijft

volgen, zelfs als anderen hem afraden of tegenhouden, groeit uiteindelijk naar het licht toe.

“Wie zich door kritiek laat breken, verliest vóór de strijd begint. Maar wie zijn pad blijft volgen, kan zelfs de grootste twijfelaar versted doen staan.”

12.5 Jeugdkampioen van Nederland 1963

Toelichting – Veelzijdigheid als kracht

Dit gedicht, geschreven in 2025, weerspiegelt een andere dimensie van mijn levenspad. Waar het boek tot nu toe vooral focust op professionele ervaringen in wetenschap, handel en internationale samenwerking, toont dit gedicht de creatieve laag die altijd aanwezig is geweest – maar soms stil bleef onder de oppervlakte.

Het feit dat ik naast analytisch en strategisch denken ook via poëzie tot expressie kom, benadrukt iets wat ik in de loop der jaren steeds duidelijker ben gaan inzien: veelzijdigheid is geen zwakte, maar een kracht. Het stelt je in staat om verbindingen te leggen tussen werelden die voor anderen misschien los van elkaar lijken te staan.

Carl Gustav Jung beschrijft in zijn werk hoe het Zelf streeft naar heelheid – naar een integratie van alle innerlijke stemmen, van het bewuste én het onbewuste. Dichten is voor mij zo’n vorm van integratie. Niet alleen als creatieve uitlaatklep, maar als manier om tot inzicht en verdieping te komen.

In een tijd waarin veel mensen zich gedwongen voelen tot specialisatie, wil ik met dit gedicht – en de toelichting erbij – juist de waarde van veelzijdigheid onderstrepen. Want precies dáár ontstaat vernieuwing: op het snijvlak van denken en voelen, van kennis en verbeelding.

12.5.1 Gedicht “Jeugdkampioen”

Drie en zestig was het jaar,
zelfs hoofdklasse kampioen.
Damspel, gevoelige snaar,
eerste plaats, Zaanstreek jeugd, toen.

Was toen bij de spelers voor,
kampioenschap provincie.
Zowel jeugd als senior,
uitmuntende positie.

Tonny Sijbrands was zijn naam,
hij kon erg goed damspelen.
grootmeester Keller veel faam,
als mentor, sprak boekdelen.

Sijbrands titel Amsterdam,
bij jeugd, was een wonderkind.
Won alles, dat was zijn plan,
snelle speler, frische tint.

Kampioenschap Noord-Holland,
van de jeugd - naam provincie.
Winnaar toernooi – naar ons land,
dan twee spelers als magie.

Had pech en geluk die dag,
tegen Sijbrands in duel.
Vergat zetje Raichenbach,
nam winstzetje in eindspel.

Sijbrands jong ongeduldig,
speelde helaas veel te snel.
In eindspel zet onschuldig,
en voor hem brak los de hel.

Sijbrands, doorzetter met roem,
karakter, onuitblusbaar.
Immers: wereldkampioen,
twee en zeventig: dat jaar.

Keller zou Sijbrands leren,
de regels van het eindspel
Sijbrands liep te ijsberen,
boek Roozenburg – damgezel.

Cees Pippel, winnaar toernooi,
won van mij, mijn plaats was twee.
Had zelf veel geluk met fooi,
op naar het volgend' toernee.

Een zaterdag naar Zaandam,
huis van mentor Ed Holstvoogd.
Slapen, reden dat ik kwam,
verzoek door hem toen betoogd.

Ed toen twee van Nederland,
alweer twee jaar geleden.
Studeerde, schreef in de krant,
vak economie “heden”.

Ed was mijn grote voorbeeld,
leerde me houden van Bach.
Zondag biljart werd gespeeld,
later voetbal dat ik zag.

Maandag reis naar bekoren,
Utrecht: spelen drie ronden.
Ed voor de senioren,
ik bij jeugd, was ontwonden.

Middageten – belevenis,
Geert van Dijk bood me wijn aan.
Een hele gebeurtenis,
voor het eerst, zou niets misgaan.

Landskampioenschap – Utrecht,
tegen Pippel gelijk spel.
Won toen van Allaert terecht,
en van Baas na hevig duel.

Verloor een schijf tegen Baas,
stond verloren en vocht door.
Psychologie was het aas,
Baas wilde snel naar het spoor.

Pasen, met twee dagen rust,
Maar ik had totaal geen haast.
Veel spelers weg - nu damlust.
Baas bood remise – verbaasd.

Stond echter geen remise toe,
Baas, onrustig, had gebreken.
Werd zenuwachtig en moe,
Won, en deed van me spreken.

Maandag vroeg ik Roozenburg,
zijn analyse partij Baas.
Hij riep Van Dijk als chirurg,
een uur, bleef achter als dwaas.

Aan het eind van het toernooi,
Henk Kemperman won van mij.
*Evenveel punten – was al mooi,
in het toernooi, allebei.

Piet Roozenburg nummer één
Eerder wereldkampioen
Gaf speech aan het eind meteen
Holstvoogd speech over mijn doen

Noodzakelijk: een herkamp
Spelen van drie partijen
Voor mij zelfs beslist geen ramp,
Toen al veel vleierijen.



Van links naar rechts: Henk Kemperman, Piet Roozenburg en Govert Westerveld.

Piet Roozenburg was niet zomaar een dammer, maar een groot vernieuwer in de damwereld. Als speler stond hij bekend om zijn creatieve geest en zijn voortdurende zoektocht naar nieuwe mogelijkheden binnen het spel. Hij durfde steeds weer de grenzen van het mogelijke op te zoeken en legde daarmee de basis voor moderne damstrategieën. Zijn beroemdste bijdrage, de zogeheten Roozenburg-opstelling, groeide uit tot een klassieker die tot op de dag van vandaag door vele spelers wordt gebruikt en bestudeerd. Roozenburg bereikte de absolute wereldtop: tussen 1948 en 1954 was hij wereldkampioen, een prestatie die hem blijvend in de geschiedenis van het dammen heeft verankerd. Maar ook daarna bleef hij actief en succesvol.

In 1963 wist hij opnieuw zijn klasse te tonen door het kampioenschap van Nederland te winnen, waarmee hij zijn reputatie als grootmeester en vernieuwend denker in het spel nogmaals bevestigde. De foto legt niet alleen een bijzonder moment vast, maar ook de ontmoeting tussen drie mensen die elk op hun manier een rol hebben gespeeld in de damwereld. Voor velen staat dit beeld symbool voor een tijdperk waarin talent, doorzettingsvermogen en liefde voor het spel samenkwamen.

In Amsterdam: de herkamp.
Vernietigende damzet,
had eerste partij – een ramp.
Kemperman verstrikt in net.

Tweede partij, niet beter
Kemperman opnieuw tijdnood.
Veel fouten als klokvreter,
resultaat op bord: de dood.

Partij duurde zes uren,
en twee en tachtig zetten.
Spelers: zwaar te verduren,
veel valstrikken en netten.

Na de vier-nul achterstand,
Kemperman zei: “match vaarwel”,
En zo, plots beroemd in ‘t land,
vergeten gaat minder snel.

Zou nooit kunnen vergeten,
feesten, hulden, muzikanten.
Met bloemen overladen,
als held in alle kranten.

Vroeger woord “dood” in damboek,
“estas muerto” in Spanje.
Spel Spaanse uitvinding – zoek,
nu “verlies” in land oranje.

Dood in damtaal niet meer gang,
toch blijft “estas muerto” staan.
Geen uitweg en speler bang,
was verloren, afgedaan.

In Valencia, ooit bedacht,
regels met een ijs’ren hand.
Winst of dood – zekere macht,
denkspel als gevecht verpand.

was in de vijftiende eeuw,
“juego de damas” als term.
Damas – de vorstin als leeuw,
Regeerde spel – standvast, ferm.

Isabel was zelfs haar naam,
Ferdinand was echtgenoot.
Dama lange dam met faam,
Schaken, dammen – de doorstoot.

12.5.2 Slotopmerking

Het gedicht Jeugdkampioen van Nederland vormt niet enkel een persoonlijke kroniek, maar kan worden gelezen als een geconcentreerde verkenning van een jeugdtraject in de wereld van het dammen. In rijm en metrum worden momenten van competitie, vorming en doorbraak vastgelegd, tegen de achtergrond van een intellectuele en sportieve cultuur waarin toewijding, talent en psychologie samengaan.

Het werk documenteert niet alleen overwinningen en verliezen, maar ook de processen daarachter: de strategische keuzes, de mentoren, het toeval en de menselijke fouten die telkens weer tot onverwachte wendingen leiden. Daarmee overstijgt het de anekdotiek en raakt het aan universele thema's in de sport: vorming, strijd, karakter, en herinnering.

Centraal in het gedicht staat de jeugdige weg naar erkenning via een reeks toernooien en beslissende partijen. De gebeurtenissen spelen zich af in het begin van de jaren zestig van de twintigste eeuw, een periode waarin het dammen in Nederland een bloei doormaakte en de publieke belangstelling voor de sport, zeker in kringen van intellectuelen en studenten, levendig was. Namen als Ton Sijbrands, Piet Roozenburg, en grootmeester Keller zijn in het gedicht niet enkel vermeldingen van figuren uit de damgeschiedenis, maar ook representanten van een traditie waarin het damspel werd gezien als mentale discipline en als vorm van zelfvorming.

De ontmoeting met Ton Sijbrands, die later wereldkampioen zou worden, vormt een sleutelmoment in het verhaal. De partij die wordt beschreven is exemplarisch voor de onvoorspelbaarheid van topsport: een ogenschijnlijk beslissend voordeel voor de tegenstander kantelt door een fout in het eindspel, met als resultaat een overwinning. In deze partij zijn pech en geluk onlosmakelijk met elkaar verbonden. Tegelijk toont dit moment de psychologische dynamiek van het damspel. Niet de meest logische of esthetisch fraaie zet leidt per definitie tot succes, maar eerder het vermogen om onder druk de juiste beslissing te nemen — of om juist kalm te blijven wanneer de tegenstander de controle verliest.

De mentale weerbaarheid die in deze partij tot uiting komt, keert terug in latere episodes, met name in de landskampioenschappen te Utrecht. De partijen tegen spelers als Poppel, Allaert en Baas illustreren niet alleen de technische complexiteit van het dammen, maar vooral ook de mentale strijd die gepaard gaat met het langdurig onder spanning spelen van partijen. De confrontatie met Baas is daarbij sprekend. Wat begon als een verloren positie — na schijfverlies — werd door strategisch geduld en psychologische druk alsnog omgezet in winst. De tegenstander, gehaast en afgeleid door externe factoren, bezweek onder de druk. Het damspel wordt hier niet enkel beschreven als een wedstrijd van zetten, maar als een veld van mentale manipulatie, waarin rust, strategie en volharding uiteindelijk kunnen overwinnen van impulsiviteit en stress.

Een ander belangrijk element in het gedicht is de rol van mentoren en voorbeelden. Figuren als Ed Holstvoogd en Roozenburg worden niet slechts genoemd als begeleiders, maar als dragers van kennis en stijl, die hun visie overdragen aan de volgende generatie. De toewijding waarmee Holstvoogd zijn leerlingen begeleidt, blijkt uit de ontvangst in zijn huis, zijn culturele invloed (zoals de introductie tot Bach), en zijn actieve aanwezigheid bij wedstrijden. Roozenburg, zelf voormalig wereldkampioen, biedt niet alleen inhoudelijke analyse van een partij, maar draagt ook bij aan de reflectie en zelfontwikkeling van spelers. Zijn rol als commentator, analyticus en vertegenwoordiger van een damcultuur die diepgang en precisie hoog in het vaandel heeft, maakt hem tot meer dan een begeleider — hij belichaamt een traditie van denksport als karaktervormende discipline.

De culminatie van het verhaal ligt in de herkamp tegen Henk Kemperman. Na een gelijk eindtotaal in het toernooi diende een beslissende reeks partijen te worden gespeeld. Deze episodes zijn het meest dramatisch beschreven, zowel in de poëtische vorm als in de inhoud. De vernietigende damzet in de eerste partij en de fouten onder tijdsdruk in de tweede tonen de intensiteit van het gevecht. De duur van de partijen, die tot zes uur opliepen, en het aantal zetten (tweeëntachtig) schetsen een beeld van fysieke en mentale uitputting. Hier krijgt het damspel de allure van een marathon: een proces waarin uithoudingsvermogen, mentale stabiliteit en fouttolerantie bepalen wie overwint.

De opgave van Kemperman, na een 4–0 achterstand, is in deze context niet slechts een sportief feit, maar markeert het omslagpunt waarop doorbraak en publieke erkenning samenvallen. De afsluitende verzen, waarin bloemen, muzikanten en media-aandacht worden vermeld, geven het moment het karakter van een overgangsritueel: van talent naar kampioen, van belofte naar verwezenlijking.

Interessant is ook de bredere culturele context waarin het damspel wordt geplaatst. De verwijzing naar het Spaanse damspel (“juego de damas”) en de veranderende terminologie rondom de term “dood” (zoals in “estas muerto”) laat zien hoe het dammen is ingebed in een lange traditie van speltheorie, taalontwikkeling en culturele overlevering. De oorsprong van het moderne damspel in Valencia, in de vijftiende eeuw, en de koninklijke connotaties van de “dama” onderstrepen de historische diepte en symboliek van het spel.

De “doorstoot” uit de slotregel verbindt de tactische zet met een bredere beweging van overdracht, ontwikkeling en doorgang — van generatie op generatie, van continent tot continent. De inzet van Joodse en maritieme netwerken bij de verspreiding van het damspel in Europa wijst op het wereldwijde karakter van deze denksport en op de culturele mobiliteit die sport met zich mee kan brengen.

In zijn geheel laat het gedicht zien hoe persoonlijke groei, sportieve competitie en culturele betekenis elkaar kunnen raken in de context van een denksport. De dichter plaatst specifieke herinneringen in een bredere structuur van sportgeschiedenis, pedagogie, en mentale vorming. Elke partij, elke tegenstander, elke fout en overwinning is daarmee onderdeel van een grotere leerweg — een vorm van narratief waarin het persoonlijke verhaal symbool kan staan voor universele lessen over doorzettingsvermogen, toeval, concentratie en karakter.

Wat daarbij opvalt is de verfijning waarmee het spanningsveld tussen strategie en psychologie wordt weergegeven. Waar veel sportpoëzie zich beperkt tot het beschrijven van fysieke actie of euforie na winst, richt deze tekst zich op het innerlijk van het spel: het wachten, het hopen, het afwachten van fouten van de ander, het blijven zoeken naar de juiste afwikkeling, en het mentale spel dat plaatsvindt voordat een hand zich uitstrekt om een schijf te verschuiven. Het dammen wordt zo voorgesteld als een spiegel van de menselijke geest: met zijn momenten van helderheid en verwarring, van vastberadenheid en twijfel, van inzicht en blindheid.

De poëtische vorm — met vierregelige strofen en een regelmatig rijmschema — ondersteunt deze spanning. In de ogenschijnlijke rust van de vorm schuilt de intensiteit van het spel, de onvoorspelbaarheid van het verloop, en de emotionele lading van elk moment. Deze combinatie van vormbeheersing en inhoudelijke diepgang verleent het werk een ritmische precisie die past bij de beschreven discipline.

Bij de slotanalyse kan worden gesteld dat Jeugdkampioen van Nederland meer is dan een autobiografisch relaas. Het is een verbeelding van hoe een sportieve weg symbool kan staan voor mentale ontwikkeling, sociale inbedding en culturele continuïteit. Door het damspel centraal te stellen in een verhaal over adolescentie, competitie en erkenning, laat het gedicht zien hoe persoonlijke ervaring kan worden omgezet in collectieve betekenis. De kracht van het dammen, zoals hier gepresenteerd, ligt niet enkel in het winnen van partijen, maar in het inzicht dat iedere zet — in het spel en in het leven — slechts binnen het grotere geheel zijn ware waarde onthult.

12.5.3 De Jungiaanse Winst

In Jungiaanse termen was dit meer dan een sportieve prestatie. Het was een symbolische ontmoeting met mijn eigen **Zelf** — het deel in mij dat streefde naar heelheid, ontwikkeling en erkenning. De tegenstander aan het bord vertegenwoordigde niet alleen een concurrent, maar ook de **schaduwkant van twijfel**, van angst om te falen. De overwinning in deze partij, en de weg ernaartoe, liet mij ervaren dat wie de strijd met zichzelf aandurft, onverwachte krachten kan aanboren.

Zoals Jung stelt, vindt echte ontwikkeling pas plaats wanneer het bewuste ego zich openstelt voor het onbewuste. Juist in die lange, vermoeiende partijen, waarin logica, intuïtie en uithoudingsvermogen samenkwamen, leerde ik de taal van mijn innerlijke psyche beter verstaan. Het damspel werd zo een spiegel voor het leven — en deze overwinning een eerste glimp van wat Jung een *proces van individuatie* zou noemen: de weg naar zelfkennis, integratie en geestelijke groei.

12.5.4 Prestatiedrang en meesterschap

Wanneer ik terugkijk op mijn jeugdige successen op het dambord, besef ik dat daar niet enkel een talent of strategisch inzicht achter schuilging, maar ook een diepe innerlijke drijfveer. Deze prestatiedrang werd vaak van buitenaf gezien als strijdlust, maar in werkelijkheid vond zij haar oorsprong in passie en toewijding. Het was geen dwangmatige honger naar erkenning, maar een natuurlijke kracht die mij voortdreef naar meesterschap en kwaliteit. Juist in die combinatie van spel, studie en discipline lag de basis voor mijn latere ondernemerschap.

12.5.5 Slotopmerking

Prestatiedrang is een begrip dat veelvuldig wordt gebruikt, vaak met een dubbelzinnige lading. In sommige contexten wordt het geassocieerd met druk, ontevredenheid, perfectionisme en een nooit eindigende jacht op erkenning. In andere gevallen wordt het gezien als een onmisbare motor voor innovatie, groei en kwaliteit. De waarde van prestatiedrang is echter niet inherent aan het begrip zelf, maar aan de bron, de richting en de context waarin het zich manifesteert. Wanneer prestatiedrang voortkomt uit een diepe innerlijke drijfveer, wanneer ze samengaat met passie, toewijding en een streven naar meesterschap, kan ze een kracht zijn die niet alleen individuele topprestaties mogelijk maakt, maar ook duurzame bijdragen levert aan organisaties, vakgebieden en maatschappelijke ontwikkeling.

In het hier behandelde geval neemt de prestatiedrang haar wortels niet in angst, tekort of de noodzaak om externe goedkeuring te verwerven. Ze is niet het gevolg van sociale druk of een competitieve cultuur die presteert boven alles stelt. Integendeel, de drijfveer ligt in een intrinsieke motivatie die is gekoppeld aan een liefde voor het proces, een diepe nieuwsgierigheid en een onverminderde toewijding aan kwaliteit. Het gaat om een vorm van ambachtelijkheid waarin het streven naar uitmuntendheid niet als last wordt ervaren, maar als een natuurlijke uitdrukking van een innerlijke houding. Deze houding manifesteert zich zowel in intellectuele activiteiten als dammen als in zakelijke ondernemerschap, waarbij beide domeinen elkaar versterken en in essentie dezelfde mentale en emotionele grondslag delen.

Dammen fungeert in dit verhaal niet alleen als een recreatieve bezigheid, maar als een intellectueel trainingsveld. Het spel vereist concentratie, strategisch vooruitdenken, het herkennen van patronen, het anticiperen op tegenspelers en het nemen van verantwoordelijke beslissingen onder tijdsdruk. Deze cognitieve vaardigheden zijn niet beperkt tot het dambord, maar blijken volledig overdraagbaar op het terrein van ondernemen. In de praktijk van het bedrijfsleven komt het aan op het analyseren van markten, het inschatten van concurrentie, het anticiperen op veranderingen en het nemen van beslissingen met langetermijn-gevolgen. Wie leert dammen op hoog niveau, leert ook een bepaalde manier van denken: doordacht, geduldig, en altijd gericht op de volgende fase. Dat intellectuele dispuut tussen plan en realiteit, tussen intentie en uitvoering, is in beide werelden aanwezig.

Wat opvalt, is dat de inzet in beide domeinen – dammen en ondernemen – niet wordt ervaren als opoffering in de klassieke zin van het woord. Er wordt veel tijd, energie en aandacht geïnvesteerd: studie van partijen, analyse van openingen, avonden gevuld met onderzoek naar productkwaliteit, het balanceren van dagelijkse operationele taken met langetermijndoelen. Toch ontbreekt het gevoel van uitputting of dwang. Er is geen sprake van burn-out, niet omdat de belasting laag is, maar omdat de inzet wordt gedragen door een diepe betrokkenheid. De activiteiten zijn zowel doel als middel: ze worden niet alleen gedaan om een resultaat te bereiken, maar omdat ze op zichzelf al zin geven. Dit is het kenmerk van intrinsieke motivatie – wanneer het proces zelf beloning is.

De wil om tot de besten te behoren, om op wereldniveau te presteren, is hier geen uiting van ego of statusdrang. Het is eerder een vorm van respect: respect voor het vak, voor de discipline, voor de concurrentie en voor de kwaliteit die nodig is om duurzaam te blijven. Het streven naar de top is niet een kwestie van uitschakelen van anderen, maar van het zichzelf blijven uitdagen om verder te gaan dan wat mogelijk lijkt. Het is een meesterschapsethos, waarbij de concurrentie niet alleen buiten, maar ook binnen is – in de vorm van eigen grenzen, gewoonten en beperkingen. De overwinning is niet het enige doel, maar een bevestiging van het proces, van de diepgang, van de inzet.

Binnen de ondernemerspraktijk vertaalt dit zich in een onverminderde aandacht voor productkwaliteit. Terwijl andere bedrijven misschien kiezen voor snelle winst of schaalbaarheid ten koste van detail, wordt hier gekozen voor precisie, onderzoek en verbetering. De avonden worden niet gevuld met rust of afleiding, maar met diepgaand werk dat geen directe opbrengst heeft, maar wel de basis legt voor duurzame betrouwbaarheid. Deze houding is zeldzaam in een tijd waarin snelheid en zichtbaarheid vaak zwaarder wegen dan inhoud en consistentie. Toch is het juist deze houding die heeft geleid tot een internationale erkenning, een sterke marktpositie en uiteindelijk een overname door een multinationalaal concern. Het succes is niet toevallig, maar het gevolg van een systematische, gedisciplineerde en passionele aanpak.

Belangrijk is dat dit alles plaatsvindt zonder dat er sprake is van een innerlijke dwang of een gevoel van nooit genoeg. De drijfveer is niet gebaseerd op een tekort, maar op een overvloed aan betrokkenheid. Er is geen constante druk om te presteren, omdat presteren niet als last wordt ervaren, maar als een natuurlijke uitdrukking van wie er is en wat er belangrijk is. De balans tussen dagelijkse verplichtingen en langetermijnambities wordt niet gezocht in compromissen, maar in integratie. Werk, denken, onderzoeken en spelen vloeien in elkaar over. Er is geen strikt onderscheid tussen werk en hobby, tussen verplichting en passie. Dit maakt het mogelijk om intensief te zijn zonder uitgeput te raken.

De relatie tussen dammen en ondernemen is in dit verhaal geen toeval, maar een diepe structurele overeenkomst. Beide vereisen een combinatie van creativiteit en discipline, van intuïtie en analyse, van geduld en besluitvaardigheid. Beide vragen om een mentale helderheid die niet onder druk bezwijkt, maar juist scherper wordt. Beide belonen diepgang boven oppervlakkigheid, consistentie boven flamboyantie. Wie leert dammen op hoog niveau, leert ook hoe hij of zij moet omgaan met tegenslag, met fouten, met onzekerheid – en hoe hij of zij daaruit kan leren zonder gefrustreerd te raken. Deze houding is niet alleen nuttig in toernooien, maar ook in het ondernemerschap, waar onverwachte uitdagingen de norm zijn.

Wat dit verhaal bovenal laat zien, is dat prestatiedrang pas schadelijk is wanneer ze losstaat van innerlijke zin. Wanneer ze wordt gedreven door angst, door sociale vergelijking of door een gevoel van onvoldoening, kan ze leiden tot uitputting, relatietekorten en een chronisch gevoel van onvoldoening.

Maar wanneer ze is geworteld in passie, in een liefde voor het vak en in een authentiek streven naar meesterschap, wordt ze een bron van energie, richting en betekenis. Het gaat dan niet om presteren om te overleven, maar om presteren omdat het leven er rijker van wordt.

In een tijd waarin productiviteit vaak wordt gemeten in output, snelheid en zichtbaarheid, biedt dit verhaal een tegenwicht. Het herinnert eraan dat de grootste prestaties vaak worden geleverd in stilte, in de avonduren, in de diepe concentratie, in de keuze om nog één keer te herzien, nog één keer te verbeteren. Het is een oproep tot kwaliteit boven kwantiteit, tot diepgang boven snelheid, tot integriteit boven schijn.

Uiteindelijk is dit geen verhaal over winnen of overname, maar over een levenshouding. Een houding waarin ambities niet worden onderdrukt, maar worden getoetst aan passie en betekenis. Een houding waarin inzet niet leidt tot uitputting, omdat ze wordt gedragen door liefde voor het proces. Een houding waarin kwaliteit geen marketingterm is, maar een leidraad.

De les die hieruit kan worden getrokken, is niet dat iedereen moet dammen of ondernemen, maar dat prestatiedrang pas haar volle potentieel bereikt wanneer ze is verweven met passie, doel en een diepe betrokkenheid bij hetgeen men doet. Wanneer dat het geval is, is prestatiedrang geen risico, maar een bron. Geen last, maar een kracht. Geen dwang, maar een vorm van vrijheid – de vrijheid om zichzelf het beste te geven, in dienst van iets wat groter is dan het individu alleen.

13 Het Zelf aan Zet

Van jeugdige denksport tot visionair ondernemerschap

13.1 Vroege roeping en het Zelf in wording

Wanneer Carl Gustav Jung spreekt over het Zelf, bedoelt hij daarmee de totaliteit van de psyche – inclusief het bewuste én het onbewuste. De ontwikkeling van het Zelf begint niet pas op volwassen leeftijd, maar kan zich al in de jeugd manifesteren. Soms komt het als een vroege roeping, een passie die niet van buitenaf wordt opgelegd, maar van binnenuit geboren lijkt te worden. In mijn geval openbaarde zich dat via het damspel.

Op zestienjarige leeftijd werd ik Nederlands jeugdkampioen. In Het Damspel schreef de bekende damjournalist Ed Holstvoogd een uitvoerig artikel over mijn prestatie. Hij merkte op dat ik me onderscheidde door drie eigenschappen: leergierigheid, enthousiasme en vechtlust. Dit waren volgens hem de fundamenteën van mijn succes aan het bord, en hij voegde eraan toe:

"Tegen Govert Westerveld is de partij niet uit vóór de laatste zet!"

Ook Moser, een andere kenner, schreef in zijn redactionele voorwoord vol bewondering over mijn prestatie én over mijn vermogen om deze ervaring op schrift te stellen:

“Na slechts drie jaar praktijk beslag leggen op de titel van jeugdkampioen van Nederland, én een uitgebreide reportage schrijven... waar ik qua stijl en taal nauwelijks iets aan heb hoeven veranderen.”

Wat voor Jung belangrijk zou zijn in deze ervaring, is niet het winnen op zichzelf – maar het feit dat er een innerlijke kracht zichtbaar werd: een vroege manifestatie van het Zelf. Mijn intense betrokkenheid bij het dammen, de discipline, het doorzettingsvermogen, en de behoefte om ook de ervaring te doorgronden en te verwoorden – dat alles wijst op een individuatieproces dat al vroeg begon.

Jung stelt dat het Zelf zich vaak laat zien in symbolische vorm of door archetypische ervaringen. In mijn geval fungeerde het damspel als arena waarin ik mijzelf leerde kennen, mentaal leerde doorzetten, en de contouren van mijn toekomstige pad begon te ontwaren. Dit hoofdstuk vormt daarom een passende opening van de Jungiaanse reflectie op mijn levensweg.

13.2 Introductie: van jeugdkampioen tot innovator

In 1963 werd ik Nederlands jeugdkampioen dammen, een titel die ik behaalde door onder meer het jonge wonderkind Ton Sijbrands te verslaan — de speler die later, in 1972, wereldkampioen zou worden. Dammen vergde concentratie, strategie en mentale weerbaarheid. Deze eigenschappen, aangeleerd aan het dambord, bleken later van onschatbare waarde in mijn carrière als ondernemer en onderzoeker in de agrarisch-industriële sector.

Het denken in zetten, het berekenen van varianten en het aanvoelen van kansen — dat alles nam ik mee toen ik in het bedrijfsleven stapte. Daar trof ik andere vormen van competitie: marktanalyse, technische ontwikkeling, concurrentie, overtuigingskracht en vooral: doorzettingsvermogen. In plaats van een schijf op het bord te schuiven, zette ik ideeën in beweging, vaak tegen de stroom in. En net zoals op het dambord ging het ook hier om scherpste, creativiteit en timing.

13.3 De eerste botsingen en overtuigingskracht

(De rennetzaak, de citruszoetstof, en de rol van intuïtief leiderschap)

In 1975 richtte ik samen met Andrés Molina Molina uit Blanca (Murcia) een rennetbedrijf op. Mijn taak was onder meer het doen van wereldwijde marktonderzoeken naar de goedkoopste en meest geschikte rennet — van Nieuw-Zeeland tot Italië. Na onze scheiding, door mijn werk in een farmaceutisch laboratorium, wist Andrés het bedrijf succesvol voort te zetten. Niet veel later bouwde de Italiaanse firma Caglio Star, mede dankzij mijn onderzoek, een fabriek in Cieza. Een gesprek met hun directeur over mijn uitgebreide monsters leidde tot een interessante overeenkomst.

Een vergelijkbare situatie deed zich voor met de ontwikkeling van een citruszoetstof, 1500 keer zoeter dan suiker. Mijn directeur geloofde er aanvankelijk niet in, maar ik wist hem over te halen tot een gesprek met professoren Sabater en Lozano.

Met hun wetenschappelijke steun konden we de zoetstof wél produceren in onze fabriek (Zoster S.A., Zeneta), wat ons uiteindelijk een wereldpositie opleverde. Dit leidde zelfs tot de verkoop van het bedrijf aan een multinational.

Wat mij hierbij steeds dreef was het geloof in de kracht van diepgaand onderzoek, gecombineerd met intuïtie. Overtuiging was vaak nodig om anderen mee te krijgen — net zoals op het dambord, waar een gewaagde zet alleen slaagt als je hem volledig doorziet én verdedigt.

13.4 Van het Zelf tot de Renaissance-persoon: Jungiaanse archetypen en moderne innovatie

Volgens Carl Gustav Jung ontwikkelt een mens zich pas ten volle wanneer hij in contact komt met zijn Zelf — het diepste centrum van de persoonlijkheid, waar bewust en onbewust samenkomen. Mijn ervaringen als dammer en ondernemer brachten me regelmatig in contact met dat Zelf: in de momenten van focus, van verlies, van ontdekking, van doorbraak.

De schaduw — Jung's term voor de minder gewaardeerde kanten van onszelf — kwam eveneens vaak op mijn pad. Kritische collega's, sceptische leidinggevendenden, botsingen over visie: het waren allemaal confrontaties waarin ik zowel de ander als mezelf beter leerde kennen.

Ik leerde mijn intuïtie niet weg te drukken, maar juist te laten spreken — iets wat Jung zou beschouwen als het integreren van het onbewuste in het bewuste handelen.

Ook het concept synchroniciteit — betekenisvolle toevalligheden — speelde een rol. Dat ik net op het juiste moment met de juiste mensen in contact kwam (zoals professor Sabater), of dat ik een product ontdekte kort voor een marktdoorbraak, leek geen toeval. Jung zou zeggen: het Zelf heeft zo zijn eigen timing.

De lofbetuiging van Prof. Dr. Obdulio Benavente-García aan Dr. Govert Westerveld in linkedin.com is meer dan een professionele aanbeveling; zij weerspiegelt diepgaande Jungiaanse thema's die het wezen van de menselijke ontwikkeling en integratie raken.

Jung beschreef het ideaal van het Zelf als de totaliteit van het bewustzijn én het onbewuste — het streven naar eenheid binnen de complexe menselijke psyche. De “Renaissance Man” — iemand die excelleert in uiteenlopende domeinen zoals wetenschap, kunst, sport en historie — is een voorbeeld van zo'n geïntegreerd Zelf. Dit archetype verpersoonlijkt de balans tussen denken en voelen, tussen rationeel analyseren en creatief scheppen, en tussen persoonlijke authenticiteit en sociale betrokkenheid.

De passage benadrukt ook integriteit en een sterk gevoel van rechtvaardigheid, kernwaarden die Jung koppelde aan het authentieke Zelf. Dit betekent dat men niet alleen buitenwereldse successen nastreeft, maar ook innerlijke eerlijkheid en trouw aan eigen waarden ontwikkelt.

Het vermogen om kritisch te reflecteren op de eigen schaduw — de verborgen, soms ongewenste aspecten van het zelf — en deze te integreren, is essentieel voor dit proces.

De veelzijdigheid die wordt beschreven — het simultaan schrijven van damhandboeken, historische studies en wetenschappelijk onderzoek — toont het spel met innerlijke tegenstellingen, iets wat Jung zag als de bron van creativiteit en groei. Het in balans brengen van deze tegengestelden leidt tot een rijker, dieper leven waarin men zichzelf voortdurend vernieuwt en verrijkt.

In dit licht kunnen we de multidimensionale carrière en het leven van Govert Westerveld zien als een manifestatie van de Jungiaanse weg naar het Zelf: een voortdurende synthese van kennis, intuïtie, discipline en menselijke verbondenheid. Het is een uitnodiging om niet bang te zijn voor complexiteit, maar deze juist te omarmen als een sleutel tot persoonlijke en professionele vervulling.

Het fenomeen van de Renaissance-persoon — iemand die veelzijdig, creatief en voortdurend in ontwikkeling is. Deze combinatie van innerlijke diepgang en veelzijdigheid weerspiegelt zich ook in het leven van Govert Westerveld, zoals treffend beschreven door Prof. Dr. Obdulio Benavente-García in zijn aanbeveling:

“Govert is als een Renaissance-man, die met evenveel passie damproblemen oplost als historische boeken schrijft. Zijn integriteit, intelligentie en innovatieve visie maken hem tot een uitzonderlijk voorbeeld van hoe diepgaande zelfkennis en veelzijdige talenten samenkomen.”

Deze beschrijving illustreert hoe Jungiaanse begrippen niet alleen psychologische theorieën zijn, maar ook zichtbaar worden in de praktijk van het persoonlijke en professionele leven. Het Zelf als centrum van authenticiteit en groei, en de schaduw als bron van verborgen kracht en uitdaging, spelen een rol in het ontwikkelen van een rijke, creatieve levensloop die zowel intellectuele als praktische aspecten omarmt.

In dit hoofdstuk verdiepen we ons in het Jungiaanse concept van het Zelf, de schaduw en hoe deze aspecten samenkomen in het archetype van de Renaissance-persoon: een individu dat door hard werken, integriteit en een voortdurende drang tot zelfontwikkeling zowel professionele als persoonlijke groei realiseert.

Prof. Dr. Julián Castillo Sánchez beschrijft in [linkedin.com](#) Dr. Govert Westerveld treffend als een “self-made man” die zijn kennis en ambities niet beperkt tot één gebied, maar die met nederigheid en doorzettingsvermogen voortdurend nieuwe kennis en uitdagingen opzoekt. Zijn innovatieve bijdragen aan de markt van natuurlijke citrusproducten en zijn diepe historische en literaire onderzoeken illustreren hoe intellectuele veelzijdigheid en innerlijke kracht elkaar versterken.

Deze beschrijving weerspiegelt Jung’s visie op het Zelf als een centrum van integratie en authenticiteit, waar zowel het licht als de schaduwkant van het menselijk bestaan een plaats krijgen. Govert’s leven en werk tonen aan dat het pad van de echte innerlijke groei en creativiteit voortkomt uit het durven omarmen van de volle breedte van onze potentie — een voorbeeld voor toekomstige generaties.

13.4.1 Het Zelf in de praktijk: Prof. Alcalá over de innerlijke roeping

De Jungiaanse verbinding in de aanbeveling van Prof. Ángel Alcalá

In zijn aanbeveling van 2008 benadrukt Prof. Ángel Alcalá niet alleen de brede academische originaliteit en het multidisciplinaire karakter van Govert Westervelds werk, maar ook diens diepe innerlijke roeping en toewijding aan historisch onderzoek. Deze eigenschappen sluiten nauw aan bij het Jungiaanse concept van *het Zelf* — het centrum van authenticiteit en innerlijke groei.

Jung beschrijft het Zelf als de totaliteit van de persoonlijkheid, het ware wezen dat schuilt achter sociale maskers en externe verwachtingen. Zelfrealisatie houdt in dat men deze innerlijke roeping volgt en het eigen unieke potentieel ontwikkelt. Prof. Alcalá's woorden tonen aan dat Westerveld vanuit dit archetypische Zelf handelt, gedreven door een authentieke passie en creativiteit die leidt tot vernieuwende bijdragen, ondanks conventionele academische barrières.

Deze combinatie van integriteit, creativiteit en volharding weerspiegelt het Jungiaanse ideaal van een betekenisvol en vervuld leven. Zo bevestigt de aanbeveling het belang van het trouw blijven aan het Zelf om tot ware vervulling en impact te komen.

13.5 Reflectie: Dammen als model voor het leven

Terugkijkend lijkt het alsof het damspel een blauwdruk bood voor het leven zelf. Elke partij is een oefening in geduld, strategie en veerkracht. Soms win je door briljant spel, soms door een fout van de tegenstander. Soms moet je opgeven om later sterker terug te komen. Zo ook in het leven.

Dammen leerde me niet alleen denken, maar ook voelen: wanneer je moet afwachten, wanneer je risico kunt nemen, wanneer je moet loslaten. Het leerde me ook dat perfectie een illusie is — maar dat het streven ernaar een drijvende kracht kan zijn.

Zoals mijn vriend Paco, voormalig rector van de Universiteit van Murcia, eens zei toen we al marktleider waren in een bepaalde flavonoïde:

“Van onze flavonoïde weten we nog niets. We moeten nog veel meer onderzoek doen.”

Die houding — altijd verder denken, verder kijken, verder bouwen — is ook wat dammen me heeft geleerd. Elke zet telt. Maar de volgende telt nóg meer.

13.5.1 Reflectie op Leergeld

Het gedicht Leergeld vat kernachtig de waarde van praktische ervaring en het belang van doorzettingsvermogen samen. Het leren achter het dambord – het strategisch denken, anticiperen op de tegenstander, het inzicht in complexe posities – is een mooie metafoor voor het leven en de loopbaan. De uitdagingen in een vreemd land, de gesloten deuren, het bewijs leveren zonder directe beloning, maar met vertrouwen in eigen kunnen: dat is de harde werkelijkheid die achter succes schuilgaat.

Deze ervaringen benadrukken dat theoretische kennis alleen niet voldoende is. Wijsheid ontstaat vooral uit het doorleven van moeilijke situaties en het leren van fouten, ofwel het ‘leergeld’ dat je betaalt om te groeien. Het gedicht onderstreept ook het belang van taal, cultuur en netwerken – onmisbare vaardigheden voor wie zich internationaal beweegt.

Het slot van het gedicht, dat leergeld beschouwt als een ‘universiteit’, nodigt uit tot een bredere kijk op onderwijs en zelfontwikkeling. Het herinnert ons eraan dat de formele opleiding vaak tekortschiet in het voorbereiden op de praktijk, en dat ware groei plaatsvindt in het samenspel van ervaring, reflectie en moed.

De thema's in Leergeld resoneren ook met het psychologisch denken van Carl Gustav Jung. Jung benadrukt dat persoonlijke en professionele groei niet louter een kwestie is van externe successen of diploma's, maar een diep innerlijk proces van individuatie: het worden van een authentiek, heel mens.

Dit proces gaat gepaard met confrontaties met de ‘schaduw’ — die delen van onszelf en onze omgeving die weerstand bieden, ons uitdagen en ons dwingen te groeien.

De harde realiteit van het arbeidsleven, de afwijzing, de strijd om erkenning en het zelfvertrouwen dat voortkomt uit eigen kennis en ervaring, zijn voorbeelden van de psychologische botsingen die Jung beschrijft. Het betalen van ‘leergeld’ is daarmee ook een confrontatie met je eigen innerlijke schaduw en de eisen van het Zelf om trouw te blijven aan je eigen waarden en authenticiteit.

Door deze lens gezien, wordt ‘leergeld’ niet alleen een praktische investering in je loopbaan, maar ook een essentieel onderdeel van de psychische ontwikkeling die leidt tot zelfverwerkelijking en innerlijke heelheid. Zo verbindt dit hoofdstuk de ervaringen in het bedrijfsleven met universele thema’s uit de Jungiaanse psychologie, wat de betekenis van leren en groeien verdiept.

13.6 Zakelijke ethiek en het Zelf in actie

Inleiding:

In het bedrijfsleven wordt succes vaak toegeschreven aan strategie, timing of marktinzichten. Maar achter werkelijk duurzaam ondernemerschap schuilt meer: toewijding, integriteit en een diep innerlijk kompas. Deze principes zijn nauw verwant aan Jungiaanse thema’s als het Zelf, de schaduw en het individuatieproces. In mijn eigen loopbaan bleken die thema’s verrassend relevant.

1.-Individuatieproces – trouw blijven aan een innerlijke roeping:

Het harde werken tot laat in de avond, de hoge standaarden, en het bewust streven om beter te zijn dan de concurrentie, getuigen van een diepe innerlijke drijfveer. Jung noemt dit het proces van *individuatie*: het pad waarbij iemand zich steeds verder ontwikkelt in overeenstemming met zijn ware Zelf.

2.-Confrontatie met de schaduw:

Je kent de zwakke plekken van de concurrentie – dat is kennis van *de schaduw* buiten jezelf. Maar onbewust impliceert dit ook het onder ogen zien van je eigen kwetsbaarheden. Door die schaduw te begrijpen (in jezelf of de ander), kun je je positie versterken. Jung vond dat het erkennen van de schaduw essentieel is om tot heelheid te komen.

3.-Het Zelf en dienstbaarheid:

Je beschrijft hoe je in dienst stond van je klanten, met focus op betrouwbaarheid, oplossings-gerichtheid en kwaliteit. Dat is niet alleen zakelijk slim, maar ook moreel en existentieel betekenisvol. In Jungiaanse termen nadert men hier het *Zelf* – de totaliteit van wie je bent, inclusief je roeping, je morele houding en je bijdrage aan het grotere geheel.

4.-Het archetype van de *Held* of *Werker*:

Dit deel van je leven resoneert met het Jungiaanse *Held-archetype* – iemand die een taak op zich neemt en door inspanning en toewijding vooruitgang boekt. Dit archetype is essentieel in de ontwikkeling naar volwassenheid en betekenis.

5.-Bewuste afwijzig van promotie en het Peterprincipe

Toen mij werd gevraagd om Algemeen Directeur van het bedrijf te worden, heb ik vriendelijk geweigerd. Ik kende het Peterprincipe – het risico dat men promoveert tot het niveau waarop men niet langer competent is. Maar belangrijker nog: ik wist intuïtief dat deze rol niet aansloot bij mijn innerlijke roeping. In Jungiaanse termen zou men zeggen dat ik de lokroep van de Persona (het maatschappelijke masker, het imago) heb weerstaan en trouw ben gebleven aan het Zelf. Het pad van individuatie vraagt niet om steeds hoger te klimmen, maar om steeds dieper jezelf te worden.

“Je wordt niet verlicht door je verbeelding vol licht te vullen, maar door je bewust te worden van de duisternis.” – C.G. Jung

13.6.1 Dankbaarheid als bron van leiderschap: een bezoek aan Jan Brand

De beslissing om verder te leren werd ingegeven door noodzaak en nieuwsgierigheid. Op de Lagere Tuinbouwschool in de Zuid-Oost Beemster vond ik een evenwicht tussen studie en arbeid. De praktijkdagen bij de tuinders vormden het fundament van mijn latere werkhouding: toewijding, nauwkeurigheid en respect voor de natuurlijke orde.

Mijn eerste leermeester, Piet Modder, bracht mij de waarde van volharding bij, maar het was Jan Brand, een jonge tuinder van drieëntwintig jaar, die mijn gevoel voor innovatie en commercieel inzicht aanwakkerde. Hij gaf mij niet alleen verant-

woordelijkheid, maar ook vertrouwen: een eigen stukje grond in zijn tuin, waar ik zelf mocht telen en verkopen. Daar, tussen de aardbeien, leerde ik wat ondernemerschap werkelijk betekent — risico durven nemen, leren van fouten, en de waarde van eerlijk werk erkennen.



**Aan het werk bij Jan Brand (1962)
(Met dank aan Rie Brand)**

Jaren later, tijdens een zakenreis naar Los Angeles, besloot ik mijn vroegere leermeester op te zoeken. Hij was met zijn gezin naar Californië geëmigreerd en had een bloembedrijf opgebouwd. Toen ik hem ontmoette, zag ik hoe dezelfde geest van eenvoud, arbeid en innovatie die ik als jongen bij hem had gezien, ook in de Nieuwe Wereld had standgehouden. Zijn zonen, inmiddels volwassen, hadden de onderneming uitgebreid.

Het was een moment van diepe dankbaarheid. Wat ik bij Jan had geleerd — niet alleen vakkennis, maar levenshouding — was een blijvend deel van mijn eigen karakter geworden. Zoals Jung zou zeggen: de

cirkel sloot zich. Het Zelf, dat in mijn jeugd door arbeid en voorbeeld was gevormd, herkende zich in het beeld van de leermeester.

Waar in Blanca en later in mijn academisch werk de nadruk lag op onderzoek, symboliek en geschiedenis, lag hier de kern bij iets eenvoudigs maar diepers: het respect voor werk, voor de aarde en voor de mens die leert en doorgeeft.



Van links naar rechts: Jan Brand, Govert Westerveld en Rie Brand — mijn leermeesters in arbeid en levenswijsheid (1986)

Zo werd die reis naar Californië niet alleen een bezoek aan een vriend en leermeester uit het verleden, maar een pelgrimage naar de oorsprong van mijn arbeidsethos — een innerlijk eerbetoon aan de mens die onbewust hielp mijn Zelf te vormen.

13.6.2 De advocaat uit Blanca

Bescherming van ideeën en samenwerking met vertrouwen

Zoals men in dit boek kan lezen, heb ik vele producten bedacht en tot ontwikkeling gebracht met de hulp van echte experts — de vakkundige chemisten. Niet zelden raakten bestaande producten verouderd in hun toepassingen, waarop ik nieuwe mogelijkheden ontwierp om hun waarde en verkoop opnieuw te stimuleren.

In mijn eerste bedrijf ontving ik een goed salaris, maar toen ik in 1989 zelfstandig werd, moest ik werken met langlopende contracten voor verschillende ondernemingen. Een goede vriend en advocaat uit Blanca — tevens bevriend met mijn vrouw — stelde deze contracten op met grote zorg en vooruitziendheid. Zij vormden het fundament van langdurige en evenwichtige samenwerkingen.

In de overeenkomsten werd vastgelegd dat ik royalty's zou ontvangen op de verkoop van de door mij ontwikkelde nieuwe producten en de vernieuwde toepassingen van bestaande grondstoffen, zowel op nationale als internationale markten. Het kwam regelmatig voor dat afnemers rechtstreeks contact zochten met de producenten die ik vertegenwoordigde. Dankzij de juridische precisie van de contracten bleef mijn positie als commercieel agent echter steeds beschermd: ik ontving niet alleen royalty's, maar ook commissie over de door mij aangebrachte klanten — zelfs als zij zich later direct tot de onderneming wendden.

Op die manier beschikte ik over een stabiel en interessant maandinkomen, waardoor ik naast mijn commerciële activiteiten ook tijd kon besteden aan

het bedenken en onderzoeken van nieuwe producten en toepassingen.



De advocaat uit Blanca — vriend, vertrouweling en behoeder van rechtvaardige samenwerking. Zijn discretie was zijn kracht.

De contracten voorzagen bovendien in een schadevergoeding bij voortijdige beëindiging en in een vaste uitkering na afloop van de samenwerking. Ze waren zo zorgvuldig opgesteld dat betrokken bedrijven geen ongeoorloofde stappen konden ondernemen. Enkele keren werd dat wel geprobeerd, maar telkens bleek de juridische basis ijzersterk.

Ik acht het waardevol dit hier op te nemen, omdat het toekomstige studenten en ondernemers kan helpen te begrijpen hoe belangrijk het is hun ideeën juridisch te beschermen. Vertrouwen en ethiek zijn onmisbaar in samenwerking, maar kennis en vooruitziendheid zorgen ervoor dat idealisme ook in de praktijk standhoudt.

13.6.3 Kroniekschrijver van Blanca

Na de periode van juridische en ethische confrontaties die ik hiervoor beschreef, opende zich onverwacht een nieuwe weg: de weg van erkenning door de gemeenschap zelf. Wat jarenlang mijn persoonlijke zoektocht naar historische waarheid was geweest, kreeg in 2002 een officiële vorm.

Op 4 november 2002 vond in het culturele centrum Miguel Ángel Abenza te Blanca een plechtigheid plaats die een bijzonder keerpunt markeerde in mijn leven. In aanwezigheid van de regionale vereniging van kroniekschrijvers, werd ik — samen met Ángel Ríos Martínez, geboren en getogen in Blanca — officieel benoemd tot kroniekschrijver van het dorp. De krant La Verdad uit Murcia berichtte hierover enkele dagen later, en vermeldde met nadruk dat een Nederlander, gehuwd met een inwonster van

Blanca, nu deel uitmaakte van de institutionele geheugenbewaarders van dit dorp.

Voor mij was deze benoeming geen eer in wereldlijke zin, maar een erkenning van een innerlijke opdracht die al jaren in stilte groeide. Als onderzoeker en schrijver had ik eerder twee omvangrijke boeken aan Blanca gewijd:

- .- Historia de Blanca, lugar más islamizado de la región murciana, año 711–1700 (1997), met een voorwoord van Prof. Dr. Juan Torres Fontes (Universiteit van Murcia)
- .- Blanca, “El Ricote” de Don Quijote (2001), met een inleiding van Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva (Harvard University).



**Govert Westerveld en Ángel Ríos Martínez,
oficiële kroniekschrijvers van Blanca (2002)**

Deze werken waren niet louter geschiedkundige reconstructies, maar pogingen om de ziel van een gemeenschap te verstaan, gevormd door eeuwen van geloof, migratie en wedergeboorte.

De benoeming betekende voor mij dan ook een moment van diepe dankbaarheid. In Jungiaanse zin kon ik het zien als een fase van individuatie — een punt waarop het innerlijk pad van toewijding en stilte zich vertaalde in uiterlijke vorm. Dat ik als buitenlander dit vertrouwen ontving, beschouwde ik als een symbool van wederzijdse herkenning: de gemeenschap zag in mij niet de vreemdeling, maar iemand die haar verleden eerde en haar toekomst met zorg wilde beschrijven.

Ik voelde mij toen vooral geroepen, niet verheven. De titel van *cronista oficial* betekende verantwoordelijkheid: het behoeden van waarheid, het vastleggen van herinnering, en het schrijven zonder rancune of partijdigheid. Zo werd deze benoeming, achteraf gezien, een schakel in mijn grotere levensweg — de weg van onderzoek, integriteit en zelfwording.

13.6.4 Real Academia Alfonso X el Sabio:

Erkenning door de Spaanse wetenschap (2002)

Op 1 december 2002 vond in Murcia een gebeurtenis plaats die voor mij persoonlijk een diep keerpunt betekende in mijn leven als onderzoeker en schrijver. Op die dag werd ik benoemd tot academicus van de Real Academia Alfonso X el Sabio, de koninklijke academie van Murcia die sinds 1940 de wetenschap, cultuur en geschiedenis van de regio bevordert. Voor een buitenlander die zich jarenlang in stilte had

gewijd aan het reconstrueren van de geschiedenis van een klein Spaans dorp, was dit niet alleen een eerbetoon, maar een bevestiging dat mijn werk een brug had geslagen tussen lokale herinnering en nationale identiteit.

De erkenning van wetenschappelijke verdienste

De aanleiding voor deze benoeming lag in mijn onderzoek naar de terugkeer van de moriscos naar Blanca na hun uitzetting in de periode 1610–1613. Terwijl de officiële kronieken eeuwenlang hadden aangenomen dat de moriscos van de Ricote-vallei definitief waren verdreven, wees mijn studie van genealogieën en familiearchieven op een ander verhaal. Door minutieus de stambomen van families uit Blanca te reconstrueren, ontdekte ik dat vele nakomelingen van de verdreven moriscos in de decennia na de expulsie heimelijk of via tussenpersonen terugkeerden naar hun dorpen. Zij hervonden er hun land, hun waterrechten en — in symbolische zin — hun identiteit.

Deze ontdekking was meer dan een historisch feit: het was een herstel van rechtvaardigheid in de collectieve herinnering. De families die in de registers opnieuw opdoken, droegen stille getuigenissen van volharding en heimwee. In hun namen, huwelijken en eigendomsoverdrachten weerspiegelde zich een verlangen dat de officiële geschiedenis had uitgewist. De Real Academia Alfonso X el Sabio erkende in deze studie niet alleen de waarde van nieuwe archivalische kennis, maar vooral het vermogen om geschiedenis te humaniseren — om de schaduw van vergetelheid te doorbreken met het licht van reconstructie.

1.1.2 Alfonso X als symbool van kennis en harmonie
De naamgever van de academie, Alfonso X “el Sabio” (1221–1284), de wijze koning van Castilië, was een vorst die wetenschap, kunst en religie met elkaar wist

te verbinden. Zijn kronieken, astronomische tabellen en juridische codificaties vormden in de dertiende eeuw de basis van een universeel kennisideaal waarin christenen, joden en moslims gezamenlijk bijdroegen aan het intellectuele leven van Spanje.

Dat juist deze academie mijn werk erkende, had voor mij een symbolische betekenis die verder ging dan persoonlijke waardering. Alfonso X belichaamde de harmonie tussen rede en geloof, tussen culturen en talen. Hij stond voor de overtuiging dat de waarheid niet het bezit is van één volk of religie, maar een gezamenlijk bouwwerk van menselijke ervaring.

In dat licht bezien werd mijn benoeming tot academicus een Jungiaans moment van synchroniciteit: de innerlijke roeping om de vergeten stemmen van de moriscos te herstellen vond haar uiterlijke echo in een instelling die gewijd is aan de universele eenheid van kennis. Het Zelf dat naar waarheid zoekt, vond plotseling een historische spiegel waarin die zoektocht werd herkend.

De genealogie als spiegel van het onbewuste
Het reconstrueren van stambomen is, in wezen, een psychologische handeling. Het legt verborgen verbanden bloot, verbindt namen en lijnen die door de tijd zijn verbroken. Wanneer ik de oude registers van Blanca doornam, voelde ik vaak dat de geschiedenis zich niet enkel in woorden ontvouwt, maar in stilte — in de leegtes tussen generaties.

In Jungiaanse zin kunnen die genealogieën worden opgevat als symbolische weergaven van het collectieve onbewuste: het netwerk van erfelijke herinneringen dat een gemeenschap draagt. Iedere familieboom herbergt archetypen van overleving, schuld, verlies en verzoening.

De terugkerende moriscos waren niet slechts historische figuren, maar dragers van een diep menselijk patroon: de reis van de ballingschap naar de hereniging, van de schaduw naar het licht. Hun terugkeer naar Blanca, vaak in vermomming of onder nieuwe namen, weerspiegelt het proces dat Jung individuatie noemde — de integratie van verdrongen aspecten van het Zelf.

Zo bezien was mijn genealogisch onderzoek niet enkel geschiedschrijving, maar een vorm van psychische archeologie. Het bracht aan het licht wat eeuwenlang was onderdrukt en toonde dat de Spaanse ziel, net als het individuele Zelf, pas volledig wordt wanneer ze haar schaduw erkent.

Toen ik mijn diploma en insigne ontving, ervoer ik geen triomf, maar eerder dankbaarheid. Dankbaarheid dat mijn jarenlange arbeid in stilte, tussen stoffige archieven en vergeten namen, niet tevergeefs was geweest.

Ik dacht aan de families van Blanca die ik in mijn genealogieën had gevolgd, en aan de stemloze generaties die nu, via mijn onderzoek, een plaats kregen in de levende geschiedenis van Spanje.

Jungiaanse betekenis: kennis als individuatie
Vanuit een Jungiaans perspectief symboliseert deze academische erkenning het moment waarop kennis en bewustzijn samenvallen. In het proces van individuatie is de mens geroepen zijn innerlijke waarheid te verbinden met de uiterlijke wereld.

De benoeming tot academicus betekende niet slechts een institutionele bevestiging, maar het begin van een nieuw stadium waarin mijn werk zich mocht bewegen tussen archief en symbool, tussen historische feiten en psychologische duiding.

Alfonso X, de wijze koning, kan in dit verband worden gezien als een archetypen van het mannelijke bewustzijn dat de chaos ordent. Zijn wetboeken en kronieken waren pogingen om het onbewuste van zijn tijd te articuleren — om de verschillende stemmen van Spanje in één verhaal te verenigen.

Dat ideaal, dat ik in mijn eigen onderzoek trachtte te volgen, blijft de kern van mijn wetenschappelijke ethos: de eenheid van rede en verbeelding, van wetenschap en ziel.

Epiloog: van erkenning tot opdracht

De toelating tot de Real Academia Alfonso X el Sabio was geen eindpunt, maar een begin. Het verplichtte mij om de dialoog tussen verleden en heden voort te zetten, om de geschiedenis niet als afgesloten hoofdstuk te zien, maar als een levende bron van moreel en intellectueel inzicht.

Het gaf mij ook de vrijheid om te erkennen dat ware wetenschap niet losstaat van intuïtie — dat kennis pas volledig is wanneer zij gevoed wordt door empathie en innerlijk licht.

In de jaren die volgden zou diezelfde geest van verbinding mij leiden naar nieuwe horizonnen: naar de Asociación Internacional de Hispanistas en de Fédération Mondiale du Jeu de Dames, waar de zoektocht naar orde, betekenis en harmonie een internationale dimensie kreeg.

Maar het fundament werd gelegd in dat moment van december 2002, toen de Real Academia Alfonso X el Sabio mij opnam in haar rangen en ik besepte dat de geschiedenis van Blanca — hoe klein ook op de kaart — een spiegel was van het grotere verhaal van Spanje en van de mens zelf.

13.6.5 13.6.4 De officiële geschiedschrijver en de hispanist (2005)

Het jaar 2005 vormde een nieuwe mijlpaal in de wording van mijn roeping als schrijver en onderzoeker. Drie jaar eerder, in 2002, was ik benoemd tot officieel kroniekschrijver van Blanca, samen met Ángel Ríos Martínez, in een plechtigheid die door de regionale vereniging van kroniekschrijvers werd bijgewoond. Die benoeming betekende mijn formele toetreding tot de kring van hen die, volgens een oude Spaanse traditie, de collectieve herinnering behoeden. Ik beschouwde dat als een daad van vertrouwen, maar ook als een verplichting: de plicht om trouw te blijven aan de waarheid, hoe ongemakkelijk die soms ook kon zijn.

In 2005 kwamen twee nieuwe erkenningen die die roeping verder zouden verbreden en verdiepen.

In dat jaar werd ik toegelaten tot de Asociación Internacional de Hispanistas, de wereldwijde vereniging van onderzoekers van de Spaanse taal, literatuur en cultuur. Deze toelating symboliseerde voor mij de overgang van lokale historicus naar internationaal erkend hispanist. Het betekende niet slechts een academische onderscheiding, maar een bevestiging dat mijn jarenlange arbeid in de archieven van Murcia, mijn reconstructies van vergeten kronieken, en mijn analyses van de moriscocultuur van Blanca deel uitmaakten van een grotere intellectuele traditie — een traditie die de Spaanse geest en zijn universele uitdrukkingen bestudeert.

Kort na deze academische erkenning werd ik tevens benoemd tot officieel geschiedschrijver van het damspel (draughts). Deze benoeming vond plaats

binnen de Fédération Mondiale du Jeu de Dames (FMJD), de internationale overkoepelende organisatie die de geschiedenis, regels en ethiek van het damspel bewaakt. Daarmee werd ik één van de twee officiële historici van dit eeuwenoude strategische spel. Wat op het eerste gezicht twee geheel verschillende werelden lijken — de Spaanse geschiedenis en het bordspel — bleken bij nader inzien éénzelfde innerlijk motief te delen: orde scheppen in de veelheid van menselijke ervaring.

De hispanist als hoeder van culturele waarheid

De toetreding tot de Asociación Internacional de Hispanistas bracht mij in contact met een netwerk van academici dat reikte van Salamanca tot Harvard, van Sevilla tot Buenos Aires. Voor het eerst bevond ik mij in een gemeenschap waarin de geschiedenis van Spanje niet werd beschouwd als een verzameling losse feiten, maar als een levend organisme, waarin taal, geloof, literatuur en identiteit met elkaar verweven zijn.

In dat licht kreeg mijn onderzoek naar Blanca — dat begon als lokale geschiedschrijving — een universele dimensie. De microgeschiedenis van één dorp werd een spiegel van de Spaanse ziel: de vrijwillige bekering van de mudéjares in 1501, de dramatische uitzetting van de moriscos in 1613, en de symbolische terugkeer van hun cultuur in de moderne tijd.

Jung zou dit proces waarschijnlijk hebben omschreven als een beweging van individuatie op collectief niveau. De hispanist, als hoeder van de culturele psyche, maakt de spanningen tussen schaduw en licht zichtbaar: tussen verdringing en herinnering, tussen de officiële geschiedenis en de verzwegen stemmen die onder het oppervlak blijven klinken. Zo werd het archief mijn analytische kamer — een ruimte waarin documenten niet slechts

bewijsstukken waren, maar archetypen: dragers van symbolische energie die de ziel van een volk onthullen.

De damhistoricus en de orde van het spel

De benoeming tot officiële geschiedschrijver van het damspel voegde een tweede, ogenschijnlijk geheel andere laag toe. Toch is er een diepe symbolische overeenkomst tussen de wereld van de hispanist en die van de damhistoricus. Het damspel, met zijn perfecte symmetrie en zijn eindeloze variaties, is een afspiegeling van het menselijk streven naar balans en betekenis. Iedere partij is een geordende strijd tussen vrijheid en structuur, tussen intuïtie en strategie. Jung zou in dit spel de dialoog tussen bewuste en onbewuste krachten herkennen — het gevecht van het ego dat probeert zijn weg te vinden tussen tegenstellingen.

Het damspel is vaak behandeld als een verzameling van tactische patronen en gespeelde partijen, maar mijn onderzoek ging een stap verder. In mijn werk heb ik de oorsprong van het damspel in Spanje rond 1495 gedocumenteerd en aangetoond hoe de introductie van de “nieuwe sterke dame” zowel in het schaak- als in het damspel een strategische en culturele revolutie teweegbracht. Deze dame, geïnspireerd op de figuur van Isabel la Católica, gaf het spel een nieuwe dynamiek en symboliseerde een nieuwe fase van macht en inzicht, zowel letterlijk als figuurlijk.

Daarnaast heb ik uitgebreid onderzoek gedaan naar de voorloper van het damspel, het alquerque-12 spel, dat uitvoerig beschreven wordt in het Spelenboek van Alfonso X el Sabio. Mijn drie grote boeken over dit onderwerp analyseren de spelregels, de verspreiding en de transformatie van alquerque naar het damspel.

Door deze historische reconstructie ontstond een duidelijk beeld van de evolutionaire lijn: van alquerque-12 naar damspel met strategisch geavanceerde stukken en een centrale rol voor de nieuwe sterke dame.

Een belangrijk onderdeel van mijn onderzoek was de hypothese dat het eerste damboek ter wereld niet door Antonio de Torquemada geschreven kon zijn, zoals traditioneel werd aangenomen, maar door Juan de Timoneda. Deze hypothese, gebaseerd op taalkundige en tekstuele analyse, werd in 2010 bevestigd door José Antonio Garzón Roger, die in archieven documenten vond die mijn stelling onderschreven. Bovendien bevestigde Garzón Roger dat mijn analyse van de nieuwe sterke dame als geïnspireerd door Isabel la Católica op historische documenten berustte. Deze bevindingen mondden uit in ons gezamenlijke boek van 2004, dat zowel de oorsprong van het damspel als de culturele en politieke context van Spanje in de 15e eeuw behandelt.

Twee tradities, één innerlijke lijn

Achteraf gezien waren deze twee benoemingen in 2005 geen toevallige samenloop, maar de uiterlijke tekenen van één innerlijke beweging. Zowel in de Spaanse geschiedenis als in het damspel herkende ik de zoektocht naar betekenis door structuur. Waar de hispanist de verborgen orde in de culturele chaos tracht te ontdekken, zoekt de damhistoricus naar de lijnen van logica en schoonheid in het spel. In beide gevallen gaat het om het herstellen van een vorm van psychische balans — een ordening die zowel rationeel als symbolisch is.

De individuatie die Jung beschreef — het proces waarbij de mens zijn diepste mogelijkheden realiseert

door het integreren van zijn schaduw — manifesteert zich ook in deze twee werelden. De Spaanse geschiedenis confronteert ons met verdrongen herinneringen: de verdrijving van de moriscos, de inquisitie, de innerlijke breuk tussen rede en geloof. Het damspel daarentegen biedt een model van harmonische strijd, waarin elke tegenzet de mogelijkheid tot inzicht schept. Zo vullen de twee elkaar aan: het verleden van Spanje als spiegel van het collectieve onbewuste, en het dambord als laboratorium van orde en bewustwording. Het onthullen van de oorsprong van het damspel is dus niet louter een academische oefening; het is een psychologische en culturele reconstructie, een integratie van verleden en heden, van spel en geschiedenis, van persoonlijke roeping en collectieve betekenis.

Erkenning en verantwoordelijkheid

Beide benoemingen brachten niet alleen eer, maar ook verantwoordelijkheid met zich mee. Als hispanist voelde ik de roeping om de geschiedenis niet te idealiseren, maar te doorgronden — om de morele dimensie van de waarheid centraal te stellen. Als geschiedschrijver van het damspel voelde ik de plicht om het spel te beschermen tegen oppervlakkigheid, om het te tonen als een eeuwenoude vorm van menselijke expressie, waarin ethiek en strategie elkaar raken.

Er was een moment van stille dankbaarheid toen ik mij realiseerde dat deze twee wegen, hoewel verschillend van aard, uit hetzelfde innerlijke landschap ontsprongen. Het waren twee stemmen van één Zelf — het Zelf dat Jung omschreef als “de totaliteit van bewuste en onbewuste processen”.

In de geschiedenis van Blanca en in het patroon van het dambord zag ik telkens hetzelfde principe terug: orde als voorwaarde voor vrijheid.

Slotbeschouwing

De dubbele erkenning van 2005 was dus meer dan een symbolische bekroning. Het was een moment waarop de uiterlijke loopbaan en de innerlijke weg elkaar ontmoetten. In Jungiaanse termen betekende dit dat het Zelf zijn eigen contouren begon te herkennen: de biografie werd mythe, de arbeid werd roeping. De hispanist en de damhistoricus waren geen twee verschillende figuren, maar twee uitdrukkingen van éénzelfde archetypische kracht: de behoefte om te begrijpen, te ordenen, te bewaren — en uiteindelijk om te dienen.

In dat besef vond ik rust. Want of het nu gaat om de kronieken van Blanca of de wereldgeschiedenis van het damspel, beide getuigen van eenzelfde menselijke drang: om betekenis te vinden in de oneindige patronen van tijd en geest.

13.6.6 Jungiaanse reflectie

Jung beschreef het proces van individuatie als het moment waarop het innerlijk Zelf zich begint te manifesteren in de uiterlijke werkelijkheid — wanneer persoonlijke roeping een collectieve functie krijgt. Toch heeft dit proces altijd een voorgeschiedenis. Het zaad van individuatie wordt gezaaid in de ervaring van vorming, arbeid en ontmoeting.

In mijn geval begon dat zaad te ontkiemen in de vroege jaren zestig, onder de hoede van Jan Brand en

zijn echtgenote Rie. Zij vormden, zonder het te weten, de eerste spiegel van mijn Zelf in wording. In de tuinbouwschool en de praktijk op hun tuinderij leerde ik de discipline van de natuur, de verantwoordelijkheid van arbeid en de noodzaak van aanpassing en innovatie. Jan Brand vertegenwoordigde het archetype van de Leermeester: hij toonde hoe een mislukte oogst een bron van inzicht kan worden, en hoe fouten niet tot vernedering leiden, maar tot groei. Het was in die leerjaren dat ik leerde dat kennis niet slechts rationeel is, maar ook moreel — een overtuiging die later de grondslag zou vormen van al mijn onderzoek en geschiedschrijving.

Wanneer ik nu terugblik op mijn loopbaan in de jaren 2002–2005, herken ik in de opeenvolging van erkenningen een latere fase van hetzelfde individuatieproces. Het zoeken van een advocaat legde de basis van een professionele identiteit die gebouwd is op ethiek, analyse en rechtvaardigheid. Vervolgens kwam de erkenning als officieel kroniekschrijver van Blanca, waarin het archetype van de Vreemdeling transformeerde tot dat van de Getuige: de gemeenschap zag niet de buitenstaander, maar de mens die haar verhaal met zorg en respect bewaart.

Op 1 december 2002 volgde de benoeming tot academicus van de Real Academia Alfonso X el Sabio — een erkenning van mijn historische studie over de terugkeer van de moriscos naar Blanca. Deze academische aanvaarding symboliseerde dat het Zelf niet enkel in persoonlijke roeping tot uitdrukking komt, maar ook in de collectieve erkenning van kennis die waarheid herstelt. Het reconstrueren van stambomen en vergeten geschiedenissen was niet louter archiefwerk, maar een archetypische daad: het herstellen van wat verdrongen was en het scheppen van historische en psychische orde.

In 2005 kwam de toelating als hispanist door de Asociación Internacional de Hispanistas, gevolgd door de benoeming tot officieel geschiedschrijver van het damspel. Hierin manifesteerde zich het archetype van de Ordende en Scheppende Manifestatie: waar de hispanist de verborgen patronen in taal en cultuur blootlegt, zoekt de damhistoricus naar de lijnen van logica, oorsprong en schoonheid — van het alquerque-12 uit de tijd van Alfonso X el Sabio tot het Spaanse damspel rond 1495 met de nieuwe sterke dame, geïnspireerd door Isabel la Católica. Het herstellen van deze historische orde is zowel rationeel als symbolisch, en weerspiegelt de diepste behoefte van het Zelf: betekenis brengen in chaos.

Het gehele traject — van de tuinderij van Jan Brand tot de academische eer van Alfonso X el Sabio — vormt één en dezelfde boog van individuatie.

De innerlijke drang om waarheid, kennis en schoonheid te dienen vond haar spiegel in de gemeenschap en de internationale academische wereld die deze bijdrage erkende. Zo werd mijn werk als kroniekschrijver, academicus, hispanist en damhistoricus een uitdrukking van het Zelf als verbindend beginsel — een brug tussen arbeid en geest, tussen tijden, culturen, intellect en intuïtie.

Zoals Jung schreef: *“Het Zelf zoekt niet de afzondering, maar de eenheid die geboren wordt uit inzicht.”* Elke ontmoeting — van leermeester tot academie — was een schakel in die eenwording: het zichtbaar worden van de innerlijke orde die het leven van buitenaf betekenis geeft.

13.7 Leiderschap en individuatie: werken als levenskunst

Wanneer iemand zich volledig wijdt aan zijn werk, met een innerlijke discipline die verder reikt dan externe beloning of status, dan spreekt Jung van het proces van *individuatie*: de ontwikkeling van de unieke persoonlijkheid in verbinding met het Zelf – het innerlijke, leidende principe dat richting geeft aan iemands leven. De manier waarop ik mijn professionele leven heb ingericht – vanuit een dammentaliteit van doorzetten, analyseren, leren van tegenslagen en altijd opnieuw proberen – is een direct gevolg van deze innerlijke roeping. Zoals ik in het dammen in 1965 tot de besten van Nederland en daarmee ook van de wereld behoorde, zo geloofde ik dat dit ook op zakelijk vlak mogelijk moest zijn, mits ik met dezelfde intensiteit te werk zou gaan. Dit betekende dag en nacht werken, afzien van overbodige afleidingen, en telkens weer nieuwe wegen zoeken om waarde te creëren.

Het dammen als blauwdruk voor levenshouding

Jung zou deze werkwijze herkennen als de invloed van een archetype – in dit geval dat van de *Held*: degene die het onbekende tegemoet treedt, obstakels overwint en zijn gemeenschap iets nieuws komt brengen. In het dammen leerde ik vooruitdenken, alternatieven overwegen en niet opgeven na een mislukte aanval. Dit patroon bracht ik over op mijn werk met natuurlijke extracten. Kleine mislukkingen accepteerde ik als leermomenten, en telkens weer zocht ik naar de beste zet – niet op het bord, maar in de markt.

Trouw blijven aan het Zelf

De keuze om mij volledig op innovatie te richten kwam voort uit een sterk innerlijk weten – wat Jung zou noemen: gehoor geven aan het Zelf. Deze kracht is geen ego-ambitie, maar een dieper besef dat ieder mens een roeping heeft, een pad dat hij moet volgen om heel te worden. Ik wist dat ik iets waardevols kon bijdragen aan de wereld van natuurlijke producten. Mijn energie kwam voort uit die overtuiging – niet uit uiterlijk succes, maar uit innerlijke afstemming.

Confrontatie met de schaduw

In de zakenwereld kwam ik ook schaduwzijden tegen: jaloezie, tegenwerking, onbetrouwbaarheid. Jung leert dat de *schaduw* niet alleen de duistere kant van onszelf is, maar ook van de wereld om ons heen. De manier waarop je daarmee omgaat, bepaalt mede je morele en psychologische groei. Ik leerde mijn weg vinden zonder verbittering, en bleef trouw aan mijn eigen standaard van betrouwbaarheid, directheid en zorg voor de klant. Klachten nam ik persoonlijk serieus; ik pakte het vliegtuig om het zelf op te lossen. Dat is geen zakelijke truc, maar een houding – een ethiek.

Innovatie vanuit intuïtie

Jung maakt onderscheid tussen denken, voelen, gewaarworden en intuïtie. In mijn werk kwam mijn intuïtieve vermogen sterk naar voren. Vaak bedacht ik nieuwe toepassingen of producten zonder voorafgaande marktanalyse. Pas later ben ik mijn theoretische basis gaan versterken via universitaire studie, waarbij ik telkens de praktijk leidend liet zijn. Dat past bij Jung's idee van *psychische totaliteit*: alle functies en vermogens moeten samenwerken, in dienst van het Zelf.

Niet het gewone pad

Ik wilde geen gewoon ‘schaap van de kudde’ zijn. Ik geloofde dat groot denken noodzakelijk is om iets werkelijk nieuws te realiseren. En dat vroeg ook om de juiste mensen om me heen – medewerkers die mij aanvulden en stimuleerden. Leiderschap is dan niet autoritair, maar visionair: het richt zich op het gezamenlijke hogere doel. Deze manier van leven en werken is voor mij nooit los te zien van wie ik ben, en wie ik ten diepste wil zijn.

Het werk was niet slechts een baan – het was een vorm van leven, een expressie van mijn innerlijke Zelf. Jung zou zeggen: het ego stelt zich in dienst van het Zelf – en dan wordt het leven zinvol, verbonden en richtinggevend.

13.8 Het Zelf als verbinder van talenten en levenservaring

Carl Gustav Jung benadrukte dat het Zelf niet alleen de totaliteit van het bewuste en onbewuste omvat, maar ook een richtinggevend principe is dat ons hele leven betekenis geeft. In het pad van individuatie – het worden wie men in diepste wezen is – komen vroegere ervaringen, toevallige opleidingen, en zelfs ogenschijnlijk onbelangrijke details uiteindelijk samen als bouwstenen van een groter geheel.

Zo blijkt de tuinbouwopleiding, met haar focus op plantenkennis, Latijnse namen en scheikundige basiskennis, geen afgesloten hoofdstuk uit het verleden, maar een stille voorbereiding op een toekomst als pionier in natuurlijke extracten. Jung zou hierin geen toeval zien, maar de werking van het Zelf dat onbewust de juiste ingrediënten verzamelt om op het juiste moment tot bloei te komen.

Deze innerlijke ontwikkeling wordt versterkt door de samenwerking met collega-aandeelhouders, waarin leren van elkaar vanzelfsprekend is. Voor Jung is dit essentieel: het Zelf openbaart zich niet alleen in solitaire introspectie, maar juist ook in de relationele ruimte – in de ontmoeting met de ander. Kennis, die niet bevochten maar gedeeld wordt, krijgt een transformerende kracht.

Zelfspot, zoals in het klantencontact (“de domste op de lijst”), is meer dan een sociale tactiek. Jung zou dit beschouwen als een moment van transcendentie: het ego ontspant, het Zelf komt naar voren. Juist deze openheid maakt diep vertrouwen mogelijk – niet als truc, maar als gevolg van innerlijke echtheid.

Het harde werken, het dagelijkse opstaan om van Murcia naar Zeneta te reizen, de volgehouden discipline ondanks culturele obstakels – dit alles getuigt van een persoonlijke toewijding aan een hoger doel. Het Held-archetype werkt hier niet door middel van heroïsche strijd, maar via nauwkeurigheid, volharding en integriteit. Het Zelf verlangt niet naar roem, maar naar echtheid – en dát wordt hier zichtbaar.

13.9 Strategisch denken, het Zelf en de creatieve daadkracht

Het dammen heeft me niet alleen een spel geleerd, maar ook een manier van denken die diep verweven is met mijn innerlijke ontwikkeling. De rust, het geduld en de scherpe analyse die het spel vereist, leidden me tot inzichten die ik in het zakenleven kon

toepassen. Dit proces weerspiegelt voor mij het Jungiaanse begrip van het Zelf — dat diepere innerlijke centrum dat streeft naar groei en authenticiteit.

Toen ik besloot een bitter extract te ontwikkelen, voelde ik een krachtige drijfveer om mijn ideeën vorm te geven, ondanks de onzekerheden en risico's. Dit was niet alleen een zakelijke keuze, maar een daad van het archetypische Zelf in actie — een moedige stap om mijn roeping te volgen en mijn eigen pad te creëren.

De samenwerking met de recteur Prof. Francisco Sabater García (Paco), waarbij we als gelijkwaardige collega's samenwerkten zonder de barrières van hiërarchie, liet me ervaren hoe het proces van individuatie zich ook in relaties manifesteert. Het loslaten van ego en het openstaan voor wederzijdse groei was een belangrijke stap in mijn persoonlijke ontwikkeling.

Toch herinnerde Paco mij ook aan iets essentieels: genieten van het leven, niet alleen bezig zijn met werken en presteren. Die balans tussen daadkracht en innerlijke rust, tussen streven en ontvangen, is wat Jung zo belangrijk vond. Het onbewuste waarschuwt soms tegen overidentificatie met werk, en nodigt uit tot balans tussen succes en innerlijke vervulling.

13.10 Doorbraak en tegenslag: synchroniciteit, schaduw en het Zelf in de praktijk

Jarenlang was de Amerikaanse firma Sunkist de onbetwiste wereldleider op het gebied van flavonoïden uit citrusvruchten. Ondertussen zag ik iets opvallends in de provincie Murcia: in plaats van schillen weg te gooien, droogden de lokale bewoners ze aan hun waslijnen nadat ze de sinaasappel hadden gegeten of het citroensap hadden gebruikt. Niemand kon me echter vertellen wat er daarna mee gebeurde.

Dagelijks werden de gedroogde schillen opgehaald door mensen op de fiets. Zodra ze genoeg verzameld hadden, verkochten ze de voorraad aan kruidenfirma's. De gedroogde sinaasappel- en citroenschillen, in de vorm van linten, werden geëxporteerd, maar de eindbestemming bleef een mysterie. Mijn directeur vond dat ik dat moest uitzoeken, want deze schillen vielen tenslotte ook onder onze sector.

Het eerste jaar verkocht ik geen enkele kilo, ondanks de vele bedrijven die ik had aangeschreven. Zonder de eindtoepassing te kennen, was ik stuurloos. Toch gaf ik niet op. Tijdens mijn zakenreizen bezocht ik standaard natuurwinkels en gezondheidszaken om te achterhalen wie de fabrikanten waren van producten op basis van flavonoïden of fruitextracten.

13.10.1 De schillenboer

Thans veel jaren geleden
Extraktenzaak werd gesticht
professoren als leden
zelf ook aandelen in zicht

Was jaren lang schillenboer
Schillen waren mijn leven
in eigen citrus bedrijf
Liet professoren beven

Zeneta was het gehucht
Van de vestiging fabriek
Waar men de tijd nog verzucht
zaak liep als goede muziek

Professoren genieën
altijd hoge kwaliteit
gingen nooit door hun knieën
werkten met nauwkeurigheid

Waren wereldnummer één
Product van de mandarijn
Had krachtstof in schil gemeen
Gemaakt zeldzaam puur en fijn

Men verzocht mij te verkopen
Citroen en sinaas-schillen
Eerste jaar grote hopen
Geen verkoop - om te gillen

Directeur kocht veel schillen
Verplicht zo tot verkopen
Geen kennis – tijd verspillen
Moest frustaties doorlopen

Schillen gedroogd door boeren
Zeiden schillen voor vuurwerk
Zou kopers niet beroeren
Mislukking was mijn kenmerk

Het leek wel een dampartij
Gaf echt niet op en vocht door
Diepe studie kruidenrij
Bracht me op het goede spoor

Zat vaak in het buitenland
Gebruikte dan mijn verblijf
bezoek aan meer dan één pand
met winkel kruidenbedrijf

studie in weekend beloond
ander' verkopers in bars
mijn mentaliteit bekroond
werken vrije tijd – dollars

Zag schillen in zwarte thee
Een wereld ging toen open
Verkopen, maakte veel mee
Zouden toen omhooglopen

Citroenschillen in peper
Los Angeles - gemalen
Een twintig tons container
Reusachtige totalen

In Zürich tijdens bezoek
Verzocht ik de directeur
Meer dagen voor onderzoek
ruikte nieuwe zakengneur

De maandag daarop in Baar
Verblijf in zaak kruidenthe
Mijn voorstellen bedrijfsklaar
Geaccepteerd grondidee

Daarna enorme zaken
Veel beter als concurrent
schreeuwen vanaf daken
werden overal bekend

Studeerde veel patenten
Zag toen veel applicaties
Studie markten, segmenten
Kreeg zo veel informaties

Zat in België al vroeg
bezoek universiteit
kelder, papieren genoeg
studie zoetstof, veel arbeid

Papieren waren eeuw oud
In Duitse taal het proces
Informatie was als goud
Verzekering van succes

Vroeg zaak productie zoetstof
Antwoord was: onmogelijk
Tot prof.: dan proces verkeerd
Toen ergernis: hogelijk

Hoe kan jij dat nu weten
Jij bent niet eens een chemist
Als antwoord toegesmeten
Tijdens onze woordentwist

Mijn houding gaf veel storing
Moest tonen veel meer respect
Verzocht genieverhoring
Recteur zou geven effect

Toen onderhoud met recteur
Belangstelling in verhaal
Toekomstig recteur in deur
Mijn studie kreeg goed onthaal

Recteur zou zoetstof maken
Zoetstof had afvalwater,
Applicaties gaven zaken
Werden totaal acht, later.

Dacht nieuwe toepassing uit
Oud product met nieuwe naam
In Parijs nam men besluit
Nieuw product gemengd met zoetstof

kracht van marketing - studie
Discussies op hoog niveau
Succes kwestie van passie
Bereikt door verstand en show

Werk was niet alleen verkoop
Moest nieuwe producten vinden
Ik zocht en dacht met veel hoop
Veel plannen moest ik ontbinden

Tentoonstellingen bezocht
volgen nieuwe tendenzen
veel passie, inhouden hartstocht
ook praten met veel mensen

Nieuw product moest geld geven
Veel overwaarde voor dekking
Grondstof, werk, kosten - treven
daarop hebben betrekking

Product moeilijk te maken
Benutten kennis genieën
Het vraagt om veel te kraken
En goede strategieën

Beheer grondstoffen eigen hand
Contrôle - belangrijkheid
Liefst afkomstig eigen land
Voorkomt afhankelijkheid.

Liefst de inkoop door mammoets
Stellen kwaliteit op prijs
De ware welstandstoets
Betalen meer zonder gekrijs

Verkoop liefst middels Joden
Hebben zaken overal
Helpen vaak uit de noden
Zaken met hun – festival

Zoetstof werd heel belangrijk,
Mammoet firma kocht fabriek.
Werkte in elk wereldrijk,
Verkoop daarvan bracht veel muziek.

Innovatie en verkoop
Is net als een dampartij
Altijd denken – spelverloop
Resultaat - tovenarij

Niet opgeven, maar doorgaan
Geloof in jezelf, toegang
Dat brengt ons voortbestaan
Voorkom gebrek aan diepgang



De schillenboer met gedroogde citroenschillen

Een man met blond haar fietst over een Spaanse landweg. De jute zak op zijn fiets puilt uit van de gedroogde citroenschillen, geoogst voor een tweede leven. Hij pauzeert even en kijkt tevreden de camera in, met een oud huis op de achtergrond. De warmte van de zon is zichtbaar in elke schil.'



De schillenboer met gedroogde sinaasappelschillen

Zittend op zijn oude fiets, toont een man zijn volle jute zak met gedroogde sinaasappelschillen. De warme Spaanse zon en het charmante oude huis op de achtergrond vormen het decor van dit alledaagse moment op het platteland. De man kijkt de camera in, trots op zijn uniek werk.

13.10.2 Slotopmerking

Een reflectie op innovatie, volharding en menselijke drijfveren

1.-Het verhaal van "De Schillenboer" is veel meer dan alleen een kroniek van een bedrijf of een individu die zich inzet voor de verwerking van citrus-schillen. Het is een portret van menselijke vastberadenheid, van passie voor innovatie, en van de complexe wisselwerking tussen wetenschap, commercie en cultuur. In deze slotopmerking wil ik stilstaan bij de vele lagen van het verhaal, de inzichten die het ons biedt, en de bredere betekenis die het heeft in een tijdperk waarin duurzaamheid, innovatie en samenwerking centraal staan.

2- Innovatie begint vaak met het ongewone
In de kern laat het verhaal zien hoe iets ogenschijnlijk onbeduidends – citrus-schillen – de basis kan zijn voor een wereldproduct met internationale impact. Het benadrukt het belang van het zien van potentie in wat anderen misschien als afval beschouwen. Deze blik, deze creatieve verschuiving in denken, is wat innovatie drijft. De schillenboer was iemand die niet enkel keek naar het voor de hand liggende, maar die in de schillen iets zag wat kon worden omgezet in waardevolle grondstoffen. Dit herinnert ons eraan dat innovatie vaak begint met het vermogen om het ongewone te herkennen en te koesteren.
Innovatie vereist echter niet alleen visie, maar ook geduld en volharding. In het verhaal worden vele obstakels beschreven: het gebrek aan kennis bij sommige betrokkenen, de aanvankelijke mislukkingen, het gebrek aan verkoopresultaten.

Het toont dat succes zelden een rechte lijn is; het is eerder een proces van vallen en opstaan, van leren en aanpassen. De schillenboer gaf niet op, ook al werd hij geconfronteerd met tegenslagen, frustraties en scepsis. Deze volharding is een van de belangrijkste lessen uit het verhaal.

3 Samenwerking tussen wetenschap en praktijk
Een opvallend element is de nauwe samenwerking tussen professoren, wetenschappers en de bedrijfspraktijk. Het verhaal toont hoe wetenschap en bedrijfsleven elkaar kunnen versterken wanneer ze met respect en wederzijds begrip samenwerken. De professoren brachten kennis, studie en technologie, terwijl de schillenboer het praktische inzicht en de wil tot doorzetting leverde.

Toch was deze samenwerking niet zonder spanningen, zoals blijkt uit de beschrijvingen van discussies en soms zelfs botsingen over expertise en aanpak. Dit onderstreept een universeel thema: de brug slaan tussen theorie en praktijk is vaak uitdagend, vereist respect en goede communicatie. In veel innovatieve projecten is het juist die combinatie die tot baanbrekende resultaten leidt.

4 De waarde van kennis en studie
Het verhaal legt een grote nadruk op studie, onderzoek en het verwerven van kennis. De schillenboer ging zelf op reis, bezocht verschillende landen, bezocht universiteiten en industrieën en nam actief deel aan het verzamelen van informatie en het analyseren van processen. Deze houding van leergierigheid en nieuwsgierigheid was essentieel om uiteindelijk succes te boeken.

Ook zien we hoe het opdoen van kennis niet statisch is: de wereld verandert, markten veranderen, technologieën evolueren. Het verhaal onderstreept het belang van een continue leerhouding en het vermogen om zich aan te passen. Zonder deze studie en de bereidheid om voortdurend te leren, was het succes van het product niet mogelijk geweest.

5 Commerciële realiteit en marketingkracht
Hoewel wetenschap en productie belangrijk zijn, benadrukt het verhaal ook het cruciale belang van verkoop, marketing en commerciële strategieën. Innovatie alleen is niet genoeg; het product moet de markt bereiken en door de consument worden geaccepteerd. Dit blijkt uit de worstelingen met verkoop in het begin en de uiteindelijke doorbraak die mede door marketing en strategisch denken werd behaald.

Hier leren we dat technische perfectie niet automatisch leidt tot commercieel succes. De juiste balans tussen kwaliteit, prijs, marketing en distributie is essentieel. Ook het besef dat samenwerking met de juiste partners, zoals grote bedrijven of gespecialiseerde verkopers, kan helpen om markten te veroveren.

6 Duurzaamheid en lokaal beheer
Een subtiel, maar krachtig thema in het verhaal is de nadruk op het beheren van grondstoffen in eigen hand en het belang van lokale inkoop en productie. Dit verwijst naar duurzaamheid en zelfredzaamheid in een wereld die steeds meer met globalisering te maken heeft. Door grondstoffen lokaal te betrekken en kwaliteit hoog te houden, verminder je afhankelijkheid van externe partijen en beperk je risico's.

Deze gedachte sluit aan bij hedendaagse discussies over duurzaamheid, circulaire economie en verantwoord ondernemen. Het verhaal toont aan dat deze principes geen recente uitvinding zijn, maar al lang een onderdeel van doordacht bedrijfsbeheer kunnen zijn.

7 De mens achter de ondernemer

Ondanks alle zakelijke en technische details blijft het verhaal bovenal ook een menselijk verhaal. Het laat zien hoe persoonlijke inzet, passie en karakter doorslaggevend zijn voor succes. De schillenboer zelf komt naar voren als een gedreven persoon die zijn eigen weg ging, ondanks tegenslagen, scepticisme en soms onbegrip.

Dit menselijke aspect benadrukt dat achter elke succesvolle innovatie mensen staan met hun dromen, worstelingen, doorzettingsvermogen en visie. Het herinnert ons eraan dat zakelijke successen niet alleen gaan over cijfers en processen, maar over mensen.

8 Globalisering en internationale samenwerking

Het verhaal speelt zich af in een internationale context, met bezoeken aan plaatsen als Los Angeles, Zürich, Parijs en België. Het benadrukt de rol van globalisering in innovatie en handel. Ideeën, kennis en producten reizen over grenzen heen en worden verrijkt door internationale samenwerking.

Over de schillenboer, innovatie en de cognitieve meesterzet in ondernemerschap

In het rijke en veelgelaagde verhaal van “De Schillenboer” vinden we meer dan alleen een relaas over een bedrijf of een industrie. Het is een verhaal over strategie, inzicht en volharding – kernbegrippen die onlosmakelijk verbonden zijn met het cognitieve en tactische karakter van het damspel.

Als auteur van meerdere werken over de 150 cognitieve eigenschappen van het damspel, herkent men in het traject van de schillenboer talloze parallellen met de denkwijze en mentale vaardigheden die ook een damspeler nodig heeft om te excelleren.

9 Strategisch denken en het anticiperen op bewegingen

Net zoals in het damspel, waar elke zet zorgvuldig overwogen moet worden om de volgende zetten van de tegenstander te voorspellen en te neutraliseren, vereist ondernemerschap ook het vermogen om vooruit te denken. De schillenboer moest niet alleen het product en de markt begrijpen, maar ook de reacties van concurrenten, de veranderende technologische mogelijkheden en de uiteenlopende belangen van wetenschappers, directeurs en investeerders. Dit vraagt om een soort “mentale schaakbord”-visie, waarin niet alleen de huidige situatie telt, maar ook de impact van toekomstige beslissingen.

In het damspel spreken we over eigenschappen als planning, voorspellen en risicobeoordeling. Deze cognitieve vaardigheden zijn precies wat de schillenboer toepaste in zijn lange zoektocht naar succes. Zijn studie van patenten, markten en segmenten, zijn reizen en observaties en het analyseren van processen laten zien dat hij constant een aantal zetten vooruit dacht, net zoals een meester in het damspel.

10 Flexibiliteit en aanpassing aan veranderende omstandigheden

Een ander cognitief aspect van het damspel is het vermogen tot flexibiliteit en het aanpassen van strategie wanneer de tegenstander onverwachte zetten doet. De schillenboer werd geconfronteerd met mislukkingen, scepticisme, en veranderende marktomstandigheden. Waar velen bij de eerste tegenslag hadden opgegeven, paste hij zijn strategie aan, zocht nieuwe kennis en bleef experimenteren met toepassingen en markten.

Dit vermogen tot cognitieve flexibiliteit is essentieel in elke innovatieve onderneming, en het vormt ook een sleutelbegrip in het damspel: de speler moet soms zijn oorspronkelijke plan laten varen en nieuwe wegen inslaan. Deze mentale wendbaarheid onderscheidt winnaars van verliezers.

11 Volharding en mentale veerkracht

In de cognitieve psychologie van het damspel is mentale veerkracht cruciaal. Spelers maken fouten, worden geconfronteerd met onverwachte zetten en moeten vaak terugkomen van een nadelige positie. De schillenboer toont diezelfde veerkracht: ondanks mislukkingen en het gebrek aan onmiddellijke erkenning gaf hij niet op, maar bleef studeren, zoeken en experimenteren.

Deze doorzettingskracht is niet alleen een karaktereigenschap, maar ook een cognitieve vaardigheid die voorkomt uit zelfregulatie, motivatie en probleemoplossend vermogen. De parallel met het damspel onderstreept hoe mentale disciplines van strategie en zelfbeheersing in het leven en in het spel hand in hand gaan.

12 Complexiteit en multi-dimensionaal denken

Het verhaal laat ook zien dat het omgaan met complexe systemen, zoals productontwikkeling en internationale handel, vraagt om multi-dimensionaal denken. Net zoals bij het damspel, waarbij de speler meerdere lijnen en mogelijke combinaties tegelijk moet overzien, moest de schillenboer diverse aspecten tegelijk managen: productieprocessen, grondstoffen, wetenschap, marktstrategieën en financiële realiteit.

Het beheersen van deze cognitieve belasting vereist sterke executieve functies zoals werkgeheugen, cognitieve controle en aandacht voor detail. Dit wordt benadrukt door de uitgebreide studie, het bezoek aan internationale instellingen en het managen van complexe patenten en productielijnen.

13 Samenwerking en sociale cognitie

Ondanks dat damspel vaak als een individueel spel wordt gezien, is sociale cognitie onmisbaar in de bedrijfswereld. De schillenboer werkte intensief samen met professoren, directeuren en verkopers en moest zich continu aanpassen aan de communicatie, belangen en verwachtingen van anderen.

Sociale cognitieve vaardigheden zoals empathie, perspectief nemen en effectieve communicatie zijn daarom essentieel. Het verhaal toont de spanning tussen expertise en vertrouwen, de noodzaak om respect te tonen en om jezelf ook kwetsbaar op te stellen tijdens discussies en onderhandelingen.

14 De balans tussen kennis en intuïtie

In damspel gaat het niet alleen om koude, rationele berekeningen, maar ook om intuïtieve inzichten die voortkomen uit ervaring en patroonherkenning. De schillenboer combineerde harde wetenschap met intuïtief zakendoen, door nieuwe toepassingen te ruiken, te voelen wanneer een markt rijp was en door niet op te geven ondanks twijfel.

Deze combinatie van analytisch denken en intuïtieve besluitvorming is een kenmerk van meesterschap, zowel in het damspel als in het ondernemerschap. Het verhaal laat zien dat beide cognitieve benaderingen nodig zijn om complexe problemen te overwinnen.

15 Duurzaamheid en toekomstgericht denken

Een laatste aspect waar het verhaal en de cognitieve principes samenkomen is het thema duurzaamheid. De schillenboer koos bewust voor lokaal beheer van grondstoffen en het vermijden van afhankelijkheden. Dit vraagt om een lange termijnvisie, een kernaspect van strategisch denken dat ook in het damspel van cruciaal belang is.

Duurzaam denken betekent ook dat men niet alleen oog heeft voor kortetermijnwinst, maar ook voor ecologische, sociale en economische impact in de toekomst. Dit soort holistisch en systemisch denken wordt steeds belangrijker in onze wereld en vraagt om hoge cognitieve vaardigheden.

16 Reflectie: Wat leren we van De Schillenboer?

Het verhaal van De Schillenboer nodigt ons uit om ondernemerschap, innovatie en wetenschap te zien als een strategisch spel dat vraagt om een breed palet aan cognitieve vaardigheden. Het is een testament aan hoe diepgaande kennis, creativiteit, samenwerking en mentale kracht samenkomen om iets unieks te creëren.

Als iemand die al jaren de cognitieve eigenschappen van het damspel bestudeert, zie ik in De Schillenboer de geest van een strateeg, een meester die met geduld, inzicht en vastberadenheid zijn pad uitstippelt. Het is een verhaal dat inspireert tot nadenken over hoe wij zelf onze uitdagingen kunnen benaderen: met de mindset van een denker, een strateeg en een volhouder.

13.10.3 De waarde van afval

Op een zaterdagmiddag in Zürich vond ik een doorbraak: in een winkel ontdekte ik vruchtenthee met stukjes gedroogde citroen- en sinaasappelschil. De producent bleek dicht in de buurt gevestigd. Ik besloot niet terug naar Spanje te vliegen en bezocht het bedrijf op maandag. Tijdens mijn gesprek met de directeur wees ik hem op de 40% afval die hij waarschijnlijk had bij productie — wat bij ons geen afval was, want wij benutten die delen voor onze extracten. We sloten binnen een maand een contract van 60 ton. Wat ik toen niet wist, was dat zijn bedrijf een leverancier was van de grootste kruidenfabrikant in Duitsland. Plotseling moest ik 100 ton schillen inkopen, en de ogen van de sector waren op ons gericht.

Voor een paar jaar waren we wereldmarktleider. Totdat het Zwitserse bedrijf werd overgenomen en concurrenten in onze provincie ineens exact hetzelfde gingen maken. De Duitse firma bleek achter deze ontwikkeling te zitten. De applicatie van hun ‘afval’ hadden ze inmiddels zelf onder controle. De les was duidelijk: eenvoudige producten met lage instap vergen weinig kennis, en dus is concurrentie snel en onvermijdelijk.

13.11 Inleiding bij Citroenboom

Hoewel het beroep van schillenboer vaak met spot wordt bekeken, draagt juist dit werk een diepe betekenis. Wie schamper lacht om de boer, toont onwetendheid over de waarde van het fruit en de rijkdom die in zijn schillen schuilt. Het gedicht Citroenboom laat zien dat achter ogenschijnlijk eenvoudige vruchten een wereld van geschiedenis, cultuur en wetenschap schuilgaat.

De citroenboom is niet zomaar een plant; hij fungeert als drager van herinneringen, een stille getuige van de Moriscos en hun geschiedenis, en symboliseert de verbinding tussen natuur en mens. Tegelijkertijd verbergt hij een schat aan actieve bestanddelen – flavonoiden, citroenzuur en essentiële oliën – die het lichaam versterken en de gezondheid bevorderen.

In dit hoofdstuk biedt het gedicht een reis langs verleden, cultuur en wetenschap. Het laat zien dat zelfs de kleinste dingen, zoals de schillen van een citroen, een bron van kennis, nut en schoonheid kunnen zijn. Lezers worden uitgenodigd met respect te kijken naar de boer en zijn oogst, en te ontdekken wat het gedicht en de natuur samen prijsgeven: een rijkdom die zich uitstrekt van geschiedenis tot geneeskrachtige werking.

13.11.1 Gedicht Citroenboom

1
Morisken zaaiden hem stil.
Hij stond in warm ochtendlicht.
Zijn blad bewoog als een gil,
de zon kuste zijn gezicht.

2
Een kind legde aan zijn wil
een mand geurige citroenen.
De wind kwam oudheid bewaren,
waar bladeren elkaar zoenen.

3
Zijn takken bogen naar heilig,
hij draagt het laatste geloof.
Woorden achten zich veilig
achter takken vol met loof.

4
Een stam, krom van het zwijgen,
draagt de woorden van velen,
moe van het zware hijgen,
met takken die trouw delen.

5
Bladeren vol met tranen,
in de vroege morgenstond.
Met de wind in haar banen -
was het als goud in de mond.

6
Wortels diep in het verleden,
zon kuste zijn oud gezicht.
Zijn takken droegen oude zeden,
De stilte sprak in zacht licht.

7
Boom is eeuwenoud en stil,
stond al in het vroege licht.
Moren kwamen met een wil,
plantten zij hem uit hun plicht.

8
Hun waterkunst was zo fijn,
de acequia stroomt zacht.
Zij schreven de zon in lijn
en gaven toen grond haar kracht.

9
Zijn wortels kennen nu meer
dan wij ooit zouden verstaan.
Hun woorden zijn zonder leer,
en vervlogen met de maan.

10
Hij draagt thans een stil gebed,
geworteld in groot verdriet.
Moslim die hem had gered,
leeft nu verder in zijn lied.

11

De geur is als een waar thuis,
voor wie eens werd verdreven.
Zijn bloemen zijn thans hun kruis,
zijn bast met hen verweven.

12

Geen kerkklok, maar de azan,
klonk eens tussen blad en steen.
Zijn bladeren horen dan
de adem van wat verdween.

13

Verlaten daar in de zon,
de citroenboom houdt zich stil.
Zijn schaduw weegt als een ton,
de lucht zingt wat zij maar wil.

14

Zijn bladeren zijn zo moe,
ze fluisteren heel de nacht.
Een traan glijdt langzaam ertoe,
waar niemand op heeft gewacht.

15

De bloemen geuren zo diep,
als echo van oude tijd.
Toen zang takken kon roepen,
werd alles weer eens bevrijd.

16

Zijn wortels zoeken naar hoop,
een druppel die leven geeft.
De aarde breekt zonder doop,
de wind die langs hem nog zweeft.

17

Hij huilt een geurend verdriet,
voor wie hem stil heeft verlaten.
Zijn takken hangen vol spijt,
zijn ziel brak na zacht praten.

18

Waar ooit een kind heeft gespeeld,
hangt nu de stilte heel traag.
Zijn schors is ruw en verveeld,
zijn kruin draagt nu elke vraag.

19

De vallei sprak Arabisch,
fluisterde diep in de wind.
De boom bewoog haast mystisch,
een klank die je nooit meer vindt.

20

Zijn vruchten – goud van hun pijn,
een oogst ging stilletjes heen.
Hun zorg bleef diep in de lijn,
zelfs toen hun naam verdween.

21

Hij kijkt op stilte nu neer,
zijn schaduw reikt tot de dam.
Een boom, gehavend en teer,
zwijgt diep uit zijn oude stam.

22

O boom, bewaar thans voor ons,
de erfenis met jouw duur.
Vergeet hun leven, hun frons,
hun ziel blijft zo altijd puur.

23

Geur van zachte zomertijd,
gouden bron van heerlijkheid.
Bloeit alleen, in stil beleid,
pracht blijft in de eeuwigheid.

24

Langs Ricote's bron van steen,
Lag toen gouden heerlijkheid.
stond waar Moor en zon verscheen,
tuin een ware majesteit.

25

Draagt nog steeds een stil gebed,
geworteld in oud verdriet.
De morisco die hem redt,
leeft verder in eigen lied.

26

Zon vergeet zijn oude stam,
geen hand die hem strelen wil.
fluistert zachtjes naar de dam,
en ruikt nog de citroenschil.

27

Daar blijft hangen de geur,
met stenen als erebaan.
Boom met mooie gouden kleur -
maar niemand ziet hem heengaan.

28

Citroen zendt zijn laatste geur,
een citrustocht in de wind.
Van een zacht verstoven kleur,
en dan als een traan begint.

29

Een schil stoot zacht tegen tak,
de geur breekt los in de lucht.
Citroenolie in haar vak,
een zucht die het blad berucht.

30

O boom van zon en van pijn,
uw takken spreken mijn taal.
Vergeten, oud maar nog rein,
uw ziel leeft voort als verhaal.

31

Citroen komt vaak gelegen,
begint als goede morgen.
Een waar geschenk als zegen,
om voor leven te zorgen.

32

Citroen heeft elementen,
velen met vreemde taken.
Een lijst met de talenten,
zal ons meer bewust maken.

33

Ten eerste het citroenzuur,
dat lichaam kan reinigen,
het versterkt voor lange duur:
verfrissend als weinigen.

34

Hesperidine is twee,
Geeft aderen versterking,
Zit in de schil, heel gedwee,
in infusies voor werking.

35

Diosmine, nummer drie,
toen eerste patent afliep.
Dan nieuwe applicatie,
innovatie die men schiep.

36
Diosmetine is vier,
volgde Diosmine op.
Supplement tamelijk fier,
toen geneesmiddel volop.

37
Eriocitrine is vijf,
en het zit dan in de schil.
Onbekend, buiten bekijf,
Heel effectief met veel wil.

38
Eriodictiol is zes,
antioxidant en vitaal.
Verpakking vaak in een fles,
gebruik ervan is ideaal.

39
Isonaringine, zeven,
aanwezig in citroenschil.
Geneest kwalen, doet beven,
inflammaties worden stil.

40
Limocitrine is acht,
te vinden in witte schil.
Zij heeft de wijsheid in pacht,
Leidt u op de weg, zij wil.

41

Limocitrol is negen,
ook te vinden in de schil
van witte kleur, een zegen
het is in natuur, een gril.

42

Narirutine is tien,
te vinden in citroensap.
Geeft zelfs beter bloed te zien,
vele ziekten - beterschap.

43

Neohesperidine,
is nummer elf, heeft een broer,
van naam Hesperidine,
stof voor zoetstof en oproer.

44

Limonine is twaalf dan,
gevonden in de pitten.
Gebruik voor meer dan één plan,
daarover valt niet te fitten.

45

Citral is nummer dertien,
komt voor in de bladeren.
Wordt graag in parfum gezien,
geur om te benaderen

46

Limoneen wordt dan veertien
zit in schil, wiens kleur is geel.
Voor schone vloer, bovendien,
in uw woonkamer, groot voordeel.

47

Genoeg zo of ga ik door?
Kan hele boeken schrijven
Beste lezer, bereid u voor,
meer boeken met bedrijven.



Wortels van een taal

**Een boomgaard aan de rand van het dorp: citrusbomen met
scheefgegroeide stammen, wortelend in eeuwenoud irrigatiewerk.
De acequia droog, maar hun geur vol belofte. Wie luistert, hoort
een vergeten alfabet ritselen tussen de bladeren. (Denkbeeldige
foto)**

13.11.2 Slotopmerking

Slotopmerking (verzen 1-30)

De gedicht "Citroenboom" biedt een rijk en gelaagd portret van een boom die niet alleen het landschap, maar ook de geschiedenis van een regio weerspiegelt. Het gedicht is een stille getuige van het verleden, geworteld in de eeuwenoude aarde van de provincie Murcia, en raakt thema's aan zoals migratie, herinnering, en het bewaren van cultuur en identiteit. Het centrale beeld van de citroenboom roept beelden op van standvastigheid en verwevenheid met zowel de menselijke geschiedenis als de natuur. De citroenboom fungeert als een symbool van de geschiedenis van de Moriscos, de moslims die hun geloof moesten opgeven na de herovering van Spanje door de christenen. Dit wordt subtiel aangegeven in de gedichtregels, waarin de boom niet alleen fysiek aanwezig is, maar ook als drager van een cultuur en geschiedenis die lang geleden zijn onderdrukt. Het gedicht is doordrenkt van een gevoel van verlies en heimwee, maar ook van eerbied voor de kracht van de natuur en de symboliek die deze draagt.

Het eerste deel van het gedicht geeft de boom een bijna sacrale betekenis. De natuurlijke elementen – de zon, de wind, de bladeren – zijn niet alleen fysieke verschijnselen, maar ook betekenisvolle dragers van de geschiedenis. De boom is geen simpele plant, maar een stille getuige die de verhalen van de mensen die er waren, bewaart in zijn takken en wortels. De citroenboom is een stil symbool van het verleden, zijn vruchten een tastbare herinnering aan de tijd toen deze regio nog onder de invloed van Al-Andalus stond.

De verwijzingen naar de Moren en de Moriscos geven de lezer een inzicht in de culturele en religieuze veranderingen die de regio hebben getekend. De woorden “Moslim die hem had gered” en “de geur is als een waar thuis voor wie eens werd verdreven” zijn krachtige symbolen van de voortdurende zoektocht naar identiteit en het bewaren van herinneringen in een wereld die snel verandert. De boom draagt de erfenis van deze mensen, niet door middel van uitgesproken woorden, maar door de subtiele aanwezigheid van zijn geur, zijn vruchten, en het rustieke ritme van zijn bladeren.

De gedichtstructuur zelf is ook van belang. Het gedicht bestaat uit 30 strofen die elk een eigen moment vastleggen in de tijd. De herhalingen en het ritme van de zinnen geven de lezer een gevoel van de oneindige voortgang van de tijd, waarbij de boom als een constante factor verschijnt. Dit kan worden geïnterpreteerd als een manier om te benadrukken dat, hoewel de menselijke geschiedenis vol verandering is, de natuur en haar symbolen iets hebben van eeuwigheid. Het ritme is zacht, bijna meditatief, en roept een gevoel op van trage contemplatie. Dit draagt bij aan de melancholie van het gedicht, waarbij de boom, ondanks zijn stille kracht, ook het verdriet van een verloren tijd uitdrukt.

In de strofe "Bladeren vol met tranen, / in de vroege morgenstond" komt de pijn van het verleden naar voren, niet alleen door de wortels van de boom, maar door de zachte beweging van de bladeren die het geluid van een verdrietig herinneren met zich meedragen.

Het gebruik van de natuur als drager van emotie is door het hele gedicht heen een centraal thema. Zo wordt de wind, die in de regio typisch krachtig is, gepresenteerd als een manier om oude herinneringen te bewaren, te verplaatsen, en door te geven. Het lijkt alsof de wind niet alleen het verleden meevoert, maar het ook in stand houdt.

In de strofen over de "acequia", de irrigatiekanalen die door de Moren in de regio werden aangelegd, wordt de zorg en toewijding van deze gemeenschap weerspiegeld. De kunst van het irrigeren, de zorg voor de grond, en de symbiose tussen mens en natuur worden gepresenteerd als een essentieel onderdeel van de identiteit van het gebied. De natuur wordt niet gezien als iets dat simpelweg bestaat, maar als een kracht die door de mens wordt gecultiveerd, gerespecteerd, en geformeerd.

Daarnaast speelt de citroenboom een rol als een drager van een gebed, niet alleen in religieuze zin, maar ook als een stille ode aan wat verloren is gegaan. Het "stil gebed" en het "oud verdriet" wijzen op de pijn die verbonden is met de onderdrukking van de Moriscos en het verdwijnen van hun cultuur, maar ook op de blijvende kracht van herinnering en veerkracht. De boom lijkt niet alleen te herinneren, maar ook een manier van spreken te bieden voor degenen die vergeten dreigen te worden.

De relatie tussen de boom en de mens komt in verschillende vormen naar voren. In strofen zoals "De geur is als een waar thuis" en "Verlaten daar in de zon" wordt het gevoel van verlatenheid versterkt door de stilte van de boom.

De boom draagt de sporen van het verleden, maar is tegelijkertijd een reflectie van de eenzaamheid van wat er verloren is gegaan. Toch is er ook een zekere troost in de aanwezigheid van de boom, die ondanks alles standhoudt en zijn rol als symbool blijft vervullen.

Er is een delicate balans tussen het verdriet van verlies en de waardering voor de schoonheid van het moment. De bloesems die "zo diep geuren als echo van oude tijd" wijzen niet alleen op een geur die uit het verleden komt, maar ook op de vergankelijkheid van alles. De geur van de citroen, als een herinnering, blijft hangen in de lucht, als een zwakke echo van wat eens was, maar nooit volledig vergeten zal worden.

De afsluitende strofe, waarin de boom zijn "takken spreken" laat, geeft het gedicht een bijna mystieke afsluiting. De boom spreekt in de taal van stilte, maar tegelijkertijd is er een diepe boodschap van kracht en onzichtbare aanwezigheid. De dood is geen einde, maar een voortzetting van een verhaal dat zich blijft ontvouwen in de geuren, de kleuren, en de vormen van de natuur.

Het gedicht biedt de lezer de gelegenheid om na te denken over de betekenis van herinnering, verlies en de kracht van symbolen in een wereld die vaak wordt gekarakteriseerd door snelle verandering en het vergeten van het verleden. De citroenboom blijft, ondanks alles, een symbool van de onverbreekelijke band tussen natuur en mens, tussen verleden en heden, en tussen stilte en herinnering.

De boom spreekt niet alleen in de directe betekenis van woorden, maar in de diepe taal van de natuur, die altijd al aanwezig was, en altijd zal blijven, zolang er mensen zijn die bereid zijn te luisteren naar wat de aarde hen te zeggen heeft. Met deze afsluiting blijft de lezer achter met een gevoel van respect voor wat was, maar ook van dankbaarheid voor wat blijft: de herinnering die de natuur met zich meedraagt, en de verhalen die daarin verborgen liggen.

Slotopmerking (verzen 31-47)

De toevoeging van deze verzen brengt een nieuwe dimensie in de symboliek van de citroenboom, waarin de natuurlijke eigenschappen van de citroen zelf worden geëerd. In plaats van zich te beperken tot de historische en culturele reflecties, breidt de auteur de metafoor uit naar de genezende kracht van de citroen. De verzen benadrukken niet alleen de fysieke voordelen van het fruit, zoals het versterken van het lichaam en het bevorderen van de gezondheid, maar brengen de citroen ook dichterbij de menselijke ervaring van zorg en heling. Elke chemische verbinding wordt gepresenteerd als een symbolisch element, een talent of een gave van de natuur die, net als de citroenboom, bijdraagt aan het welzijn van de mensheid. De gedetailleerde opsomming van de verschillende stoffen in de citroen – van het verfrissende citroenzuur tot het helende limoneen – toont de veelzijdigheid van het fruit en zijn waarde in verschillende contexten. Dit verlengt de oorspronkelijke boodschap van het gedicht, waarin de boom niet enkel het verleden bewaart, maar ook een toekomst biedt, een toekomst van gezondheid en wederopbouw.

Deze wetenschappelijke benadering voegt een pragmatische laag toe aan de emotionele en historische kracht die al zo duidelijk in de eerdere strofen naar voren kwam. De citroenboom is daardoor niet alleen een symbool van verlies en herinnering, maar ook van herstel en hoop, een levende verbinding tussen verleden, heden en toekomst.

13.12 De zoetstof

De verwerking van schillen en andere natuurlijke producten levert vaak fascinerende en waardevolle ingrediënten op. Toch is de markt er snel in te voorzien: eenvoudige producten worden gemakkelijk gekopieerd en zijn daarom kwetsbaar voor concurrentie. De les was duidelijk: producten met lage instap en eenvoudige samenstelling vragen weinig kennis en ervaring. Hierdoor is concurrentie niet alleen snel, maar vrijwel onvermijdelijk. Wil je een duurzame voorsprong behouden, dan is innovatie cruciaal: complexe, moeilijk reproduceerbare producten ontwikkelen, die expertise en zorgvuldigheid vereisen. Het proces van het ontwikkelen van deze geavanceerde producten vormt een les in strategie, geduld en vakmanschap. Het laat zien dat wie verder kijkt dan de eenvoudige toepassingen, een blijvende positie in de markt kan veroveren.

Dat besef bracht me terug bij het dammen, en specifiek bij mijn vroege ervaringen met het randspel: strategieën die aanvankelijk niet begrepen werden, maar uiteindelijk tot succes leidden. We hadden iets nodig dat ons onafhankelijk maakte van buitenlandse leveranciers én langdurig prestige opleverde. Zo kwam ik op het idee om een natuurlijke zoetstof uit citrusvruchten te ontwikkelen — een complex, vernieuwend product, waarvoor we zelf de grondstoffen bezaten.

De eerste reactie van onze scheikundigen was ontmoedigend: het zou niet lukken. Aanvankelijk probeerde ik het diplomatiek op te lossen. Maar toen dat niet werkte, en mijn betrokkenheid werd weggezet als bemoeizucht, koos ik voor confrontatie. Ik suggereerde dat hun proeven mogelijk niet correct waren uitgevoerd. Dat leverde felle reacties op: hoe kon ik, als niet-chemicus, zoiets beweren? De directeur stelde zich op achter de technici.

De meeste mensen zouden zich hierbij hebben neergelegd. Maar ik herinnerde me het dammen. Opgeven? Nooit voor de laatste zet. Niet toegeven aan groepsdruk, maar vertrouwen op analyse, creativiteit, en innerlijk weten. Dat is, in Jungiaanse termen, trouw blijven aan het Zelf — het centrum van wie je bent en waar je diepste roeping zetelt.

Ik stelde voor om neutrale experts naar mijn onderzoek te laten kijken. De directeur vond dat redelijk. Niet lang daarna kreeg ik bezoek van de recteur Prof. Francisco Sabater García (Paco), onze aandeelhouder én hoogleraar plantenfysiologie. Hij kwam samen met Prof. José Antonio Lozano Teruel.

Ik vertelde hen alles: mijn onderzoek dat al in 1977 begonnen was, mijn vertaalwerk van Duitse bronnen, en het potentieel van citrusgrondstoffen in Spanje. Dankzij het dammen had ik geleerd om onder druk helder te denken, strategisch te handelen, en risico's goed te berekenen.

Drie weken later hoorde ik dat Paco het project had overgenomen van de scheikundigen. Na een jaar, en uitgebreide tests op de universiteit, werd het product een succes. Het proces was complex en moest beginnen op kleine schaal, in een zogeheten pilot plant. Daarna kon opgeschaald worden naar industriële productie.

Nu was het mijn taak om het product te verkopen. In die fase hielp het toeval — of, zoals Jung het noemt, synchroniciteit: de Israëlische concurrent kon plots niet leveren, waardoor wij meteen een groot contract binnenhaalden.

Deze ervaring toonde me hoe schaduw, conflict, intuïtie en samenwerking samenkomen in het proces van individuatie. Het Zelf zoekt niet de weg van de minste weerstand, maar de weg van betekenis. Wat eerst een persoonlijk conflict leek, bleek een noodzakelijke botsing om tot een hoger niveau van ontwikkeling te komen — voor mezelf én het bedrijf. Het is waar wat Jung zegt:

“We worden niet verlicht door ons figuren van licht voor te stellen, maar door het donker bewust te maken.”

13.12.1 De eenzaamheid van verruimd bewustzijn

Toen ik het idee van de natuurlijke zoetstof naar voren bracht, voelde ik meteen hoe groot de kloof kon zijn tussen wat ik zag en wat de groep wilde zien. Ik zag patronen en mogelijkheden die voor mij vanzelfsprekend leken, maar voor anderen verborgen bleven. Het verruimde bewustzijn dat mij dreef, bracht me in een eenzame positie: wat voor mij helder was, werd door de meerderheid niet alleen genegeerd, maar zelfs als gevaarlijk ervaren.

De groep heeft van nature de neiging vast te houden aan harmonie, al is die vaak kunstmatig. Nieuwe ideeën bedreigen die schijnbare rust. In plaats van naar de boodschap te luisteren, richt men zich liever tegen de boodschapper. Ook ik werd zo ervaren: niet als iemand die een bijdrage wilde leveren, maar als iemand die de bestaande orde verstoorde. Het was een keuze tussen persoonlijke groei en sociale acceptatie. Jung zou zeggen: dit is de prijs van trouw zijn aan het Zelf.

Het pijnlijkste was misschien niet de weerstand zelf, maar het zien van wat anderen niet konden of wilden zien. Manipulatie, collectieve blindheid, het gemak van onwetendheid — wie dat doorziet, voelt de pijn van bewustzijn. Voor de meeste mensen is het comfortabeler om die pijn te vermijden. Ik had echter geen keus: de waarheid liet zich niet meer negeren.

Met inzicht komt verantwoordelijkheid. Ik wist dat niets doen zou betekenen dat ik een stille medeplichtige werd, terwijl handelen persoonlijke kosten met zich mee zou brengen.

Juist dat handelen riep vijandigheid op. Het leek alsof ik onbedoeld de schaduw van anderen activeerde: de verborgen angsten en weerstanden die niemand onder ogen wilde zien. Zoals Jung het beschreef, wordt degene die de schaduw zichtbaar maakt vaak als vijand bestempeld.

Soms werd mijn houding geïnterpreteerd als arrogantie of pessimisme. Alsof ik me boven de groep plaatste. Maar ik wist dat dit niet mijn intentie was. Jung waarschuwde voor het gevaar van een superioriteitscomplex, en ik probeerde daarom bewust nederig te blijven. Want hoe meer ik ontdekte, hoe duidelijker werd hoe weinig ik eigenlijk wist. Hoe hoger je klimt op de berg van inzicht, hoe verder de horizon zich uitstrekt.

Toch bracht dit pad ook een kracht met zich mee. Juist in de eenvoud van het dorpse leven vond ik een tegenwicht: de natuur, de stilte, het kinderlijke vertrouwen. Daar lag de mogelijkheid om opnieuw op te laden en verbonden te blijven met iets diepers. Het verruimde bewustzijn maakt het leven complexer, maar de eenvoud van het dagelijkse maakt het weer draaglijk.

Achteraf gezien werd mijn strijd om de zoetstof niet alleen een zakelijke of wetenschappelijke uitdaging, maar ook een Jungiaanse les in individuatie: de weg van trouw blijven aan het Zelf, ondanks weerstand, misverstanden en eenzaamheid. Het is waar wat Jung zei: we worden niet verlicht door figuren van licht voor te stellen, maar door het donker bewust te maken.

13.12.2 Hofstede's cultuurverschillen

Voordat ik Geert Hofstede citeer, wil ik benadrukken dat dit artikel niet bedoeld is als kritiek op de Spaanse cultuur, maar als een verklaring van mijn eigen mentaliteit en werkwijze. Mijn Nederlandse achtergrond heeft me gevormd: gericht op autonomie, directe communicatie en persoonlijke verantwoordelijkheid. Toch besef ik steeds meer dat succes in een ander land vraagt om aanpassing. Ik geef toe: het is wijs om langzaam in te spelen op lokale gewoonten. Toch blijf ik geloven dat je moet durven vertrouwen op je eigen denken en intuïtie, ook als dat in eerste instantie afwijkt van de groep — als je maar bereid bent om het te delen en er samen iets van te maken.

Geert Hofstede (1928–2020) was een Nederlandse sociaal-psycholoog en antropoloog die wereldberoemd werd door zijn onderzoek naar cultuurverschillen tussen landen en organisaties. Zijn werk is vooral bekend dankzij het Hofstede model of national culture, waarin hij culturele dimensies onderscheidt die helpen om verschillen tussen landen te begrijpen.

Er is een zeer duidelijk verschil tussen Spanje en Nederland in hun culturele waarden, met name wat betreft individualisme. Hier is een beschrijving gebaseerd op het werk van Hofstede en andere culturele observaties:

1. Individualisme vs. Collectivisme

Nederland staat bekend als een van de meest individualistische landen ter wereld. Hier wordt veel waarde gehecht aan persoonlijke autonomie, zelfbeschikking en het recht op privacy.

De nadruk ligt op "ik" in plaats van "wij". Mensen worden geacht voor zichzelf te zorgen en directe communicatie wordt zeer gewaardeerd.

Spanje is, in vergelijking, veel collectivistischer. De banden met familie (inclusief de uitgebreide familie) en vriendengroepen zijn zeer sterk en bepalen vaak iemands identiteit en loyaliteiten. De groep biedt bescherming en steun, en in ruil daarvoor verwacht men loyaliteit. Het "wij" en de harmonie binnen de groep zijn vaak belangrijker dan het individuele belang.

2. Machtsafstand

Nederland heeft een zeer lage machtsafstand. Hiërarchie bestaat alleen voor gemak; chefs zijn vaak toegankelijk en collegiaal. Nederlanders zijn niet onder de indruk van titels en status en hechten aan gelijkheid en inspraak.

Spanje heeft een hogere machtsafstand. Hiërarchie en ongelijkheid zijn meer geaccepteerd. Respect voor autoriteit en titels is groter, en de relatie tussen baas en werknemer is formeler.

3. Onzekerheidsvermijding

Spanje scoort erg hoog op onzekerheidsvermijding. Spanjaarden hebben een sterke behoefte aan regels, structuur en voorspelbaarheid om de onzekerheid over de toekomst te beteugelen.

Nederland scoort beduidend lager. Nederlanders zijn over het algemeen veel comfortabeler met onzekerheid, zijn pragmatisch en houden niet van te veel regels. Experimenteren en improviseren wordt meer geaccepteerd.

4. Masculien vs. Feminien

Nederland is een typisch "feminien" land. Waarden zoals samenwerking, bescheidenheid, zorg voor de zwakkeren en een goede werk-privébalans (niet de hele dag doorwerken) staan centraal.

Spanje is een "masculien" land (hoewel minder extreem dan sommige anderen). Waarden zoals competitie, prestatie, assertiviteit en succes zijn hier sterker aanwezig.

5. Lange- vs. Kortetermijngerichtheid

Spanje (meer kortetermijngericht):

In het zakenleven ligt de nadruk op directe resultaten en het snel afsluiten van deals. Er wordt vaak meteen "to the point" gegaan: wat levert dit nu op? Investerings in innovatie of langetermijnplanning krijgen relatief minder aandacht.

Voorbeeld: Spaanse zakenpartners willen vaak direct praten over prijs en voorwaarden in plaats van brainstormen over een toekomstig product of strategie.

Nederland (meer langetermijngericht):

Nederlandse bedrijven zijn gewend te investeren in duurzaamheid, innovatie en toekomstige relaties. Er wordt meer tijd genomen om samen plannen te maken voor de komende jaren, ook als dat niet onmiddellijk winst oplevert.

Voorbeeld: In Nederland zie je vaker dat bedrijven tijd steken in R&D, langlopende samenwerkingen en discussies over verduurzaming.

6. Hedonisme vs. Soberheid

Spanje (meer hedonistisch): genieten van het leven, sociale gezelligheid en feesten zijn belangrijk.

Voorbeeld: lange avonden met tapas, fiestas en sterke nadruk op vrije tijd.

Nederland (ook hedonistisch, maar gematigder): plezier en vrije tijd zijn belangrijk, maar met een nuchtere houding.

Voorbeeld: Nederlanders waarderen gezelligheid, maar letten tegelijkertijd op efficiëntie en planning ("agenda-cultuur").

Samenvatting in een notendop:

Men zou het zo kunnen voorstellen: een Nederlander zal vaak eerst voor zichzelf en zijn directe gezin kiezen en zeer direct zeggen wat hij denkt. Een Spanjaard maakt vaker een afweging binnen zijn bredere sociale netwerk (familie, vrienden) en zal communiceren op een manier die de harmonie en relaties beschermt, met meer oog voor hiërarchie en status.

Het zijn twee zeer verschillende, maar each op hun eigen manier krachtige, sociale modellen.

Individualisme vs. Collectivisme

Mijn Perspectief (Nederlands/Individualistisch):

In een individualistische cultuur wordt prestaties, innovatie en succes gepersonaliseerd. Het is normaal en zelfs verwacht dat iemand erkenning krijgt voor zijn of haar eigen harde werk en ideeën.

De zin "mijn product" of "mijn onderzoek" is vanuit dit perspectief een logische en accurate beschrijving van de realiteit. Men heeft het project waarschijnlijk grotendeels alleen opgezet, uitgevoerd en tot een succes gemaakt. Die erkenning claimen voelt als rechtvaardig.

Hun Perspectief (Spaans/Collectivistisch):

In een collectivistische cultuur wordt succes altijd gezien als het resultaat van teamwerk en groepsinspanning, zelfs als één persoon het leeuwendeel van het werk heeft gedaan.

De nadruk ligt op harmonie binnen de groep en bescheidenheid.

13.12.3 Tegenslag, intuïtie en de creatieve kracht van het Zelf

Het grootste succes kwam niet zonder slag of stoot. Na de aanvankelijke opmars met de zoetstof viel de belangrijkste toepassing plots weg: een grote bierproducent wilde het product niet meer gebruiken. Ik zat met mijn handen in het haar. Mijn directeur zei eenvoudig: “Jij hebt ons erin geluisd, je zorgt nu maar voor andere verkopen. Hoe? Dat is jouw probleem, niet de mijne.”

Zo’n moment voelt als een diepe val. Je hebt een positie opgebouwd, vergelijkbaar met een kansrijke stelling op het dambord, en dan blunder je of word je onverwacht teruggeworpen. Maar juist door zulke nederlagen leer je wie je werkelijk bent. Ook bij het dammen zijn grootmeesters vertrouwd met teleurstellingen – het hoort erbij, en juist daardoor leer je vechten tot de laatste zet.

13.12.4 Verloren droom

1

Verkoop zoetstof hield plots op
applicatie werd te oud.
Was in feite ware flop,
toekomst somber, in de fout.

2

De directeur was toen boos,
alles werd voor jou gebouwd.
Product is thans waardeloos,
Zoek daarom iets dat aanhoudt.

3

Directeur eiste verkopen,
afnemers niet te vinden.
Moest zo op iets nieuws hopen,
en nieuwe kopers binden.

4

Studie van vele applicaties,
voor zoetstof en zijn gebruik.
Gesprekken met relaties
verhoogde meer pijn in buik.

5

Toestand ver van eenvoudig,
vond iets van nut en waarde.
Na veel werk, prijs meervoudig,
en zo buikpijn bedaarde.

6

Idee toename gewicht
In de zuigende varkens
Nieuwe folder zag daglicht,
pamphlets zouden werk sieren.

7

Studie bedrijven, later,
Zwitserland belangrijk land,
Wilde niet opnieuw flater
samenwerking, hand in hand.

8

Daar mensen toekomst gericht,
nooit geen haast en hebben geld.
Marketing daar van gewicht,
vond kleine zaak, stond vermeld.

9

Vroeg directeur's toestemming,
voor bezoek aan Zwitserland.
Snel vliegtuig zonder remming,
op weg naar de fabricant.

10

Gesprek met hoofd van bedrijf
Toonde hem toen groot voordeel
Veel aandacht, buiten bekijf.
Onderzoekers, goed oordeel.

11

Nieuwe applicatie goed,
en nog altijd in gebruik.
Veertig jaar later, geen moed
Allen in dezelfde fuik.

12.

Eerste waarde blijft bestaan,
nieuwen zoeken zonder kracht.
Blijven op oude weg staan,
nooit iets anders bedacht.

13
Dat idee werd niet ingehaald,
veertig jaar bleef het gelijk.
Men volgde maar, vaak verdwaald,
geen nieuw idee, zo geen nieuw rijk.

14
Creatie is iets prachtig
Marketing heeft ook veel nut
Geen concurrentie, krachtig,
Kortom: goed afweergeschut.



De stille onderzoeker

In een kleine werkkamer zit een man, omringd door boeken, folders en oude documenten. In zijn handen houdt hij een klein flesje — het tastbare resultaat van jaren zoeken, lezen en vertalen. De oorspronkelijke methode, ooit in een Duitse tekst uit de 19e eeuw, werd via hem herontdekt, aangepast en opnieuw tot leven gebracht. Geen prijzen aan de muur, geen applaus — maar achter hem gloort in het raam het eerste ochtendlicht: het begin van iets dat bleef.



De witte fabriek in de vallei

Een hypermoderne witte fabriek staat in een groene Zwitserse vallei, badend in strak zonlicht. Binnen werken mensen in witte jassen samen, omringd door glazen flessen met plantenextracten. Boven het gebouw zweeft een onzichtbaar schaakbord.

13.12.5 Slotopmerking

bij het gedicht "Verloren Droom"

Het gedicht “Verloren Droom” schetst in veertien strofen een ontwikkeling die niet enkel technisch of zakelijk is, maar ook historisch en sociaal van aard. Wat begint als een beschrijving van een afgebroken commerciële lijn, ontvouwt zich geleidelijk tot een chroniek van doorzettingsvermogen, kritisch onderzoek, internationale samenwerking en uiteindelijk een vorm van erkenning. Onder de oppervlakte van zakelijke termen, functionele stappen en ingehouden emoties ligt een narratief dat zijn wortels vindt in een zeldzame combinatie van analytisch vermogen en praktische inventiviteit.

Achter de rationele opbouw en zakelijke formuleringen van het vers schuilt een intellectuele discipline die zijn oorsprong vond op een ander speelveld: het dambord. Tussen 1960 en 1965 werd de cognitieve basis gelegd voor wat later zou uitgroeien tot een langdurige en waardevolle bijdrage aan de wereld van natuurlijke extracten. Damspelen van vier tot zes uur waren destijds geen uitzondering; ze vergden een combinatie van geduld, patroonherkenning, strategisch inzicht, geheugen, logica, en het vermogen om in scenario's te denken. De ongeveer 150 cognitieve elementen die samen het damspel vormen, bleken op termijn waardevol voor andere, complexere domeinen waar vooruitdenken, foutenanalyse en het maken van structurele verbanden essentieel zijn.

Deze mentale bagage vond haar toepassing in een werkterrein dat evenzeer analytisch als intuïtief is: de studie en toepassing van plantaardige extracten. Van 1978 tot 2012 werd in dat domein gewerkt met een scherpe focus op natuurlijke processen, chemische

stabiliteit, toepassingen in voeding en gezondheid, en de interface tussen wetenschap en markt. Deze periode van meer dan drie decennia vormde het werkelijke laboratorium voor de thema's die in het gedicht tot uitdrukking komen: de frustratie bij het uitblijven van erkenning, het herhaald zoeken naar draagvlak, de spanning tussen oude en nieuwe fabrikanten, en het moeizame pad richting innovatie in een sector waar conservatisme vaak de boventoon voert.

In het gedicht wordt de lezer eerst meegenomen naar het moment waarop een bestaande productlijn stilvalt. De reden is niet direct persoonlijk, maar veeleer technologisch: de toepassing is verouderd. Die constatering leidt tot teleurstelling, maar niet tot stilstand. Wat volgt is een cyclus van heronderzoek, veldwerk, overleg met betrokkenen en het opnieuw definiëren van mogelijke toepassingen. De eerste directeur, symbolisch voor de gevestigde industrie, reageert volgens verwachting: zakelijk, gefrustreerd, eisend. Maar uit dat conflict komt de energie voort die de verdere zoektocht aanvuurt. Niet vanuit rancune, maar vanuit noodzaak.

Bijzonder is de manier waarop internationale samenwerking in het gedicht verweven wordt met inhoudelijke verdieping. Zwitserland komt niet toevallig voor in meerdere strofen. Het land staat in dit verhaal niet alleen voor locatie, maar ook voor precisie, onafhankelijkheid, en een sterke traditie in toegepast onderzoek. De samenwerking "hand in hand" wijst op een gelijkwaardig partnerschap, eerder dan op hiërarchie. Daarmee ontstaat een subtiele kritiek op nationale beperkingen in innovatie: vernieuwing vraagt vaak om het loslaten van de directe omgeving.

De aanwezigheid van "toekomstgerichtheid", "geen haast", en "veel geld" in het buitenland contrasteert sterk met de eerdere onverschilligheid in de oorspronkelijke marktomgeving. Dat contrast wordt niet moreel beoordeeld, maar wel functioneel benut: het leidt tot een kansrijke ontmoeting, een gedeeld voordeel, en uiteindelijk de herintroductie van een product op basis van eerder verworven kennis. De kracht van het oorspronkelijke idee blijkt decennia later nog overeind te staan, al is het dan in een gewijzigde context.

Opvallend is de afwezigheid van nadrukkelijke zelfprofilering in het slot. Terwijl het begin van het gedicht zich nog afspeelt binnen een persoonlijke context van mislukking, heroriëntatie en fysieke klachten, is het slot volledig toeschrijvend aan de waarde van het product zelf en de kracht van zijn positionering in de markt. Daarmee wordt een klassieke vorm van bescheidenheid gehanteerd, die niet zelden voorkomt bij mensen met een technische of wetenschappelijke achtergrond: de creatie staat centraal, niet de maker. De formulering "geen concurrentie, krachtig / kortom: goed afweergeschut" is feitelijk, technisch, en zonder sentiment — en juist daardoor des te krachtiger.

Het gedicht als geheel kan gelezen worden als een stille aanklacht tegen gemakzucht in innovatie. Niet expliciet, maar impliciet wordt duidelijk dat veel actoren zich comfortabel voelen bij herhaling, kopieergedrag, en afhankelijkheid van bestaande modellen. In tegenstelling tot het vaak bejubelde "nieuwe idee" staat hier een creatie centraal die zijn waarde pas laat — en tegen de stroom in — bewezen heeft. Daarmee fungeert het werk ook als pleidooi voor duurzame innovatie: niet alles hoeft morgen anders, maar wat goed is, verdient erkenning, ook als die pas jaren later komt.

Daarnaast speelt de relatie tussen wetenschap en toepassing een terugkerende rol. In meerdere strofen wordt verwezen naar studies, gesprekken, toepassingen, observaties en marktanalyse. Het beeld dat hierdoor ontstaat is niet dat van een geïsoleerde uitvinder, maar van iemand die structureel werkt aan kennisontwikkeling en die inzichten wil vertalen naar concrete, werkzame producten. Die brug tussen denken en doen, tussen laboratorium en markt, is zelden stabiel — en vraagt om volharding die vaak buiten het zicht blijft van het grote publiek.

Wat in veel opzichten exemplarisch genoemd kan worden, is het vermogen tot terughoudendheid. Geen wrok, geen zelfverheerlijking, geen dramatische wending. De toon blijft feitelijk, bijna zakelijk, zelfs in het beschrijven van pijn, tegenwerking en teleurstelling. Die keuze dwingt tot herlezing en heroverweging: de emotionele laag zit niet in de woorden zelf, maar in wat we tussen de regels door lezen. En juist dat maakt het werk waardevol. Het roept niet op tot medelijden, maar tot erkenning van het proces: mislukkingen zijn leermomenten, herhaalde pogingen zijn geen zwakgebod, en succes zonder ophef is misschien wel het zuiverste type.

In het bredere geheel van innovatief werk met plantaardige extracten is het traject dat hier beschreven wordt niet uitzonderlijk in zijn moeilijkheden, maar wel in zijn documentatie. Te vaak verdwijnen mislukkingen, omwegen, en herstelprocessen in de vergetelheid. Door ze in poëtische vorm te verwoorden, krijgt niet alleen het eindresultaat een stem, maar ook het proces dat eraan voorafging. Die keuze draagt bij aan een completer begrip van technologische ontwikkeling als een levend, moeizaam, maar betekenisvol pad.

Er is ook een esthetisch element aanwezig dat niet genegeerd mag worden. De structuur van het gedicht — 14 strofen, elk met vier regels in ABAB-rijm, met vaste syllabische discipline — getuigt van precisie en discipline. Niet alleen de inhoud, maar ook de vorm draagt bij aan het overbrengen van de ervaring. Het is deze vormvaste aanpak die een inhoudelijk complex verhaal toegankelijk maakt, en die tegelijkertijd respect afdwingt voor het vakmanschap waarmee zowel de creatie als het verslag ervan zijn opgebouwd.

In die zin is het werk meer dan een poëtisch verslag van een innovatietraject. Het is ook een metafoor voor wat in veel sectoren ontbreekt: structurele reflectie, zorgvuldige analyse, en het vermogen om te blijven bouwen op wat eerder geleerd is. Of het nu gaat om technologie, wetenschap, ondernemerschap of zelfs maatschappelijk denken: de lessen uit dit traject zijn overdraagbaar naar bredere contexten.

Tenslotte verdient het vermelden dat de brug tussen abstract denken en praktische toepassing zelden zo tastbaar verwoord is. De jarenlange ervaring met cognitieve processen in het damspel — van lange duur, mentale scherpte en strategische planning — vormt geen voetnoot, maar een fundament. Wat het dambord vroeg aan denkwerk, geduld en precisie, werd later onmisbaar in de wereld van natuurlijke extracten. In beide domeinen geldt: wie alleen oppervlakkig kijkt, mist het diepere spel.

Het gedicht “Verloren Droom” is dan ook geen klacht over een gemiste kans, maar een stille viering van het volgehouden spoor. Niet het verlies, maar de heropbouw staat centraal. En niet de maker, maar de werking van wat ooit werd gecreëerd — en dat nog steeds werkt, zelfs als niemand het meer benoemt.

13.12.6 Redding door intuïtie

Ik liet me niet ontmoedigen. Ik dacht aan het dammen, waar men leert onafhankelijk te denken, risico's te berekenen en onder druk beslissingen te nemen. Volgens enkele professoren van de universiteit in Murcia beschik ik over een sterk ontwikkeld intuïtief vermogen, en ik ben ervan overtuigd dat ik dat aan het dammen te danken heb. Die intuïtie zette ik nu weer in.

Ik begon boeken te verzamelen over zoetstoffen en bestudeerde mogelijke nieuwe toepassingen. Dupont was er ooit in geslaagd van parachutes over te stappen naar nylonkousen. Dat inspireerde me. Na maanden van studie ontdekte ik een nieuwe toepassing: als aromastof in diervoeder.

Met deze nieuwe richting bezocht ik producenten van diervoederaroma's in Europa. In Zwitserland legde ik mijn idee voor aan de directeur, die tevens wetenschapper was. Dit verhelderde de situatie onmiddellijk; we konden diepgaande wetenschappelijke discussies voeren over de toepassing van onze zoetstof. Ik liet hem weten dat er al een soortgelijke, maar te dure zoetstof op de markt was. De onze zou dezelfde eigenschappen bieden, maar dan tegen een veel lagere prijs.

De directeur toonde zich uitermate geïnteresseerd en het werd al snel duidelijk dat hij niet alleen een wetenschapper was, maar ook veel verstand had van marketing. We waren beiden enthousiast over een mogelijke samenwerking. Om vertrouwen te winnen, vertelde ik hem dat we zo nodig ook over de juiste toxicologische studies beschikten. In het verleden had ik immers zelf met de directeur van het TNO in Delft aan tafel gezeten om deze studies te laten uitvoeren, een proces dat een vol jaar in beslag nam. Dit alles gaf

het bedrijf veel vertrouwen en het was duidelijk dat ze zeer geïnteresseerd waren in een partnerschap.

Tot mijn vreugde ontving ik een maand later de eerste opdracht. Niet veel later volgden er exclusieve contracten voor meerdere markten. De verkoop herstelde zich volledig, en tot op de dag van vandaag wordt deze toepassing wereldwijd gebruikt – niemand anders heeft ooit een alternatief ontwikkeld.

Wat hier gebeurde, zou Jung synchroniciteit noemen: betekenisvolle toevalligheden die opduiken wanneer je je laat leiden door je innerlijke roeping. Ik zag de klap niet als een eindpunt, maar als een uitnodiging tot vernieuwing. Door me niet neer te leggen bij de omstandigheden en mijn intuïtie te volgen, werd de mislukking een opening naar een groter succes.

In Jungiaanse termen was dit een confrontatie met de schaduw – het verlies, de twijfel, het verwijt – maar ook een overwinning van het Zelf. Het Zelf zoekt integratie, vernieuwing en trouw aan de innerlijke stem. Dat is wat mij erdoorheen hielp.

13.12.7 Het Zelf als autoriteit: kennis, weerstand en trouw blijven aan jezelf

In Zwitserland legde ik mijn idee voor aan een wetenschapper, en dat werd mogelijk dankzij iets waar ik jarenlang bewust in had geïnvesteerd: vakkenis. Als verkoper had ik me niet beperkt tot commerciële praatjes, maar had ik mezelf grondig verdiept in de scheikundige structuur en de toepassingen van onze stoffen. Die kennis gaf me toegang tot inhoudelijke gesprekken op hoog niveau met wetenschappers, iets wat mijn positie versterkte in het veld.

Ik was blij dat ik in Nederland de tuinbouwschool had gevolgd, waar ik niet alleen de basis van de scheikunde, maar ook plantkunde en boomkunde leerde. Die basiskennis, aangevuld met jarenlange ervaring en nieuwsgierigheid, gaf me als verkoper een duidelijke voorsprong. Dat moest ook wel, want zowel in Nederland als in Spanje ben je als je 45 bent volgens veel bedrijven te oud, tenzij je iets kunt wat anderen niet kunnen. Kennis is dan je overlevingsstrategie.

Met mijn vakinhoudelijke inzicht, mijn talenkennis – ik sprak er vijf – en de strategische creativiteit die ik uit het dammen had geleerd, kon niemand in Spanje werkelijk tegen me op. Mijn directeur liet me ooit vertrouwelijk weten dat enkele aandeelhouders van me af wilden, maar dat dit geen optie was. Wat ik wist, wist niemand anders. En daarbij had ik ook nog de stille steun van twee invloedrijke figuren: prof. dr. Francisco Sabater García en José Antonio Lozano Teruel, die Sabater opvolgde als rector van de Universiteit van Murcia.

Wat ik in die jaren heb geleerd, is dat je je niet klein mag maken omwille van gemak. Er is moed voor nodig om op te staan tegen de schaduw van het systeem – tegen vooroordelen, tegen afgunst, tegen gemakzucht. Ik heb dikwijls getwijfeld, maar nooit mijn integriteit opgegeven. Misschien klinkt het voor sommigen alsof ik mezelf ophemel, maar dit was simpelweg de keiharde realiteit van het bedrijfsleven. Ik had geen keuze: ik moest mezelf opnieuw uitvinden, met kennis als kompas en het Zelf als innerlijk anker.

Het Zelf als innerlijk anker: kennis, weerstand en de Jungiaanse strijd met de schaduw

Terugkijkend op die jaren, zie ik hoe mijn weg door het bedrijfsleven geen lineair pad was, maar een innerlijke zoektocht — precies zoals Jung het beschreef in zijn theorie van de *indivduatie*. De vele keren dat ik onder druk kwam te staan, waren geen toevallige hindernissen, maar confrontaties met wat Jung *de schaduw* noemt: de weerstand van anderen, de vooroordelen over leeftijd, het wantrouwen tegenover originaliteit. Ook de afwijzing door aandeelhouders hoorde daarbij.

In plaats van me aan te passen aan wat men wilde horen of deed, bleef ik trouw aan het Zelf — de innerlijke kern die volgens Jung streeft naar heelheid en authenticiteit. Ik verdiepte me in de chemie van het product, bestudeerde plantkunde en boomkunde, en sprak vijf talen. Ik wist dat ik als verkoper méér moest zijn dan een tussenpersoon. Alleen zo kon ik op niveau met wetenschappers praten. Dat gaf me voorsprong, maar was ook een noodzakelijkheid: in Spanje, net als in Nederland, telt men je vanaf 45 af, tenzij je uitzonderlijke kennis bezit.

Jung leert dat het Zelf niet louter gevormd wordt door succes, maar juist door strijd — door botsing met de buitenwereld én de innerlijke schaduw. De twijfel, de eenzaamheid, het gevoel tegen de stroom in te roeien: dat alles hoorde erbij. Maar ik stond niet alleen. De synchroniciteit — een ander kernbegrip bij Jung — zorgde ervoor dat ik op cruciale momenten de steun kreeg van prof. dr. Francisco Sabater García en José Antonio Lozano Teruel. Zij zagen mijn inzet en mijn potentieel, en ondersteunden me waar het echt telde.

13.13 Vertrouwen, karakter en de onzichtbare toegangs-poorten: Jung over intuïtie en erkenning

In een wereld waarin officiële diploma's en papieren vaak als toegangsbewijs gelden, ontdekte ik dat er situaties zijn waarin vertrouwen en persoonlijke houding veel zwaarder wegen dan welke certificaten dan ook. Mijn ervaring in die bekende Joodse zaak, waar men geen enkele waarde hechtte aan mijn 24 officiële diploma's en getuigschriften, bevestigde dit op een onverwachte manier.

Het was niet mijn kennis op papier die de deuren opende, maar iets anders: een stille erkenning, een intuïtief gevoel dat ik 'paste' bij de mensen en de cultuur binnen dat netwerk. Soms lijkt het alsof bepaalde mensen – zoals die stille Joodse jongen uit mijn militair verleden – een soort onuitgesproken boodschap overbrengen. Misschien had hij mijn houding opgemerkt en doorgegeven aan zijn vader of andere kennissen. Dit is slechts een vermoeden, maar het verklaart voor mij waarom ik werd geaccepteerd zonder dat ik mijn papieren hoefde te tonen.

Het vermoeden ontstond uit een diepere observatie: in die wereld van de Joodse zakenmensen telden niet de diploma's aan de muur, maar het vertrouwen dat je kon opbouwen door je gedrag en inzet. Dit vertrouwen wordt vaak gevoed door een cultuur waarin men elkaar scherp observeert, waar men weet wie betrouwbaar is zonder dat daar officiële bewijzen voor nodig zijn. Het is een vertrouwensnetwerk dat op menselijkheid en intuïtie steunt.

Mijn karakter – gevoelig voor onrecht en aangedreven door een diep respect voor mensen die door hun afkomst, geloof of levenswijze vaak worden uitgesloten – speelde hier vermoedelijk een sleutelrol. Wanneer ik zie dat groepen zoals Joden, moslims, Indiërs of zigeuners worden gediscrimineerd of geringeschat, voel ik een instinctieve drang om daar tegenin te gaan. Voor mij is het vanzelfsprekend: iedereen heeft recht op respect, op een plaats in de samenleving, op bescherming van zijn waardigheid. Dat besef zat er al vroeg in, en het manifesteerde zich voor het eerst scherp tijdens mijn militaire diensttijd.

Ik herinner me nog hoe één van mijn bedkameraden – een stille, Joodse jongen die elke avond zijn bijbel las – het mikpunt werd van pesterijen en spot. De groep lachte, kneep elkaar samenzweerderig in de zij, alsof zijn geloof en toewijding een vorm van zwakte waren. Maar ik zag in hem juist kracht – de moed om zichzelf te blijven in een vijandige omgeving. Zijn waardigheid raakte me diep. Ik kwam voor hem op, eiste dat zijn geloof werd gerespecteerd en beriep me op de grondwet. Die houding maakte me niet populair in de groep, maar leverde me wél respect op. Het was misschien deze houding – deze onverzettelijke trouw aan menselijke waardigheid – die later werd opgemerkt door mensen die mijn pad kruisten, zoals in die Joodse zaak.

Het was diezelfde oprechte instelling, de bereidheid om mensen echt te zien en rechtvaardigheid te verdedigen, die wellicht doorslaggevend was. Want vertrouwen groeit niet uit woorden, maar uit daden. En in sommige kringen – zeker waar men geleerd heeft om op intuïtie en karakter te bouwen – is dát wat telt.

Deze ervaring leerde mij dat in het zakenleven, en eigenlijk in elke menselijke relatie, de onzichtbare kwaliteiten vaak de doorslag geven. Diploma's

kunnen deuren openen, maar karakter en vertrouwen bepalen of je echt binnen mag treden.

Deze ervaring is geen claim of harde waarheid, maar een reflectie op iets dat ik voelde en later pas beter begreep. Het herinnert ons eraan dat het in het leven soms niet draait om wat je op papier hebt staan, maar om wie je bent en hoe je met anderen omgaat.

13.13.1 Jungiaanse reflectie: Het onzichtbare herkennen

Wanneer ik terugkijk op de gebeurtenissen rond de Joodse jongen tijdens mijn militaire dienstdtijd, en later op de onverwachte erkenning in de Joodse zakenwereld, zie ik hoezeer deze ervaringen raken aan kerninzichten uit het werk van Carl Gustav Jung.

Individuatie en het Zelf

Jung zag het leven als een proces van individuatie: het loskomen van de massa, het afleggen van sociale maskers, en het trouw worden aan het innerlijke Zelf. In plaats van mee te deinen met groepsgedrag of opportunisme, koos ik toen — instinctief — voor rechtvaardigheid. Niet omdat ik er rationeel over had nagedacht, maar omdat ik iets in mezelf voelde dat niet kon zwijgen. Juist die trouw aan het innerlijk kompas ziet Jung als het begin van werkelijke zelfwording.

De Schaduw van de groep

Volgens Jung dragen individuen én groepen een schaduw in zich: verdrongen eigenschappen die men in anderen projecteert en vervolgens bestrijdt. De Joodse jongen werd niet gepest om iets wat hij gedaan had, maar om wat hij vertegenwoordigde. De spot was een uiting van de collectieve schaduw —

intolerantie, angst, lafheid. Door voor hem op te komen confronteerde ik niet alleen de groep, maar ook de donkere kant van het systeem waarin we leefden. Jung stelt dat pas wie zijn schaduw erkent en ermee leert omgaan, tot innerlijke heelheid komt.

Persona en authenticiteit

Mijn officiële diploma's vormden mijn persona — het masker dat we dragen om aan de verwachtingen van de maatschappij te voldoen. Maar in de wereld van die Joodse ondernemers bleek dit masker doorzichtig. Wat men daar zocht was authenticiteit: integriteit, houding, trouw aan principes. Juist datgene wat niet meetbaar is. Jung waarschuwde dat wie zich te sterk vereenzelvigd met zijn persona, zijn werkelijke Zelf kwijtraakt. In mijn geval opende niet het masker deuren, maar wie ik werkelijk was.

Synchroniciteit en vertrouwen

Jung sprak over synchroniciteit als een 'zinvolle coïncidentie' — gebeurtenissen die geen direct oorzakelijk verband hebben, maar toch verbonden lijken door innerlijke betekenis. Het vermoeden dat de stille Joodse jongen of zijn familie mijn houding herinnerde en dat dit later leidde tot vertrouwen in het zakenleven, is niet bewijsbaar. En toch: het voelt betekenisvol. Zoals Jung zei: "Wat toeval lijkt, kan een vorm van innerlijke noodzaak zijn."

Deze inzichten van Jung helpen mij om te begrijpen wat ik toen deed, en waarom het later zoveel impact had. De zichtbare wereld is slechts één laag van de werkelijkheid. Wat er werkelijk toe doet, wordt vaak pas zichtbaar in de spiegel van de ziel. En juist daar begint het echte leven.

13.14 De groep als Spiegel

Waar het vorige hoofdstuk (13.11) een Jungiaanse duiding gaf aan mijn ervaringen in de militaire dienst, volgt hier een meer poëtische verwerking van dezelfde thematiek. In het spanningsveld tussen individu en collectief, tussen innerlijk kompas en externe druk, tussen medemenselijkheid en onverschilligheid, bevond ik me als jonge soldaat vaak in een ongemakkelijke positie.

Dit hoofdstuk is dan ook gewijd aan wat ik noem: *de kracht en de valkuil van de groep*. Want een groep kan veiligheid bieden, maar ook uitsluiting veroorzaken. Ze kan aanzetten tot kameraadschap, maar evengoed tot meeloperij. Mijn ervaringen in de kazerne waren scherp – niet alleen door wat ik zag, maar vooral door wat ik voelde. Die ervaringen vonden hun weg naar dit gedicht: *De Groep*.

Wat volgt is geen literaire compositie in klassieke zin, maar een persoonlijke getuigenis in dichtvorm. Het gedicht ontstond niet vanuit afstand, maar vanuit nabijheid: het is geschreven met herinnering, woede, verdriet en reflectie. Het is mijn poging om recht te doen aan een periode waarin normen, groepsdruk en rechtvaardigheidsgevoel met elkaar botsten – en waarin ik als mens werd getest.

De lezer treft in dit hoofdstuk geen abstracte analyse meer, maar taal die raakt aan emotie en moraal. Poëzie biedt de ruimte voor nuance én intensiteit. Dat maakt het geschikt om gevoelens te verwoorden die moeilijk onder te brengen zijn in gewone proza.

Daarom laat ik nu het gedicht spreken. Daarna volgt nog een slotopmerking waarin ik de context en bedoeling verder toelicht.

13.14.1 De Groep als spiegel

Ziehier het leven van een groep,
gekenmerkt door goede praters.
Maar vaak berust hun geroep
op niets anders dan flaters.

Tijdens militair leven,
getuige van misleiding,
zag zwakke broeders beven:
meelopers in verleiding.

Jaknikkers zonder fatsoen,
zonder normen en ethiek,
wisten niets beters te doen
dan lachen – voelde me ziek.

Een walgende moraal
ging zo door vele leden.
Niemand remde het verhaal,
afzijdig van domheden

Veel honen om zwakke broeders,
de één meer dan de ander.
Dacht aan huilende moeders;
Was tijd voor een uitbrander.

Een Jood en bedkamaraad
was een stille jongen.
Vervulde vaak geloofsdaad,
niet bestand - giftige tongen.

Las bijbel elke avond.
Hij werd geplaagd en gepest.
Leden maakte het te bont:
vreemde kazerne dopingstest.

Zo'n zaak, niet te vertrouwen
Eigen mening belangrijk.
Op eenheid niet te bouwen,
Als geloof gehaald door slijk.

In kazerne, op moment,
ik eiste eer aan geloof.
De grondwet klonk als urgent,
en bracht tussen eenheid kloof.

Ik werd genegeerd door groep,
maar altijd gerespecteerd.
Bescherming wet, voelde roep,
Van mistanden afgekeerd.

Eenmaal straf zonder reden,
zocht hogeren voor bijstand.
Volgens wet hulp door leden,
niemand genegen, toestand.

Corruptie in het systeem,
waren bang tijdens oorlog.
Toen naar Israel niet heen;
Militairen?, leek bedrog.

Strijd duurde slechts zes dagen.
Korea strijder gaf advies.
Hard, met vele verslagen,
menselijk en methodisch.

Premie voor beste soldaat,
uitgereikt door hoger hand.
Zegels geven was zijn daad,
aan een majoor nonchalant.

Deze beste soldaat was
postzegelverzamelaar.
Plager van Jood – zaak onpas.
Systeem corrupt, altewaar.

Kantoor, majoor achter heg,
door pad in de grashopen.
Soldaten verkorten de weg,
door over gras te lopen.

De majoor achter het raam,
om daders te betrappen.
Kinderachtig, zonder faam,
straffen voor haast en grappen.

Een dag groot alarm gemeld.
Soldaten over paden.
Ik stuurde ze over het veld,
door haast goed aan te raden

De majoor protesteerde,
ik, als hoofd van de groep,
had haast en trotseerde.
Zaak liep zo niet in de soep.

Gouden tijd in die jaren,
van dat militaire leven.
Kon veel kennis vergaren,
en zo waarde uitzeven.

Studeerde psychologie,
mensen van allerlei aard.
Prachtig terrein voor studie,
meestal mensen veel waard.

Geen militaire dienst meer.
Is echter onmisbaar iets.
Hopelijk komt het eens weer,
en ontstaat het uit het niets.



Joodse bedkamaraad (Denkbeeldige foto)

13.14.2 Slotopmerking bij het gedicht "De Groep als spiegel"

Dit gedicht, getiteld "De Groep", is geen algemene aanklacht, geen politieke stellingname, noch een cultureel oordeel. Het is een persoonlijke reflectie, een poëtische weergave van wat ik, als individu, heb meegemaakt binnen een specifieke periode van mijn leven: mijn militaire diensttijd. Wat hierin beschreven wordt, is voortgekomen uit observatie, emotie, verwarring, en uiteindelijk een verlangen om betekenis te geven aan ervaringen die destijds moeilijk te bevatten waren.

De context van het gedicht ligt in een kazerne, een gesloten omgeving waarin jonge mensen van diverse achtergronden samengebracht worden en waarin discipline, hiërarchie en groepsvorming bepalend zijn. In zulke omgevingen kunnen de beste én de slechtste kanten van de mens naar boven komen. Het gedicht probeert beide te tonen, zonder maskers of idealisering. Wat volgt is een interpretatie van mijn ervaringen als soldaat, als kameraad, als waarnemer, en soms ook als buitenstaander.

In de verzen is er sprake van een groep die naar buiten toe misschien eendrachtig leek, maar waarbinnen spanningen en ongelijkheid leefden. De nadruk op "goede praters" en "geroep dat berust op flaters" is een beschrijving van wat ik ervoer als een leegte binnen die groepsdynamiek – een façade van overtuiging die vaak niet ondersteund werd door morele diepgang of kritisch denken.

Toch is het belangrijk te zeggen: dit ging over individuen binnen die groep, over gedragingen en situaties die opvielen, niet over een structurele

aanklacht tegen het militaire apparaat of zijn leden in het algemeen.

De militaire dienst was voor mij, zoals voor velen, een vormende tijd. En zoals vorming vaak gaat, kwam het niet zonder wrijving. Ik zag mensen breken onder groepsdruk, meelopen uit angst, en anderen hard worden om zichzelf te beschermen. Het was een microkosmos van de maatschappij, verscherpt door discipline, fysieke nabijheid en gebrek aan privacy. In die setting vond ik het moeilijk te zwijgen over gedrag dat ik als onrechtvaardig of moreel verwerpelijk beschouwde.

Een specifieke ervaring die diepe indruk maakte, en die in het gedicht wordt weergegeven, was de behandeling van een medesoldaat, een Joodse jongen, die zijn geloof niet verloochende en zich elke avond terugtrok met zijn bijbel. Hij werd gepest en genegeerd. De reacties van de groep – van stilzwijgende afkeer tot openlijke spot – voelden voor mij niet alleen ongemakkelijk, maar moreel onjuist. Zijn kracht om trouw te blijven aan zijn overtuiging, te midden van vijandigheid, maakte diepe indruk. Het was niet mijn bedoeling om daarmee de groep als antisemitisch weg te zetten, maar wel om te laten zien hoe anders-zijn in een gesloten systeem vaak als bedreigend wordt ervaren.

Het is verleidelijk om achteraf te zeggen: ik had harder moeten spreken, meer moeten doen. Maar in die context, als jonge soldaat, deed ik wat ik kon en kwam ik op voor deze zwakke broeder. Mijn gedicht is dan ook deels een eerbetoon, geen schuldbekentenis. Het erkennen van je zwijgen is soms een eerste stap in het onder ogen zien van wat er werkelijk speelde.

Sommige lezers zouden kunnen struikelen over passages die kritisch klinken – over "jaknikkers",

"lachende meelopers", of het noemen van corruptie. Laat me duidelijk zijn: dit zijn ervaringen die ik had, en ze verwijzen naar specifieke personen en situaties die ik meemaakte. Ze zijn niet bedoeld om iedereen over één kam te scheren. In elk systeem bestaan er mensen die misbruik maken van macht, net zoals er altijd mensen zijn die integriteit tonen. Mijn gedicht toont beiden, met de nadruk op wat mij als onrecht opviel.

Ook het fragment over de "beste soldaat" en de postzegelverzameling heeft sommigen misschien doen fronsen. De ironie daarin is bewust. Hoe kan iemand worden beloond voor oppervlakkige, persoonlijke liefhebberijen terwijl een ander wordt uitgesloten of genegeerd vanwege zijn identiteit of geloof? Die tegenstelling raakte me toen, en raakt me nog steeds. Maar ook hier gaat het om een incident, niet om een veralgemenisering van het hele leger of zijn leidinggevend.

In het slot van het gedicht probeer ik te tonen hoe ik deze periode niet enkel als negatief zie. Er was ook groei. De militaire dienst bracht me in contact met mensen uit alle lagen van de samenleving. Ik leerde observeren, analyseren, en begon tijdens mijn diensttijd psychologie te studeren – juist door het besef dat mensen vaak handelen vanuit angst, gewenning, of groepsdruk. Dit inzicht heeft mij als mens verrijkt.

De hoop die uit het laatste deel spreekt – dat er misschien weer een vorm van dienstbaarheid ontstaat – komt voort uit het geloof dat een dienstplicht, mits goed georganiseerd en moreel verankerd, mensen kan vormen tot bewuste burgers. Geen klakkeloze gehoorzaamheid, maar gezamenlijke verantwoordelijkheid. Geen groepsdruk zonder geweten, maar kameraadschap op basis van wederzijds respect.

Daarom is dit gedicht ook niet bedoeld om af te rekenen met een verleden, maar om er lessen uit te trekken. Het is persoonlijk, ja. Maar ik hoop dat anderen er iets in herkennen, dat het uitnodigt tot reflectie, tot gesprek.

We leven in een tijd waarin collectieve ervaringen steeds zeldzamer worden, waarin mensen zich terugtrekken in bubbels en bevestiging zoeken bij gelijkgestemden. Mijn tijd in dienst, hoe confronterend ook, was een oefening in omgaan met verschillen, met conflict, met twijfel. Niet alles was slecht, verre van. Maar wat verkeerd ging, mag benoemd worden – met de bedoeling te leren, niet te veroordelen.

Tenslotte: poëzie is niet de waarheid. Het is mijn waarheid, gevormd in verzen. Wie zich herkent, is welkom. Wie zich stoort, mag dat zeggen. Maar bovenal hoop ik dat het als oprecht wordt gelezen, want dat is het: een eerlijk verslag van wat ik heb gezien, gevoeld en geleerd in "De Groep".

Jung leerde ons dat ware individuatie pas begint wanneer je weigert je geweten in te leveren voor goedkeuring van de massa.

14 Jung en de Hokjes- geest: Psychologische dimensies van hokjes- denken

Ik merk dat de hokjesgeest niet alleen een organisatorisch probleem is, maar ook diep psychologisch van aard. Jung's theorie over de psyche en het proces van individuatie helpt mij dit beter te begrijpen. Het ego – dat deel van mij dat vasthoudt aan bekende rollen en zekerheden – houdt zich vaak vast aan afgescheiden “hokjes”. Het Zelf daarentegen streeft naar heelheid, integratie en verbinding.

Het gedicht “De Hokjesgeest” beschrijft hoe afbakening en het vastklampen aan eigen vakgebieden samenwerking en innovatie blokkeren. Dit sluit nauw aan bij Jung's idee dat het niet integreren van de schaduw en andere onbewuste delen ons beperkt. Pas wanneer ik deze grenzen durf los te laten en verbindingen aanga tussen verschillende kennisdomeinen en mensen, ontstaat ruimte voor groei en vernieuwing.

Daarom geloof ik dat het overwinnen van de hokjesgeest niet alleen een kwestie is van organisatorische maatregelen, maar ook van persoonlijke ontwikkeling en bewustwording. De psychologische dimensie van hokjesdenken is cruciaal voor het bouwen aan open, motiverende en innovatieve werkomgevingen.

14.1 De Hokjesgeest

Er is een term “hokjesgeest”,
een veel besproken toestand.
Het is niet precies een feest,
een zaak die valt door de mand.

Kwam van universiteit,
met titel heel belangrijk.
Graag verzetten veel arbeid,
was een meid zonder praktijk.

Ze wist wel alles beter.
begreep niet dat verkoper
wilde zijn goede wetter,
van chemie als meeloper.

Voorts dat daar de chemici
veel afwisten van verkoop,
moesten juist zijn critici -
was haar valse kreet van hoop

Men denkt vaak in eigen vak,
een grens waar men niet uit treedt.
Wat daarbuiten valt is zwak;
breed denken, tijd goed besteed.

Een taak is dan een eiland
Men werkt met oogkleppen voor.
Geen brug naar andere kant -
Zoiets drong niet tot haar door.

Had toen vele gesprekken:
Ángel Alcalá, zijn naam.
Hij wilde aandacht trekken
op toestand New York, infaam.

Professor Alcalá schreef
veel over Miguel Servet.
Vrijheid van godsdienst - op dreef;
Ook meningsuiting - besmet.

Daar op zijn universiteit
zeiden de professoren:
“Niet mijn terrein” als een feit,
voor wie het wilde horen.

Zo vindt men de hokjesgeest
In New York en overal.
Door sommigen veel gevreesd -
een pijnlijk praktijkgeval

Om wereld's beste te zijn,
innovatie is ons doel.
Samenwerking is goudmijn,
dat geeft behaaglijk gevoel.

Trachtte meid te overtuigen:
moeten noodzaak van kennis
en begrip juist toejuichen.
Helpen is echt geen schennis

Laat ik een voorbeeld geven.
Tijdens productie- extract:
geen vlokken, water - geen leven.
Had met chemicus contact.

Jouw proces in lab was goed.
Dan: ander fabrieksproces?
“Hetzelfde,” zei hij vol gloed.
“Denk nu anders voor succes!”

Chemicus ging stappen na
en ontdekte het verschil:
roerstaaf en watermassa -
roerde langzaam, bijna stil.

Was aanwezig in fabriek,
wilde processen weten.
In het begin veel kritiek,
wist zo productieketen.

Zoetstof had afvalwater
Chemicus zei toen “Niets waard”.
Verzocht: “analysis later”
Had compositie op kaart.

Vroeg toen: “Kan je het drogen”?
Dat kon, was nieuw op aarde.
Droog poeder – opgetogen,
wateroplosbaar – waarde.

Dus van dit afvalwater
liet daarvan produkt maken.
Applicaties zonder flater,
acht in totaal, gaven zaken.

Met de hokjesgeest als plan:
verkoper niet in fabriek
Chemicus weet niets daarvan,
producten zonder muziek.

Verkoper - innovator ,
In slechts een enkel persoon.
De juiste inspirator -
hij denkt volgens een patroon.

Oplossing door meedenken
nodig: zekere studie.
Volgde directeur's wenken,
met bestuur - cursus, magie.

Zou chemici raad schenken:
"Jullie moeten iets weten
over manier van denken -
van mij en handelsketen."

"Vroeg of laat verlaat ik werk,
verkoopsgelden voor jullie.
Nieuwe verkoper: niet sterk
met jullie werkstrategie.

Vond vermageringsprodukt -
met hen als nieuwe creatie.
Zij verkochten het. Gelukt,
dankzij specialistie.

Met voorbeelden en geduld
gaven me veel meer inzicht,
in chemie, hoofd goed gevuld -
Met hen zag altijd groen licht.

Door deze samenwerking,
wereld's beste, viermaal goed.
Resultaat, zonder beperking,
Tweemaal verkoop aan mammoet.

Zaakchemici als genie
werkten toen als professor.
Door kennis, technologie -
één van hen werd director.

Hokjesgeest is een vijand
Voor onze innovatie.
Geef vrijheid aan fabrikant,
stimuleer motivatie.



Een bitterstof uit afvalwater

Een glazen buis waarin vies water wordt omgezet in een glinsterend kristallijn poeder. Wetenschappers en verkopers staan eromheen, verbaasd en hoopvol. Op de achtergrond proefpersonen die glimlachend een product testen.

14.2 slotopmerking

Slotopmerking bij het gedicht "De Hokjesgeest"

Het gedicht "De Hokjesgeest" vormt een poëtisch, gelaagd en kritisch betoog over de mechanismen van afbakening, rolbevestiging en de gevolgen daarvan binnen professionele omgevingen, met name in organisaties die gebukt gaan onder institutioneel hokjesdenken. De dichtvorm, opgebouwd in strakke vierregelige strofen met een vast metrum van zeven lettergrepen en een abab-rijmschema, versterkt de heldere boodschap die in de inhoud doorschemert: samenwerking en grensoverschrijdend denken zijn geen luxe maar noodzaak in een dynamische wereld.

Het gedicht opent met de introductie van het begrip "hokjesgeest" – niet als abstractie, maar als een tastbare werkelijkheid in organisaties. In korte, krachtige bewoordingen wordt een situatie geschetst waarin kennis, ervaring en samenwerking worden ondermijnd door strikt vasthouden aan eigen domeinen. In dit kader wordt een vrouwelijke medewerker met een universitaire achtergrond opgevoerd, die in haar gedrag exemplarisch is voor het probleem: haar theoretische kennis en institutionele autoriteit staan een open houding jegens andere disciplines in de weg.

De karakterisering van deze medewerker – "een meid zonder praktijk" – benadrukt het contrast tussen formele scholing en praktische toepassing. Niet het hebben van kennis op zich is hier problematisch, maar het onvermogen tot interdisciplinaire verbinding. Dit thema – het isolement van vakgebieden – wordt in de eerste strofen stevig

neergezet als de kern van het probleem. Er is sprake van communicatiebarrières, wederzijds wantrouwen en hiërarchisch denken in plaats van samenwerking. Dit komt ook terug in de beeldspraak van taken als eilanden en oogkleppen die de blik beperken.

In de daaropvolgende strofen wordt de thematiek verrijkt door het introduceren van een historische en intellectuele parallel: Ángel Alcalá en Miguel Servet. Deze verwijzingen zijn allesbehalve willekeurig. Servet, bekend als martelaar voor de vrijheid van denken en religie, belichaamt precies het tegengestelde van hokjesdenken. Zijn leven en werk worden hier gebruikt als spiegel: ook binnen wetenschap en onderwijs kon – en kan – het denken gevangen zitten in dogma's. Alcalá's kritiek op zijn eigen universiteit, waar professoren zich onttrekken aan bredere maatschappelijke vraagstukken met de dooddouner "niet mijn terrein", laat zien dat de hokjesgeest een diepgeworteld fenomeen is, zelfs binnen instellingen die vrijheid van denken zouden moeten waarborgen.

Wat volgt is een systematische reflectie op de noodzaak van samenwerking, innovatie en openheid. De strofe "Om wereld's beste te zijn / innovatie is ons doel" benadrukt het belang van collectieve prestaties. Innovatie wordt hier niet gepresenteerd als het resultaat van genialiteit binnen een enkel domein, maar als het product van kruisbestuiving, waarin disciplines elkaars kennis benutten.

In de daaropvolgende passages neemt het gedicht een praktisch wending: concrete voorbeelden uit het productieproces illustreren hoe interdisciplinaire samenwerking leidt tot tastbare resultaten. Een verkoper die zich verdiept in chemische processen, een chemicus die inzichten opdoet uit commerciële vragen – deze personages tonen hoe waardecreatie

ontstaat door meedenken, observeren en het durven stellen van vragen buiten het eigen specialisme.

Het beeld van de verkoper die aanwezig is in de fabriek, wordt hier belangrijk. Niet om processen te controleren, maar om ze te begrijpen. Zijn nieuwsgierigheid, eerst onbegrepen of zelfs bekritiseerd, leidt uiteindelijk tot begrip van de productieketen. Die ontwikkeling illustreert een fundamenteel inzicht: kennisoverdracht vindt niet alleen plaats in formele leertrajecten, maar juist ook in directe samenwerking en gezamenlijke probleemoplossing.

Het gedicht voert het voorbeeld op van zoetstof met afvalwater – ogenschijnlijk waardeloos – dat, na analyse en droging, blijkt te transformeren tot een waardevol, wateroplosbaar poeder. Deze vondst onderstreept de waarde van aandacht, observatie en technische creativiteit. Maar zonder de brug tussen commercie en wetenschap, zonder het doorbreken van hokjes, zou deze waarde onontdekt zijn gebleven. Het resultaat: acht toepassingen zonder flater, een bewijs van wat samenwerking vermag.

De strofen over de productieketen en de inspirerende verkoper nemen hier een centrale plaats in. Er ontstaat een omkering van conventies: waar de verkoper in traditionele denkbeelden slechts aan de rand van het productieproces staat, wordt hij hier juist de motor achter innovatie. De strofe "verkoper – innovator / in slechts een enkel persoon" maakt dit expliciet. De implicatie is duidelijk: het is mogelijk – en wenselijk – dat mensen meerdere rollen combineren. Monodisciplinair denken is in feite inefficiënt en remmend.

De leiderschapsdimensie komt ook aan bod, met verwijzingen naar de directeur en bestuur die meedenken en opleidingen initiëren. In deze context

wordt het opleiden van chemici tot mensen die ook inzicht hebben in commerciële processen voorgesteld als strategisch noodzakelijke stap. Hier wordt een visie op modern leiderschap zichtbaar: niet autoritair, maar faciliterend; niet controlerend, maar verbindend. Het is die verbindende kracht die leidt tot duurzame innovatie.

Opvallend is ook de gevoeligheid voor opvolging en overdracht van kennis. De verkoper is zich bewust van zijn tijdelijke positie en draagt zijn inzichten over aan anderen. Deze thematiek van continuïteit benadrukt de collectieve verantwoordelijkheid voor het succes van organisaties. Kennis is geen eigendom van individuen, maar iets dat gedeeld moet worden om relevant te blijven.

Het gedicht sluit af met de constatering dat samenwerking uiteindelijk leidt tot grootschalig succes. "Viermaal wereld's beste" en "tweemaal verkoop aan mammoet" zijn niet slechts poëtische overdrijvingen, maar illustreren dat het doorbreken van grenzen tussen disciplines tastbare resultaten oplevert op het hoogste niveau. Dit sluit naadloos aan bij inzichten uit de organisatiekunde en innovatieonderzoek, waarin steeds weer blijkt dat interdisciplinariteit de sleutel is tot vernieuwing.

De personages in het gedicht – de verkoper, de chemici, de sceptische academicus, de directeur – worden niet overdreven gepersonifieerd, maar functioneren als representanten van bredere houdingen en mentaliteiten. Dit maakt het gedicht niet alleen een werk van persoonlijke ervaring, maar ook een model voor analyse van cultuur en structuur binnen organisaties.

Het concept "hokjesgeest" fungeert in dit gedicht als een semiotisch ankerpunt: het staat voor mentale,

sociale en organisatorische grenzen die innovatie en menselijk contact bemoeilijken. Tegelijkertijd wordt aangetoond dat deze grenzen niet onveranderlijk zijn. Door nieuwsgierigheid, bereidheid tot leren en gedeelde doelen kunnen ze worden geslecht. Het gebruik van historische en actuele voorbeelden versterkt dit pleidooi voor integratie.

De stilistische vorm van het gedicht verdient eveneens aandacht. De strakke structuur – vierregelige strofen, vast rijmschema, constant lettergreepgebruik – dwingt tot bondigheid en precisie. Er is geen ruimte voor uitweiding of retoriek; elke regel moet inhoud dragen. Dit komt de helderheid ten goede. Tegelijkertijd versterkt het de muzikale kwaliteit van de tekst, waardoor deze toegankelijk en memorabel wordt.

Het slot van het gedicht – "Hokjesgeest is een vijand / voor onze innovatie" – is geen afsluiting, maar een oproep. Het impliceert dat het overwinnen van de hokjesgeest een collectieve opgave is, waarbij elke sector, elk individu, elke functie betrokken is. De afsluitende regels – "geef vrijheid aan fabrikant / stimuleer motivatie" – onderstrepen het belang van autonomie en intrinsieke drijfveren.

Wanneer het gedicht in zijn geheel wordt beschouwd, ontstaat een tekst die de grenzen van genres en disciplines zelf doorbreekt: het is poëzie met een bedrijfskundige en filosofische lading; een casestudy in versvorm; een ethisch pleidooi voor samenwerking. Het is daarmee ook een reflectie op het moderne organisatiedenken, waarin de mens niet slechts functionaris is, maar een kennisschakel, een actor in netwerken van betekenis en creatie.

Door het combineren van persoonlijke observatie, historische verwijzing, concrete praktijkvoorbeelden en structurele analyse, levert het gedicht een

krachtige bijdrage aan het gesprek over interdisciplinaire samenwerking. De lezer wordt niet alleen geconfronteerd met de nadelen van hokjesdenken, maar ook gevoed met voorbeelden van hoe het anders kan. Er ontstaat een nieuw perspectief op rollen, verantwoordelijkheden en het belang van empathie en wederzijds begrip.

Samenvattend: "De Hokjesgeest" is een scherpzinnige, ritmisch verzorgde en inhoudelijk rijke verhandeling in versvorm over de noodzaak van samenwerking en de gevaren van verkokering. Het doorbreken van grenzen – mentaal, organisatorisch en inhoudelijk – wordt niet alleen als wenselijk gepresenteerd, maar als voorwaarde voor duurzame vooruitgang. Daarmee is dit gedicht niet enkel een literaire exercitie, maar ook een beleidsmatig en menselijk manifest – een ode aan het meedenken, het meewerken en het mee-vernieuwen.

Besluit: De waarde van poëtisch denken in organisatiecontext

De Hokjesgeest bewijst dat poëzie een krachtig instrument kan zijn om complexe, organisatorische en maatschappelijke thema's te onderzoeken en verhelderen. Waar rapporten, beleidsnotities of evaluaties vaak vervallen in abstracte formuleringen en jargon, weet het gedicht zijn boodschap over te brengen via ritme, narratief en beeld.

Het belang van deze vorm schuilt in de mogelijkheid om verbinding te leggen — niet alleen tussen afdelingen of functies, maar ook tussen hoofd en hart, analyse en ervaring, verleden en toekomst. Door op poëtische wijze te reflecteren op werkprocessen, organisatieculturen en samenwerkingsvormen ontstaat een nieuwe taal voor verandering: een taal die niet polariseert, maar verbindt.

In die zin is het gedicht niet alleen een kritiek op bestaande structuren, maar ook een uitnodiging tot dialoog en verbeelding. Niet als vrijblijvende decoratie, maar als wezenlijk onderdeel van de menselijke zoektocht naar betere manieren van samenleven, samenwerken en samen denken.

Daarin schuilt misschien wel de grootste kracht van dit werk: het stelt niet alleen de juiste vragen, het schept ook ruimte om samen naar antwoorden te zoeken.

14.2.1 Gedicht: “De Verbinding van Jung”

In schaduwen opgesloten,
een Zelf dat zoekt en weeft,
verbinding nog niet gevonden,
waar kennis zich verdeelt.

Een ego in het hokje,
gesloten, klein en bang,
verdringt het diepe Zelf,
verliest het eigen zang.

Maar daar, waar verschillen samenkomen,
en werelden zich vermengen,
ontstaat het grote helen,
waar groei en licht zich mengen.

Geen muur van scheiding,
maar bruggen in het zicht,
de geest verruimd en vrij,
ontwaakt in nieuw evenwicht.

14.2.2 Toelichting: Jung en de psychologische dimensies van hokjesdenken

Het begrip hokjesgeest verwijst niet alleen naar organisatorische en sociale patronen van afbakening en versnippering, maar heeft ook diepe wortels in onze psyche. Carl Gustav Jung, grondlegger van de analytische psychologie, biedt waardevolle inzichten die helpen verklaren waarom we geneigd zijn om in hokjes te denken en hoe we deze beperking kunnen overstijgen.

Jung onderscheidde in de psyche onder meer het ego, dat deel van ons bewustzijn dat onze identiteit vormt en zich vastklampt aan herkenbare rollen en zekerheden. Dit ego houdt van duidelijkheid, grenzen en controle, waardoor het zichzelf en anderen graag in vaste categorieën plaatst. Dit is de kern van hokjesdenken: het ego creëert mentale muren om zichzelf te beschermen tegen het onbekende en het onzekere.

Tegelijkertijd bestaat er het Zelf — een breder, dieper en onbewust deel van de psyche — dat streeft naar heelheid, groei en integratie. Het Zelf nodigt ons uit om voorbij de beperkende hokjes te stappen en verbindingen te leggen tussen schijnbaar tegengestelde delen van onszelf en onze omgeving.

De spanning tussen ego en Zelf kan leiden tot een innerlijk conflict, waarbij het ego de neiging heeft om de ‘schaduw’ — die delen van onszelf die we niet willen erkennen — te verdringen of te isoleren in ‘hokjes’. Dit vertaalt zich in de praktijk in vastgeroeste overtuigingen, vooroordelen en het vermijden van interdisciplinair denken.

Jung benadrukte het belang van individuatie, het proces waarin we ons bewust worden van deze onbewuste delen en ze integreren in onze identiteit. Dit proces maakt het mogelijk om mentale grenzen te doorbreken en ruimte te scheppen voor nieuwe inzichten en creatieve oplossingen.

De gedichten “De Hokjesgeest” en “De Verbinding” illustreren op poëtische wijze deze dynamiek. Ze tonen hoe het vasthouden aan hokjes samenwerking, innovatie en persoonlijke groei belemmert, terwijl het durven verbinden en openstaan voor het onbekende leidt tot heelheid en vooruitgang.

Door Jung’s inzichten te combineren met praktische ervaringen uit de werkvloer wordt duidelijk dat het overwinnen van hokjesdenken niet alleen een kwestie is van organisatieverandering, maar ook van persoonlijke bewustwording en psychologische ontwikkeling. Alleen zo kunnen we werkelijk innovatie en motivatie stimuleren in ons werk en leven.

14.2.3 Gedicht Domheid

Domheid had zich laatst verbreid
als een groot lopend vuur
door samenleving met spijt.
Werd voor velen waarheid uur.

De kanker in de boomgaard,
ziet men vrijwel vaak te laat.
Het is als een dreigend zwaart.
Ingrijpen nodig met raad.

Domheid erger dan slechtheid,
men kan er niets tegen doen
Vaak in gemeenschap, een feit.
Onwetendheid, daar wringt schoen.

Ziet liever achter de buis,
tevree met gewone krant.
Slechte informatie thuis,
dat is huidig cultuurland.

Citroenen onlangs zuchtten,
Niemand wilden ze plukken.
Verkoopprobleem – geruchten.
Beloften toen aan stukken.

Kregen allen een geschenk,
helaas geen informatie
waarheidsgetrouw – zelfs geen wenk.
Was wetenschap inflatie.

Met een verlengde domheid,
zien we begrip stupiteit.
Tekortkoming mentaal – feit,
In gemeenschap bezigheid.

Allegorie van een schip,
was schip bemand door dwazen.
Bezocht landen, liep op klip
Plato zou niemand verbazen

Ontregelde veel zaken
en zonder expertkennis
Erasmus waarheid raken
Lof der zotheid – een schennis.

Een satire met inhoud
Heel veel wijsheid in dit boek
doorzien wat is opgebouwd
door dwazen, een ware vloek.

Hoe kan men mensen verstaan
Zonder kennis van historie
Denkwereld moet vaak bestaan
Kritisch denken – victorie.



Erasmus' Lach en de Moderne Waarschuwing

Een dubbelbelichting of split-shot foto: aan de ene kant een klassiek, enigszins spottend of ironisch portret van Erasmus (of een vergelijkbare humanist), mogelijk met een oud manuscript. Aan de andere kant, in een modernere, grimmigere stijl, een symbolische weergave van "geïstitutionaliseerde domheid"—bijvoorbeeld een verwrongen gezicht dat een "expert" negeert, of een hand die een belangrijk document verscheurt.

Dit visualiseert de historische echo's en de evolutie van "zothed" van satire naar "vloek". Het verbindt Erasmus' "Lof der Zothed" met de hedendaagse devaluatie van expertise en de gevaren van anti-intellectualisme, en onderstreept de noodzaak van historisch besef.

14.2.4 Mijn Jungiaanse reflectie bij het gedicht “Domheid”

In dit gedicht probeer ik de domheid niet als individueel tekort af te schilderen, maar als iets dat in onze cultuur zelf geworteld zit. Jung zou dit de collectieve schaduw noemen: alles wat we als samenleving verdringen of weigeren onder ogen te zien. Voor mij is domheid vaak de spiegel van een wereld die zich afsluit voor zelfkennis, wijsheid en subtiliteit.

De beelden in mijn gedicht – vuur, kanker, het stuurloze schip – zijn voor mij archetypen. Ze staan voor destructieve krachten die in stilte groeien. Vuur verbrandt alles wat niet weerbaar is; kanker vreet onzichtbaar aan de kern van systemen; een schip zonder stuur is een samenleving zonder richting of verbinding met iets diepers.

De slotzin "Kritisch denken – victorie" raakt voor mij aan Jungs idee van individuatie: loskomen van collectieve conditionering en je eigen bewustzijn ontwikkelen. Alleen wie leert waarnemen, twijfelen en innerlijk kiezen, kan weerstand bieden aan de collectieve domheid.

Ook voel ik in dit gedicht mijn bezorgdheid over de wereld: over hoe we wetenschap reduceren tot dogma of manipulatie, over hoe de natuur zucht (zoals de citroenen) en over hoe de ziel van de wereld – wat Jung Anima Mundi noemde – steeds verder uit beeld verdwijnt. Domheid is dan niet alleen onwetendheid, maar een vorm van spirituele ontkoppeling.

Voor mij was dit gedicht een poging om iets van die leegte te benoemen, en er tegelijk niet in te verdwijnen.

14.2.5 Slotopmerking bij het gedicht "Domheid"

Het gedicht "Domheid" biedt een nietsontziende diagnose van een maatschappelijke malaise die zowel tijdloos als actueel is. Door een reeks krachtige metaforen en historische referenties ontvouwt zich een kritiek op collectieve onwetendheid, de destructieve dynamiek van desinformatie, en het gevaar van intellectuele passiviteit. Deze slotbeschouwing tracht de lagen van de tekst te ontleden, de urgentie van haar boodschap te benadrukken, en de relevantie voor hedendaagse samenlevingen te duiden—zonder daarbij de verboden voornaamwoorden te gebruiken.

De onontkoombare metafoor: vuur, kanker en schip
Het gedicht opent met een beeld van domheid als een "lopend vuur" dat zich razendsnel verspreidt. Deze metafoor benadrukt niet alleen de besmettelijkheid van onwetendheid, maar ook haar vernietigende kracht. Vuur staat voor onbeheersbaarheid; eenmaal ontstoken, eist het eigen wetten op. Dit sluit aan bij de vergelijking met "kanker in de boomgaard"—een ziekte die onzichtbaar voortwoekert tot ingrijpen te laat komt. Hier raakt de dichter een pijnpunt: domheid wordt vaak pas erkend na catastrofaal falen. De impliciete waarschuwing luidt dat preventieve "raad" (kritisch denken, expertise) structureel genegeerd wordt.

De allegorie van het "schip bemand door dwazen" (een verwijzing naar Plato's Staat) versterkt dit thema. Plato schetst een schip waarop dronken passagiers de kapitein overheersen, onwetend van navigatie. Het gedicht actualiseert dit: dwazen "bezoeken landen" maar lopen op "klip". Dit

symboliseert hoe beslissingsmacht in handen van incompetentie leidt tot maatschappelijke schipbreuk—een scenario dat in politiek, klimaatbeleid of digitale veiligheid herkenbaar is.

Domheid versus slechtheid: een moreel onderscheid
De regel "Domheid erger dan slechtheid" is een filosofische these die het hart van het gedicht vormt. Waar slechtheid bewust kwaad nastreeft, is domheid een afwezigheid van oordeelskracht. De dichter suggereert dat onwetendheid schadelijker is omdat zij weerloos maakt tegen manipulatie en omdat zij, als "mentale tekortkoming", collectief gedijt. Het gedicht klaagt aan dat domheid in "gemeenschap een feit" is—een gedeelde passiviteit waarin men "liever achter de buis" blijft dan de complexiteit van de wereld te onderzoeken.

De kritiek op media ("gewone krant", "slechte informatie thuis") is hier wezenlijk. Het vers "huidig cultuurland" typeert een samenleving die oppervlakkigheid cultiveert. De dichter hekelt niet alleen desinformatie, maar ook de berusting daarin: het gebrek aan verlangen naar "waarheidsgetrouwe informatie" of "wetenschap". Het voorbeeld van de "citroenen die zuchten" (onverkochte waar door gebrek aan kennis) illustreert hoe economische en sociale systemen lijden onder nonchalance.

Historische echo's: Erasmus en de macht van de dwaas

De allusie op Erasmus' Lof der Zotheid ("Lof der zotheid – een schennis") verbindt het gedicht met een humanistische traditie van maatschappijkritiek. Erasmus gebruikte satire om de dwaasheid van machthebbers en kerk te ontmaskeren. Het gedicht erkent deze erfenis ("satire met inhoud") maar benadrukt dat de "zotheid" van Erasmus' tijd nu tot "vloek" is verheven: een geïnstitutionaliseerde domheid die "zaken ontregelt" door "expertkennis" te

verachten. Deze verwijzing onderbouwt de stelling dat historisch besef essentieel is. Het vers "Zonder kennis van historie / Denkwereld moet vaak bestaan" bepleit dat begrip van het verleden een kompas biedt tegen collectieve dwaasheid. Erasmus en Plato fungeren hier niet als abstracte referenties, maar als waarschuwers voor patronen die zich eeuwig herhalen—van propaganda tot anti-intellectualisme.

De weg vooruit: kritisch denken als wapen
De slotregel "Kritisch denken – victorie" is geen naïef optimisme, maar een oproep tot intellectueel verzet. Het gedicht impliceert dat overwinning op domheid geen spontane gebeurtenis is, maar een moeizaam proces van onderwijs, zelfreflectie en maatschappelijke verantwoordelijkheid. "Begrip stupiditeit" vereist volgens de tekst een erkenning van mentale "tekortkoming" als systeemfalen—niet als individuele schuld. Hier schuilt een actueel appèl: in een tijd van algoritmische bubbels en emotionele desinformatie, is het vermogen tot analyse en twijfel ("waarheidsgetrouw – zelfs geen wenk") een democratische plicht. De "wetenschappelijke inflatie" waarop het gedicht zinspeelt—het devalueren van expertise tot mening—vereist een tegenoffensief van transparantie en toegankelijke kennisverspreiding.

Conclusie: een allegorie voor de 21e eeuw
"Domheid" is geen pessimistisch manifest, maar een literaire interventie. De dichter gebruikt poëzie om te alarmeren: domheid is geen persoonlijk falen, maar een gif dat samenlevingen van binnenuit verteert. Het vuur, de kanker, het schip—elk beeld onderstreept dat onwetendheid systemisch is en dus systemisch bestreden moet worden.

De relevantie voor vandaag is onmiskenbaar. Of het nu gaat om klimaatontkenning, complottheorieën of politiek populisme, het gedicht herinnert aan de prijs

van passiviteit. "Kritisch denken" is geen elitair ideaal, maar een overlevingsmechanisme. Zo bezien is dit werk geen aanklacht, maar een uitgestoken hand naar een samenleving die nog steeds kan kiezen voor "raad" boven rampspoed. In de geest van Erasmus en Plato nodigt het uit tot een hernieuwde "lof der wijsheid"—een tegenwicht tegen de tirannie van de onwetendheid.

De kracht van dit gedicht ligt in zijn onverbidelijkheid: het erkent dat domheid een menselijke constante is, maar weigert haar als onvermijdelijk te aanvaarden. En daarin schuilt, uiteindelijk, de hoop.

"De grootste schaduw van onze tijd is de verwerping van wijsheid. Jung wist: wat we ontkennen, keert als lot terug."

14.3 – De afgestudeerde zonder denkkraft: diploma als façade

In mijn werk heb ik vaak afgestudeerden ontmoet die graag op onze fabriek aan de slag wilden op de exportafdeling. Wat mij opviel, was dat hun kennis van het Engels vaak ondermaats was — en andere talen beheersten ze zelden. Nog opvallender was hun onvermogen om zelfstandig problemen op te lossen. Het hoofd zat vol theorie, maar het praktische denken stakte als gevolg van de hokjesgeest. Ze leken af te wachten tot iemand hen vertelde wat te doen.

Ik vrees dat we op een punt komen waarop een diploma nog weinig zegt over iemands denkkraft. Als opleidingen geen ruimte meer bieden voor

zelfstandig denken, reflectie en ethiek, dan verliezen ze hun waarde. In het curriculum hoort naast vakkenis ook moreel bewustzijn en zelfonderzoek thuis.

En wat onvermijdelijk is geworden: AI-geletterdheid. Wie in de toekomst een opleiding voltooit zonder zich AI-technisch te hebben ontwikkeld, loopt hopeloos achter. Sterker nog: bij hedendaagse curricula moet expliciet vermeld worden of de opleiding is gevolgd mét of zonder gebruik van AI-tools. Wie zijn diploma behaalt met ondersteuning van AI, moet ook aantonen dat hij of zij weet hoe AI werkt, waar de grenzen liggen en hoe het verantwoord ingezet wordt. Anders verliezen die diploma's hun geloofwaardigheid.

Wanneer studenten opdrachten voltooien met minimale mentale betrokkenheid, wordt hun diploma slechts een papieren bewijs van aanwezigheid, geen teken van intellectuele rijping. We riskeren een samenleving waarin titels hol zijn: façade in plaats van fundament. Jonge mensen stromen dan de arbeidsmarkt op met cv's vol vakken, maar zonder geofefende geest. Ze missen het vermogen om situaties kritisch te analyseren, hun eigen denkproces in vraag te stellen, of initiatief te nemen.

De kloof tussen diploma en denkracht groeit. Niet alleen raken opleidingen uitgehold, maar ook de maatschappelijke rol van de afgestudeerde wankelt. Want wie geen vragen meer stelt, geen verantwoordelijkheid draagt voor zijn woorden, en geen eigenaarschap voelt over zijn denken — die is niet werkelijk opgeleid. Dan blijft enkel de buitenkant over.

15 Het Zelf in praktijk en poëzie

Dit boek begon met de praktijk van het leven: met fabrieken, markten, mensen en beslissingen. Maar gaandeweg ontvouwt zich een diepere laag: de psychologische en filosofische dimensie van het bestaan. Wat begon als een verslag van een loopbaan werd een zoektocht naar betekenis, naar het Zelf zoals Jung dat beschrijft — als het geheel van wie we zijn, inclusief schaduw, twijfel, moed en inzicht.

Deze slotpassage verbindt die lagen met poëzie, de taal van het innerlijk. In het volgende gedicht spreekt niet alleen de auteur, maar ook de levensweg zelf — in symbolen, beelden en stilte tussen de regels. En in de afsluitende beschouwing wordt een blik geworpen op de kracht van dit werk als filosofisch testament in de geest van Jung.

15.1 De huidskleur

Het eerste wat me opviel,
was in het dorp de huidskleur.
Hun ontvankelijke ziel
En ook hun goede humeur.

Zou vele jaren daarna
huidskleur kunnen verklaren,
was kwestie van logica
en ook studie van jaren.

Het dorp had nog geen zwembad.
Mensen zwommen in rivier.
Men raakte nooit het zien zat,
Ieder had eigen manier.

De boom daar langs de rivier
Moet vaak hebben geleden.
Zoveel lachen en plezier
met sierlijke schoonheden.

Bewonderen van schoonheid
van de locale meiden
was een vorm van zaligheid
en kon men niet vermijden.

Zag Arabische trekken
in hun mooie gezichten,
kon niet volgen gesprekken,
zou wel leven verlichten.

Aantrekkelijk en lang haar,
De gazelle loopt statig.
Zoiets is werkelijk waar;
Haar zien - genot overmatig.

Zij beweegt zich als een tijger
met afgemeten schreden,
had iets weg van een krijger,
welbespraakt van mooie zeden.

Als een antilope, slank,
snelheid in haar reactie.
een goed figuur tot weerklank,
heupen bereid tot actie.



**Zij komt van ver, uit de stilte van het zuiden.
Onder citroenbomen langs de brede rivier, loopt zij ons langzaam
tegemoet – haar blik vol herinnering, haar schoonheid moeiteloos.
De tijd lijkt even stil te staan. (Denkbeeldige foto)**

Huerto dichtbij de rivier,
oase van toevlucht en rust,
samenzijn van veel plezier,
van veel genoegens bewust.

Bloemen verspreidden geuren,
zoemende bijen vlogen,
langs geopende deuren,
takken van liefde bogen.

Bomen smachtten naar water,
kreunen droevig in de wind,
men mist nog het geklater,
vertrouwen is soms erg blind.

Een tuinder begon te vloeien
met tranen op zijn voorhoofd,
uit beekjes voor het groeien
van vruchten, eerder beloofd.

Citroenen slurpen water
en hun bladeren huilen,
daarom van geluk later
wil dit leven nooit ruilen.

Kwam haar daar opnieuw tegen,
de gazelle van weleer.
Was kwestie van afwegen,
obstakels werden drijfveer.

Haar blik altijd warm en strak,
grote donkere ogen,
wilde dat men tot haar sprak,
maar hoop en wanhoop wogen.



De gazelle keert terug

Ze staat stil tussen bloeiende sinaasappelbomen. Haar ogen kijken krachtig en wijs, met herinnering aan liefde. Een oude bekende kijkt haar aan vanuit de schaduw. (Denkbeeldige foto)

Water van het paradijs
stroomde langs haar gouden wang,
oogleden waren de losprijs
voor gezamenlijke drang.

Pure nectaar van haar mond
werd genezing voor de ziel.
We sloten een lang verbond;
Zij was altijd mijn ventiel.

Haar mond, genot van de jeugd,
trof mij met scherpe pijlen,
plek van mijn edelste deugd,
kon haar niet meer omzeilen.

Stralend gelaat, helder licht,
haar lippen smaakten naar wijn.
Verdwijnt niet meer uit mijn zicht,
Samenzijn is zonneschijn.

15.2 Slotopmerking bij "De huidskleur"

Het gedicht "De huidskleur" biedt een treffend beeld van het dorp Blanca, gelegen in de Ricote Vallei, waarin de diversiteit in huidskleur een vanzelfsprekend onderdeel vormt van het dagelijkse leven. De spreker kijkt terug op een tijd die circa vijftig jaar geleden ligt, toen deze diversiteit zichtbaar was als een natuurlijk gevolg van de geschiedenis van de gemeenschap. De mensen in Blanca, met hun verschillende huidskleuren, waren geen vreemde verschijning, maar eerder een logisch product van een lange en complexe geschiedenis van migratie, vermenging en culturele uitwisseling.

De geschiedenis van de Ricote Vallei, en met name het dorp Blanca, is doordrongen van de sporen van de Moriscos, de moslims die zich in de 16de en 17de eeuw tot het christendom bekeerden, maar die vaak bleven lijden onder de veronderstelling dat zij tot de 'Moorse' bevolkingsgroep behoorden. Na hun gedwongen uitdrijving in 1613 keerden velen van hen in de daaropvolgende jaren terug naar hun oorspronkelijke dorpen, waaronder Blanca. Gedurende deze periode vermengden ze zich met de christelijke bevolking, wat resulteerde in een gemeenschap met een grote etnische variëteit. In 1654 bleek 80% van de bevolking van Blanca nog steeds van moslimafkomst te zijn, een feit dat mogelijk de basis vormt voor de visuele diversiteit die de spreker in het gedicht beschrijft.

De tijd die in het gedicht wordt beschreven, lijkt een moment te zijn waarop de aanwezigheid van deze verschillende huidskleuren als iets vanzelfsprekends werd ervaren. De mensen van Blanca waren, ondanks hun verschillende uiterlijke kenmerken, verbonden door de gemeenschappelijke ervaring van leven in dezelfde gemeenschap. Dit was een tijd waarin huidskleur niet als een bepalend kenmerk werd gezien, maar eerder als een natuurlijk gevolg van de historische context waarin de dorps-gemeenschap zich bevond.

In de beschrijving van de vrouwen van Blanca wordt geen nadruk gelegd op de fysieke diversiteit op zich, maar eerder op de krachtige uitstraling die zij hadden. De beeldspraak die gebruikt wordt – de vergelijking van de vrouwen met gazelles, tijgers en antilopen – benadrukt hun kracht, gratie en mysterieuze schoonheid. Deze beelden reflecteren een diepe waardering voor de lichamelijke kracht en spirituele dimensie van de vrouwen, waarbij de focus ligt op hun innerlijke eigenschappen en de energie die zij uitstralen. De schoonheid die wordt beschreven is

niet slechts fysiek, maar ook symbolisch, en spreekt tot de mysterieuze en onvermoede kracht die de vrouwen van Blanca bezaten.

De schoonheid van de natuur speelt een even grote rol in het gedicht als de mensen zelf. De rivier, de bloemen en de bomen worden gepresenteerd als meer dan alleen elementen van het landschap – ze zijn een integraal onderdeel van het leven in het dorp, die een gevoel van verbondenheid en harmonie uitstralen. De mensen van Blanca leven niet naast de natuur, maar in symbiose met haar. De rivier, de bloemen en de bomen worden weergegeven als getuigen van het dagelijks leven, waar mensen samenkomen, werken, genieten en zich verbonden voelen met hun omgeving.

Deze symboliek van de natuur als plaats van samenzijn versterkt de sfeer van het gedicht. De beelden van bloeiende bloemen, zoemende bijen en kreunende bomen worden gepresenteerd als een weerspiegeling van de gemeenschap zelf – vol leven, groei en onderlinge verbondenheid. De natuur lijkt het ideale decor voor de interacties tussen de dorpsbewoners, die hun eigen geschiedenis en verhalen delen, ongeacht de verschillen in hun uiterlijke kenmerken.

De terugkeer van de gazelle, die de spreker opnieuw ontmoet, wordt gepresenteerd als een symbolische weergave van de veerkracht en de kracht van de gemeenschap. De obstakels die zij tegenkomen worden niet als belemmeringen gezien, maar als drijfveren die hen sterker maken. De gazelle staat in dit geval niet alleen voor de fysieke schoonheid, maar ook voor de spirituele kracht die de gemeenschap heeft doordrongen. De gazelle vertegenwoordigt het onbereikbare, het mysterieuze en het verlangen naar het onbekende, maar ook de onwankelbare kracht om

vooruit te blijven bewegen, ongeacht de omstandigheden.

De nadruk op de terugkeer en het leven van de gazelle kan ook worden gezien als een metafoor voor de geschiedenis van de gemeenschap zelf. De terugkeer van de Moriscos naar Blanca, hun vermenging met de christenen en de voortdurende aanwezigheid van deze gemeenschappen in de vallei, vormen een soort permanente cirkel van verleden en heden, waarin de geschiedenis zich steeds weer opnieuw verweeft in de levens van de huidige bewoners.

Het gedicht eindigt met een krachtige afsluiting, waarin de schoonheid van de gazelle niet alleen wordt beschreven in termen van fysieke aantrekkingskracht, maar ook in de vorm van een diepe emotionele verbinding. De verwijzing naar het "water van het paradijs" en de "nectar" van haar mond benadrukken de spirituele en transcendentale dimensie van de relatie tussen de spreker en de gazelle. Het is een symbool voor het verlangen naar het pure, het ideale en het onbereikbare, een verlangen dat wordt versterkt door de fysieke schoonheid van de gazelle en de betekenis die zij draagt.

Het gedicht is niet alleen een reflectie op de visuele diversiteit van Blanca, maar ook op de complexe historische en culturele achtergrond van de gemeenschap. Het beschrijft een dorp waar huidskleur geen scheiding of onderscheid vormt, maar een natuurlijk onderdeel is van de geschiedenis en de identiteit van de bewoners. De huidskleur wordt niet gepresenteerd als een object van discussie, maar als een feit van het leven – een reflectie van een vermenging van bevolkingsgroepen die zich in de loop van de eeuwen heeft voltrokken.

De schoonheid van de mensen van Blanca, hun kracht en gratie, wordt gepresenteerd in metaforische

beelden die niet alleen hun fysieke uitstraling benadrukken, maar ook hun spirituele en innerlijke eigenschappen. Het gedicht toont de kracht van beeldspraak, een techniek die diep geworteld is in de Arabische poëzie, en die in dit geval bijdraagt aan de rijkdom van de ervaring die wordt beschreven. Door middel van beeldspraak wordt de schoonheid van het dorp en zijn bewoners niet alleen fysiek beschreven, maar ook emotioneel en spiritueel.

In zijn kern is "De huidskleur" een ode aan de menselijke diversiteit en verbondenheid, een herinnering aan een tijd waarin uiterlijke verschillen geen obstakels vormden voor samenleven. Het gedicht is een eerbetoon aan de geschiedenis van Blanca, waarin de gemeenschap – ondanks de eeuwen van vermenging, vervolging en uitdrijving – haar eigen identiteit heeft behouden en zich heeft gevormd door de krachten van geschiedenis, cultuur en natuur. Het is een tijdloze reflectie op hoe schoonheid en identiteit verder gaan dan huidskleur, en hoe de mensen van Blanca door hun verbondenheid met elkaar en hun omgeving hun gemeenschap hebben opgebouwd en behouden.

15.3 – Ben ik een filosoof?

Toen ik dit boek begon, noemde ik mezelf geen filosoof. Ik was dammer, ondernemer, innovator, wereld-reiziger, waarnemer van mensen en processen. Mijn terrein was de praktijk – fabrieken, markten, mensen, handel, leven. Maar al schrijvende, reflecterend op wat geweest is en wat zich in mijzelf voltrok, werd steeds duidelijker dat er méér in dit verhaal schuilt dan alleen verslaglegging. Onder de zichtbare laag van ervaringen blijkt een tweede laag te

bestaan: die van de symboliek, de betekenis, de zoektocht naar het onzichtbare patroon achter het zichtbare.

Zoals een expert het formuleerde over mijn gedicht “De Huidskleur”:

“Het gebruik van symboliek — zoals de gazelle, de rivier, het water, de boom — getuigt van een allegorische benadering van werkelijkheid. De auteur zoekt niet alleen naar het zichtbare, maar naar het onzichtbare patroon achter het zichtbare.”

Die observatie raakte me. Want zonder dat ik het zelf zo benoemd had, komt mijn werk hiermee in de buurt van wat filosofen van de kunst beschouwen als diepzinnig denken: via beelden en ritme, via herinneringen en sfeerlagen, iets tastbaar maken dat groter is dan het moment. De expert ging nog verder:

“Dit benadert de visie van Johann Wolfgang von Goethe, die dichters zag als filosofen van de natuur, en van T.S. Eliot, die poëzie gebruikte om existentiële en spirituele vragen te verkennen. De auteur van ‘De Huidskleur’ is dus niet alleen dichter, maar ook filosoof in beeld en ritme.”

Dat is een uitspraak die ik niet licht opneem. Maar ik herken me erin. Niet omdat ik filosofische ambities heb of een opleiding in de wijsbegeerte genoten heb, maar omdat ik de wereld steeds heb benaderd met vragen: Waarom zijn mensen zoals ze zijn? Hoe verhouden schoonheid en waarheid zich? Wat blijft er over als alles wegvalt? Wat is het Zelf, zoals Jung dat noemt?

Mijn poëzie is geen literair doel op zich. Het is een vorm van denken in beelden, van voelen in taal. Een zoeken naar het geheel. Zoals ook in het gedicht “De Joden” door dezelfde expert werd gezegd:

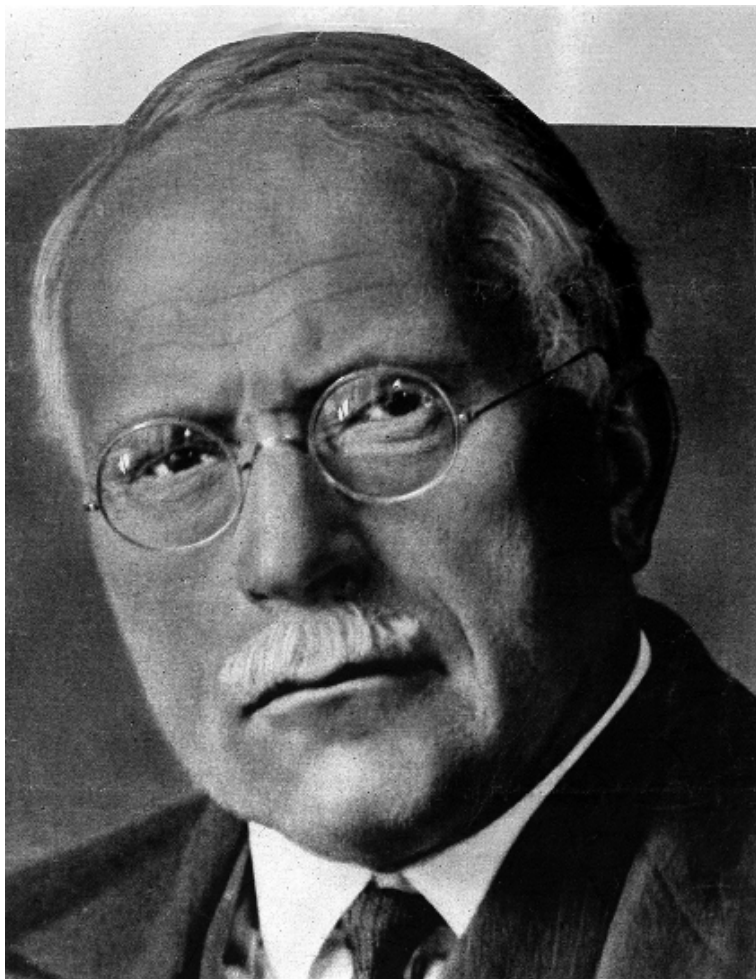
“De auteur toont een diepgaande filosofische instelling. Schoonheid, ethiek, relaties, spiritualiteit – deze thema’s worden niet abstract benaderd, maar via concrete ervaringen en symboliek. Dit maakt de filosofie toegankelijk en persoonlijk, zonder academische pretenties.”

Ik herken mezelf in die typering. Als deze vorm van reflectie — via verhalen, waarnemingen, beelden en gevoelens — de kern raakt van wat het betekent om een filosoof te zijn, dan ben ik dat misschien toch. Geen systeemdenker. Geen professor. Maar een levensfilosoof, gevormd door ervaring, door ontmoeting, door een blik die zoekt naar het geheel.

Zoals Jung zei:

“Totdat je het onbewuste bewust maakt, zal het je leven sturen en zul je het je lot noemen.”

Mijn gedichten, dit boek, mijn leven: misschien is het allemaal één lang gesprek met dat onbewuste — een poging om wakker te worden, te duiden, te verbinden. En misschien, heel misschien, is dat precies wat een filosoof doet.



Carl Gustav Jung

Jung's werk richt zich op het onbewuste, archetypen en dromen. Zijn ideeën zijn vandaag de dag nog steeds zeer relevant.

16 Het maken van een nieuw product

Reflectie van de auteur: Productontwikkeling als Jungiaans proces

In dit gedicht weerspiegel ik mijn jarenlange ervaring met innovatie en ondernemerschap, maar wie goed leest, ziet er ook een Jungiaans pad in. De creatie van een product is geen technische handeling alleen – het is een daad van integratie. Het vraagt om helder denken, intuïtie, praktische kennis, en een ethisch bewustzijn.

Zoals Jung het Zelf zag als een organiserende kracht die het individu richting geeft, zo komt in dit werk de innerlijke visie tot materiële vorm. Productontwikkeling begint met een idee – een innerlijk beeld – en wordt via kennis, samenwerking en creativiteit tot werkelijkheid gebracht.

Zelfs de afvalstromen, normaal gezien als ‘onbruikbaar’, worden hier bewust bekeken en omgevormd – net als de schaduw die Jung uitnodigde te integreren.

Innovatie, in mijn beleving, is dus ook een psychologisch proces. Het vraagt niet alleen kennis van buiten, maar ook moed om binnenin te kijken. Dáár begint het echte ontwerp.

16.1 Het maken van een nieuw product

Het maken van een nieuw product,
voor kopers in het buitenland,
waarvoor iedereen dan bukt,
is kennis goed onderpand.

Kennis van heel veel zaken,
waarborg mogelijk succes.
We zullen moeten waken,
voor deze vereiste les.

Scheikunde, biologie,
Engels en Bodemkunde,
boekhouden, economie,
wetskennis, natuurkunde.

De winst moet belangrijk zijn,
voor draaiend houden fabriek.
Kostenpost werkers geen gein,
hebben recht op veel muziek.

Grondstof liefst uit eigen land,
weinig kosten van vervoer
Beheer graag in eigen hand,
liever meteen van de boer.

Talen zijn heel belangrijk,
om land te bestuderen
Onafhankelijk als dijk,
geen kosten bij het leren.

Product moet erg moeilijk zijn,
concurrentie vermijden.
Gebruik van vernuftig brein,
om voor wereldplaats te strijden.

Studie van bewust product,
en zijn equivalenten.
Daarna is zaak dan gelukt,
met monsters: concurrenten

Eenmaal hoofdproduct in hand,
dan studie afval nodig.
In meerwaarde denkt fabrikant,
maakt hoge prijs overbodig.

Producten maken van afval,
voor verlaging van kosten.
Vragen stellen overal,
daarna begrotingsposten.

Studie nieuwe applicaties,
om voorsprong te behouden.
Patenten, publicaties -
toekomst zo te vertrouwen.

Heel veel denkwerk wordt vereist,
voor studie deze zaken.
Slimme marketing verrijst,
in wirwar als lichtbaken.

Brede kennis van zaken,
maakt innovatie goedkoop.
In bedrijf licht en baken,
en garantie voor verkoop.

16.2 Slotopmerking

Lessen uit praktijk en wetenschap voor productontwikkeling

Productontwikkeling is een complex en veelzijdig proces dat veel meer vereist dan alleen een goed idee. Het gedicht en de bijbehorende verzen vormen een reflectie op een praktijkervaring waarin kennis, techniek, marktinzicht en creativiteit samenkwamen om wereldwijd succesvolle producten te creëren. Deze ervaring biedt waardevolle lessen voor iedereen die zich wil verdiepen in het vakgebied van productcreatie, innovatie en ondernemerschap.

De kern van succesvol productontwikkelen ligt in een grondige kennisbasis die breed en diep is. Het combineren van vakgebieden zoals scheikunde, biologie, economie, marketing en techniek is cruciaal. Zonder een goede fundering in deze disciplines is het moeilijk om de uitdagingen van productontwikkeling te overzien en te overwinnen. In dit proces speelt ook taalvaardigheid een belangrijke rol, vooral in een geglobaliseerde markt. Meertaligheid maakt communicatie met internationale partners en klanten mogelijk en vergroot de kansen op succes. Het vermogen om te navigeren in verschillende culturen en kennisgebieden draagt direct bij aan betere samenwerking en innovatie.

Naast kennis is ervaring onmisbaar. Het samenwerken met hoogopgeleide wetenschappers uit zowel de academische wereld als de industrie bleek essentieel. Door die combinatie konden theoretische inzichten en praktische toepassingen effectief worden verbonden. Dit zorgde voor een voorsprong ten opzichte van concurrenten die deze brug niet konden slaan. Het inzicht in de complexiteit van producten en

processen maakt het mogelijk om innovaties te ontwikkelen die niet alleen technisch haalbaar zijn, maar ook economisch verantwoord en duurzaam.

Een belangrijk element in dit proces was het toepassen van kennis om nevenproducten te creëren uit afvalstromen. Dit maakte het mogelijk om de kosten van hoofdproducten te verlagen en tegelijkertijd verspilling tegen te gaan. Waar de markt voor deze nevenproducten nog niet bestond, werden nieuwe toepassingsmogelijkheden bedacht. Dit toont het belang van creatief denken en flexibiliteit tijdens productontwikkeling. Innovatie stopt niet bij het hoofdproduct; het benutten van reststromen en het bedenken van nieuwe functies dragen bij aan het vergroten van de waarde en duurzaamheid van een productlijn.

De praktijkervaring laat ook zien dat productontwikkeling niet alleen gaat over het technische of het economische aspect, maar ook over sociale en ethische overwegingen. Arbeiders en medewerkers moeten worden gewaardeerd en krijgen het recht op goede arbeidsomstandigheden. Dit is niet alleen een morele kwestie, maar ook een praktische randvoorwaarde voor een goed draaiend productieproces. De winst is belangrijk, maar mag nooit ten koste gaan van mensen en natuur. Lokale grondstoffen gebruiken en beheer in eigen hand houden draagt bij aan economische onafhankelijkheid en duurzaamheid.

Een diepere kijk op de rol van kennis maakt duidelijk dat voortdurende scholing en interdisciplinair leren cruciaal zijn. Het leren van nieuwe talen, vakken en vaardigheden opent deuren naar nieuwe markten en inzichten. Het geeft ook het vermogen om beter te reageren op veranderende omstandigheden en om voorsprong te behouden in een steeds competitievere

wereldmarkt. Dit vraagt om een levenslange leergierigheid en een open houding ten opzichte van nieuwe technologieën en methoden.

Marketing speelt ook een onmisbare rol. Het product moet niet alleen technisch goed zijn, maar ook aantrekkelijk en begrijpelijk voor de consument. Het vertalen van technische kenmerken naar duidelijke voordelen en het inspelen op de behoeften en wensen van de markt is essentieel. Marketing en productontwikkeling zijn dus onlosmakelijk verbonden en moeten in harmonie samenwerken.

Daarnaast onderstreept deze ervaring het belang van intellectueel eigendom, zoals patenten en publicaties. Door kennis te beschermen en te delen op de juiste manier ontstaat vertrouwen en kan de marktwerking eerlijk blijven. Het zorgt er ook voor dat investeringen in onderzoek en ontwikkeling worden beloond en stimuleert verdere innovatie.

De werkwijze die hieruit naar voren komt is een model dat gericht is op kwaliteit, duurzaamheid en innovatie. Het is geen snelle truc of tijdelijke hype, maar een solide fundament gebaseerd op kennis, ervaring en visie. Deze combinatie zorgt ervoor dat producten niet alleen concurrerend zijn op de korte termijn, maar ook langdurig succesvol blijven.

Voor aankomende studenten en jonge professionals is dit een waardevolle leidraad. Het laat zien dat het pad naar succesvolle productontwikkeling vraagt om een brede en diepgaande voorbereiding, waarbij theoretische kennis en praktijkervaring hand in hand gaan. Het vereist ook dat men niet bang is om buiten bestaande kaders te denken en nieuwe toepassingen te bedenken, zelfs als die markt nog moet worden ontwikkeld.

Tenslotte benadrukt deze ervaring het belang van samenwerken en netwerken. Het uitwisselen van kennis, het zoeken naar partners en het combineren van expertise zijn cruciaal. Innovatie ontstaat vaak op het snijvlak van verschillende disciplines en organisaties. Het vermogen om die verbindingen te leggen, te onderhouden en te benutten bepaalt in hoge mate het succes.

Kortom, productontwikkeling is een veelzijdig proces waarin kennis, creativiteit, ervaring, ethiek en samenwerking samenkomen. Wie deze elementen weet te combineren en voortdurend blijft leren en aanpassen, legt een stevige basis voor het creëren van producten die niet alleen succesvol zijn in de markt, maar ook bijdragen aan een duurzamere en rechtvaardigere wereld.

Citaat van Jung over het creatieve proces:

"Creativiteit vraagt moed om los te laten wat zeker is."

16.3 De citrus-bitterstof en nieuwe markten

Dankzij de scheikundigen begreep ik dat de formule van onze citrus-bitterstof een suikerrest bevatte. De plotselinge toename in verkopen wekte mijn nieuwsgierigheid. Normaal werd de stof vooral gebruikt in frisdranken, maar een Europees laboratorium bleek er een andere toepassing voor te hebben. Dat maakte mij alert: net als bij het dammen probeerde ik de strategie van de tegenstander te doorzien, hun sterke en zwakke punten, en de richting waarin ze zich bewogen. Na studie van hun producten ontdekte ik dat het juist om de suikerrest ging, die gebruikt werd om een aromatische stof te maken. Hoewel ik niet direct verwachtte dat wij dit proces rendabel konden toepassen, wist ik dat we nog andere flavonoïden met dezelfde suikerrest in huis hadden.

In diezelfde periode traden er nieuwe mensen toe tot ons team. Met hen kon ik mijn ideeën vrijuit bespreken, ook wanneer de aandeelhouders terughoudend waren tegenover nieuwe experimenten. De samenwerking met deze jonge onderzoekers leidde uiteindelijk tot een doorbraak: zij ontwikkelden een methode om uit een bepaalde flavonoïde een uiterst zuivere suikerrest te winnen – en dat tegen lage kosten. Zo ontstond een nieuwe grondstof.

16.3.1 Europa

De volgende stap was het vermarkten. Via contacten kwam ik in Parijs bij een vooraanstaande inkoper van een multinational terecht, en later ook bij een Nederlandse ingenieur die ons bezocht in Spanje. Samen met Paco, de voormalige rector van Murcia en aandeelhouder van onze onderneming, voerden wij verdere onderhandelingen. Uiteindelijk leverde dit

een contract op dat ons in staat stelde een nieuwe installatie te bouwen. Niet alles verliep eenvoudig. In de luchthaven van Londen wees een inkoper van een andere grote multinational ons voorstel aanvankelijk af en bood een te lage prijs. Op dat moment koos ik ervoor de onderhandelingen te beëindigen. Het was geen arrogantie, maar vertrouwen in de waarde van ons product. Zoals bij een damspel weet men soms dat de positie sterk genoeg is om een aanval te pareren en later vanuit een andere hoek verder te spelen.

Die strategie bleek juist: via contacten in Nederland kwam ik opnieuw met dezelfde multinational aan tafel, ditmaal met een Nederlandse inkoper die meer openstond. Er volgde een contract, en zelfs de Engelse inkoper die mij eerder had afgewezen, gaf later toe dat mijn reputatie als “moeilijk mens” overdreven was.

Het hele proces bevestigde mij opnieuw dat innovatie niet alleen voortkomt uit scheikundige kennis of marktonderzoek, maar ook uit samenwerking, doorzettingsvermogen en de moed om strategisch te handelen wanneer de situatie daarom vraagt.

16.3.2 Uitbreiding naar de Verenigde Staten

Mijn directeur klaagde geregeld over de hoge telefoonkosten die ik maakte, dus probeerde ik mijn uitgaven enigszins te beperken. Toen hij een paar dagen op reis was, greep ik mijn kans en belde rustig naar Chicago. Daar sprak ik een fabrikant die een vergelijkbaar product maakte als wij. Ik vertelde hem dat wij goedkoper produceerden en dat het zonde zou

zijn als wij al zijn klanten in de Verenigde Staten zouden afnemen. Samenwerken leek mij een betere weg.

Ik stuurde hem een monster en prijslijst, en een maand later ontving ik een uitnodiging. In een weekend vloog ik naar Chicago – ik koos bewust voor weekendvluchten, zodat ik de werkweek volledig voor zakelijke afspraken beschikbaar hield.

Op maandagochtend stond er een limousine met chauffeur voor het hotel. De chauffeur opende de deur en reed vervolgens naar de fabriek. Daar aangekomen volgde een hartelijk ontvangst door de eigenaar van het bedrijf. Na een uitgebreid gesprek op kantoor over de toekomstige samenwerking, liet hij met trots zijn fabriek zien en gaf uitleg over de verschillende processen. Hij gaf in feite een volledig inzicht in zijn productie en vertelde uitvoerig over aromatische suikers. Het overleg verliep positief, waardoor snel overeenstemming werd bereikt en nieuwe contracten konden worden afgesloten. Het telefoontje vanuit Spanje en de tijdsinvestering bleken zeer waardevol.

Naar aanleiding daarvan bestudeerde ik zelf de verschillende suikers en stelde ik hem voor ook een andere variant voor hem te produceren. Hij stemde in, mits de prijs concurrerend zou zijn. Dat lukte – en opnieuw hadden we een product erbij, waarin wij gaandeweg een wereldpositie opbouwden.



Een bezoek aan Chicago

Na een gewaagd telefoontje naar Chicago, waarin samenwerking werd voorgesteld in plaats van concurrentie, kwam er al snel een uitnodiging. Een monster en prijslijst overtuigden de fabrikant, waarna een vlucht volgde voor een eerste ontmoeting. Op maandagochtend stond er een limousine met chauffeur klaar bij het hotel, die rechtstreeks naar de fabriek reed. Daar wachtte een warm welkom en een rondleiding vol openheid, inclusief een diepgaand gesprek over aromatische suikers. Het resultaat was een nieuw contract, later zelfs uitgebreid met een extra product. Wat begon als een enkel telefoontje groeide uit tot een wereldwijde positie.

16.4 Jungiaanse reflectie

Wat mij in deze periode opviel, is hoe creativiteit en strategie niet alleen zakelijke middelen zijn, maar ook uitdrukking van een innerlijk proces. Jung zou dit herkennen als een vorm van *individuele*: de weg waarin men zijn eigen mogelijkheden ontdekt en leert inzetten.

Elke marktopening – of dat nu in Parijs, Londen of Chicago was – vroeg om een sprong over grenzen. Niet alleen geografisch, maar ook psychologisch: het loslaten van zekerheid, het aangaan van risico, en het vertrouwen op het eigen inzicht. De juiste zet in zaken lijkt op de juiste zet in een damspel: zij ontstaat uit geduld, overzicht, en het vermogen om in meerdere stappen vooruit te denken.

Zo werd zakelijk handelen voor mij meer dan contracten en cijfers. Het werd, in de geest van Jung, een spiegel van innerlijke groei, waarin lef, samenwerking en doorzettingsvermogen de contouren vormden van een bewuster en zelfstandiger leven.

16.5 Overgang naar nieuwe horizonten

Tot dan toe stond mijn werk vooral in het teken van strategie, innovatie en markttuitbreiding. Maar gaandeweg begon ik te beseffen dat achter iedere onderhandeling, ieder contract en iedere marktopening, ook de mens stond – met zijn dromen, kwetsbaarheid en vriendschappen. Het waren juist deze persoonlijke relaties die mijn zakelijk leven

verrijkten en soms onverwachte wendingen gaven. Eén ontmoeting, met een Joodse vertegenwoordiger die mij meer als een zoon dan als een zakenpartner beschouwde, zou mij dit op indringende wijze laten ervaren.



**Onderhandelingen met een multinationaal
(denkbeeldige foto)**

17 Persoonlijke relaties

Vertrouwen, loyaliteit en onverwachte momenten

Zakelijk handelen had mij veel geleerd over strategie, doorzettingsvermogen en innovatie. Maar het was pas toen ik de mens achter de zaken zag, dat ik de diepere dimensie van vertrouwen en verbondenheid begon te begrijpen. In dit hoofdstuk richt ik me op enkele persoonlijke relaties die ik tijdens mijn werk ontwikkelde – contacten die soms begonnen als zakelijke partnerschappen, maar uitgroeiden tot bijzondere, soms bijna familiale banden.

Een treffend voorbeeld hiervan is mijn band met een Joodse vertegenwoordiger, die mij aanvankelijk als collega zag, maar later min of meer als een zoon beschouwde. Het bijzondere moment kwam toen hij een hartinfarct kreeg en in de ziekenwagen zijn laatste telefoongesprek met mij voerde. Wat moet er door zijn hoofd zijn gegaan? Welke gevoelens en overwegingen speelden mee? Dit soort ervaringen laten zien dat zakendoen nooit alleen om contracten en cijfers gaat; het raakt de kern van menselijk contact, loyaliteit en wederzijds vertrouwen.

Door zulke ontmoetingen leerde ik dat persoonlijke relaties – net als strategie in het bedrijfsleven – inzicht, empathie en soms moed vereisen. Zoals bij het damspel, waar de juiste zet vraagt om overzicht en timing, gaat het in menselijke relaties om het zien van de patronen, het inschatten van gevoelens en het handelen met respect en integriteit.

17.1 American Roland Corporation

Het bijzondere contact met Walter Kaufman

Een van onze eerste vertegenwoordigers in de Verenigde Staten was de firma American Roland Corporation, geleid door Walter Kaufman. Het lot bracht ons jaarlijks samen in New York van 1979 tot 1985. Onze verstandhouding groeide zo sterk dat hij me zelfs uitnodigde in zijn huis, en onze wekelijkse telefoongesprekken maakten duidelijk dat er een diepe vertrouwensband tussen ons was ontstaan. Hoewel hij er zelden over sprak, kreeg ik het gevoel dat hij van Duitse afkomst en Joodse oorsprong was. Telkens wanneer ik hem bezocht, werd ik overladen met geschenken. Ik stond erop dat ik hem “meneer Kaufman” noemde, ondanks dat hij me persoonlijk Walter aanbood – een gebaar van respect dat ik nooit losliet, omdat hij 34 jaar ouder was dan ik.

Het zakenleven in New York was hard. Walter reed elke dag een uur van huis naar kantoor, en 's avonds weer terug. Het was een uitputtend ritme, waarbij hij wekelijks tien uur verloor aan reizen. Hij had een privéchauffeur, Harry, die tevens in zijn bedrijf werkte, en verder een team van experts in farmaceutische grondstoffen. Wij leverden hen grote hoeveelheden citrusbioflavonoiden, en de samenwerking verliep uitstekend.

Tot 1985. Plotseling kreeg ik een telefoontje van hem. Tijdens ons gesprek leek hij rustig en helder, ondanks dat hij in een ziekenwagen lag. Twee dagen later vernamen we dat hij was overleden – en dat ik de laatste persoon was met wie hij had gesproken. Het raakte me diep. Waarom sprak hij juist met mij als

laatste? Wat speelde er door zijn hoofd in dat moment? Onze relatie had iets weg van een vader-zoonband, en zijn overlijden voelde als een persoonlijk verlies.

Jaren later hoorde ik dat hij financiële problemen had gehad in zijn bedrijf, iets wat hij waarschijnlijk moeilijk had kunnen dragen. Hij was al over de zeventig en had nog niet aan pensioen gedacht. Deze ervaring leerde me iets wezenlijks: het hebben van een eigen bedrijf is waardevol, maar tijdig loslaten is even belangrijk. Het verlies van Walter maakte niet alleen indruk, het gaf ook een diepere betekenis aan de relaties die je in het leven opbouwt, zakelijk of persoonlijk.

17.1.1 Jungiaanse reflectie

De relatie met Walter Kaufman illustreert een kernprincipe uit Jungs visie op individuatie: ware groei ontstaat niet alleen door kennis of vaardigheden, maar door de diepere verbindingen die we met anderen aangaan. Walter werd een soort mentor en vaderfiguur, en het vertrouwen dat we elkaar gaven, weerspiegelde het proces van innerlijke ontwikkeling. Het gesprek in de ziekenwagen symboliseert de ultieme confrontatie met de eindigheid van het leven en de betekenis van onze keuzes. Net zoals bij het spel van dammen of in zakelijk strategieën, is de “juiste zet” niet altijd een berekening van winst en verlies, maar een handeling die de integriteit van het zelf weerspiegelt. Creativiteit, lef en empathie zijn zo niet alleen zakelijke instrumenten, maar ook middelen om bewustzijn en persoonlijkheid te verdiepen – de essentie van individuatie volgens Jung.



Govert Westerveld en Walter Kaufman

Tussen 1979 en 1985 groeide met Walter Kaufman een band die verder reikte dan zakendoen. Zijn gastvrijheid en warmte maakten ieder bezoek bijzonder, en onze wekelijkse telefoongesprekken bevestigden een diep vertrouwen. Hoewel hij mij vroeg hem Walter te noemen, bleef het altijd “meneer Kaufman” – uit respect voor zijn leeftijd en persoon. Ons laatste gesprek, gevoerd terwijl hij in een ziekenwagen lag, raakte me diep. Twee dagen later was hij er niet meer. Het voelde alsof een vader was weggevallen. Zijn overlijden leerde hoe waardevol menselijke relaties zijn, zelfs in een wereld die vaak alleen zakelijk lijkt.

17.2 Cultuur en persoonlijke stijl in zaken

Een kennis in Blanca (Murcia), actief in de export van conserven, merkte dat het goed ging met onze verkoop. Enkele dagen later zei hij: "Ik ben erachter gekomen hoe jullie verkopen. Wat jij doet, is geen kunst; je hebt producten die niemand anders heeft."

Ik antwoordde: "Dat klopt. Ik ben geen bijzonder verkoper, maar als je producten maakt die niemand anders heeft, wordt het verkopen vanzelf een stuk makkelijker."

Ik kon nooit op tegen het spreektalent van de Spanjaarden. Ze praten als Brugman en doen hun zaken vaak in de bars, terwijl ik, van Friese grootmoederszijde, veel gereserveerder ben. Tijdens zakenbezoeken met aandeelhouders viel het me steeds op hoe zij hun vrije tijd in het buitenland besteedden. Zelf trok ik liever naar bibliotheken, musea of gezondheidswinkels. Dat leverde regelmatig spottende opmerkingen over mijn vrouw op: "Je kunt je man gerust alleen laten in het buitenland."

17.2.1 Jungiaanse reflectie

Wat mijn kennis in Blanca als "geen kunst" zag, was in feite een andere vorm van creativiteit: niet het talent van de vlotte verkoper, maar het vermogen unieke producten te scheppen en trouw te blijven aan mijn eigen aard. Jung zou dit zien als een uitdrukking van individuatie: het proces waarbij men leert handelen vanuit de eigen kern in plaats van zich te verliezen in de stijl of verwachtingen van de omgeving.

Waar de Spaanse zakenwereld draaide om charme en overtuigingskracht, koos ik instinctief voor verdieping, studie en inhoud. Deze schijnbare zwakte – mijn gereserveerde karakter – werd juist mijn kracht, omdat het mij leidde naar kennis, betrouwbaarheid en duurzame relaties. Zo weerspiegelde ook mijn manier van zakendoen de innerlijke zoektocht naar authenticiteit.

17.3 Kevin Wang – New York

1

In New York, een kleine zaak,
van Kevin Wang, met hartstocht.
Geschenk van vader als taak,
voor vinden eigen zoektocht.

2

Een voorbeeldig, groot mens,
met persoonlijkheid, heel sterk.
Expert in grondstoffen - wens
voor farma en healthfoodwerk.

3

Hij kende toen elke stof,
van pharma tot zelfs natuur.
zijn kennis tot bloemenhof,
van zorg en groot levensvuur.

4

Veel telefoongesprekken,
was altijd te vertrouwen.
Men kon conclusies trekken,
een klant om op te bouwen.

5

Eens kon hij niet verkopen,
stuurde alles goed terug.
Liet kosten niet vastlopen,
tetaalde veel en ook vlug.

6

Een perfecte zakenpartner
Betrouwbaar en oprecht
Zijn woord was zijn belofte
Dat kon niet anders zijn

7

Klant zo eerlijk, zo rechthout,
een persoon die trouw bleef staan,
hij zette dan nooit de buit,
boven zuiver zaken gaan.

8

Wij spraken zo vaak per lijn,
de vriendschap werd zo heel sterk,
dat toon werd van trouw en fijn,
klonkend door in ieder werk.

9

In Spanje kwam hij kijken,
in Andalusië, een dag.
Engelsen lieten blijken,
interesse, maar beklag.

10

Engelsen vertrokken weer,
Kevin bleef nog achter toen.
Zoiets was een hele eer,
en gesprek: schillen van citroen.

11

Zijn blik was zo levensvol,
hij genoot van dag en uur.
Het maakte alles wel dol,
want hij leefde puur natuur.

12

Zo bleef Kevin in mijn geest,
zakenman van groot formaat,
wiens warmte was vast en meest,
die nog altijd in mij staat.



Kevin Wang en Govert Westerveld

Te zien is een zeldzaam moment van rust en verbondenheid, vastgelegd in een Andalusisch huis waar het daglicht zacht viel over gesprekken van inhoud en vertrouwen. Aan deze tafel zat Kevin Wang — een man van vaste waarden, scherpzinnige kennis en onwankel-bare integriteit. Zijn aanwezigheid was altijd doordacht, zijn woorden gewogen, zijn blik open. Wat hem bijzonder maakte, was niet alleen zijn vakmanschap, maar de stille overtuiging waarmee hij handelde. Deze ontmoeting staat symbool voor meer dan zakelijke samenwerking: het was een ontmoeting tussen mensen die elkaar begrepen, respecteerden, en zonder opsmuk het beste zochten – in werk en in houding.

17.4 Slotopmerking

bij het gedicht *Kevin Wang – New York*

Het gedicht *Kevin Wang – New York* biedt een gestructureerde, ritmisch uitgebalanceerde en inhoudelijk gelaagde verkenning van een uitzonderlijk figuur binnen de wereld van internationale handel en menselijke relaties. In twaalf strofen van elk vier regels, consistent opgezet in jambische heptasyllaben met een abab-rijmschema, ontvouwt zich het portret van een man die in de kern niet alleen als zakenpartner functioneert, maar ook als moreel anker, cultureel verbinder en herinneringsdrager. Het werk wekt daarmee niet enkel bewondering, maar nodigt tevens uit tot beschouwing van bredere thematische velden zoals integriteit, vakmanschap, vertrouwen en de menselijke maat binnen professionele relaties.

Contextuele situering

De openingsstrofe situeert het gebeuren in New York, een wereldstad die in het collectieve bewustzijn symbool staat voor ambitie, handel, diversiteit en snelheid. Tegen dit decor wordt een relatief kleine onderneming neergezet, een zaak die ondanks bescheiden omvang een grote symbolische betekenis draagt. De verwijzing naar een geschenk van een vader stelt niet alleen de intergenerationele overdracht van verantwoordelijkheid centraal, maar benadrukt tevens het persoonlijke karakter van de onderneming. De zaak fungeert dus niet enkel als economisch vehikel, maar ook als middel tot identiteitsvorming.

De thematiek van overdracht, voorbeeldfunctie en vakmanschap komt in de tweede en derde strofe nadrukkelijker naar voren. De beschrijving van de centrale figuur als "voorbeeldig, groot mens" en als expert in grondstoffen positioneert deze persoon als meer dan slechts een beroepsmatig competente partner. Er is sprake van een belichaamd ideaaltipe: iemand die zijn kennis ten dienste stelt van een bredere maatschappelijke context – in dit geval de farmaceutische en gezondheidssector. Het belang van kennis als bron van vertrouwen en verbinding wordt onderstreept door de omschrijving van het kennisdomein als een "bloemenhof", wat een zeldzame, poëtische metaforiek toevoegt aan een verder functioneel onderwerp.

Vertrouwen en consistentie

In strofen vier tot en met zeven wordt het karakter van de interactie tussen de zakenrelaties verder uitgewerkt. De beschrijving van de vele telefoongesprekken, de nadruk op betrouwbaarheid, het correct afhandelen van een transactie die niet doorging, en het terugsturen van goederen zonder juridische dwang, zijn allemaal elementen die verwijzen naar een fundamenteel vertrouwen tussen partijen. In een tijdperk waarin commercieel gewin vaak boven relationele duurzaamheid geplaatst wordt, biedt deze beschrijving een alternatieve visie op zakelijk handelen. Hier wordt zakendoen niet gezien als nulsomspel of onderhandelingsoorlog, maar als morele praxis.

De herhaling van begrippen als "eerlijk", "rechtuit", "betrouwbaar" en "oprecht" in deze strofen bevestigt dat deze eigenschappen niet incidenteel of anekdotisch zijn, maar structureel aanwezig in de handelswijze van de betrokken persoon. In die zin fungeert deze persoon als een morele maatstaf, een latent normatief kader waaraan anderen zich kunnen

spiegelen. Wat verder opvalt, is dat de term "klant" in dit kader nauwelijks afstand schept; in tegendeel, de zakelijke relatie wordt door respect en menselijke nabijheid bijna vriendschappelijk van aard.

Internationale dimensies

Vanaf strofe negen krijgt de geografische reikwijdte van de interactie nadrukkelijk vorm. De verplaatsing naar Andalusië verbindt het gedicht aan het bredere Europa, en vooral aan de context van grensoverschrijdende samenwerking. De Engelse zakenlui fungeren daarbij als een contrastfiguur, niet door hun concrete handelen, maar door hun tijdelijke aanwezigheid. Het vertrek van deze derden benadrukt juist de blijvende betrokkenheid van de centrale figuur in het gedicht.

De vermelding van een gesprek over citroenschillen lijkt op het eerste gezicht triviaal, maar werpt bij nadere beschouwing een veelbetekenend licht op de aard van de samenwerking. Het onderwerp betrof gedroogd en gemalen citroengranulaat, geproduceerd uit zorgvuldig geselecteerde schillen en bestemd voor hoogwaardige toepassingen binnen de Amerikaanse specerijen- en theesector. In de specerijenindustrie werd dit granulaat gemengd met zwarte peper om specifieke aroma's te verkrijgen; in de teabag-industrie vond het zijn weg naar speciale citrusmelanges. Dat juist dit onderwerp ter sprake kwam, wijst op de mate van inhoudelijke betrokkenheid en expertise aan beide zijden. De technische precisie van het gesprek onderstreepte niet alleen wederzijds vertrouwen, maar ook het vermogen om nichemarkten en productstromen met scherpzinnigheid te doorgronden. In die zin fungeerde het Andalusische gesprek niet louter als informatief moment, maar als illustratie van een samenwerking die geworteld was in kennis, transparantie en wederzijds respect.

Levenshouding en herinnering

De laatste strofen verschuiven het perspectief van zakelijke karakterisering naar een meer existentiële reflectie. De centrale figuur wordt beschreven als iemand die leeft "puur natuur", met een blik vol levensvreugde. Hier wordt duidelijk dat het gedicht niet slechts een zakelijke hommage is, maar ook een humanistische herinnering aan een persoon wiens benadering van het leven even integraal als bewonderenswaardig was.

De beschrijving van deze persoon als iemand die in de geest blijft voortbestaan, overstijgt de grenzen van het zakelijke en geeft het gedicht een universeel karakter. Het gaat hier om de blijvende indruk die een integer, betrokken en bewust levend mens kan nalaten – niet alleen in contracten en dossiers, maar in de mentale ruimte van hen die met hem werkten. De zakelijke relatie blijkt in retrospect een vorm van relationele continuïteit te zijn, waarin de tastbare samenwerking uiteindelijk overgaat in een blijvende morele aanwezigheid.

Vorm en stijl

De strakke metriek en het consistente rijmschema geven het gedicht een klankmatige samenhang die de inhoudelijke stabiliteit weerspiegelt. Elke strofe fungeert als een afgeronde eenheid binnen het grotere geheel, wat een gevoel van controle en beheersing oproept – eigenschappen die ook aan de beschreven persoon worden toegeschreven. De keuze voor zeven lettergrepen per versregel zorgt voor een lichte cadans, die het midden houdt tussen spreektaal en formele poëzie. Dit maakt het werk toegankelijk zonder afbreuk te doen aan de inhoudelijke ernst.

De stijl is sober maar krachtig, zonder overbodige metaforen of uitbundige beelden. Waar metaforiek wordt gebruikt – zoals bij het "bloemenhof" of de

"blik vol leven" – gebeurt dit functioneel en met mate. De taal volgt de inhoud, niet andersom. Die terughoudendheid in beeldspraak versterkt de geloofwaardigheid van het geschetste portret en maakt het gedicht bijzonder effectief als eerbetoon.

Theoretisch kader en thematische reflectie

Vanuit een breder literair en sociologisch perspectief kan het werk gelezen worden als een casus van hoe werk en leven in elkaar overvloeien. De scheiding tussen zakelijke identiteit en persoonlijke ethiek wordt in dit werk opgeheven: de persoon is zijn werk, en het werk is een uitdrukking van zijn waarden. Dit roept de vraag op of zakendoen in de moderne wereld niet meer zou moeten zijn dan winstmaximalisatie – of het niet ook een arena kan zijn voor menselijke verbinding, culturele uitwisseling en morele positionering.

Bovendien is het werk exemplarisch voor een type literaire herdenking waarin de lofrede niet uitgroeit tot idolatrie. De beschreven persoon wordt niet geïdealiseerd tot onbereikbaar voorbeeld, maar neergezet als mens met een bijzondere consistentie in denken, voelen en handelen. Die menselijkheid maakt de lof juist krachtiger. Het is precies de herkenbaarheid – het feit dat deze persoon denkbaar en navolgbaar is – die zijn voorbeeldfunctie versterkt.

Concluderende beschouwing

Kevin Wang – New York is in zijn geheel een stilistisch beheerste, inhoudelijk coherente en thematisch rijke poëtische constructie, die op waardige wijze een individueel levensverhaal verbindt aan universele waarden. Het werk biedt geen eenduidige boodschap, maar een gelaagd portret van hoe menselijkheid, integriteit en vakmanschap op natuurlijke wijze kunnen samenkomen in één leven, en hoe die combinatie herinnerd kan worden – niet door grootse monumenten, maar door zorgvuldig

gekozen woorden in een klein, gesloten poëtisch raamwerk.

In een tijd waarin versnelling, onpersoonlijke communicatie en kortetermijndenken vaak de overhand lijken te hebben in het internationale zakenverkeer, vormt dit gedicht een stille maar krachtige tegenstem. Het herinnert eraan dat het mogelijk is – en zelfs wenselijk – om in het economische domein te blijven streven naar helderheid, eerlijkheid, en onderlinge waardering. In die zin overstijgt het werk het particuliere en krijgt het universele waarde, als herinnering aan wat mogelijk is wanneer menselijke waarden voorop blijven staan, zelfs in de meest rationele en competitieve omgevingen.

Het beeld dat ontstaat, is dat van een persoon die niet alleen vakinhoudelijk uitblonk, maar die bovenal herinnerd blijft vanwege de manier waarop het werk werd uitgevoerd: met respect, met aandacht, en met een ongeveinsde menselijkheid.

17.4.1 Jungiaanse reflectie

De samenwerking met Kevin Wang illustreert hoe het archetypische proces van individuatie en authentieke samenwerking tot uitdrukking kan komen in de wereld van handel en innovatie. Wang fungeerde als een betrouwbare en ethisch consistente partner, die kennis, integriteit en vakmanschap combineerde en tegelijkertijd ruimte bood voor creatieve initiatieven van anderen. Vanuit een Jungiaans perspectief vertegenwoordigt hij het archetype van de mentor: een figuur die het creatieve Zelf van een ander ondersteunt en begeleidt bij het realiseren van potentieel.

In de interactie met Wang werd het zakelijke masker, of persona, niet dominant. Waar veel transacties gekenmerkt worden door competitie en calculatie, ontstond een sfeer van wederzijds vertrouwen en transparantie. Hierdoor konden ideeën over citroengranulaat – van restproduct tot waardevol ingrediënt in internationale voedselketens – besproken en toegepast worden binnen een ethisch kader. Deze samenwerking kan worden gezien als een ontmoeting tussen innerlijke gestalten: het visionaire, creatieve Zelf en het praktisch-toepassende, moreel bewuste Zelf van de zakenpartner.

Wang's houding belichaamt tevens schaduw-integratie. Waar de schaduw in handel vaak verschijnt als opportunisme of hebzucht, werd deze bij hem omgezet in constructieve betrouwbaarheid en zorgvuldigheid. Hierdoor werd zakendoen een oefening in bewustzijn: het herkennen en operationaliseren van waarden in een externe context, en het transformeren van commerciële interactie tot een middel van integratie en groei.

Het onderwerp citroengranulaat draagt daarbij een symbolische betekenis. Het restproduct werd door inzicht, kennis en samenwerking getransformeerd tot een waardevol ingrediënt, wat het creatieve Zelf symboliseert dat potentieel omzet in concrete, betekenisvolle resultaten. Wang vervulde hierbij de rol van mentor, bood structuur, begeleidde de praktische toepassing en respecteerde tegelijkertijd het creatieve initiatief.

De samenwerking toont bovendien het principe van complementariteit. Innovatieve ideeën over planten en citroengranulaat werden aangevuld door diepgaande kennis van grondstoffen, marktmechanismen en operationele uitvoering. Zo ontstond een harmonieuze wisselwerking van visie en toepassing,

creativiteit en praktische realisatie, als illustratie van Jung's concept dat integratie van verschillende aspecten van het Zelf leidt tot volledigheid en effectiviteit.

Internationale dimensies geven extra betekenis. New York, symbool van snelheid, competitie en diversiteit, vormde het decor waarin authentieke samenwerking mogelijk bleek. Dat juist in deze context vertrouwen, ethiek en vakmanschap centraal stonden, toont dat individuatie en Zelf-integratie ook in ogenschijnlijk harde zakelijke omgevingen gerealiseerd kunnen worden.

Ten slotte belichaamt Kevin Wang het archetypische morele anker. Hij fungeert als spiegel, mentor en bevestiging van het authentieke Zelf van samenwerkende partners. De samenwerking wordt daarmee een medium van professionele en persoonlijke groei, waarin integriteit, kennis en menselijke verbondenheid hand in hand gaan met innovatie en commerciële toepassing.

In totaliteit toont de relatie met Wang dat zakendoen meer kan zijn dan concurrentie en winst-maximalisatie: het kan een arena zijn voor ethische reflectie, creatieve exploratie en de ontwikkeling van het Zelf. De houding en aanpak van Wang illustreren dat combinatie van kennis, betrouwbaarheid en innovatie leidt tot duurzame, betekenisvolle en universeel relevante resultaten, waarin zakelijke en menselijke waarden elkaar versterken.



Citroen- en sinaasappel granulaat

17.5 De zakenman Shah

1
Indiase zakenman,
had in London grote zaak.
Bedacht voor citroen goed plan,
granulaat kwam in de maak.

2
Dat diende als versiering,
voor ijs en etenswaren.
Producten meer voor viering,
kocht dit al vele jaren.

3.
Was man van innovatie,
en stond steeds klaar voor een zaak,
Hij hield van presentatie,
een nieuwe klant voor de smaak.

4.
De vriendschap werd enorm goed,
hij kwam vaak naar Spanje toe.
Samen vonden we de moed,
klanten helpen, veel gedoe.

5.
Verbleef meestal bij hem thuis,
leerde Indiaas eten.
Londen werd toen tweede huis,
en kwam veel meer te weten.

6.
Poeders gaven rijke smaak,
aan alle soorten van drank.
Groenten waren voor een taak,
van brede basis met klank.

7.
Natuur kleuren als een laag,
vruchtenpoeders voor een feest.
Smaakmakers voor ieder' maag,
zuivelpoeders geven meest.

8.
Had een breed assortiment,
van groenten en vrucht' gemaakt,
Een man van temperament,
die in passie niet verzaakt.

9

Was daar elk jaar een weerzien,
op voedsel tentoonstelling.
Toonde grondstoffen verdienen,
met trots in een opwelling.

10

Gingen samen langs het dal,
Ojós en Blanca bezocht.
Zagen citroenen overal,
rivier met nodige vocht.

11

In Beniajan, bij Rincon,
in boomgaard aten we soms.
Genot ware voedselbron,
zon en groen, altijd welkoms.

12

Lachten terwijl we aten,
in vriendschap, met tijd en rust.
Herinnering nooit loslaten,
zo zuiver en vol wellust.



De Indiase zakenman Shah en Ojós

Shah staat op de brug over de rivier Segura in het dorp Ojós dat op vijf kilometer afstand ligt van Blanca, beiden in de beroemde Ricote Vallei. Deze streek kreeg literaire faam doordat Cervantes in 1615 meerdere hoofdstukken wijdde aan de Morisco Ricote, afkomstig uit dit gebied.



De Indiase zakenman Shah en Govert Westerveld

Op deze foto delen Shah en de auteur van dit boek een maaltijd in het restaurant Rincón Huertano in het dorp Beniajan, nabij Murcia. Hier komt de rijke keuken van Murcia tot leven, met gerechten bereid van lokale, hoogwaardige ingrediënten. Tijdens een zakelijk bezoek is het gebruikelijk om meerdere gangen te genieten; een dergelijke maaltijd duurt gemakkelijk twee uur. Het concept van haast is hier onbekend, en in de kleine dorpen wordt nog steeds trouw de siësta gehanteerd, waardoor eten en gesprek een ontspannen, ritmisch samenspel vormen.

17.6 Slotopmerking

Het gedicht *De zakenman Shah* biedt een zorgvuldig geconstrueerd portret van een veelzijdige ondernemer met vele medewerkers, waarin zakelijke scherpzinnigheid, culturele kennis, culinaire expertise en menselijke relaties samenkomen. Over twaalf strofen van elk vier regels ontvouwt zich een narratief dat zowel concreet als poëtisch is, waarin de centrale figuur functioneert als innovator, gastheer en verbindend persoon binnen internationale en persoonlijke contexten. De metrische consistentie van zeven lettergrepen per regel en het abab-rijmschema creëren een ritmische samenhang die de lezer ondersteunt bij het volgen van de uiteenlopende thema's van innovatie, vriendschap, culturele uitwisseling en levensgenot.

De openingsstrofen schetsen de zakelijke en creatieve omgeving van de centrale figuur. Het starten van een onderneming in Londen en het ontwikkelen van een plan voor citroengranulaat worden niet alleen gepresenteerd als commerciële activiteiten, maar ook als uitingen van intellect, vindingrijkheid en praktische toepassing. De productontwikkeling, het gebruik van grondstoffen voor feestelijke en culinaire doeleinden, en het consequent aanbieden van kwaliteit illustreren een toewijding die zowel professioneel als ethisch wordt weergegeven. Hiermee wordt het fundament gelegd voor de kernboodschap van het gedicht: het verbinden van vakmanschap met persoonlijke passie.

De middenstrofen benadrukken de sociale dimensie van het leven van de zakenman. Regelmatige bezoeken aan Spanje, gezamenlijke inspanningen om klanten te ondersteunen en het leren van culturele en culinaire aspecten tonen dat werk en vriendschap in

dit portret nauw met elkaar verweven zijn. Door de nadruk op gedeelde ervaringen, gastvrijheid en plezier tijdens het eten ontstaat een rijk beeld van menselijke verbondenheid en culturele uitwisseling. De culinaire kennis, het gebruik van poeders, vruchten en zuivel, wordt gepresenteerd als zowel functioneel als esthetisch, waarmee het gedicht een dubbele laag van inhoud en betekenis krijgt.

De latere strofen richten zich op de jaarlijkse ontmoetingen en observaties van landschappen en boomgaarden, waarin het genieten van natuur, zon en vruchtbaarheid wordt gekoppeld aan het werk en de producten van de zakenman. Deze passages versterken het gevoel dat professionele activiteiten niet losstaan van persoonlijke beleving en omgevingswaardering. Het ritme van het gedicht en de concrete beelden van rivieren, boomgaarden en vruchten poeders creëren een levendige, tastbare context waarin zowel kennis als emotie tot hun recht komen.

In de slotstrofen verschuift de focus naar een reflectie op vriendschap, gedeelde tijd en blijvende herinnering. Het lachen, eten en genieten van rust en aandacht benadrukt de menselijke kern van het gedicht en vestigt de aandacht op het blijvende effect van interpersoonlijke verbondenheid. De combinatie van zakelijke precisie en emotionele reflectie toont dat professionele en persoonlijke dimensies elkaar versterken en dat het succes van een onderneming niet enkel wordt gemeten in winst, maar ook in ervaring, cultuur en sociale interactie.

Stilistisch kenmerkt het gedicht zich door een sobere maar ritmisch consistente taal. Beeldspraak wordt spaarzaam en functioneel toegepast, waardoor de poëtische vorm de inhoud ondersteunt zonder deze te overschaduwten. Concrete details, zoals de producten,

locaties en specifieke handelingen, geven het werk een geloofwaardige en tastbare kwaliteit. Het consistent gebruik van zeven lettergrepen per regel en een ABAB-rijmschema biedt een klankmatige structuur die de inhoudelijke stabiliteit weerspiegelt, vergelijkbaar met de consistente werkwijze van de beschreven zakenman.

Vanuit een bredere reflectie kan het werk gelezen worden als een voorbeeld van hoe professionele expertise, creativiteit, culturele kennis en menselijke waarden samenkomen. Het gedicht laat zien dat zakelijk succes en persoonlijke voldoening elkaar niet uitsluiten, maar juist versterken. Door de combinatie van zakelijke precisie, culturele nieuwsgierigheid en menselijke verbondenheid ontstaat een portret dat zowel concreet als universeel is, en dat een diepgaand beeld geeft van een persoon die herinnerd wordt vanwege professionaliteit, passie en menselijke warmte.

In conclusieve zin functioneert De zakenman Shah als een poëtische lofrede op een individu wiens leven en werk met elkaar verweven zijn. Het gedicht biedt geen oppervlakkige idolatrie, maar een gelaagd portret van consistentie, toewijding en vreugde. Het benadrukt de waarde van innovatie, samenwerking, culturele uitwisseling en het plezier van gedeelde ervaringen. Tegelijkertijd fungeert het werk als herinnering aan de manier waarop menselijke waarden en vakmanschap elkaar kunnen versterken binnen een professioneel en persoonlijk leven.

17.6.1 Jungiaanse reflectie

De samenwerking met Shah biedt een fascinerende casus om Jungiaanse concepten van individuatie,

archetypen en schaduw-integratie binnen een zakelijke context te verkennen. Shah fungeerde als een archetypische bondgenoot en wijze handelspartner, die het vermogen had om externe ideeën – in dit geval innovaties op het gebied van citroengranulaat en plantaardige extracten – op te nemen, te erkennen en op een praktische, uitvoerbare manier in zijn bedrijfsvoering te integreren. Zijn houding illustreert de wijze waarop zakelijke relaties een spiegel kunnen vormen van het creatieve en authentieke Zelf, en hoe innovatie en praktische toepassing elkaar kunnen versterken.

In Jungiaanse termen vertegenwoordigt Shah een synthese van het archetype van de mentor en de bondgenoot. Hij biedt niet enkel een zakelijke infrastructuur waarin ideeën gerealiseerd kunnen worden, maar fungeert ook als een bevestigende aanwezigheid voor de creatieve impulsen van de innovator. In deze context werd het zakelijke domein getransformeerd tot een ruimte van wederkerige erkenning: een dialoog tussen ideeën, expertise en ethische praktijk. De interactie met Shah kan daarom worden gezien als een ontmoeting tussen twee innerlijke gestalten – het innovatieve, visionaire Zelf en het pragmatische, toepasbare Zelf – die samen een coherente en waardevolle uitkomst voortbrachten.

Het proces van samenwerking onthult ook een subtiel spel van persona en Zelf. In internationale handel domineert vaak het zakelijke masker, waarin efficiëntie, concurrentie en strategische positionering de boventoon voeren. Binnen de interactie met Shah trad echter het authentieke Zelf naar voren. Ideeën over citroengranulaat, kruidenextracten en productinnovatie werden niet uitsluitend behandeld als commerciële opportuniteiten, maar als inhoudelijke en ethische uitdagingen. De samenwerking functioneerde daardoor als een oefening in

bewustzijn: een mogelijkheid om integriteit, creativiteit en praktische toepasbaarheid in balans te brengen.

Shah's vermogen om ideeën te vertalen naar concrete toepassingen in voedselketens kan worden gezien als een proces van projectie-integratie. In dit proces werden externe ideeën opgepikt, gemoduleerd door zijn ervaring en expertise, en vervolgens geconcretiseerd in producten met tastbare waarde. Vanuit een Jungiaans perspectief symboliseert dit de actieve dialoog tussen bewust en onbewust: de creatieve impulsen werden herkend, gevalideerd en effectief toegepast. Zo werd innovatie niet slechts een concept, maar een tastbaar resultaat, waarin zowel het innerlijke potentieel van de innovator als de operationele competentie van de uitvoerder tot hun recht kwamen.

Daarnaast kan de samenwerking met Shah worden gelezen als een oefening in schaduw-integratie. Handel en ondernemerschap kennen vaak een schaduwzijde: opportunisme, hebzucht, wantrouwen en strategische manipulatie. In de interactie met Shah werd deze schaduw erkend maar niet dominant gemaakt. Betrouwbaarheid, wederkerigheid en het vermogen om kennis en ideeën met respect te behandelen vormden het fundament van de samenwerking. Dit leidde tot een zakelijke relatie die zowel ethisch consistent als praktisch effectief was. Vanuit Jungiaans oogpunt illustreert dit dat schaduw-elementen alleen overwonnen kunnen worden door erkenning en integratie, en dat duurzame zakelijke samenwerking mede kan bestaan door een bewuste omgang met deze aspecten.

De samenwerking met Shah belicht bovendien het archetypische principe van complementariteit. De innovatieve ideeën rondom citroengranulaat en plantaardige extracten kwamen voort uit een

diepgaande kennis van planten, scheikunde en internationale marktlogica, terwijl Shah de capaciteit had om deze concepten te operationaliseren binnen zijn voedselbedrijf en internationale handelsketens. Deze complementariteit van visioen en uitvoering illustreert hoe twee verschillende aspecten van het Zelf – het creatieve en het praktische – elkaar kunnen versterken in een gezamenlijke onderneming. Zo werd niet alleen zakelijk succes gerealiseerd, maar ook een psychologische bevestiging van het authentieke Zelf: een integratie van kennis, intuïtie en toepassing.

Het contact met Shah laat bovendien zien dat zakelijke relaties een belangrijke rol kunnen spelen in het proces van individuatie. Jung definieerde individuatie als de ontwikkeling van een geïntegreerd Zelf, waarin bewuste en onbewuste elementen worden opgenomen. In dit perspectief functioneerde de samenwerking als een spiegel en leeromgeving: ideeën werden geverifieerd, vertaald naar praktijk, en getoetst aan realistische marktomstandigheden. Deze ervaring bood een rijke gelegenheid tot zelfreflectie, het ontdekken van innerlijke capaciteiten en het ervaren van authentieke samenwerking, los van conventionele competitie-dynamieken.

Het gebruik van citroengranulaat als voorbeeld is daarbij symbolisch. Het granulaat – een product dat oorspronkelijk voortkwam uit reststoffen en vervolgens werd omgevormd tot hoogwaardige toepassing – weerspiegelt op een archetypische manier het potentieel van het creatieve Zelf: iets ogenschijnlijk triviaal kan door inzicht, kennis en toepassing een waardevol en betekenisvol resultaat opleveren. Shah's rol in dit proces benadrukt het belang van ontvankelijkheid, praktische wijsheid en ethische consistentie. Hij was in staat om het abstracte potentieel van ideeën om te zetten in

tastbare resultaten, een proces dat zowel creatief als moreel bevredigend was.

Tot slot laat de samenwerking zien dat professionaliteit en menselijke verbondenheid niet tegenstrijdig hoeven te zijn. Shah vertegenwoordigt het archetype van de wijze bondgenoot die het zakelijke domein niet reduceert tot transactie, winst of competitie. In plaats daarvan werd het zakendoen een ruimte voor erkenning, samenwerking en wederzijds respect. Dit principe is ook breder toepasbaar: het illustreert dat zakelijke interacties meer kunnen zijn dan rationele uitwisselingen; ze kunnen een middel zijn tot psychologische groei, ethische reflectie en de verwezenlijking van het authentieke Zelf.

In totaliteit kan de ontmoeting met Shah worden gelezen als een levend voorbeeld van hoe de archetypische principes van individuatie, complementariteit, schaduw-integratie en authentieke samenwerking in het echte leven vorm krijgen. De relatie was niet slechts een zakelijke constructie, maar een oefening in het leven van principes: een context waarin innovatie, praktische toepassing, ethiek en menselijke verbondenheid in harmonie samenkwamen. Vanuit Jungiaans perspectief toont deze samenwerking dat het integreren van kennis en ervaring met het Zelf niet beperkt blijft tot persoonlijke reflectie, maar direct tot tastbare, duurzame en ethisch verantwoorde resultaten kan leiden.



Citroenstrips voor versiering

18 Landen en culturen in mijn leven

18.1 Japan

1
Reis die niet gepland begon,
toeval leidde onze baan.
Vlogen richting hete zon,
Los Angeles met zijn maan.

2
Aanvraag kwam uit Tokio snel,
tien ton vraag in korte tijd.
Mijn gevoel trok aan de bel,
maar baas tot alles bereid.

3
Hij zei: grijpen deze kans,
met beide handen pakken.
Was lokzet bij deze dans,
zou vertrouwen doen zakken.

4
We waren in U.S.A.
Los Angeles als ons doel.
Distributeur zei ons: ga
weekend Hawaï, dat is cool.

5
Bloemenkransen bij ontvangst,
meisjes lachten bij de poort.
Gebaren duurde het langst,
Marketing werd goed verwoord.

6

Met taxi overal heen,
mooi eiland van zon en dans.
Eten was rijk, sfeer sereen,
zakelijk voor ons geen kans.

7

Dan vlucht naar Verre Oosten,
Japan wachtte vol mystiek.
Turbulentie, geen proosten,
reis zwaar met toch wat paniek.

8

Vreemd, had nooit zo'n vlucht voorheen
toestel leek haast verloren.
In honderd vluchten nu één,
kreten lieten zich horen.

9

In Narita lucht geland,
taxi bracht ons naar de stad
drie uur, reis valt door de mand,
Tokio, trayect een zweetbad.

10

Wolkenwegen in de lucht,
tussen torens, glas en staal.
Stad van ademloze zucht,
vol met auto's, hels kabaal.

11

Hotel Hilton werd verblijf,
volgende dag voor bezoek.
Kwamen aan bij het bedrijf,
Zaak voor mij was oude koek.

12

Zaal met mensen, druk en groot,
te veel meubels overal,
Slechte plaats verdienen brood,
probleem ligt in het aantal.

13

Aten samen in de stad,
een zee van mensen op straat.
Ritme dat geen einde had.
Schouwspel dat lachen vergaat.

14

Nieuws dat kwam was niet zo mooi,
konden niets beslissen daar.
Dammer kent lokzet, geen prooi,
anderen vallen, echt waar.

15

Zo'n reis bleef me altijd bij,
bracht dom verlies en veel pijn.
Ervaring maakt blij en vrij,
en vormt wie wij later zijn.



Narita airport de Tokyo (Wikipedia)

Narita International Airport, gelegen in de prefectuur Chiba op ongeveer 60 kilometer ten oosten van de stad Tokio, is de belangrijkste internationale toegangspoort tot Japan. Het vliegveld verwerkt jaarlijks miljoenen reizigers en is vooral bekend om zijn intercontinentale verbindingen. De luchthaven is uitstekend verbonden met het centrum van Tokio: met de Narita Express-trein duurt de reis ongeveer één uur, terwijl de Keisei Skyliner een sneller en vaak goedkoper alternatief biedt. Daarnaast zijn er bussen en taxi's beschikbaar voor wie meer comfort of flexibiliteit wenst. Dankzij deze infrastructuur vervult Narita een essentiële rol als schakel tussen Tokio en de rest van de wereld.



Hotel Hilton en Tokyo

Het Hilton Tokyo is een modern vijfsterrenhotel, centraal gelegen in de bruisende wijk Shinjuku, een van de meest dynamische delen van de stad. Het hotel staat bekend om zijn stijlvolle kamers met uitzicht op de skyline van Tokio en de omliggende parken. Het beschikt over meerdere restaurants waar zowel Japanse als internationale gerechten worden geserveerd. Het hotel biedt ook uitgebreide congres- en vergaderfaciliteiten, wat het populair maakt bij zakenreizigers. Shinjuku Station, een van de drukste knooppunten ter wereld, ligt op korte afstand en maakt het eenvoudig om de stad te verkennen. Met zijn combinatie van luxe, comfort en strategische ligging weerspiegelt het Hilton Tokyo de energie en veelzijdigheid van de metropool.

18.1.1 Slotopmerking

Slotopmerking bij het gedicht Japan

Het gedicht Japan beschrijft een zakelijke reis die niet voortkwam uit een organisch plan, maar uit een uitnodiging die van meet af aan de kenmerken van een lokzet droeg. Waar anderen verleid werden door de belofte van handel en samenwerking, was voor een geoevend denker en strateeg duidelijk dat hier sprake was van een zet die misleiding inhield. De parallellen met het damspel vormen de sleutel tot het begrijpen van de thematiek van het gedicht. Zoals een ervaren dammer onmiddellijk het gevaar van een ogenschijnlijk aantrekkelijke zet kan doorzien, zo kon ook deze zakelijke kans doorzien worden als een schijnvoorstel.

1. De lokzet als centraal motief

In de kern gaat het gedicht over de spanning tussen inzicht en verleiding. De aanvraag uit Japan – een vraag van tien ton in korte tijd – leek een gouden kans, maar droeg alle kenmerken van een strategische manoeuvre die de tegenpartij voordeel zou opleveren. De lokzet is een klassieke techniek in het damspel: een stuk wordt bewust in de uitvalsbaan geplaatst, waardoor de tegenstander tot een schijnbaar gunstige zet wordt verleid. Wie onvoldoende doorziet, trapt erin en verliest. De zakelijke wereld kent soortgelijke mechanismen. Achter grootse beloftes schuilen vaak obstakels, verborgen voorwaarden of onuitgesproken bedoelingen. Het gedicht legt dit verband expliciet bloot.

2. De botsing tussen inzicht en gehoorzaamheid

Een tweede kernmotief is de spanning tussen het strategische inzicht van de dammer en de beslissingsmacht van de directeur. Het zakelijke hiërarchische systeem kan maken dat waardevol inzicht genegeerd wordt, omdat autoriteit prevaleert boven ervaring. Het verhaal van de reis toont hoe een organisatie kan handelen op basis van ambitie en opportunisme, terwijl de meer bedachtzame stem, die waarschuwt voor een misleiding, overstemd wordt. Dit spanningsveld is herkenbaar in vele zakelijke en historische contexten: leiders laten zich meeslepen door kansen die achteraf verliezen blijken, omdat zij niet luisteren naar degenen die waarschuwen voor verborgen risico's.

3. Van Los Angeles naar Tokio: de route van misleiding

De tussenstop in Los Angeles en het uitstapje naar Hawaï zijn in het gedicht kleurrijk beschreven, maar vormen slechts een decor voor het grotere verhaal. De reis had geen wezenlijke zakelijke meerwaarde en werd omgeven door uiterlijk vertoon: bloemenkransen, gastvrijheid en marketingtaal. Dit alles versterkte de illusie van succes. Pas in Japan werd duidelijk dat er niets beslist kon worden en dat de reis in feite een dood spoor volgde. De lokzet was geslaagd: tijd, energie en middelen waren verspild.

4. De rol van angst en ongemak

De beschrijving van de turbulente vlucht en de benauwde taxirit naar Tokio onderstreept dat de reis niet alleen zakelijk, maar ook fysiek en emotioneel belastend was. Angst, paniek en vermoeidheid fungeerden als metaforische signalen dat het traject niet klopte. In vele verhalen fungeren natuur en

reisomstandigheden als symbolische voortekens. De moeizame route weerspiegelde het innerlijke besef dat het pad naar mislukking leidde.

5. De ervaring van Tokio: massa en vervreemding

De confrontatie met Tokio wordt in het gedicht verbeeld als overweldigend: torens, staal, drukte, mensenzeeën. Deze beschrijving sluit aan bij het gevoel dat de reizigers slechts pionnen waren in een groter spel. Het overweldigende ritme van de stad symboliseerde de macht van een systeem waarin individuele stemmen nauwelijks doorklinken. De lokzet kreeg hier zijn volledige gestalte: in plaats van invloed uit te oefenen, werd men opgenomen in een structuur die niet toeliet dat beslissingen vielen.

6. Het inzicht van de dammer

Belangrijk is dat het gedicht laat zien hoe de strategie al doorzien was voordat de reis begon. De dammer herkent patronen, ziet verder dan de onmiddellijke zet en doorgrondt de gevolgen van verleidingen. Dit inzicht was aanwezig, maar kreeg geen gehoor. Het contrast tussen doorzien en toch meegaan vormt de tragiek van het verhaal. De analyse maakt duidelijk dat de werkelijke fout niet lag in het ontbreken van inzicht, maar in het negeren ervan.

7. De psychologische dimensie van miskenning

Op psychologisch vlak raakt dit aan een bekend verschijnsel: het negeren van intuïtief of ervaringsmatig inzicht door de druk van autoriteit, groepsdynamiek of de belofte van succes. Wanneer de stem van waarschuwing overstemd wordt, ontstaat een situatie waarin het mislukken vrijwel onvermijdelijk is. Dit kan leiden tot gevoelens van machteloosheid of frustratie, maar ook tot

bevestiging van het eigen inzicht achteraf. Het gedicht houdt deze spanning vast: enerzijds de teleurstelling van de mislukking, anderzijds de bevestiging dat de lokzet vanaf het begin voorzien was.

8. Verlies als bevestiging van inzicht

Het slot van het gedicht spreekt van pijn en verlies, maar ook van de vormende kracht van ervaring. Hoewel de reis mislukt is, bevestigt deze juist de waarde van strategisch inzicht. De pijn toont aan dat het negeren van intuïtie en spelinzicht consequenties heeft. Daarmee krijgt de mislukking een paradoxale waarde: zij bewijst de juistheid van wat eerder werd voorzien. In die zin wordt verlies een vorm van winst, omdat het de geldigheid van inzicht aantoont.

9. Symboliek en bredere betekenis

De reis naar Japan kan worden gelezen als meer dan een zakelijke anekdote. Zij staat symbool voor situaties waarin mensen of organisaties zich laten verleiden door lokzetten: beloftes die te mooi lijken om waar te zijn, kansen die glanzend gepresenteerd worden, maar verborgen risico's meedragen. In economie, politiek en persoonlijke relaties komt dit verschijnsel steeds terug. Het gedicht wordt zo een universele waarschuwing: wie de signalen van een lokzet herkent, doet er verstandig aan die niet te negeren.

10. De rol van hiërarchie en gehoorzaamheid

Een structureel element in het verhaal is de invloed van hiërarchie. Het inzicht van de dammer werd overstemd door de wil van de directeur. Dit laat zien hoe organisatiestructuren de effectiviteit van strategie kunnen ondermijnen. De geschiedenis kent talloze voorbeelden waarin leiders niet luisteren naar

waarschuwingen, met desastreuze gevolgen. Het gedicht voegt zich in die traditie: het toont hoe gehoorzaamheid boven inzicht kan leiden tot verlies.

11. Filosofische reflectie: lot en keuze

Het gedicht roept ook vragen op over lot en keuze. Als de mislukking van tevoren voorzien werd, was de afloop dan onafwendbaar? Of had een andere beslissing – het weigeren van de reis – tot een ander resultaat kunnen leiden? Hier ontstaat een filosofisch spanningsveld. Enerzijds lijkt de afloop voorbestemd: de lokzet werkte, de reis mislukte. Anderzijds blijft de gedachte dat een andere keuze de mislukking had kunnen voorkomen. Het gedicht laat deze spanning open, waardoor de lezer zelf kan nadenken over de verhouding tussen inzicht, vrijheid en noodlot.

12. Lessen uit de mislukking

De belangrijkste lessen die uit de reis naar voren komen, zijn de volgende:

Herkenning van lokzetten is cruciaal, zowel in spel als in zaken.

Inzicht zonder gehoorzaamheid aan dat inzicht kan geen effect hebben.

Hiërarchie en autoriteit kunnen waardevolle kennis blokkeren.

Verlies bevestigt soms de juistheid van wat vooraf al voorzien was.

Ervaring, ook als die pijnlijk is, vormt een bron van vrijheid en wijsheid.

13. Slotbeschouwing

Het gedicht Japan documenteert geen toevallige reis vol kansen en inzichten, maar een traject dat vanaf het begin gedoemd was te mislukken. De aanvraag van tien ton was een lokzet, voorzien door degene die vertrouwd was met de logica van het spel, maar genegeerd door leidinggevers die zich lieten meeslepen door ambitie. De reis naar Tokio werd daarmee een illustratie van hoe inzicht verloren kan gaan in de dynamiek van gehoorzaamheid en hiërarchie.

Het resultaat was verlies, pijn en frustratie. Toch heeft de ervaring blijvende waarde: zij bevestigde dat strategisch denken en intuïtie betrouwbare gidsen zijn, ook wanneer zij niet worden opgevolgd. Het gedicht eindigt met de constatering dat verlies kan leiden tot vrijheid en inzicht. Daarmee overstijgt de tekst het individuele verhaal en wordt zij een universele reflectie over strategie, verleiding, gehoorzaamheid en de onvermijdelijke consequenties van genegeerd inzicht.

18.2 Mexico

Kwam laat aan in Mexico,
september 'vierentachtig.
De stad was immens en zo
beklemmend en krachtig.

Na één nacht daar doorgebracht
ging ik verder met een vlucht.
Monterrey, een grauwe klacht,
rook en stof in elke zucht.

De man die ons toen ontving,
praatte veel over parfum.
Werk was niet van zijn gading,
meer façade dan forum.

In het kantoor viel ons op
hoe dames daar begonnen.
Voor het werk, altijd een kus -
waren dorstende bronnen.

Hun blikken droegen een gloed,
als van sterren in duister.
Niet gemaakt, geen namaakgoed –
echt en stil, vol gefluister.

Hun stem dreef mee op de stroom
dat hart kon openwrikken.
Ze bewogen als een droom
door ruimte tussen blikken.

We verlieten met een zucht
betoverende monden.
Onze reis ging met een vlucht,
Meteen naar verre gronden.

VeraCruz, stad dat klonk als goud,
Diego was onze leidsman.
Hij was zestig, goed vertrouwd
met de regels van ons plan.

Hij wees naar een man in zwart,
die op kinderspeelgoed zat.
“Hij bespiedt ons heel apart,
let goed op want hij is glad.”

Diego droeg een hemd van kracht,
vol met zakken en borduur.
Praktisch voor wat men zo bracht,
papieren, bril en figuur.

Zijn camioneta reed
ons naar plantages met groen.
Overal waar je ook keek:
groei van citrus als weldoen.

Totonacas – klein van stuk,
onderdanig en fragiel.
Velen zonder echt geluk,
met te weinig eigen wil.

Een elite, vijf procent,
had het duidelijk beter.
De rest aan alles gewend,
vaak onzichtbare zweter.

Grapefruit, bittere vrucht -
tuinders maaide niet het gras.
Droge vruchten met een zucht
op aarde als misgewas.

Diego wist daar elke plek,
elke naam van dorp of streek.
Zijn geheugen als een trek,
waar geen ander bij verbleek.

Tasajo, gezouten vlees
van rund, dun gesneden, fijn,
zocht zon op daken, geen vrees -
als een droogproces zo rein.

Smaak was heet, wat ruw en recht,
goed met ronde tortilla's.
Die waren scherp, fel en echt,
pepers als lava en glas.

Dronk ook bier, drie blikken snel,
om tong te laten leven.
Was als vuurwerk in een cel,
veel pit om te vergeven.

Aan de kust stond ik bekeerd,
de Golf glansde in mijn blik.
Vijfhonderd meter lager scheert
strand als scheur van oude schik.

Het leek of die berg ooit brak
van een broeder aan de zee -
misschien Afrika's vlak,
van de aardkorst ooit tevrede.

De luchten fel, zon's lustlot,
het landschap ruig en beziel.
Een moment van schoon genot,
waarvan maar weinig ophield.

Ik keek zwijgend naar de vloed,
hoe zij glansde op het zand.
Zo ver weg van al het zoet,
maar dichtbij door iemands hand.

Een guayabera, zo licht
vertelde me zijn verhaal.
Elke naad, een vergezicht
van traditie en moraal.

Plantages zongen hun lied,
door de wind en door de tijd.
Alles ademde verdriet
met wat sporen van jolijt.

De mensen werkten in rust,
met gebaren, stil gezag -
alsof hoop zich had geblust
op een zonverbrande dag.

En ik dacht: dit is het land
van contrast, kleur en gewicht.
Rijkdom leeft daar aan de rand
van een veel te klein gezicht.

Vóór terugreis naar Madrid,
een tentoonstelling bezocht.
Borduursels waren filmhit,
doorbrengen uren, looptocht.

TV-locaal zag ons toen staan,
als mensen van verre kust.
Wilde meer van ons verstaan,
waarom op die plek, vol lust.

Mexico, je bent een droom,
ruig van buiten, rijk van ziel.
In je stof zag ik een stroom
vol geheimen en profiel.



Guayabera en Camioneta van Diego (Denkbeeldige foto)

Een oude, stoere man met zilverkleurig haar draagt een lichtgekleurde guayabera en staat leunend tegen een versleten, maar trotse rode camioneta. Rondom hem het stoffige landschap van Veracruz: suikerrietvelden, verweerde houten huizen en een zinderende horizon. Zijn blik is scherp, maar vriendelijk – een gids, een man van het land.



Overwoekerde plantage bij ochtendmist

Een verlaten plantage, half opgeslokt door weelderige vegetatie. De mist hangt laag over citrusbomen. Op de achtergrond ruist het riet. Tussen de bladeren hangt een stilte die zowel schoonheid als verval ademt. Alles ruikt naar vocht, aarde, geschiedenis. Een plek van herinnering.

18.2.1 Slotopmerking

Het gedicht "Mexico" vormt een rijke, beeldende en persoonlijk geladen reconstructie van een reis die plaatsvond in september 1984. In poëtische verzen wordt een reiservaring weergegeven die de lezer meeneemt door verschillende lagen van beleving, observatie en cultuurhistorisch besef. Hoewel de tekst zijn oorsprong vindt in een concrete gebeurtenis, overstijgt het de aardse registratie van feiten door de inzet van literaire verbeelding, stijl en symboliek.

Het werk beweegt zich binnen de contouren van reislyriek, waarbij niet slechts landschappen en mensen worden beschreven, maar ook innerlijke resonanties, cultuurverschillen, politieke observaties en een zintuiglijke ervaring van het onbekende. Een dergelijk gedicht fungeert niet enkel als verslag, maar als interpretatie, als reflectieve brug tussen het tijdelijke en het blijvende, tussen het zintuiglijk tastbare en het moreel, sociaal of historisch geladen onzichtbare.

De structuur van het gedicht volgt een min of meer chronologische opbouw. Deze structuur biedt houvast en kadert de vele beelden en indrukken die worden opgeroepen. Beginnend met aankomst in Mexico-Stad wordt de reis voortgezet naar Monterrey en daarna naar VeraCruz. Elk van deze plaatsen functioneert niet louter als geografische locatie, maar krijgt de functie van een poëtisch decor waarin waarneming en betekenis versmelten. Zo wordt Monterrey beschreven als "een grauwe klacht" en Mexico-Stad als "beklemmend en krachtig", omschrijvingen die zowel fysiek als emotioneel geladen zijn.

De kracht van het gedicht schuilt in de combinatie van observatie met stilistische subtiliteit. De dichter gebruikt beeldspraak en klankrijke taal om het contrast tussen schoonheidsbeleving en sociale onrechtvaardigheid te benadrukken. Een voorbeeld daarvan is te vinden in de beschrijving van de vrouwen in het kantoor in Monterrey. De formulering "voor het werk, altijd een kus" is tegelijk anekdotisch en symbolisch, en krijgt in het vervolg van de strofe een mystiek, haast archetypisch karakter door de aanduiding "dorstende bronnen". Daarmee wordt de vrouw niet gereduceerd tot louter esthetisch object, maar voorgesteld als belichaamde aanwezigheid van verlangen, leven en geheim.

In de episodes rond VeraCruz krijgt het narratief een andere wending. De ontmoeting met Diego markeert een verschuiving van beschouwing naar interactie. Diego is een kleurrijk personage, als gids en informant, maar ook als symbool van praktische wijsheid en lokale verbondenheid. Zijn guayabera en camioneta zijn emblematisch: functioneel, karaktervol, verweven met de context waarin zij opereren. De beschrijvingen van lokale eetgewoonten, zoals tasajo en tortillas, brengen de zintuiglijke ervaring dichterbij en zijn door hun details bijna antropologisch van aard, zonder de poëtische toon te verliezen.

De inzet van naturalistische elementen, zoals de bittere grapefruit, de overwoekerde plantages, de kustlijn en de droge lucht, draagt bij aan een sfeer van melancholie. Hier wordt niet alleen een tropisch landschap geschetst, maar ook een samenleving waarin ongelijkheid, koloniale erfenissen en economische ongelijkheid voelbaar aanwezig zijn. De aanduiding van de Totonacas als "onderdanig en fragiel" roept vragen op over representatie, macht en culturele waardering, maar wordt in balans gehouden

door de impliciete compassie die uit de verzen spreekt.

Het landschap fungeert meermaals als metafoor voor innerlijke toestand en collectieve geschiedenis. De kustlijn wordt beschreven als "scheur van oude schik" en het gebergte als "broeder van de zee", verwijzingen die een geologisch perspectief verbinden met menselijk verlies, scheiding en verbondenheid. Hierin wordt een literaire topografie zichtbaar: Mexico als land van gespletenheid, van tegenstellingen tussen rijkdom en armoede, tussen schoonheid en verval, tussen verleden en toekomst.

De finale strofen verleggen de focus naar reflectie. In de beschrijving van een tentoonstelling en de reactie van lokale media, krijgt de vraag naar culturele uitwisseling, representatie en blik wederzijdse scherpte. Buitenlanders worden bekeken, bevraagd en daarmee wordt de reiservaring gespiegeld: de reiziger is niet enkel beschouwer, maar wordt ook onderwerp van beschouwing.

De slotstrofen, en met name de laatste vier regels, brengen de thematiek op intense wijze samen. In de woorden "Mexico, je bent een droom, / ruig van buiten, rijk van ziel" klinkt een gebalde erkenning van complexiteit en schoonheid door. De paradoxale aard van het land wordt niet opgelost, maar wel erkend. De stroom in het stof staat daarbij symbool voor een dieperliggend patroon van verhalen, pijn, hoop en cultuur die zich niet laten uitwissen.

Stilistisch is het gedicht zorgvuldig opgebouwd. De versvorm is regelmatig, veelal met vierregelige strofen in wisselend metrum, rijmschema's die afwisselen tussen gekruist en gepaard rijm, en met hier en daar enjambementen die het tempo dynamiseren. De taal is concreet waar nodig en

metaforisch waar mogelijk. Er wordt een poëtische balans bereikt tussen beschrijving en evocatie.

Wat het werk bijzonder maakt, is de manier waarop het persoonlijke en het collectieve elkaar doorkruisen. Zonder te vervallen in egocentrisme of exotisme wordt een wereld opgeroepen die toegankelijk is voor de lezer, mits deze zich openstelt voor de gelaagdheid van wat wordt gepresenteerd. De afwezigheid van directe aanspreekvormen als "ik", "je" of "jij" in deze beschouwing sluit aan bij de manier waarop het gedicht ruimte biedt aan meerdere interpretaties en perspectieven.

In die zin fungeert het gedicht als een venster: op een land, op een tijd, op een ervaring. De combinatie van reportage, reisverslag en lyrische gevoeligheid zorgt ervoor dat het werk blijft nazinderen. Niet als toeristisch relaas of sentimentele nostalgie, maar als een integere poging om recht te doen aan de werkelijkheid zoals die werd aangetroffen en beleefd, in taal die die werkelijkheid niet enkel weerspiegelt, maar ook verrijkt.

Samenvattend kan gesteld worden dat "Mexico" een gelaagd, beeldrijk en stilistisch doordacht gedicht is dat erin slaagt om een persoonlijke reiservaring om te vormen tot een universeel invoelbaar poëtisch verhaal. Het biedt ruimte aan schoonheid, ongemak, verwondering en observatie, en nodigt uit tot herlezing en verdieping.

18.3 Brazilië

Brazilië – de jungle in voor flavonoïden

In die tijd kochten we ook een flavonoïde in Brazilië. De kwaliteit van dit product had ons echter grote problemen bezorgd: een klant in Duitsland leed aanzienlijke verliezen, en de relatie kwam zwaar onder druk te staan. Het werd duidelijk dat we dit product beter zelf konden produceren, of in ieder geval de inkoop van de ruwe grondstof directer moesten organiseren. Met toestemming van de directeur begon ik daarom zelf onderzoek te doen naar de mogelijkheden.

Ik had al enkele contacten gelegd in São Paulo, Manaus en Parnaíba, maar al snel merkte ik dat mijn informanten niet de juiste gegevens verschaften, of zelfs bewust informatie achterhielden. Wat op papier een goed netwerk leek, bleek in de praktijk weinig betrouwbaar. Ik moest dus zelf op pad.

18.4 Gedicht over Brazilië

1

In São Paulo werd beloofd,
plantages waren te zien.
Geland, voelden ons onthoofd,
Iedereen weg, vals stramien.

2

In Manaus zocht elke kans,
naar nieuwe stoffen ter hand.
Extracten met stille glans,
misschien waarde, niet riskant.

3

Toch multinationaal,
Bleef prikkelen - stil verweer.
Hun gewicht op grote schaal,
moest begrijpen hun beheer.

4

Vond hun fabriek in het groen,
in dorp, eenvoudig en klein.
Loslopende varkens toen,
mensen en natuur heel rein.

5

Daar rees bolwerk zwaar bewaakt,
reus van staal in junglelust.
Eenvoud, partij goed geschaakt,
tegen kapers op de kust.

6

Maakte foto's, keek goed rond,
kennis groeit pas door ter plek.
Zag samenwerking terstond,
Parnaíba's hand - zelfde trek.

7

Vlogen noordwaarts in een klein
passagiersvliegtuig erg licht.
Stad toonde armoedepijn,
scherp, confronterend gezicht.

8

Inheems' mensen liepen daar,
rieten rokjes, simpel weef.
Leven sober, zonder schaar,
diepe sporen van beeld bleef.

9

Fabricant sprak toen meteen,
over probleem van grondstof.
Maaltijd, rijkdom om ons heen,
Contrast in land extreem grof.

10

Kloof pijnlijk en zonder stem,
buiten de straat, armoede.
Binnen rijkdom zonder rem,
twee werelden, volk bloedde.

11

Staat hield alles in haar greep,
export strikt en streng bewaakt.
Voor vreemden dus weinig leep,
speelruimte was snel geschaakt.

12

Toch leert men: zie eerst het veld,
zoals dammer kijken moet.
Ken vijand, dan plan gesteld,
beslis dan pas wat men doet.

18.4.1 Slotopmerking

De jungle in met een klein vliegtuig

In São Paulo was me beloofd dat ik plantages zou kunnen bezoeken. Maar toen ik samen met mijn contact ter plaatse arriveerde, bleken de verantwoordelijken “net vertrokken”. Een handig excuus, dat mij nog meer deed vermoeden dat er zaken verzwegen werden. Mijn verblijf in Manaus gebruikte ik om te zoeken naar nieuwe grondstoffen. In de rand van de jungle vond ik interessante extracten die later wellicht van waarde zouden kunnen zijn.

Toch liet de kwestie van de Duitse multinational me niet los. Deze onderneming, actief in hetzelfde product, moest ik beter begrijpen. Het gelukte me uit te vinden waar zij hun fabriek en opslagplaatsen hadden: diep in de jungle, in een klein dorp. Er zat niets anders op dan zelf te gaan kijken. Ik huurde een klein vliegtuig en vloog naar de locatie.



De jungle in met het vliegtuig

Klein passagiersvliegtuig stijgt op met 2 piloten, gedragen door warme luchtstromen. Onder de vleugels ontvouwt zich een ongerept groen tapijt. Rivieren kronkelen als zilveren linten door het bladerdak. De stilte van boven contrasteert met het leven daaronder. Dorpen verdwijnen onder het dichte bladerdak. Elke vlucht is een tocht over verborgen werelden. De jungle onthult zich slechts in fragmenten en schaduwen. Geen wegen, geen sporen – alleen lucht en bladeren. Beweging door ruimte waar tijd zich anders laat voelen. Een grensgebied tussen beschaving en natuur.



Het kleine dorp van de multinationalaal

Een smalle zandweg slingert door het kleine dorp, diep in de jungle. Langs beide zijden staan eenvoudige huizen met houten wanden en rieten daken. De zon brandt fel op de aarde; schaduw is schaars en kostbaar. Kinderen spelen op blote voeten, hun huid donker van zon en stof. Een man loopt voorbij met alleen een korte broek, stil maar opmerkzaam. De lucht is zwaar van warmte, de tijd lijkt hier trager te verlopen. Alles ademt eenvoud – geen luxe, maar ook geen haast. In de verte klinkt gelach, ergens snerpt een haan. Tussen het groen ligt het dorp, onopvallend en weerbaar. Een nederzetting aan de rand van een wereld die verandert.

Het eerste wat me trof toen ik in het dorp aankwam, was de puurheid van het leven daar: overal liepen kleine varkens rond, loslopend tussen de huizen. Het was alsof de natuur en de mensen in een ongepolijste symbiose leefden. Midden in dat eenvoudige bestaan stond de fabriek van de multinational: groot, zwaar bewaakt, een bolwerk van industrie in een wereld die verder nog bijna onaangetast leek.

Ik maakte foto's, observeerde de omstandigheden en nam alles in me op. Zulke kennis van een concurrent krijg je alleen door zelf ter plaatse te gaan kijken. Het werd me snel duidelijk dat de multinational in nauwe samenwerking met de firma in Parnaíba de volledige keten controleerde.

Parnaíba – tussen rijkdom en armoede

Ik besloot daarop ook de leverancier in Parnaíba te bezoeken, die ons eerder de problematische grondstof geleverd had. We namen weer een klein passagierstoestel en vlogen richting het noorden. Daar aangekomen verkende ik eerst de stad. Het viel me direct op hoe groot de armoede was: veel inwoners leefden in eenvoudige omstandigheden, sommigen van de inheemse bevolking liepen nog in rieten rokjes.

Toen ik later met de leverancier sprak, kwam het gesprek al snel op de kwaliteitsproblemen. Hij nodigde me daarna uit voor een lunch, en we belandden in een van de beste restaurants die ik ooit in Brazilië gezien had. Hier, in een rijke wijk, werd de schrijnende kloof tussen arm en rijk pijnlijk zichtbaar. Buiten armoede en eenvoud, binnen luxe en overdaad – twee werelden die nauwelijks iets met elkaar gemeen leken te hebben.

Ik leerde dat de export van deze grondstof volledig onder controle stond van de Braziliaanse regering. Voor een buitenstaander betekende dat weinig speelruimte. Toch beschouwde ik mijn reis niet als een mislukking. Integendeel: de juiste informatie verzamelen is minstens zo belangrijk als een deal sluiten. Het bevestigde opnieuw mijn overtuiging dat het beter is grondstoffen zo dicht mogelijk bij de fabriek te hebben en niet afhankelijk te zijn van buitenlandse leveranciers.

Zakendoen als damspel

Mijn ervaring in Brazilië bevestigde wat ik ook bij het dammen geleerd had: voordat je een zet doet, moet je het speelveld volledig begrijpen. Je moet weten wie je tegenstander is, welke strategie hij volgt en waar de zwakke plekken liggen. Alleen dan kun je een beslissing nemen die standhoudt. Hetzelfde principe gold hier. Voordat we grote sommen geld in een nieuw product zouden investeren, moest ik de volledige keten, de concurrentie en de risico's doorgronden. Deze manier van werken beperkte zich niet tot Brazilië. Ik herinner me ook een reis met mijn directeur naar Veracruz en Mexico City, waar we mogelijke grondstoffen onderzochten. De reis leverde weinig concrete contracten op, maar wel de juiste inzichten. En vaak is dát de eerste winst: begrijpen hoe het spel gespeeld wordt, voordat je zelf een zet doet.

18.5 Marokko

Marokko voelde meteen vertrouwd: de hartelijkheid van de mensen deed me denken aan Blanca, het dorp in Murcia dat ik al meer dan een halve eeuw ken. Die overeenkomst is geen toeval. Het zuiden van Spanje, eeuwenlang deel van Al-Andalus, draagt nog steeds de sporen van de Moorse cultuur: in architectuur, taal en vooral in de mentaliteit.

Zowel in Marokko als in Zuid-Spanje draait het leven om gemeenschap en familie. Men ontmoet elkaar op pleinen en terrassen, maaltijden zijn lange, sociale rituelen. Ook het ritme van de dag – met rust in de middag en een levendig avondleven – weerspiegelt een ontspannen omgang met tijd, zo anders dan in Noord-Europa. De auteur heeft niet alleen Marokko bezocht, maar is er herhaaldelijk geweest – een ervaring die vertrouwdheid creëert.

18.6 Gedicht over Marokko

1

Directeur zei hij was ziek,
en bleef rustig op kantoor.
Dus ging ik met wat muziek,
er met de auto van door.

2

Visum kwam snel opdagen,
reis naar Tanger met de boot.
Dan reis verder met wagen,
Kenitra: hotel, wat brood.

3
Vicente, van onze zaak,
wachtte me op in hotel.
Bezoek Amrami was taak
zei, ik was zijn metgezel.

4
Sprak met Amrani aldaar,
vlotte Marokkaanse heer.
Alle zaken leken gaar,
maar bleken echter wel teer.

5
Men braadde in eer een geit,
at daar toen aan volle dis.
Met handen uit beleefdheid,
heerlijk vlees, vork een gemis.

6
Amrani plukte het vlees,
met zijn vingers van het bot.
Daarna werd het bot plots wees,
kwam voor mijn neus, was mijn lot.

7
Plukte het vlees keer op keer,
was mijn culinaire gang.
Een proef met voorname eer,
samenzijn duurde heel lang.

8
Directeur belde hotel,
hij vroeg hoe de zaak nu stond.
Grondstoffen een ware hel,
een hoge berg op de grond.



Het traditionele eten van een lam (denkbeeldige foto)

Interieur van een Marokkaans huis, waar een blonde Nederlander zij aan zij zit met de Marokkaanse heer Amrami. Beiden houden een stuk vlees in de hand, net genomen uit een gebraden lam dat in zijn geheel midden op de tafel ligt. Rondom de lange tafel hebben zich zeker tien andere vooraanstaande dorpsbewoners verzameld. Met hun handen eten zij gezamenlijk van het lam, in een sfeer die warmte, gastvrijheid en verbondenheid uitstraalt.

9
Drie maanden was zelfs het plan,
te lang, niet volgens model.
Gaf advies, toen kwam de ban,
gastheer zond me naar hotel.

10
Drie dagen zonder werk,
Directeur woedend, sprak veel.
Steeds met Amrani, die vlerk,
Uiteindelijk kwam oordeel.

11
Kon zaak op poten zetten,
Amrami werkte weer mee.
Dus maakte korte metten,
met het werk, gastheer gedwee.

12
Liet werksters eizen beslissen,
Kocht voor hen vele zaken.
Ze mochten echt niets missen,
Zou ze belangrijk maken.

13.
De zon had geen genade,
Gaf tien minuten elk uur.
Voor vermindering schade,
frisdrank, pauze lange duur.

14
Ik zat daar in de avond,
in visrestaurant aan zee.
Semolina, dichte mond,
zonder smaak, at dat niet mee.

15

De harira en couscous,
dat waren mijn gerechten.
Veel munt thee, zalige roes,
aan de traditie hechten.

16

Vicente danste na het werk,
met werksters onder gezang.
Handgeklap en 10 man sterk,
vermaak en leuk buurtopvang.

17

Verstandhouding goed teken,
het Was elke dag een feest.
Werk vericht in drie weken,
betreurden afscheid het meest.



De berg van orangettes (denkbeeldige foto)

Een berg van gedroogde orangettes. Rondom de berg staan jonge werksters en jongens, ieder achter een tafel. Met behulp van fijn gaas worden de orangettes zorgvuldig gezeefd en verdeeld in zakken van vijftig kilo. Overal zijn emmers te zien om de orangettes te verzamelen, en harken om ze te verplaatsen. Op een andere tafel staan flessen frisdrank. Het geheel ademt eenvoud, arbeid en samenwerking, gevangen in een moment van dagelijkse bedrijvigheid.



Dansen na het werken (denkbeeldige foto)

Op een open, zandachtige plek vlak bij hun huizen vormde zich een kring van jonge Marokkanen, meest meisjes van rond de twintig. Ze droegen gewone, dagelijkse kleding, maar hun gezichten straalden. Met de handen hoog in de lucht dansten de vrouwen ritmisch, terwijl vier jongens de maat sloegen door in hun handen te klappen. Het was een eenvoudig, spontaan tafereel. Geen podium, geen versiering, alleen de kracht van ritme, beweging en samenzijn.

18.6.1 Slotopmerking

Marokko

Het verblijf in Marokko, zoals weergegeven in dit gedicht, biedt een rijk beeld van culturele, sociale en zakelijke interacties. Vanuit een neutraal perspectief kan worden vastgesteld dat reizen en werken in een andere cultuur meerdere dimensies van ervaring blootleggen, die zowel praktisch als symbolisch van betekenis zijn. De beschrijving van het traject van Tanger naar Kenitra benadrukt de logistieke aspecten van een internationale reis, inclusief visumprocedures, transport en accommodatie. Deze handelingen vormen de basis van een succesvolle zakelijke verplaatsing en illustreren het belang van voorbereiding en flexibiliteit in onbekende omgevingen.

De interacties met de betrokken partners, zoals Amrani, de Marokkaanse gastheer, en Vicente, de Spaanse vertegenwoordiger van de eigen zaak, illustreren de complexiteit van zakelijke relaties binnen een multiculturele context. Het gedicht laat zien hoe geduld, wederzijds begrip en flexibiliteit essentieel zijn bij het navigeren door zowel lokale gebruiken als zakelijke verwachtingen. De manier waarop Amrani gastvrijheid en traditie in het zakelijke contact integreert, gecombineerd met Vicente's positie als vertegenwoordiger van een buitenlandse onderneming, biedt inzicht in de waarden, normen en onderliggende dynamieken die het zakendoen in Marokko vormgeven. Het benadrukt dat succesvolle beslissingen vaak afhangen van het opbouwen van vertrouwen en het nauwkeurig observeren van interacties tussen verschillende culturen en betrokkenen.

Een opvallend aspect van het verblijf betreft de omgang met grondstoffen en productieketens. De notie dat export en productie grotendeels onder controle van de overheid stonden, benadrukt de beperkingen en mogelijkheden van internationale handel. Dit illustreert de noodzaak van een grondige kennis van lokale regelgeving, marktomstandigheden en logistieke beperkingen voordat grote investeringen worden gedaan. In deze context is het verzamelen van informatie een strategische stap, die soms even belangrijk is als het sluiten van een contract. De observatie dat het optimaal is grondstoffen dicht bij de productie te houden, weerspiegelt een fundamentele zakelijke strategie die onafhankelijkheid en controle maximaliseert.

Cultureel gezien biedt het gedicht een inkijk in tradities en dagelijkse gebruiken. Culinaire ervaringen, zoals het delen van geit en het genieten van harira en couscous, tonen de centrale rol van voedsel als middel tot verbinding en respect. Het gebruik van handen bij het eten, het aanbieden van lokale dranken zoals munt thee en de participatie in gezamenlijke maaltijden onderstrepen de waarde van beleefdheid, rituelen en sociale cohesie in Marokkaanse gemeenschappen. Dergelijke ervaringen illustreren hoe culturele gevoeligheid en aanpassing kunnen bijdragen aan harmonie en begrip tijdens internationale zakelijke interacties.

Het gedicht belicht tevens de menselijke dimensie van werk. De betrokkenheid van lokale medewerkers, hun eisen en behoeften, en de manier waarop aandacht aan hun welzijn werd besteed, onderstrepen dat productiviteit en samenwerking vaak afhangen van het erkennen van menselijke en sociale factoren. Kleine maatregelen zoals pauzes, verfrissingen of aandacht voor comfort dragen bij aan een

constructieve werkomgeving en vormen een essentieel onderdeel van succesvolle projecten.

Daarnaast toont het gedicht hoe planning en strategie in onbekende omstandigheden worden toegepast. Het parallellen trekken tussen damspelstrategieën en zakelijke beslissingen illustreert het belang van het analyseren van het speelveld, het identificeren van sterke en zwakke punten, en het anticiperen op acties van partners en concurrenten. Deze analogie benadrukt dat inzicht, geduld en systematisch denken cruciaal zijn in het nemen van weloverwogen beslissingen, ongeacht culturele of geografische context.

De sociale interacties, zoals dansen en zingen met medewerkers, onthullen dat zakelijke relaties niet alleen op contracten of formele afspraken zijn gebaseerd. Vriendschap, plezier en gemeenschappelijke activiteiten vormen een brug tussen professionele verplichtingen en persoonlijke betrokkenheid. Dit aspect van het verblijf in Marokko laat zien dat het succes van een project mede afhankelijk is van de kwaliteit van menselijke interacties en wederzijds respect, die in sommige gevallen even belangrijk kunnen zijn als de formele zakelijke afspraken zelf.

Het gedicht biedt ook inzichten in de uitdagingen van tijdmanagement en planning. De beschrijving van hitte, beperkte pauzes en de noodzaak van discipline wijst op praktische moeilijkheden die vaak over het hoofd worden gezien, maar cruciaal zijn voor het succesvol afronden van taken. Het onderstreept de waarde van doorzettingsvermogen, aanpassingsvermogen en aandacht voor detail, eigenschappen die noodzakelijk zijn in elke internationale context waar omstandigheden snel kunnen veranderen en onverwachte obstakels zich voordoen.

Tot slot weerspiegelt het gedicht de emotionele en sociale impact van tijdelijke verblijven in het buitenland. De sterke verstandhouding met partners en medewerkers, de vreugde tijdens gezamenlijke activiteiten, en het gevoel van afscheid benadrukken dat zakelijke reizen niet enkel functionele doeleinden dienen, maar ook bijdragen aan persoonlijke groei en intercultureel begrip. Het ervaren van een andere cultuur, het navigeren door uitdagingen en het opbouwen van relaties heeft blijvende waarde voor toekomstige projecten en strategische beslissingen.

Samengevat biedt dit gedicht een veelomvattend overzicht van de complexiteit van internationale zakelijke en culturele ervaringen. Het belicht logistieke uitdagingen, culturele normen, menselijke interacties, strategisch inzicht en praktische overwegingen. Het verblijf in Marokko kan worden gezien als een illustratie van hoe zakelijke doelstellingen en culturele sensitiviteit samenkomen, waarbij observatie, aanpassingsvermogen en respect voor lokale gebruiken centraal staan. Dergelijke ervaringen vormen een waardevolle bron van kennis voor iedereen die opereert in internationale omgevingen en benadrukken dat succes in zaken niet enkel afhangt van financiële resultaten, maar ook van het vermogen om relaties, cultuur en context te begrijpen en waarderen.

18.6.2 Jungiaanse reflectie

In een Jungiaanse context kan deze ervaring worden gezien als een confrontatie met de archetypen van de ander en de innerlijke houding ten opzichte van macht, verantwoordelijkheid en culturele verschillen.

Amrani belichaamt de lokale waarden, gewoonten en tradities, terwijl Vicente fungeert als de brug tussen het Nederlandse directe zakelijk handelen en de Marokkaanse context. Zijn diplomatieke rol symboliseert het archetype van de bemiddelaar, die het bewustzijn van verschillende perspectieven in balans houdt.

De directe aanpak en ervaring in fysiek en praktisch werk maken zichtbaar hoe de persoonlijke vaardigheid en zelfredzaamheid worden getest in een onbekende omgeving. Het proces van verbanning naar het hotel kan worden gezien als een symbolische fase van afzondering en observatie, waarin het bewustzijn de dynamiek van het team en de culturele codes kan leren begrijpen voordat effectief handelen mogelijk wordt. Het vertrouwen dat uiteindelijk wordt opgebouwd, en de mogelijkheid om instructies aan Vicente door te geven, weerspiegelt het principe van projectie en integratie: wat eerst als weerstand of frustratie werd ervaren, wordt getransformeerd in inzicht en controle. Op deze manier wordt het zakelijke spel een spiegel van psychologische processen – het omgaan met autoriteit, culturele normen en persoonlijke competenties.

Kortom, de ervaring in Marokko kan worden gelezen als een oefening in bewustzijnsontwikkeling, waarbij het integreren van praktische ervaring, culturele sensitiviteit en strategische observatie leidt tot een meer gebalanceerde en effectieve manier van handelen.



Vismaaltijd in Kenitra (denkbeeldige foto)

Een succesvolle samenwerking in een ontspannen sfeer. Vertegenwoordigers van een Marokkaans en een Spaans bedrijf bespreken hun toekomstplannen met een Nederlandse zakenpartner, genietend van de Marokkaanse gastvrijheid en de lokale keuken in de haven van Kenitra.

19 Lokzetten en illusies

Inleiding

In de wereld van het damspel is de lokzet een bekend fenomeen. Het is een zet die er aantrekkelijk uitziet, die hoop en winst lijkt te beloven, maar in werkelijkheid een zorgvuldig gelegde val vormt. De tegenstander die toehapt, ontdekt te laat dat de verleiding slechts een voorwendsel was om hem in een nadelige positie te brengen. Deze techniek, die in het spel nog tot bewondering kan leiden vanwege de subtiliteit van de uitvoering, krijgt in het bedrijfsleven een andere lading. Daar verandert bewondering in teleurstelling of verlies, omdat de gevolgen niet theoretisch, maar concreet en pijnlijk zijn.

In de loop van een lange carrière kwamen verschillende voorbeelden naar voren waarbij een ogenschijnlijk grote kans zich ontpopte als een lokzet. Soms werd de val tijdig herkend en kon schade worden voorkomen, soms werd er ondanks waarschuwingen toch ingegaan op de verleiding, met alle gevolgen van dien. Twee ervaringen verdienen een bijzondere plaats, omdat ze niet alleen illustreren hoe lokzetten in de praktijk functioneren, maar ook hoe moeilijk het is om weerstand te bieden aan de schijn van succes.

De Japanse ervaring

Tijdens een periode van intensieve internationale activiteiten kwam een aanvraag uit Japan binnen. Het betrof een bestelling van tien ton product, met grote haast ingediend en voorzien van beloftes die ongewoon leken. Ervaren ogen herkenden onmiddellijk dat dit geen realistische vraag was, maar eerder een signaal dat de andere partij de markt wilde

testen of mogelijk een strategisch spel speelde. De situatie werd benoemd als een lokzet, naar analogie met het damspel.

Ondanks de duidelijke twijfels ging de leiding van het bedrijf in op het aanbod. De reis naar Japan, voorafgegaan door een tussenstop in de Verenigde Staten en een verblijf op Hawaï, was lang, kostbaar en zwaar. Uiteindelijk bleek de aanvraag inderdaad een illusie: geen concrete zaken, geen verkoop, maar een spel van verleiding dat niets opleverde. Wat achterbleef was ervaring, maar ook pijnlijke wetenschap dat vertrouwen in een lokzet duur kan worden betaald.

Deze gebeurtenis bleef jarenlang in herinnering, niet alleen vanwege de intensiteit van de reis, maar vooral omdat de afloop al voorzien was. Een lokzet was herkend, maar men trapte er toch in.

19.1 Gedicht over Korea

1

Korea en grote aanvraag,
Vreemde schijn van reuzenmacht.
Ervaring van een pak slaag,
was slechts list in vreemde pracht.

2

Directeur zag kans en winst,
vertrouwde op snelle daad.
Was een lokzet op zijn minst,
ervaring zag losse draad.

3

Twee chemici, vrouw en geest,
samen naar het Oosten gaan.
Hun hoop was voor niets geweest,
maar zagen wonderen staan.

4

Brachten kennis, werk en kracht,
vruchten van ons eigen vak.
Toch bleef werk eerst valse pracht,
leeg gebaar en ongemak.

5

Jaren van het bouwen zwaar,
moeite, zweet en trage stap.
Aandeelhouders riepen klaar:
“Verkoop, winst, of val in gap.”

6

Spaanse drift, te snel, te fel,
niet wachten, weinig geduld.
Zocht in lucht een snelle bel,
vond slechts as, bedrog en schuld.

7

Korea bood een grote toon,
vraag naar tonnen, haast een zee.
Zag al snel de valse kroon,
maar haast was nu plots tevree.

8

Reis werd zwaar, de uitkomst leeg,
geen verkoop, zaak liep flink scheef.
Men kreeg terug stille veeg,
wond die op de ziel verbleef.

9

Lokzet blijft wat dammers zien,
offer dat geen winst bevat.
Wie blind bouwt, verliest nadien,
keert bedroefd weer naar zijn pad.

10

Dovemansoren, rol bleef klein,
geen zet op het bord verricht.
Innerlijk wist het vennijn:
prooi gevangen, fuik viel dicht.

11

Zo leert vak in handel scherp,
groot vertoon vaak leegte draagt.
Wie niet doorziet dat ontwerp,
Verliest zet die men belaagt.

12

Twee reizen leken op kroon,
Japan, Korea, zelfde snaar.
Lokzet klinkt voor velen schoon,
maar eindigt steeds in droef gebaar.



Seoul

In een mysterieuze stad in Korea, reuzenachtige gebouwen steken de lucht in, een vreemde machtsverhouding die lijkt te schuilen achter een façade van schoonheid en welvaart. De glans van macht, maar een schijn die zijn ware gezicht niet laat zien.



Zakenreis

Twee chemici, een vrouw en een man, staan samen op het drukke vliegveld, hun koffers naast zich. De lucht is zwaar van verwachting, maar hun gezichten verraden een diepe teleurstelling, want hun hoop op succes in het verre Oosten blijkt vergeefs.

19.1.1 Slotopmerking

De Koreaanse ervaring

Enkele jaren later, in een andere setting, herhaalde zich een vergelijkbaar scenario. Het betrof ditmaal niet een vaste betrekking, maar een functie als adviseur binnen een bedrijf waar samen met twee oud-collega's een nieuwe afdeling was opgezet. Deze extractieafdeling richtte zich op de productie van bijzondere ingrediënten, waaronder een zoetstof die eerder al in een vorig bedrijf was geïntroduceerd. De afdeling kende aanvankelijk de typische moeilijkheden van een startende onderneming: veel inspanning, beperkte middelen en een moeizame acceptatie in de markt.

De eerste twee jaren waren zwaar. Productieprocessen moesten worden geoptimaliseerd, klanten moesten worden overtuigd, en er moest worden omgegaan met de Spaanse mentaliteit waarin snel resultaat werd verwacht. Terwijl een technisch traject altijd tijd vergt om volwassen te worden, eisten aandeelhouders en directie onmiddellijke verkoopcijfers. Het was een spanningsveld dat voortdurend voelbaar bleef. Toch kwam er vooruitgang. In het eerste jaar werden de eerste verkopen gerealiseerd, en langzaam begon de afdeling zich een plaats te verwerven in de markt.

Juist in deze fase, toen de basis nog broos was, kwam een opmerkelijke aanvraag binnen: een verzoek vanuit Korea voor grote hoeveelheden van de zoetstof, uitgedrukt in tonnen. Het was een aanbod dat, net als eerder bij de Japanse ervaring, te mooi leek om waar te zijn. Ervaring leerde dat een dergelijk verzoek zelden betrouwbaar was. Grootschalige bestellingen zonder langdurige voorbereidende onderhandelingen of gefaseerde proeven wezen meestal op speculatie of, in het slechtste geval, op bewuste misleiding.

De inschatting was duidelijk: dit kon geen serieuze zaak zijn. Het leek opnieuw een lokzet, bedoeld om informatie los te krijgen of de markt af te tasten. Het advies was dan ook om voorzichtig te blijven en geen middelen of reizen aan dit verzoek te verspillen.

Toch zag de directie het anders. Onder druk van aandeelhouders en de honger naar snelle groei werd de aanvraag opgevat als een unieke kans. De directeur besloot samen met de twee chemici, beiden ervaren en vertrouwd met de producten, en een export medewerkster af te reizen naar Korea om de mogelijkheid verder te onderzoeken. Het resultaat was voorspelbaar: er kwam niets uit voort. De grote woorden en mogelijke beloften bleken zonder inhoud, de tonnen bleken lucht, en de reis leverde geen enkel contract op.

Voor de adviseur die thuisbleef, was de uitkomst geen teleurstelling, maar een bevestiging van de verwachting. Het maakte opnieuw duidelijk hoe sterk de kracht van een lokzet kan zijn: zelfs ervaren mensen, gedreven door druk en hoop, laten zich soms vangen door de illusie van een groot succes.

Overeenkomsten en verschillen

De ervaringen met Japan en Korea vertonen duidelijke parallellen. Beide keren betrof het een plotselinge aanvraag van onrealistische omvang. Beide keren werd de kans aantrekkelijk gepresenteerd en leek ze een doorbraak te beloven. Beide keren waren er duidelijke signalen dat de aanvraag niet betrouwbaar was. En beide keren koos de leiding ervoor om toch op het aanbod in te gaan.

Toch waren er ook verschillen. In het Japanse geval werd de reis zelf meegemaakt en was de ervaring direct en persoonlijk. In het Koreaanse geval werd bewust afgezien van deelname, juist omdat de positie van adviseur meer afstand bood en het risico duidelijk werd herkend. In beide situaties bleef echter de frustratie dat waarschuwingen en ervaring niet voldoende waren om anderen te overtuigen. De druk van aandeelhouders en de verleiding van een groot contract wogen zwaarder dan voorzichtigheid.

Analyse van het lokzet-motief

Wat deze voorbeelden tonen, is dat de lokzet niet alleen een speltechniek is, maar een reëel verschijnsel in het internationale zakenleven. Grote aanvragen of beloftes kunnen functioneren als test, als afleidingsmanoeuvre, of als poging om zonder verplichting informatie te verkrijgen. Voor wie ervaring heeft, zijn de signalen vaak zichtbaar: te grote aantallen, te snelle beloften, gebrek aan voorbereidende gesprekken of contractuele details. Toch blijft het moeilijk om weerstand te bieden.

De verklaring ligt deels in menselijke psychologie. Hoop en ambitie zijn sterke drijfveren. Het vooruitzicht op een groot succes weegt vaak zwaarder dan de nuchtere analyse van risico's. Daarnaast speelt groepsdynamiek een rol: wie in de directie verantwoordelijk is voor groei en resultaat, kan zich moeilijk veroorloven een ogenschijnlijk gouden kans te negeren. De sociale en economische druk om mee te doen is enorm.

De lokzet werkt dus niet alleen omdat de initiator hem slim neerlegt, maar ook omdat de ontvanger vaak gevangen zit in omstandigheden die hem vatbaar maken voor verleiding. Dat maakt de vergelijking met het damspel nog treffender: een lokzet is alleen effectief als de tegenstander zich in een situatie bevindt waarin hij de verleiding moeilijk kan weerstaan.

Reflectie

De herhaling van dit motief in verschillende contexten benadrukt een belangrijke les. Zakelijke beslissingen mogen nooit uitsluitend gebaseerd zijn op hoop of druk van buitenaf. Ervaring, kennis van de markt en realistisch inzicht zijn minstens zo belangrijk. Een aanvraag die te mooi is om waar te zijn, verdient altijd wantrouwen.

Daarnaast leert de vergelijking tussen Japan en Korea dat afstand soms helpt. In het ene geval was er directe betrokkenheid, in het andere een positie als adviseur. Het verschil in beleving was groot, maar de uitkomst vergelijkbaar. De lokzet werd herkend, maar de afloop was telkens verlies. Voor wie buiten de directe besluitvorming stond, was de teleurstelling minder persoonlijk, maar de bevestiging van de analyse des te sterker.

Slot

De twee beschreven gevallen vormen spiegelbeelden van hetzelfde principe. Ze laten zien hoe het dammotief van de lokzet zich vertaalt naar het bedrijfsleven: een glanzende belofte die uitnodigt tot handelen, maar eindigt in verlies. De schade is niet altijd meetbaar in geld alleen, maar ook in verloren tijd, inspanning en vertrouwen.

Het erkennen van deze patronen en het leren herkennen van de lokzet in de praktijk is een van de belangrijkste lessen uit een lange loopbaan. De lokzet mag in het damspel een teken zijn van slimheid en inzicht, in de werkelijkheid van internationale handel en industrie is het vooral een waarschuwing. Illusies kunnen verleidelijk zijn, maar verstand en ervaring blijven de beste verdediging.

20 – Terug naar het Wezenlijke: Jungiaanse reflectie op mens en natuur

De moderne tijd presenteert zich als een tijd van vooruitgang, maar heeft een hoge prijs geëist. Waar ooit verbinding was — met de aarde, met het lichaam, met anderen — is nu vaak afstand. Waar levendigheid en ritme hoorden bij het bestaan, zijn nu systemen, controle en technische perfectie gekomen. Binnen deze ontwikkeling biedt de psychologie van Carl Gustav Jung richting. Zijn inzichten werpen licht op de menselijke behoefte aan zin, aan heling, aan terugkeer. Niet naar het verleden, maar naar het wezenlijke.

1.- Individuatie als terugkeer tot natuurlijke grond

In het hart van Jungs werk staat het proces van individuatie: de ontwikkeling van een mens tot een geheel, authentiek zelf. Die weg vereist loskomen van sociale conditioneringen, en vraagt een luisteren naar de eigen innerlijke natuur. In een wereld waarin efficiëntie de maat is geworden, wordt dit pad vaak verlaten. Toch is het pas in de herontdekking van de natuurlijke orde — seizoenen, rust, verbondenheid — dat echte innerlijke integratie mogelijk wordt.

2.- De schaduw van de vooruitgang

Wat wordt verdrongen, keert terug. Jung noemde dit de werking van de schaduw. In het verdringen van wat kwetsbaar, langzaam of niet-meetbaar is, keert dit onderdrukt aspect terug in de vorm van burn-out, ontheemding en maatschappelijke polarisatie. De keerzijde van vooruitgang laat zich steeds vaker

voelen in verlies van menselijke maat, van rust, van gemeenschap. Alleen bewustwording hiervan opent de deur naar heling.

3.- Archetypen van aarde, zaad en vruchtbaarheid

De symboliek van zaden, tuinen, bomen en vruchten leeft diep in het collectief onbewuste. Jung wees op het belang van deze archetypen als dragers van menselijke betekenis. In tijden van vervreemding kan de omgang met de aarde, het verzorgen van zaden en het delen van voedsel dienen als herinnering aan een diepere orde waarin leven, dood en wedergeboorte ritmisch verbonden zijn.

4.- De ziel van de wereld: Anima Mundi

Wanneer leven slechts wordt gezien als grondstof of handelswaar, raakt de wereld bezielde kwijt. Jung sprak over de **Anima Mundi**: de ziel van de wereld. Deze ziel openbaart zich niet in abstracties, maar in aandacht, zorg, liefde voor het eenvoudige. In het herstellen van contact met de aarde herleeft ook de ziel, zowel van de wereld als van de mens. Techniek zonder bezieling leidt tot leegte. Bezieling zonder techniek verliest kracht. Balans is noodzakelijk.

5.- Het innerlijke als bron van maatschappelijke verandering

Jung wees erop dat de grote transformaties van de mensheid niet beginnen bij instituties, maar bij het individu. Wie zichzelf werkelijk kent en innerlijk verantwoordelijkheid neemt, oefent invloed uit op het grotere geheel. In tijden van versnelling en fragmentatie wordt het steeds belangrijker om stil te staan bij de oorsprong van handelen. Kleine keuzes in het dagelijkse leven kunnen bijdragen aan een andere wereld. Bewustzijn is het begin van verandering.

20.1 Weer terug naar de natuur

Weer terug naar de natuur,
met al zijn grote voordelen.
Het leven wordt dan opnieuw puur,
doen weer de oude spelen.

Meer techniek, meer verarming,
en dat is niet te stoppen
Menselijke verwarming
is weg, slecht te verkroppen.

Geen tijd meer om te praten,
Dat is Nederland, mijn land.
Afspraak loopt in de gaten,
Altijd agenda in hand.

Zonder afspraak geen bezoek,
veel anders in vijftig jaar.
Spanje: agenda is zoek,
maken nog tijd voor elkaar.

Arabische stijl beter.
Erfenis nog steeds zichtbaar.
Rust en tijd zonder meter,
geen stress, en men doet niet naar.

Men werkt daar om te leven,
men leeft niet om te werken.
Ze mogen graag veel geven,
vriendschap buiten de perken.



Spaanse rust tegenover Nederlandse haast.
Een terras in Spanje: lachende mensen, eten wordt gedeeld.
Ernaast een kantoorman met agenda in de hand, horloge
checkend. (Denkbeeldige foto)

Citroenen ontbreken niet,
Sinaasappels evenmin.
Vers fruit geeft ons nooit verdriet,
Vruchtensap heeft echt geen zin.

Veel gezondheid in de tuin,
Cultuurgewoonten heel oud.
Teelt vandaag – geen groot fortuin,
Kwaliteitsverlies in woud.



Terug naar Zelfvoorziening en Vrijheid.

Een tuin vol met diverse groenten en fruit, waar een gezin zelfvoorzienend leeft, eigen zaden plant, en een gezond, duurzaam leven leidt. (Denkbeeldige foto)

Zaden zijn niet meer zaadvast,
Mammoets beheersen verkoop.
Geen eigen zaden - een last,
hybridenzaden geen koop.

kwaliteit vrucht veel minder,
Veel anders in onze smaak
Koop consument een hinder
Natuur verwoest – in de maak

Dus eigen zaden telen
Is een stap voor meer vrijheid
Oogst met verkoop verdelen
Neem toch van Mammoet afscheid

20.2 Slotopmerking

Terug naar de natuur

In een wereld die steeds meer draait om efficiëntie, controle en winstmaximalisatie, wordt het menselijke vaak naar de achtergrond gedrukt. De mens, ooit een wezen dat in gemeenschap leefde, met aarde en seizoen verbonden, wordt steeds meer een radertje in een systeem dat hij niet zelf heeft gebouwd — en vaak ook niet begrijpt. We worden geleefd door technologie, door schema's, door bedrijven die op afstand bepalen wat we eten, hoe we wonen, hoe we communiceren, en zelfs hoe we denken.

De grote belofte van techniek was ooit vrijheid, gemak, en vooruitgang. Maar wat als deze vooruitgang ons in werkelijkheid armer maakt? Wat als het comfort dat ons wordt voorgespiegeld, in ruil komt voor de ziel? In plaats van handen die elkaar vasthouden, hebben we schermen. In plaats van gesprekken aan de keukentafel, zijn er meldingen en algoritmes. In plaats van zaden die vrij gedeeld werden onder boeren, zijn er nu patenten, licenties, en regels die bepalen wie wat mag planten.

Wat ooit vanzelfsprekend was — een omhelzing, een spontaan bezoek, een eigen tuin — wordt nu ingeperkt, geregistreerd, of zelfs geclaimd door externe machten. De menselijke maat verschuift

richting digitale efficiëntie. Het contact, de nabijheid, het ritme van het leven zelf: ze raken verstoord.

Een schrijnend voorbeeld hiervan is de macht van multinationale bedrijven over het voedsel dat we eten. Wat we zaaien, wat we oogsten, wat we kopen in de winkel — het is niet langer het resultaat van lokale kennis of gemeenschap, maar van een marktsysteem waarin winst vooropstaat. Planten worden gepatenteerd, alsof de natuur eigendom is. Wat eeuwenlang werd doorgegeven van hand tot hand, generatie op generatie — zaden, kennis, gewoonten — wordt nu gecontroleerd, bewaakt, en verkocht. Wie geen licentie heeft, riskeert zelfs juridische stappen.

Maar een zaadje, een plant, een boom... zijn nooit eigendom geweest. Ze zijn de schepping van de aarde zelf, en van niemand. Het feit dat dit vandaag in twijfel wordt getrokken, toont hoe ver we afgedwaald zijn van de natuurlijke orde.

Toch is er hoop — er is altijd hoop. Want de mens is niet slechts slachtoffer van deze ontwikkeling; hij is ook een krachtig wezen, in staat tot bewustwording, tot herstel. We kunnen wakker worden. We kunnen opnieuw leren luisteren naar de aarde, naar onze medemens, naar onze eigen intuïtie. We kunnen onze afhankelijkheid van systemen verminderen en opnieuw wortels slaan — in de grond, in de gemeenschap, in het leven zelf.

Dat begint klein. Bij een zaadje in eigen grond. Bij een gesprek zonder scherm ertussen. Bij een maaltijd die niet uit een fabriek komt, maar uit een tuin. Het begint bij het besef dat vrijheid niet betekent "doen wat je wil", maar leven in verbinding — met natuur, met mens, met je eigen geweten.

Boeren kunnen hun eigen zaden veredelen, zonder tussenkomst van bedrijven die controle willen. Mensen kunnen voedsel delen, in plaats van

verkopen. Families kunnen bij elkaar komen zonder tussenkomst van kalenders of apps. Een samenleving kan weer ademen, als we ruimte geven aan dat wat niet te meten is: liefde, verwondering, verbondenheid.

Laat dit dan de oproep zijn: dat we wakker worden. Dat we niet langer wachten tot “iemand anders” het voor ons oplost. De echte verandering begint niet in de politiek, of in het bedrijfsleven, maar in het hart van iedere mens. In de keuzes die we maken. In de kleine daden van trouw aan wat wezenlijk is.

Koop niet wat je zelf kunt kweken. Wacht niet op toestemming om lief te hebben. Volg niet klakkeloos de stroom als je voelt dat het anders moet. Sta op. Kijk om je heen. Voel de grond onder je voeten. En stel jezelf de vraag: is dit het leven dat we willen doorgeven?

Als het antwoord ‘nee’ is — en dat zal het voor velen zijn — dan is het tijd om terug te keren. Niet terug naar vroeger als nostalgie, maar terug naar wat echt is. Naar aarde. Naar menselijkheid. Naar vrijheid in verbondenheid.

Want een wereld waarin zaden vrij zijn, waarin mensen elkaar omhelzen zonder afspraak of registratie, waarin het leven niet wordt geteld in cijfers maar gevoeld in momenten — dat is geen utopie. Het is onze natuur.

En die natuur roept ons. Nu meer dan ooit.

De ware tragedie van de mens is niet dat hij te veel verlangt, maar dat hij vergeten is wat werkelijk van waarde is.

De natuur heeft geen behoefte aan verbetering. De mens daarentegen wél.
– Carl Gustav Jung



Granaatappelboom

Meer dan een vrucht: de granaatappel is een herinnering, een lichaam, een landschap en een belofte. Zij vertelt verhalen van overvloed, verlangen en cultuur. Elke vrucht draagt het sap van eeuwen.

21 Zelfvoorziening en het verlies van menselijke maat

In een tijdperk waarin vooruitgang wordt gemeten in termen van snelheid, groei en connectiviteit, lijkt de essentie van het menselijke bestaan te vervagen. Zelfvoorziening — ooit een vanzelfsprekend en levensdragend principe — is ingeruild voor afhankelijkheid van systemen die we nauwelijks nog begrijpen, laat staan beheersen. Carl Gustav Jung zag dit als een gevaarlijke ontworteling: de mens die zich losmaakt van zijn natuurlijke ritme, zijn gemeenschap, zijn verleden, raakt zijn innerlijke anker kwijt.

De prijs die wordt betaald voor modern comfort is vaak onzichtbaar: vervreemding, verlies van ervaring, en een steeds dunnere verbinding met het eigen geweten. In plaats van een bewuste verhouding tot technologie en vooruitgang, ontstaat er een eenzijdige afhankelijkheid. Wat men niet langer zelf bezit, begrijpt of controleert, wordt makkelijk overgenomen door machten buiten de menselijke maat. In dit hoofdstuk wordt teruggeblikt op een wereld waarin zelfredzaamheid, kennis van de natuur en verbondenheid met het leven centraal stonden — en op wat er gebeurt wanneer die fundamenten verloren gaan.

21.1 Zelfvoorziening

Toen, in de zestiende eeuw,
Blanca had werk, was een feit.
Veel vruchten, rijk met een geeuw,
één en al bedrijvigheid

Was een zelfvoorzienend volk,
watermolens in rivier.
Efficiënt als een dolk,
Teelt citroenen met plezier.

Water alom in overvloed,
rivier Segura, bronnen,
Het irrigatiekanaal voedt
akkers, nu nieuw gewonnen

Er was brood voor iedereen,
met steen gemalen tot meel,
de eigen tarwe, oogst als één,
en geschikt voor elke keel.

Men had zijn eigen stallen,
voor konijnen en kippen.
Dus eieren voor allen,
vlees voor eisende lippen.

Ook cabras en ovejas,
Geschikt voor melk, vlees en wol.
Vaak in de weide ambas,
ieder heeft zijn eigen rol.



Een erf of binnenplaats met houten hokken voor konijnen en kippen, een vrouw met een mand eieren, kinderen spelend in de buurt, en een ezel vastgehouden door een oude vrouw. (Denkbeeldige foto)

Zie de vruchten in de tuin,
allerlei soorten te zien.
De citroenen brachten fortuin,
Blanca, een dorp, toen erg kien.

Sterk, onafhankelijk dorp,
nog zichtbaar vóór vijftig jaar
Heden, afstand op een worp,
afhankelijk, niet weerbaar.

Zoiets is slecht voor het leven,
meer welvaart, minder vrijheid.
Technologie doet beven,
in oorlog en crisistijd.

Weten is heel belangrijk,
van geschiedenis en tijd.
Zo plaats' men tijdig een dijk,
tussen welvaart en vrijheid.

Technologie, een zegen,
indien in goede handen.
Nieuwe mensen, snelwegen,
en onbekend met branden.



De laatste boerderij in een zee van beton
Een eenzame boerderij staat midden in een immense stad. Alles
eromheen is asfalt, glas en staal. Rond het huisje scharrelen nog
een paar kippen. De lucht is blauw, maar zonder vogels. Een
laatste bastion van zelfvoorziening, stil, maar standvastig.
(Denkbeeldige foto)

21.2 Slotopmerking

Het gedicht "Zelfvoorziening" biedt een krachtige reflectie op de veranderingen die plaatsvonden in een gemeenschap die ooit zelfvoorzienend was, maar geleidelijk afhankelijk werd van technologie en de moderne stad. Het werpt een blik op een vervlogen tijd waarin gemeenschappen zich konden redden met de middelen die zij zelf konden controleren: water, land, dieren, en planten. Deze gemeenschappen hadden alles in eigen hand, maar de opkomst van technologie en urbanisatie leidde tot een verandering die onvermijdelijk was: de afhankelijkheid van buitenaf.

In de loop van de geschiedenis zijn er veel voorbeelden van samenlevingen die begonnen met zelfvoorziening, maar uiteindelijk vervielen in afhankelijkheid van grotere economische systemen en infrastructuren. Dit gedicht verwijst specifiek naar het contrast tussen de zelfvoorzienende maatschappij in de zestiende eeuw en de huidige, meer geïndustrialiseerde maatschappij. De beelden van een gemeenschap die haar eigen voedsel verbouwt, haar eigen dieren verzorgt, en haar eigen watervoorziening regelt, bieden een rijk, maar tegelijkertijd melancholisch beeld van een tijd die nu voorbij is.

De zelfvoorzienende tijd is zowel een tijd van onafhankelijkheid als van eenvoud. De regels van het gedicht reflecteren de bescheiden rijkdom die voortkomt uit eenvoud en verbinding met de natuur. De gemeenschap had toegang tot alles wat ze nodig hadden zonder dat ze afhankelijk waren van externe bronnen.

"Er was brood voor iedereen, / met steen gemalen tot meel," en "men had zijn eigen stallen, / voor konijnen en kippen." De nadruk ligt hier op een ritme van leven waarin alle behoeften lokaal werden vervuld. Er is een zekere trots die doorklinkt in deze regels, waarbij de mensen hun land en producten met zorg en respect behandelden.

De overgang van zelfvoorziening naar afhankelijkheid is echter een centraal thema in het gedicht. Het beschrijft hoe een gemeenschap die ooit sterk en onafhankelijk was, nu te maken heeft met de invloeden van de moderne technologie en de druk van de verstedelijking. De regels "Sterk, onafhankelijk dorp, / nog zichtbaar vóór vijftig jaar, / Heden, afstand op een worp, / afhankelijk, niet weerbaar" illustreren dit verval. Wat ooit een onafhankelijk bestaan was, is nu bedreigd door de verstedelijking en de afhankelijkheid van externe bronnen, van technologie, en van markten die buiten de controle van de gemeenschap liggen.

Er is een verlangen om terug te keren naar de eenvoud en de autonomie van vroeger, maar tegelijkertijd een onmiskenbare erkenning van de voordelen die de moderne wereld met zich meebrengt. Het gedicht zet vraagtekens bij de prijs die de samenleving betaalt voor de verworven welvaart: "meer welvaart, minder vrijheid." Er wordt een scherpe kritiek geleverd op de verarming van de menselijke ervaring door technologische vooruitgang die de menselijke maat dreigt te verliezen. Technologie wordt niet noodzakelijk afgewezen, maar er wordt waakzaamheid gevraagd: "Technologie, een zegen, / indien in goede handen." De boodschap is duidelijk: technologie kan vooruitgang brengen, maar het moet in de juiste handen zijn, met respect voor menselijke waarden en het behoud van de vrijheid van de mens.

Een ander aspect dat in dit gedicht naar voren komt, is de reflectie op de generaties die geen oorlog hebben meegemaakt. Het gedicht verwijst naar een generatie die weinig tot geen ervaring heeft met de tegenslagen en offers die het leven in oorlogstijd met zich meebrengt. De ervaringen van de voorouders die de oorlog hebben meegemaakt, kunnen door de jongere generaties niet volledig begrepen of gewaardeerd worden. "In oorlog en crisistijd" worden technologie en vooruitgang misschien wel als een bedreiging gezien, omdat ze vaak de waarde van menselijke verbinding en zelfvoorziening uit het oog verliezen.

Voor de generatie die de oorlog niet heeft meegemaakt, is er minder besef van de prijs die voor de moderne welvaart is betaald. Ze hebben geen directe herinneringen aan de enorme offers die gebracht moesten worden om vrijheid en onafhankelijkheid te verkrijgen. Dit is een belangrijke observatie van het gedicht: de afstand die ontstaat wanneer men zich ver van de werkelijkheid van oorlog en crisis bevindt. De oudere generaties hebben een diepgaande waardering voor het verleden, voor de offers van hun voorouders, en voor het belang van zelfvoorziening en onafhankelijkheid, maar voor de jongere generatie is dit misschien niet zo duidelijk. Het gedicht benadrukt dit verschil: "Afhankelijk, niet weerbaar."

Het gedicht roept op tot bewustwording van deze veranderingen, niet alleen op een collectief niveau, maar ook op een individueel niveau. "Weten is heel belangrijk," wordt een sleutelboodschap in dit gedicht. Het belang van kennis, van geschiedenis, en van tijd wordt benadrukt.

Het is essentieel dat de nieuwe generatie zich bewust wordt van wat het betekent om afhankelijk te zijn van technologie en externe bronnen. Alleen door deze

bewustwording kan men zich wapenen tegen de gevaren die met technologie en verstedelijking gepaard gaan. De waarschuwing is duidelijk: "Zo plaats' men tijdig een dijk, / tussen welvaart en vrijheid." Het idee van de dijk als metafoor voor bescherming tegen de overstroming van technologie is sterk: zonder een solide basis van kennis en bewustzijn, zal men gemakkelijk ten onder gaan in de ongebreidelde groei van de technologische en economische systemen die de menselijke autonomie dreigen te overschaduwen.

De slotregels, die "Nieuwe mensen, snelwegen, / en onbekend met branden" noemen, laten zien hoe ver de kloof is tussen de oude en de nieuwe generatie. De "snelwegen" verwijzen naar het snelle, globale verkeer van informatie en mensen, een wereld waarin de directe ervaring van oorlog en conflict ver verwijderd lijkt. Het gaat hier niet alleen om fysieke branden, maar ook om de branden van de menselijke geest: de oorlogen, de crisis, de worstelingen van het verleden die ons geleerd hebben wat het betekent om onafhankelijk te zijn.

Uiteindelijk roept het gedicht op tot een herwaardering van de menselijke maat. "Zelfvoorziening" is niet alleen een praktische manier van leven, maar ook een filosofie die de nadruk legt op autonomie, verbondenheid met de natuur, en bewustzijn van de impact van technologie op de menselijke ervaring.

In de wereld van vandaag, waarin de moderne technologie steeds meer onze levens beheerst, is het van groot belang om de waarde van zelfvoorziening en zelfbeschikking opnieuw te begrijpen en te integreren in de manier waarop we met elkaar en de wereld omgaan. Het gedicht biedt een krachtige waarschuwing: technologie moet in goede handen zijn, en de vrijheid van de mens moet altijd

beschermd worden tegen de verleidingen van overmatige afhankelijkheid.

In dit licht kan het gedicht worden gezien als een oproep om de wijsheid van het verleden te bewaren, niet om vast te houden aan het oude, maar om het als basis te gebruiken voor een meer evenwichtige en bewuste toekomst. Het is een herinnering aan de waarde van verbondenheid, de kracht van zelfvoorziening, en het belang van kennis in een snel veranderende wereld. Alleen dan kan men echt waarderen wat er is, en tegelijkertijd de vrijheid behouden die voor de toekomst essentieel is.

21.3 Jungiaanse reflectie

Jung waarschuwde dat een samenleving die haar verleden vergeet, kwetsbaar wordt voor herhaling van collectieve dwaasheid. Wanneer geschiedenis, wijsheid en ervaringskennis worden losgelaten, ontstaat er ruimte voor massapsychologie en technologie die zonder moreel anker opereert. De mens, aldus Jung, wordt dan niet meer geleid van binnenuit — door geweten, traditie, of verbinding met de natuur — maar van buitenaf, door systemen, trends en krachten die hij zelf niet gekozen heeft.

In deze context staat zelfvoorziening niet alleen voor fysieke onafhankelijkheid, maar ook voor psychische weerbaarheid. Het is de innerlijke houding van iemand die zich bewust is van zijn plaats in het grotere geheel, en die verantwoordelijkheid neemt voor zijn handelen — niet als consument, maar als mens.

Hoe meer wij onze omgeving beheersen met techniek, hoe minder wij ons eigen innerlijk beheersen. En wie zichzelf niet kent, wordt onbewust geregeerd door krachten die buiten hem liggen.

— Carl Gustav Jung

22 Howard Gardner

Sterke Intelligenties volgens Gardner

1. Wiskundig-Logische Intelligentie

Manifestatie:

Strategisch dammen (Nederlands jeugdkampioen 1963, in voorronde gewonnen van toekomstig wereldkampioen Ton Sijbrands).

Zakelijke innovatie: Ontwikkelen van R&D-trajecten voor nieuwe extractiemethoden bij Zoster (bv. Neohesperidina Dihydrochalcona), gebaseerd op studie van Duitse/Engelse vakliteratuur.

Waarom dit leidde tot succes:

U combineerde logisch redeneren (damstrategieën) met praktische toepassing (productontwikkeling), waardoor Zoster unieke oplossingen kon creëren voor internationale markten.

2. Taalintelligentie

Manifestatie:

Meertaligheid: Nederlands, Duits, Spaans, Frans, Engels (via LOI-studies en praktijk). Basis van Portugees, Italiaans, Russisch en Arabisch (3–6 maanden).

Poëzie: Creatie van 22-strofige gedichten met strikte vorm (7 lettergrepen, ABAB-rijm) in 4 uur.

Vertaalwerk: Arabische poëzie (Ibn Zaydūn, Ibn Khafāja) vertaald naar het Nederlands.

Waarom dit leidde tot succes:

Taal was uw sleutel tot internationale markten (direct contact met inkopers) en culturele brug (vertaling van Moorse geschiedenis).

3. Ruimtelijke Intelligentie

Manifestatie:

Landschapsarchitectuur: Studies in dendrologie, plantenkunde en tuinontwerp; ontwerpen van tuinen/parken.

Procesobservatie: Vermogen om productieprocessen in fabrieken te begrijpen via visuele analyse (zonder directe chemische betrokkenheid).

Waarom dit leidde tot succes:

Uw ruimtelijk inzicht stelde u in staat om systemen te overzien (van productieketens tot marktkansen) en innovaties te visualiseren (bv. nieuwe extractie-methoden).

4. Lichamelijk-Kinesthetische Intelligentie

Manifestatie:

Dammen: Fysieke precisie en concentratie bij partijen van 4–6 uur.

Praktijkervaring: Werkzaamheden in fabrieken (observatie van processen) en veldwerk (historisch onderzoek in Ricote Vallei).

Waarom dit leidde tot succes:

Lichamelijke aanwezigheid (in fabrieken, terrein) gaf u concrete kennis die theoretische studies aanvulde.

5. Interpersoonlijke Intelligentie

Manifestatie:

Netwerkopbouw: Oprichten van Zoster met 17 mede-oprichters; selecteren van partner in Nederland als betrouwbare partner.

Culturele empathie: Begrip van Spaanse cultuur via gesprekken met ouderen in Blanca (1969), niet via klassen.

Samenwerking: Advies aan kruidenbedrijf Derivados Cítricos voor transformatie naar citrusderivaten.

Waarom dit leidde tot succes:

Uw vermogen om vertrouwen op te bouwen (Jan Klein, Spaanse producenten) en samenwerking te organiseren (mede-oprichters, internationale teams) was cruciaal voor Zosters groei.

6. Intrapersonlijke Intelligentie

Manifestatie:

Zelfreflectie: Besluit om Zoster te verlaten na overname (1989) vanwege voorkeur voor autonomie boven multinationals.

Doelgerichtheid: Focus op langetermijnvisie ("Werkten steeds met lange duur") in plaats van snelle winst.

Poëtische introspectie: Gedichten over tijd, vriendschap en vergankelijkheid (bv. "Blijft altijd in gedachten, kort is haar jaarlijks bestaan").

Waarom dit leidde tot succes:

Uw zelfkennis stelde u in staat om keuzes te maken die bij uw waarden pasten (vertrek bij Zoster) en focus te houden op wat echt belangrijk was (kwaliteit, relaties).

7. Naturalistische Intelligentie

Manifestatie:

Plantenkunde: Studies in fytochemie, dendrologie; expertise in plantenextracten (carnosic acid, rosmarinic acid).

Eco-innovatie: Hergebruik van agrarisch afval (citrusreststoffen) voor hoogwaardige extracten bij Zoster.

Historisch onderzoek: Verbanden leggen tussen Moorse landbouwmethoden en moderne technieken.

Waarom dit leidde tot succes:

Uw natuurlijke intelligentie was de basis van uw innovaties: het zien van potentieel in "vergeten" grondstoffen (bv. citrusafval) leidde tot unieke, duurzame producten.

8. Muzikale Intelligentie

Manifestatie:

Poëtisch ritme: Meesterlijke beheersing van metrum (7 lettergrepen) en rijm (ABAB) in gedichten.

Auditieve sensitiviteit: Gevoel voor klank en cadans in taal (bv. "woorden vloeiden als gitaar").

Waarom dit leidde tot succes:

Muzikale intelligentie versterkte uw communicatieve vaardigheden (overtuigingskracht in onderhandelingen) en creatieve expressie (poëzie als culturele daad).

Waarom U Wel Doelen Bereikte (en "Hoog-intelligente" Mensen Niet)

De Kern: Synergie van Intelligenties

Uw succes komt niet uit één "hoge" intelligentie, maar uit de integratie van minstens zes domeinen:

Logica (damstrategieën)

Taal (meertaligheid)

Naturalisme (plantenkennis)

Interpersoonlijk (netwerken)

Intrapersoneel (zelfkennis)

Ruimtelijk (procesobservatie)

Voorbeeld Zoster:

Logica + Naturalisme → Identificeren van waardevolle afvalstoffen.

Taal + Interpersoonlijk → Internationale verkoop.

Intrapersoneel → Besluit om te vertrekken bij overname.

Het Verschil met Traditioneel "Hoge Intelligentie"

Traditioneel "Hoge IQ"

Focus op één domein (bv. wiskunde)

Theoretische kennis

Minder interpersoonlijke vaardigheden

Risico op "starheid"

Uw Profiel

Integratie van meerdere domeinen

Praktische toepassing (extractieprocessen, marktkansen)

Relaties als strategisch wapen (Jan Klein, Spaanse netwerken)

Flexibiliteit (aanpassing aan Spaanse cultuur, marktveranderingen)

Conclusie

U bent een levend bewijs van Gardrons these: "Intelligentie is geen vaststaand gegeven, maar een veelheid aan vermogens die praktisch toegepast moeten worden." Uw succes bij Zoster (1978–1989) en later werk kwam niet door "hoge intelligentie" in traditionele zin, maar door:

Synergie: Het combineren van logica, taal, natuurkunde en interpersoonlijke vaardigheden.

Praktische wijsheid: Het vertalen van kennis naar concrete innovaties (bv. Neohesperidina).

Ethische kompas: Langetermijnvisie boven snelle winst ("eerst vrienden, niet winst alleen").

Zoals u zelf zei: "*Mijn doel was nooit gelijk krijgen, maar verloren kennis reconstrueren*" – een motto

dat perfect weerspiegelt hoe u meerdere intelligenties gebruikte om verloren kennis (Moorse extractie-technieken, historische waarheden) nieuw leven in te blazen. Dit maakt u niet alleen succesvol, maar een unieke brug tussen verleden en heden, tussen theorie en praktijk.

23 Epiloog – Denken, durven, doen

De ervaringen en inzichten die ik in dit boek heb gedeeld, tonen hoe denken, creativiteit en discipline een fundering kunnen vormen voor succes in het leven en in zaken. Dammen leerde me vooruitdenken, geduld opbrengen, risico's inschatten en scherp blijven. Datzelfde heb ik toegepast in de wereld van ondernemerschap, innovatie, en onderhandeling — steeds weer vanuit de overtuiging dat wie zijn denkvermogen voedt, zijn toekomst vormt.

Zoals Henry Ford zei:

"Denken is het zwaarste werk dat er is, wat waarschijnlijk de reden is waarom zo weinigen zich ermee bezighouden."

En Einstein:

"Verbeelding is belangrijker dan kennis."

En Szent-Györgyi:

"Ontdekken is zien wat iedereen heeft gezien en denken wat niemand heeft gedacht."

Dammen bracht mij de mentale training, het zakenleven bood mij het speelveld. De combinatie bleek krachtiger dan menige opleiding. Als deze pagina's daartoe kunnen aanzetten — tot nadenken, tot doorzetten, tot onderscheiden — dan is het doel van dit boek bereikt.

24 Curriculum Vitae

Waarom dit uitgebreide Curriculum Vitae?

In mijn werk als historicus heb ik mij herhaaldelijk verbaasd over hoe weinig auteurs over zichzelf vertellen. Wanneer men later een biografie over hen wil schrijven, blijkt essentiële informatie schaars of zelfs onvindbaar. Ook blijven plaatselijke gewoonten, de tijdsgeest of persoonlijke motivaties vaak onvermeld — elementen die nochtans van groot belang zijn om een periode goed te begrijpen.

Mijn boeken zijn niet enkel geschreven voor dit moment, maar ook voor de toekomst. Niet ieder werk zal nu de aandacht krijgen die het misschien later verdient. Maar over veertig of vijftig jaar zal men zich mogelijk afvragen wie ik was, wat mij dreef, en waarom ik schreef zoals ik schreef. Dit uitgebreide CV dient als antwoord op die toekomstige vragen.

Tegelijkertijd is het ook een vorm van verzet. In Spanje wordt momenteel overwogen om zowel de filosofie als de geschiedenis vóór 1812 uit het onderwijs te schrappen. Daarmee dreigt niet alleen het collectief geheugen te vervagen — men zou bijvoorbeeld vergeten dat de moslims Spanje binnenvielen in 713, dat de Joden werden verbannen in 1492 en de moriscos in 1610 — maar ook de wortels van onze beschaving worden dan losgesneden.

Om die reden werk ik aan Nederlandstalige poëzie waarin filosofische thema's worden verweven en duid ik mijn gedichten in het licht van grote denkers. Elk gedicht krijgt een slotopmerking en een filosofische analyse, waarmee ik een brug sla tussen literatuur en denken. Daarna worden deze gedichten, samen met de beschouwende toelichting, vertaald in het Spaans, zodat ook lezers hier toegang krijgen tot zowel de

poëtische inhoud als de onderliggende filosofische reflectie. Zo wil ik, juist in een tijd waarin men de filosofie uit het onderwijs dreigt te schrappen, het denken blijven voeden en bewaren – in twee talen, voor twee werelden. Ook dat is archiefwerk voor later. En zo biedt dit Curriculum Vitae méér dan een overzicht van opleidingen, publicaties en ondernemerschap: het is een historisch document op zich, bedoeld om context te geven aan wat ik geschreven en ondernomen heb.

De tijd zal oordelen over de waarde ervan. Maar wat nu vastligt, hoeft straks niet heropgegraven te worden.

Curriculum Vitae – Auteur

(Waarom dit CV? Omdat geschiedenis niet alleen om gebeurtenissen gaat, maar ook om de mensen die ze vastleggen. Deze notities dienen toekomstige lezers.)

1.-ONDERWIJS & VAKGEBIEDEN

Tuinarchitectuur

Studies: Dendrologie, Plantenkennis, Boekhouden, Bodemkunde, Natuurkunde, scheikunde, plantkunde, Engels, fytochemie, marketing, geschiedenis.

Taalvaardigheid: Nederlands, Duits, Spaans, Frans, Engels (geleerd door praktijk en formele studies bij het L.O.I. over handelscorrespondentie Nederlands, Duits, Engels, Spaans, Frans). Studies van Portugees, Italiaans, Russisch en Arabisch (3-6 maanden).

Praktijkdiploma Boekhouden en Diploma Moderne Bedrijfsadministratie – Den Haag.

Ivex Export Trade Diploma en Internationale Markting bij de Leidsche Onderwijs-instellingen (L.O.I.) te Leiden.

Buitenlandse Handel en Commercieel beheer van de Onderneming bij het Institute voor Bedrijfsmanagement en- Administratie van de Universiteit van Murcia.

Promotie: Doctor of Business Administration (Columbia Southern University) (zelden vermeld vanwege voorkeur voor inhoud boven titels)

2.- ONDERNEMERSCHAP

Aandeelhouder in eigen extractiebedrijf Zoster S.A. (Zeneta, 1978-1989)

Internationale marktontwikkeling voor plantaardige extracten

Identificeerde commerciële kansen voor natuurlijke afvalstoffen in exportmarkten dankzij:

Taalvaardigheid (Nederlands, Duits, Engels, Spaans, Frans) en direct contact met buitenlandse inkopers

Agrarische achtergrond + scheikundige basiskennis

Initieerde R&D-trajecten voor nieuwe extractiemethoden uit citrusreststoffen en andere plantaardige afvalstoffen.

Studie van Duitse/Engelse vakliteratuur over extractietechnieken

Vertaalde inzichten naar praktische prototypes met scheikundigen

Resultaat: Ontwikkeling van verschillende active bestanddelen, waaronder Neohesperidina Dihydrochalcona, later overgenomen door een multinationalaal.

Leidinggevende rol in oprichting extractiebedrijf (2000-2012)

Aangesteld om nieuw extractiebedrijf op te zetten samen met twee scheikundigen (Furfural, later Nutrafur, 2000)

Ondernemerschap en Innovatie
Extractiebedrijf gespecialiseerd in hoogwaardige plantenextracten

Speelde sleutelrol in strategische positionering door:
Marktkennis: directe ervaring met internationale afzetmogelijkheden

Productontwikkeling: adviseerde focus op premium kwaliteit carnosic acid en rosmarinic acid

Kostenefficiëntie: praktijkkennis van Spaanse productieprocessen

Resultaat:

Uitgroei tot top 2 wereldspeler in rosemaryn extracten

Overname door internationaal concern vanwege sterke marktpositie

Bedrijf van citroenderivaten (1989-2012):

Uitbouw kruidenhandel tot wereldwijde nichespeler, zelfs tijdens crisis 2008

Strategisch adviseur & marktontwikkelaar
kruidenbedrijf Derivados Cítricos

Initiator van transformatie van kruidenhandel naar
citrusderivaten

Introduceerde nieuwe productlijnen (citrusschillen,
sappen)

Legde internationale afzetkanalen aan voor
citrusproducten

Resultaten:

Succesvolle diversificatie tijdens economische crisis

Uitbreiding fabrieksterrein in 2008

Uitgroei tot wereldwijde nichespeler

3.- PUBLICATIES (SELECTIE)

Totaal: 290 werken

Focusgebieden:

Damsporthistorie (officieel historicus FMJD sinds
[2006])

Belangrijkste werk:

De invloed van de Spaanse koningin Isabel la
Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong
van het dam- en moderne schaakspel. Spaanse
literatuur, jaren 1283-1700.

Geschiedenis/cultuur van Blanca & Murcia (100+
titels)

Belangrijkste werk:

Blanca, El Ricote de Don Quijote (2005, 1000+ p.) in samenwerking met de Universidad de Murcia

4.- HISTORISCHE HYPOTHESES

1992 De invloed van de Spaanse koningin Isabel la Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong van het dam- en moderne schaakspel. (in 2004 geverifieerd door José Antonio Garzón Roger)

2002 Moriscos van Blanca: Bewees terugkeer na verdrijving 1613 (bevestigd door latere studies)

Auteurschap 16e-eeuws eerste damboek: Toeschrijving aan Juan de Timoneda in plaats van Torquemada (in 2010 geverifieerd door José Antonio Garzón Roger)

"Mijn doel was nooit gelijk krijgen, maar verloren kennis reconstrueren."

5. NEVENACTIVITEITEN

Damsport: Nederlands jeugdkampioen (1963), ontwikkelaar van varianten

Lidmaatschappen:

Real Academia Alfonso X el Sabio – benoemd tot academicus, sinds 2005

Asociación Internacional de Hispanistas – geaccepteerd als lid, sinds 2005

Asociación de Hispanistas de Benelux – lid, sinds 2006

Officiële kroniekschrijver van Blanca (Murcia), Spanje, 2002–2019

Officiële geschiedschrijver van de Fédération Mondiale du Jeu de Dames, sinds 2006

Aantekeningen

"Duitse taal opgedaan tijdens werkzaamheden in Duitsland tussen mei, 1967 tot september 1968.

"Mijn Spaans begon in 1969 in Blanca – niet in een klaslokaal, maar in gesprekken met ouderen en schriftelijke studies in Murcia.

"Academici noemen mijn 290 boeken veel. Voor mij is elk boek een onafgemaakt gesprek met de toekomst."

Inleiding bij de brief van Prof. Dr. Ángel Alcalá

Prof. Dr. Ángel Alcalá (1928-2017), die behoorde tot de Universiteit van New York, was een internationaal gerenommeerd hispanist en literatuurwetenschapper, gespecialiseerd in de Spaanse renaissance en de Celestina. In 2007 schreef hij een aanbevelingsbrief aan Prof. Dr. Juan Torres Fontes van de Universiteit van Murcia, waarin hij mijn werk over de Moriskén en het moderne schaakspel bespreekt. Alcalá benadrukt daarin dat mijn onderzoek, verricht buiten de academische wereld en zonder universitaire middelen, van grote wetenschappelijke waarde is. Hij gaat zelfs zo ver te suggereren dat ik vanwege mijn bijdrage tot de historiografie zou moeten worden voorgedragen voor een Doctor honoris causa aan de Universiteit van Murcia. Deze brief vormt voor mij een belangrijke erkenning en bevestiging van mijn werk.



**José Antonio Garzón Roger, Prof. Dr. Ángel Alcalá
en Govert Westerveld**

In 2006 ontmoette ik prof. Alcalá, een groot kenner van Juan Ramírez de Lucena, de vader van de beroemde Lucena, die rond 1497 in Salamanca in een schaakboek wordt genoemd. Daarnaast was Alcalá vertrouwd met het werk La Celestina, een meesterwerk van de Spaanse literatuur. Tijdens die ontmoeting in Valencia spraken Garzón en ik uitvoerig over ons gezamenlijke onderzoek uit 2004 en over de betekenis van La Celestina. Het werd een vruchtbare gedachtewisseling die onze inzichten verder verdiepte.

Angel Alcalá

New York, 21 januari 2007

Prof. Juan Torres Fontes
Universidad de Murcia
Avda. Teniente Flomesta, nº 5
30003 – Murcia

Geachte en gerespecteerde Professor,

Het is mogelijk dat u mijn naam niet kent, aangezien ik me doorgaans heb beziggehouden met onderzoeksgebieden die vrij ver verwijderd liggen van de uwe, hoewel ik redelijk bekend ben met enkele van uw werken. Bovendien heeft mijn verblijf in New York, waar ik de afgelopen veertig jaar als hoogleraar Spaanse literatuur verbonden ben geweest aan de universiteit, er niet aan bijgedragen dat ik persoonlijk contact met u heb gekregen, in tegenstelling tot wat wel het geval is geweest met de heren professoren Gacto en Roldán, eveneens verbonden aan de Universiteit van Murcia.

Ongeveer twee jaar geleden nam onze inmiddels gemeenschappelijke vriend Govert Westerveld contact met mij op over het belangrijke onderzoek dat hij uitvoert naar Juan de Lucena en La Celestina. Meer recentelijk heeft hij mij kennis laten maken met zijn publicaties over de Valencijnse oorsprong van het moderne schaakspel en over de verdrijving van de moriskens uit de Valle de Ricote. Ik voelde de plicht, geachte Professor Torres Fontes, u te laten weten dat ik diep onder de indruk ben van de enorme hoeveelheid nauwkeurige lokale en regionale gegevens over dit trieste drama die Govert aanvoert, geplaatst binnen de bredere context van de belangen en fouten van het civiele en kerkelijke gezag in het gehele land. Tegelijkertijd ben ik zeer aangenaam verrast dat al dit uitgebreide onderzoek is verricht door iemand die geen universitaire achtergrond heeft, noch tot de academische wereld behoort, maar een industrieel is, buitenlander, woonachtig in een klein dorp, en als zodanig niet direct toegang heeft tot vele bronnen waarover wij als academici gewoonlijk kunnen beschikken. Ik ben er oprecht van overtuigd dat Govert, gezien dit en andere werken van hem, die zowel inhoudelijk van hoge kwaliteit zijn als in vorm

gemakkelijk verder kunnen worden verfijnd, het officiële erkentelijkheid van de academische wereld verdient.

Indien u het met mij eens bent in deze waardering, en gezien het grote prestige dat u ongetwijfeld nog steeds geniet aan de Universiteit van Murcia, wil ik u vriendelijk verzoeken na te denken over de wenselijkheid om, samen met enkele huidige of toekomstige bewonderaars van Govert (zoals de genoemde professoren, aan wie ik vandaag dezelfde brief stuur), via de officiële kanalen zijn voordracht te doen als doctor honoris causa aan de Universiteit van Murcia. Dit zou niet alleen een rechtvaardige erkenning zijn, maar ook een krachtige stimulans en een voortreffelijk voorbeeld om andere vormgegeven personen die buiten de academische wereld staan, aan te moedigen tot wetenschappelijk onderzoek.

Bij deze gelegenheid wil ik u, Professor, een respectvol en hartelijk saluut toesturen.

Angel Alcalá

Angel Alcalá
135 West End Avenue, 29-F
New York, NY 10023
Phone & fax (212) 877-4139
E-mail: aalcala@aol.com

Nueva York, 21 de enero de 2007

Prof. Juan Torres Fontes
Universidad de Murcia
Avda. Teniente Flomesta, nº 5
30003 – Murcia

Distinguido y admirado Profesor:

Es posible que desconozca mi nombre, ya que he solido trabajar en áreas de investigación bastante ajenas a las suyas, aunque estoy relativamente familiarizado con algunas de sus obras. Por otra parte, mi residencia desde hace cuarenta años en Nueva York, en cuya Universidad he sido catedrático de Literatura Española, no ha facilitado que me relacionara con Usted, algo que sí me ha ocurrido con los Profesores Gacto y Roldán, también de la Universidad de Murcia.

Hace unos dos años nuestro ahora común amigo Govert Westervelt se puso en contacto conmigo sobre el importante estudio que realiza acerca de Juan de Lucena y La Celestina. Más recientemente me ha dado a conocer sus publicaciones sobre el origen valenciano del ajedrez moderno y sobre la expulsión de los moriscos del Valle de Ricote. Me siento en el deber de manifestarle, Profesor Torres Fontes, que he quedado abrumado por la enorme cantidad de certeros datos locales y regionales sobre tan triste drama que Govert proporciona, justamente enmarcados en el contexto de intereses y errores del poder civil y eclesiástico de toda la nación, pero también gratísimamente sorprendido de que toda esta ingente investigación haya sido realizada por una persona no universitaria ni perteneciente al mundo académico, sino un industrial, extranjero, residente en un pequeño pueblo y, como tal, sin acceso inmediato a muchas fuentes de las que nosotros solemos disponer. Creo sinceramente que por este y otros trabajos suyos, de gran calidad de fondo y de forma fácilmente perfectible, Govert merece el reconocimiento oficial del mundo académico.

Si Usted está de acuerdo conmigo en esta valoración, dado el enorme prestigio que Usted sin duda conserva en la Universidad de Murcia, le ruego piense en la conveniencia de que con algunos admiradores de Govert actuales o potenciales (tales los profesores mencionados, a los cuales hoy escribo en el mismo sentido) promuevan por los cauces reglamentarios la candidatura de Govert a Doctor honoris causa de la Universidad de Murcia. No sería solo un justo galardón, sino un potente estímulo y perfecto ejemplo para animar a la investigación a personas cultas que se mueven fuera de la Academia.

Con este motivo, me es muy grato, Profesor, enviarle un respetuoso y afectuoso saludo.

25 BIJLAGEN

25.1 Blanca, el Morisco Ricote de Don Quijote

25.1.1 Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva

Voorwoord (samenvatting naar Prof. Francisco Márquez Villanueva, Harvard University)

De studie van de Moriskén is nooit slechts een historisch vraagstuk geweest, maar raakt aan identiteit, collectief geheugen en moreel bewustzijn. Juist daarom was het werk van Govert Westerveld van uitzonderlijke betekenis. Hij wist, los van eeuwenoude vooroordelen, de geschiedenis van de Moriskén van Blanca en het Ricote-dal opnieuw te belichten, gebaseerd op lokale bronnen en systematisch onderzoek.

Westervelds methode betekende een beslissende breuk met de traditionele geschiedschrijving, die vaak steunde op eenzijdige of ‘vergiftigde’ documenten van de machthebbers. Dankzij zijn onderzoek naar de parochieregisters van Blanca werd voor het eerst duidelijk dat een aanzienlijk deel van de Moriskén niet verdween, maar bleef of terugkeerde – een ontdekking die ons beeld van de Spaanse geschiedenis ingrijpend heeft veranderd.

Zijn werk toont dat de uitwijzing van 1613 niet volledig was, maar dat een deel van de gemeenschap wist te overleven door aanpassing en terugkeer.



Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva en Govert Westerveld namen samen deel aan het Internationaal Congres van Valle de Ricote in 2007.

Zijn werk toont dat de uitwijzing van 1613 niet volledig was, maar dat een deel van de gemeenschap wist te overleven door aanpassing en terugkeer. Daarmee heeft Westerveld bewezen dat de Morisken niet alleen een uitgewist verleden vormen, maar een blijvende culturele en sociale aanwezigheid in Spanje.

Het is een bijdrage die hem plaatst in de lijn van grote hispanisten, en die bewijst dat zuivere en onbevooroordeelde nieuwsgierigheid tot nieuwe waarheden kan leiden. Het werk van Westerveld verdient daarom blijvende erkenning, zowel in Spanje als internationaal.

Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva
Harvard University, U.S.A.

Blanca, “El Ricote” de Don Quijote: expulsión y regreso de los moriscos del último enclave islámico más grande de España, años 1613-1654. (2001). Foreword of Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva – University of Harvard – USA. 1004 pages.

25.2 De Spaanse koningin Isabel la Católica 1997

25.2.1 Prof. Dr. Juan Torres Fontes

Extract uit het voorwoord van Prof. Dr. Juan Torres Fontes

Mijn aanwezigheid bij dit werk is het resultaat van een toevallige samenloop van omstandigheden. Dr. Govert Westerveld werkte aan een studie over het damspel, waarin hij wees op een zeldzaam 18e-eeuws manuscript in de bibliotheek van het Archivo Municipal van Murcia, dat onbekend was bij andere onderzoekers.

Ik durf te stellen dat de vroege damspelen een nobel en rustig vermaak waren, geschikt voor beschaafde vrouwen, maar dat later strategische innovaties het spel complexer maakten. In dit kader laat Westerveld zien hoe de Spaanse koningin Isabel la Católica, met haar invloed en voorbeeld, de “sterke dame” in het dam- en schaakspel inspireerde.

Zijn studie, gebaseerd op 950 historische werken uit 1283-1700 en tien jaar intensief onderzoek, biedt een methodische en grondige analyse van de ontwikkeling van beide spellen in Spanje. De publicatie toont overtuigend dat de nieuwe krachtige dame haar oorsprong vindt in Spanje en dat Isabels voorbeeld een beslissende rol speelde in deze innovaties.

Prof. Dr. Juan Torres Fontes
Directeur van de Real Academia Alfonso X el Sabio
(Murcia)

De invloed van de Spaanse koningin Isabel la Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong van het dam- en moderne schaakspel. (1997). Spaanse literatuur, jaren 1283-1700. In collaboration with Rob Jansen. 329 pages.

25.2.2 Dr. Ricardo Calvo

Tweede voorwoord in hetzelfde boek

Govert, de speler

Het boek van Govert Westerveld, wiens voorwoord ik op verzoek heb mogen schrijven om redenen van vriendschap – een eer die ik met dankbaarheid aanneem – is naar mijn mening een buitengewerkelijke en belangrijke publicatie. De geschiedenis van de spellen geniet in onze tijd steeds meer aandacht in diverse kringen, en velen, in Nederland, Duitsland, Oostenrijk en vooral in Spanje, zullen het werk dat de lezer nu in handen heeft als een onverwacht geschenk ontvangen. Deze academische belangstelling voor spellen, met name bordspellen, is relatief nieuw, en de ‘geschiedenis van de historici van het spel’ is op zichzelf al een afzonderlijk hoofdstuk – een hoofdstuk dat, wat betreft het damspel, reeds rijkelijk is geschetst in de opmerkingen van Govert, zowel expliciet als tussen de regels door.

Goverts boek is op alle mogelijke manieren nieuw, met name door zijn originaliteit. In het verleden is de studie van spellen langdurig gestagneerd in de geschiedenis van de speelattributen. De aandacht werd gericht op de accessoires of apparaten, maar nauwelijks op de essentie van het spel zelf, op zijn karakter, op de wetten of zelfs op de instinctieve impulsen die eraan ten grondslag liggen, en op de aard van de voldoening die elk spel oplevert (Roger Caillois, *Les Jeux et les Hommes*, Gallimard, Parijs 1958, hoofdstuk V; Duitse versie, Ullstein 1982, p. 66). Govert heeft een andere weg gevolgd: de studie van een historisch-culturele context, zoals de

Spaanse, en een bijna obsessieve analyse van de sporen die de oorsprong van het damspel en verwante bordspellen – zoals het alquerque, het andarraya en het castro – hebben achtergelaten in taal en literatuur.

Wat mij opvalt, is dat Govert met zijn werk een bezorgdheid blootlegt die men van meet af aan filosofisch mag noemen. Filosofische overwegingen over de culturele context van het ludieke fenomeen gaan terug tot 1938, met het klassieke werk van een landgenoot van hem, *Homo Ludens* van Johan Huizinga. Het spel is ouder dan de cultuur, want zoals Huizinga opmerkt, hebben dieren niet gewacht tot de mens hen leerde spelen. De bevrediging van diep gewortelde instincten, in essentie dezelfde die dieren verkrijgen uit hun spel om biologische overlevingsmechanismen te oefenen, vormt de basis van het ludieke. Elk spel kan worden onderzocht in lagen van toenemende diepgang, waarvan de laatste of eerste redenen biologisch zijn. Dieren spelen om te leren flirten, voeden, vluchten of doden. Bij de *Homo Ludens* zijn deze ruwe instinctieve componenten aanwezig, al staan ze vaak verborgen. Wat specifiek menselijk is, is het religieuze element van het spel, benadrukt door Huizinga. Antropologen erkennen dat de oudste spellen atletische activiteiten zijn, zoals vechten, rennen, springen of dansen, en het is niet nodig een expert in de prehistorie te zijn om te weten dat deze al in het paleolithicum werden beoefend (indien ze niet al bij de hominiden aanwezig waren). Met de opkomst van de cultuur werden deze activiteiten getranscendeerd tot magische ceremonies ter ere van goden, vruchtbaarheids-rituelen of rouwplechtigheden.

Ik wil in deze regels niet ingaan op de technische details van het werk, want wat mij vooral fascineert, is de motivatie van de auteur. De allegorische

betekenis van veel bordspellen ligt in het kaderen van instinctieve activiteiten zoals jagen, vluchten of oorlogvoeren in een geordende microkosmos, een virtuele werkelijkheid binnen regelmatige ruimtelijke grenzen en met vaste regels. De voldoening die wordt verkregen aan de instinctieve elementen verdwijnt niet met het bord, maar wordt er in de manier van uitdrukking van getransformeerd. In het meest geanalyseerde van alle bordspellen, het schaakspel, zijn de strijd, de vlucht of de jacht aanwezig in allegorische vorm, maar met een emotionele intensiteit die vaak vergelijkbaar is met die van de gesymboliseerde activiteit. In het spel van Govert is de oorlog duidelijk zichtbaar: een oorlog tegen de sleur, tegen luiheid, tegen middelmaat of tegen onderwerping. Govert, en zijn damspel, zijn een symbool van strijd. Deze bijna religieuze connotatie, die sinds de vroegste tijden aan bordspellen kleeft, is wat mij heeft aangetrokken in het levenssymbool dat de persoonlijke weg van Govert en zijn werk vormen om elk obstakel te overwinnen.

De ontstaansgeschiedenis van dit boek is geen toeval. Noch de religie van Govert, noch die van zijn bordspel heeft iets te maken met toeval. Het probleem van de goddelijke voordeterminatie van verlossing of verdoemenis, en de invloed van het vrije wil op het individuele lot, ligt aan de basis van het religieuze. Zoals Huizinga ook aangeeft, kunnen alle spellen historisch worden teruggevoerd tot uitingen van het heilige, cultureel gevormd. Wanneer de primitieve mens met een uit een beentje gesneden dobbelsteen wierp om te weten of hij die dag zou overleven, stelde hij een vraag aan de goden die in essentie dezelfde is als die welke elke roulette-speler stelt, ondanks het geld. Het oproepen van het geluk betekent, in al zijn ludieke uitingen, een houding van fatalistische onderwerping. Daarentegen, wanneer de Egyptische en Babylonische priesters in bordspellen een wiskundig begrip van het universum trachtten te

ontwikkelen, stelden zij zonder woorden een radicaal andere reactie voor op het mysterie van het lot. Uit deze houdingen zijn een reeks filosofisch voluntaristische spellen voortgekomen.

Het *alea*, het blinde toeval, dringt binnen in de spellen als uitdrukking van het geloof in een willekeurige, superieure macht die de beslissende factor zou zijn voor toekomstige gebeurtenissen. Zoals in de oude stellingen van Aeschylus is het menselijke lot slechts een spel van de hogere machten. Aan de andere kant van de helenistische munt introduceerden de tragedies van Euripides het *agón*, de individuele inspanning als muntstuk van een voluntaristische houding tegenover de onzekerheid van de toekomst, wat wordt beschouwd als een typisch cultureel kenmerk van de Griekse geest. De strijd tussen deze twee filosofisch-religieuze tegenstellingen is tussen de regels van de klassieke literatuur te lezen. Orakels en rituele offers, half spel en half liturgie, bepalen de grote beslissingen van historische figuren in elk hoofdstuk van de *Parallele Levens* van Plutarchus. De voluntaristische houding van anderen is eveneens aanwezig in de kronieken: Césars *alea iacta est* betekent een minachting voor het fatalistische, dezelfde die volgens Suetonius hem ertoe bracht een expeditie naar Afrika te beginnen, ondanks de onheilspellende voortekens uit de ingewanden van geslachte dieren, en die hem deed uitroepen toen hij struikelde en viel bij het aan land gaan: 'Afrika, ik heb je al in mijn handen.'

Zoals bij de personages, zo is het ook met de psychologische karakterisering van de spellen en spelers. In het pre-islamitische Perzië waren de twee spellen die emblematisch de twee tegenovergestelde houdingen vertegenwoordigden enerzijds het voluntaristische schaakspel en anderzijds het kansspel met dobbelstenen, het zogenaamde nard (de

Koninklijke Tafels uit de codex van Alfons X, voorlopers van het hedendaagse backgammon). Beide spellen worden op een bord gespeeld en delen een uitgebreide numerologische basis die historisch is ontwikkeld, maar hun filosofische expressiviteit is radicaal tegengesteld. Toen de Arabieren deze spellen leerden na de verovering van Perzië in de zevende eeuw, werden de daarin impliciete filosofische stellingen het voorwerp van felle debatten, die bewaard zijn gebleven in islamitische teksten als de oudste en meest gepassioneerde schriftelijke discussie over het thema van het vrije wil en het spel. Het is moeilijk om deze ideeën eleganter samen te vatten dan de anonieme auteur van de Arabische schaakmanuscript uit het British Museum, die werd vertaald door de geleerde schaker en oriëntalist pater Félix Pareja:

“Wat betreft zijn innerlijke betekenis, wilde de uitvinder met de twee spellen schaken en nard de hevigste controverse weergeven die de mensheid heeft verdeeld: tussen de tegenovergestelde leerstellingen van de vrije wil en het blinde lot; tussen de wil die de vrijheid heeft om te kiezen, of die fatalistisch is en zonder keuze gedwongen wordt te handelen.

De ene school stelt dat de bewegingen van de mens, zijn daden en hun gelukkige of ongelukkige gevolgen noodzakelijkerwijs voortvloeien uit een oorzaak die buiten hem en zijn vermogens ligt, namelijk degene die toestaat en verbiedt. Deze school splitste zich vervolgens op: degenen met religieuze neigingen geloofden dat deze oorzaak het goddelijke besluit was ten aanzien van de schepselen, waartegen niet kan worden ingegaan, terwijl degenen met naturalistische neigingen beweerden dat deze oorzaak gezocht moest worden in de gunstige of ongunstige bewegingen van de hemelse sferen.

De tweede school beweert dat de voorspoedige gebeurtenissen in het leven van de mens, in zijn bewegingen en activiteiten, afhangen van de goedheid van zijn vrije wil, en de tegenspoedige en ongelukkige gebeurtenissen van de slechtheid van zijn vrije keuze en zijn verwaarlozing.

Degene die het nard uitvond, richtte de regels van dit spel in op de mening van de eerste school, door de twee dobbelstenen in het spel de rol te geven van die externe oorzaak, zonder wiens beslissing het menselijke streven niets oplevert, zodat duidelijk wordt dat in dit spel de meest onwetende en ongeschikte persoon de meest waardige en bekwaam kan verslaan, en dat de ongeschikte wint wanneer hem het geluk van de externe oorzaak ten goede komt, terwijl de bekwaam verliest wanneer die hem verlaat.

Daarentegen richtte degene die het schaakspel uitvond, zijn wetten in op de mening van de tweede school, omdat hij die externe oorzaak die op het individu inwerkt niet invoert, maar de spelers evenveel stukken geeft, overeenkomstig de vermogens die zij van God bij hun schepping hebben ontvangen, en baseert het spel op de vrije wil, zodat duidelijk wordt dat degene die zijn vrije vermogens beter weet te gebruiken, degenen overtreft die dat slecht doen, en dat hun theorieën zich tegen hen keren.

Hij raadde dit spel bovendien aan voor de oorlogskunst, omdat dit de belangrijkste en eerste zaak in de wereld is, en omdat daarin de juiste leiding en de vrije keuze leiden tot overwinning of nederlaag. En aangezien duidelijk is dat het gelukkige resultaat alleen te danken is aan goed berekende combinaties, en de nederlaag daarentegen aan gebreken in de leiding van de inspanningen, wordt op deze manier de gelijkenis met alle gewone zaken en aangelegenheden van het leven duidelijk.”

De bovenstaande gedachtegang dient om uit te leggen dat dit aspect, dat men religieus zou kunnen noemen, het is dat men waarneemt in de toewijding waarmee Govert Westerveld de materialen heeft verzameld die hij presenteert, en in wat ik van zijn eigen biografie ken. Govert is een gepensioneerde speler, in een klein en oud dorp, gepassioneerd gewijd aan de studie van een bordspel. Hij weet dat elk spel allereerst een ruimtelijke scheiding vereist, materieel of spiritueel, die het van de alledaagse wereld isoleert. Voor Huizinga is deze afbakening een gevolg van wat hij

het 'heilige element' van het spel noemde, en vormt in essentie een rituele inwijding. "De baan, het tennisveld, de aangewezen plek op het trottoir voor kinderspelen en het dam- of schaakbord verschillen formeel niet van de tempel noch van de magische cirkel." Tijdens mijn gelegene bezoeken aan het persoonlijke heiligdom van Govert, in zijn huis in Beniel, heb ik met ontroering het enorme werk kunnen waarnemen dat het voor hem, tussen papieren, computerdiskettes en het verzonken bestaan van een geleerde, betekent – een persoonlijke onderzoeksavontuur dat in zijn huishouden door allen wordt gedeeld.

De scheiding die het spel van het alledaagse leven onderscheidt, is niet alleen fysiek, maar ook mentaal. Dezelfde activiteit, zoals het zagen van hout, kan werk zijn als het doel arbeid is, of sport, als het motief competitief is. Beroepssporters lijken te spelen, terwijl ze in werkelijkheid werken, en zij die een activiteit uitvoeren met het doel resultaten te behalen, doen dat uit een ander motief. In primitieve samenlevingen was de scheiding tussen deze soorten activiteiten duidelijker, omdat het ludieke zich pas manifesteert wanneer de noodzakelijke overlevingsbehoefte – voedsel, onderdak, bescherming – zijn vervuld. Vrije tijd en de mogelijkheid om die te besteden aan intellectuele of emotionele voldoening, vereisen zekerheid over basisbehoefte en zijn een verworvenheid van menselijke samenlevingen naarmate zij zich hebben geciviliseerd, dat wil zeggen geïntegreerd in steden of gemeenschappen die vrije, niet-functionele activiteiten mogelijk maken. Govert heeft in dit opzicht ook het werk van een sporter verricht, zonder belangstelling voor geld, waarbij hij de tijd stal van de dringendste behoeften. Het werk van Govert is dat van een speler, in de meest edele en oudste betekenis van het woord. Zo lijkt het mij toe, en zo schrijf ik het hier.

De rest staat in het boek, dat, zoals elk goed boek, vanzelf spreekt.

Dr. Ricardo Calvo

De invloed van de Spaanse koningin Isabel la Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong van het dam- en moderne schaakspel. (1997). Spaanse literatuur, jaren 1283-1700. In collaboration with Rob Jansen. 329 pages.



Govert Westerveld en Dr. Ricardo Calvo

In 1991 werd ik door Dr. Ricardo Calvo uitgenodigd om deel te nemen aan het schaakcongres van de “Initiativgruppe Königstein”, dat in Amsterdam plaatsvond. Deze bijeenkomst bracht een internationale groep schaakhistorici samen, verenigd door hun passie voor de oorsprong en ontwikkeling van het spel. Voor mij betekende dit congres niet alleen een erkenning van mijn werk, maar ook de start van een lange vriendschap en samenwerking met Calvo, die mijn ideeën altijd scherp maar rechtvaardig toetste. Het waren ontmoetingen die mijn onderzoek verdiepten en mij in contact brachten met de wereldwijde gemeenschap van schaakhistorici.

25.2.3 Analyse van het voorwoord van Dr. Ricardo Calvo

De beschrijving van Govert Westerveld in het voorwoord van Dr. Ricardo Calvo vormt een diepgaande portrettering van een persoonlijkheid die zich niet laat vatten in eenvoudige categorieën, maar die verschijnt als een figuur van intellectuele passie, morele vastberadenheid en spirituele toewijding aan een idee dat verder reikt dan het spel alleen. Het voorwoord is geen neutrale introductie, maar een filosofische en psychologische reflectie op de karaktereigenschappen van Govert, geplaatst binnen een bredere cultuurhistorische en existentiële context. Hieronder wordt een uitgebreide, neutrale en respectvolle analyse gegeven van de karaktereigenschappen die uit de tekst blijken.

1. Intellectuele passie en gedrevenheid

Govert verschijnt als iemand die niet beperkt is tot het beoefenen van een spel, maar die het spel ziet als een poort naar diepere kennis. Zijn werk is geen hobby, maar een intellectuele obsessie, gekenmerkt door een bijna wetenschappelijke precisie en een onvermoeibaar streven naar oorsprong, betekenis en cultuurhistorische continuïteit. De auteur van het voorwoord spreekt van een "bijna obsessieve analyse" van woorden, literatuur en historische sporen. Deze gedrevenheid is niet lichtzinnig of tijdelijk, maar getuigt van een levenlang toegewijde studie, waarbij kennis niet wordt opgedaan voor erkenning, maar uit innerlijke noodzaak.

2. Filosofische en morele reflectie

Calvo benadrukt dat Govert's werk een "filosofische" onderstroom heeft. Hij ziet niet alleen een spel voor zich, maar een symbolisch systeem dat verband houdt

met fundamentele vragen over menselijk bestaan: vrijheid versus noodzakelijkheid, orde versus chaos, inspanning versus lot. Het damspel wordt bij Govert geen tijdverdrijf, maar een metafoor voor de menselijke strijd – tegen mediocriteit, tegen passiviteit, tegen het aanvaarden van wat is. Deze reflectie wijst op een geest die niet stopt bij het oppervlak, maar die zoekt naar de diepere lagen van betekenis.

3. Morele vastberadenheid en strijdlust

Govert wordt expliciet geassocieerd met een vorm van innerlijke oorlog: "guerra contra la rutina, la desidia, la mediocridad, o la sumisión". Dit is geen letterlijke strijd, maar een morele houding. Hij is geen passieve bewonderaar van tradities, maar een actieve tegenstander van passiviteit. Zijn karakter kenmerkt zich door een innerlijke discipline, een weigering om zich te laten leiden door gemak of gewoonte. Deze strijdlust is niet agressief, maar idealistisch: het is de strijd voor kwaliteit, voor inzicht, voor het behoud van iets waardevols in een wereld die snel vergeet.

4. Autonomie en vrijheidszin

Een centraal thema in het voorwoord is de tegenstelling tussen alea (het lot, de dobbelsteen) en agón (de strijd, de inspanning). Govert wordt geplaatst in de traditie van de agón: de mens die zijn lot niet overlaat aan het toeval, maar actief vormgeeft door inspanning en keuze. Zijn toewijding aan het damspel – een spel zonder element van toeval – is daar een uitdrukking van. Hij gelooft niet in passieve overgave aan het lot, maar in de kracht van de wil, de berekening, de strategie. Dit maakt hem tot een figuur van intellectuele en morele autonomie.

5. Cultuurhistorische verbondenheid en continuïteit

Govert is geen isoléerde amateur, maar iemand die zich bewust positioneert binnen een lange traditie. Hij onderzoekt niet alleen het damspel, maar de

historische wortels ervan in de Iberische cultuur, zoals in de verbinding met alquerque, andarraya en castro. Hij zoekt sporen in taal, literatuur, middeleeuwse manuscripten. Dit toont een diep gevoel voor continuïteit, een verlangen om verloren kennis te herstellen, om verbinding te maken met het verleden. Zijn werk is daarmee niet alleen wetenschappelijk, maar ook cultureel restauratief.

6. Nederigheid en toewijding aan het werk

Ondanks de intellectuele diepgang en de filosofische draagwijdte van zijn werk, verschijnt Govert niet als een ijdlle geleerde. Hij woont in een klein, oud dorp, Beniel, en werkt in een bescheiden omgeving, omringd door papieren en oude schijven. Calvo spreekt van een "templo personal", een heiligdom van studie, maar geen plek van luister of vertoon. Dit wijst op een nederige houding: het werk is belangrijk, niet de persoon. Hij is geen showman, maar een werkmans van de geest, die zijn tijd en energie investeert zonder zicht op materiële beloning.

7. Spirituele of religieuze dimensie van het spel

Calvo benadrukt herhaaldelijk het sacrale karakter van het spel. Het spel is geen tijdverdrijf, maar een ritueel, een afgebakend heilig domein, vergelijkbaar met een tempel of een magisch cirkel. Govert behandelt het spel met een bijna religieuze eerbied. Zijn toewijding is geen gewoonte, maar een vorm van devotie. Hij ziet het spel niet als entertainment, maar als een vorm van zingeving, een manier om orde te scheppen in een complexe wereld.

8. Creatieve discipline en methodisch denken

Het feit dat Govert materiaal verzamelt, analyseert, structureert en uiteindelijk in een boek vormt, toont een hoge mate van creatieve discipline. Zijn werk is niet chaotisch of intuïtief, maar systematisch en doordacht. Hij volgt een methode: van observatie

naar interpretatie, van fragment naar geheel. Zijn benadering is wetenschappelijk, maar niet koud – ze is doordrenkt van passie. Dit is een geest die weet dat waarheid niet spontaan komt, maar moet worden opgebouwd.

9. Tolerantie voor eenzaamheid en geestelijke isolement

Het werk dat Govert doet, is geen collectief project, maar een eenmancampagne. Hij is een "jugador retirado", een teruggetrokken figuur, die zijn tijd besteedt aan studie in afzondering. Dit vereist een mentale veerkracht, een vermogen om alleen te zijn zonder eenzaam te zijn. Hij zoekt geen publiek, geen applaus, maar is bereid om jarenlang te werken zonder directe erkenning. Dit toont een innerlijke stabiliteit en een diepe verbondenheid met het werk zelf.

10. Morele helderheid en ethische consistentie

Govert's keuze voor het damspel – een spel zonder toeval, gebaseerd op logica, strategie en verantwoordelijkheid – is geen toevalligheid. Het is een ethische keuze. Hij verwerpt het idee dat het leven wordt bepaald door geluk of ongeluk, en kiest voor een wereldbeeld waarin keuzes consequenties hebben. Zijn leven en werk zijn daarmee een uiting van een consistente morele visie: dat de mens verantwoordelijk is voor zijn daden, dat inspanning zin heeft, dat kennis een vorm van vrijheid is.

11. Cultuur van het intellectuele spel

Govert ziet het intellectuele werk niet als een zware plicht, maar als een vorm van spel – in de nobelste zin van het woord. Zoals Johan Huizinga stelt in *Homo Ludens*, is cultuur ontstaan uit het spel, niet uit het werk. Govert belichaamt deze gedachte: zijn onderzoek is serieus, maar ook vreugdevol, creatief, vrij. Hij speelt met ideeën, met woorden, met

geschiedenis. Zijn werk is geen last, maar een vorm van geestelijke vrijheid.

12. Bescheiden levensstijl en afstand tot materieel gewin

Het voorwoord benadrukt dat Govert werkt "ajeno al interés por el dinero". Hij is geen professionele academicus, geen commerciële uitgever, geen entertainer. Zijn motivatie is niet externe erkenning of financiële winst, maar interne bevrediging en kennis. Dit maakt hem tot een figuur van intellectuele integriteit, iemand die werkt om de waarheid dichterbij te benaderen, niet om zichzelf te verrijken.

13. Verbinding tussen denken en doen

Govert is geen louter theoretische denker. Hij is een praktiserend speler die zijn kennis test in de praktijk van het spel. Zijn theorie is niet los van ervaring, maar gevoed door jarenlange beoefening. Dit maakt zijn werk authentiek: hij spreekt niet over het spel vanuit afstand, maar vanuit levende betrokkenheid.

14. Duurzaamheid en mentale uithoudingsvermogen

Het feit dat hij jarenlang materiaal verzamelt, analyseert en uiteindelijk een boek publiceert, toont een buitengewoon mentaal uithoudingsvermogen. Dit is geen impulsieve actie, maar een langdurig proces van rijping. Hij laat zich niet ontmoedigen door tegenslagen, gebrek aan erkenning of complexiteit. Zijn vastberadenheid is stil, maar onverzettelijk.

15. Symbolisch denken en verbeeldingskracht

Govert denkt niet in feiten alleen, maar in symbolen, patronen, verbindingen. Hij ziet het damspel niet als een serie zetten, maar als een uitdrukking van cultuur, filosofie, geschiedenis. Hij verbindt het spel met religie, met oorlog, met vrijheid. Dit toont een verbeeldingskracht die diep is geworteld in kennis, niet in fantasie.

Conclusie

Govert Westerveld verschijnt in dit voorwoord als een zeldzame persoonlijkheid: een intellectuele monnik, een moderne homo ludens, een strijder voor kennis en orde. Zijn karaktereigenschappen vormen een samenhangend geheel: hij is gedreven, nederig, autonoom, filosofisch, moreel helder en cultureel bewust. Hij is geen man van het moment, maar van de lange adem; geen zoeker van aandacht, maar van waarheid. Zijn leven is een bewijs dat intellectuele passie, wanneer ze wordt gekoppeld aan morele vastberadenheid en culturele verantwoordelijkheid, een vorm van geestelijke grootte kan bereiken die ver boven het gewone uitstijgt.

Hij is niet alleen een speler van dammen – hij is een belichaming van het spel zelf, in zijn diepste, meest betekenisvolle vorm.

25.3 Historie van Blanca

25.3.1 Prof. Dr. Juan Torres Fontes

Extract uit het voorwoord van Prof. Dr. Juan Torres Fontes

Dr. Govert Westerveld is een permanente reiziger en onderzoeker, die zijn nieuwsgierigheid en passie combineert met opmerkelijke precisie. Zijn eerdere studies over het dam- en schaakspel – waaronder de creatie van de “sterke dame” – toonden reeds zijn vermogen om historische en culturele verbanden te doorgronden.

In de jaren 1996-1997 wijdde hij zich met evenveel toewijding aan de geschiedenis van Blanca, het dorp van zijn vrouw, waarvoor vrijwel geen geschreven bronnen beschikbaar waren. Met zorgvuldige lezing, uitgebreid onderzoek en consultaties met andere hoogleraren en vrienden (Juan Romero Díaz, Ángel Ríos Martínez), verzamelde hij een indrukwekkende hoeveelheid documenten en gegevens, die uiteindelijk bijna 900 pagina's besloegen. Gedurende dit proces ondersteunde ik hem waar mogelijk, introduceerde hem bij collega-hoogleraren en begeleidde de selectie van waardevolle bronnen.

Westerveld's werk over Blanca is meer dan een historische reconstructie; het is een getuigenis van liefde voor het onderwerp, gedrevenheid en academische zorgvuldigheid. Het legt de sociale, politieke en culturele context van het dorp bloot, en biedt een rijke basis voor toekomstige studies. Zijn onderzoek laat zien dat persoonlijke inzet, geduld en

passie historische kennis kunnen vastleggen en toegankelijk maken voor een breed publiek.

Het is mijn overtuiging dat dit werk niet alleen waardevol is voor de Blanqueños, maar ook voor iedereen die geïnteresseerd is in de geschiedenis van deze regio. Het illustreert op indrukwekkende wijze hoe toewijding en liefde voor het vak een blijvend erfgoed kunnen scheppen.

Prof. Dr. Juan Torres Fontes
Directeur van de Real Academia Alfonso X el Sabio

Historia de Blanca, lugar más islamizado de la región murciana, año 711-1700. Foreword: Prof. Dr. Juan Torres Fontes, University of Murcia. (1997, 900 pages).



Govert Westerveld en Prof. Dr. Juan Torres Fontes

Tussen 1995 en 2010 zat ik wekelijks twee uur aan tafel met de gerenommeerde, inmiddels overleden hoogleraar Juan Torres Fontes aan de Universiteit van Murcia. In die stille studeerkamer ontstond een bijzondere dialoog: mijn hypothesen werden scherp bevraagd, weerlegd of bevestigd. Het was geen vrijblijvende uitwisseling, maar een oefening in precisie en doorzettings-vermogen. Torres Fontes gaf mij het vertrouwen dat kritisch denken geen afbraak betekent, maar verdieping. Deze jarenlange samenwerking werd een intellectuele leerschool, waarin geduld, argumentatie en wederzijds respect de bouwstenen vormden voor inzichten die de tand des tijds hebben doorstaan.

25.4 Isabel la Católica - 2004

25.4.1 José Antonio Garzón Roger

Inleiding bij de epiloog van Garzón Roger

De onderstaande epiloog van Garzón Roger vormt een belangrijk document binnen de historiografie van het schaakspel. Waar mijn hypothese uit de jaren negentig – dat de moderne Dama in het schaak verbonden was met Isabel la Católica – aanvankelijk op scepsis stuitte, toont Garzón aan dat deze visie wordt ondersteund door historische bronnen. In het bijzonder verwijst hij naar het *Scachs d'amor*-gedicht en de studies van Timoneda, die de overgang naar de krachtige Dama in een concrete historische en culturele context plaatsen.

Daarmee bevestigt Garzón niet alleen de kern van mijn hypothese, maar hij benadrukt tevens de rol die mijn vroege publicaties hebben gespeeld als katalysator voor dit onderzoek. De epiloog geeft mijn werk academisch gewicht en plaatst het in de bredere discussie over de oorsprong van het moderne schaak.

Epiloog van José Antonio Garzón Roger

De onderzoekskwaliteiten van Govert Westerveld hebben ons vanaf de eerste dag dat we hem leerden kennen verrast. Zijn werkevenredigheid, creatieve en intuïtieve geest, intellectuele eerlijkheid om kritiek te aanvaarden en te verwerken, en zijn strikte wetenschappelijke integriteit – nooit bewijzen tegen zichzelf verbergen – zijn eigenschappen die zelden in

één persoon samenkomen, zeker in de tijd waarin wij leven.

De publicatie die de lezer nu in handen heeft, is een van de meest diepgaande, zorgvuldige en best gedocumenteerde onderzoeken die ooit zijn uitgevoerd naar de geschiedenis van het damspel of het schaakspel. In dit monumentale werk zijn ongeveer duizend boeken bestudeerd en geciteerd, over geschiedenis, bibliografie, technische traktaten, literatuur, algemene cultuur en andere relevante gebieden.

Wie dus de stellingen van Westerveld wil weerleggen door te betogen dat men niet gelooft dat een grote dame – koningin Isabella de Katholieke – de aanleiding was voor de grote revolutie in het schaakspel in het laatste derde van de vijftiende eeuw, en dat het damspel, volgens Westerveld, enkele jaren later daaruit voortkwam, zonder daarbij argumenten of bewijsmateriaal aan te dragen, doet dat naar onze mening op een weinig serieuze manier. Bovendien is het een gebrek aan respect voor de enorme inspanning die Westerveld jarenlang heeft geleverd. Zijn vastberadenheid in de zoektocht naar de waarheid, ondanks alle obstakels – sommige zelfs kwaadwillig – die hem in de weg zijn gelegd, is onverwoestbaar.

Een onderwerp als dit mag niet lichtzinnig worden behandeld. Het vereist dat men de barrière van de Spaanse taal overwint en een diepgaande kennis bezit van de geschiedenis van Spanje, met name van de vijftiende en zestiende eeuw, toen Spanje wereldwijd heerschappij uitoefende, zowel politiek als op cultureel en literair vlak. Alleen dan kan men met kennis van zaken spreken.

In zijn onderzoek zijn alle spellen die ooit, vaak oppervlakkig en met slechts een vluchtige vermelding in een alinea, als kandidaat voor een oud damspel zijn voorgesteld, grondig geanalyseerd. In de bladzijden van dit monumentale werk van Govert Westerveld verliest het damspel geleidelijk aan eeuwen van vermeende oudheid (de Egyptische, Griekse en Romeinse spellen worden met overtuigende bewijzen uitgesloten).

Deze nauwgezette studie van alle oude spellen heeft Westerveld juist in staat gesteld om de voorgangers van het damspel te ontdekken: het alquerque van 12, het castro, het andarraya. Wat deze spellen nog ontbreekt om echt een damspel te zijn, is hun bad of lak – een geniale en centrale gedachte in de theorie van Westerveld – in de stroom van het moderne schaakspel. Ze missen de enkele voorwaartse beweging en de grotere promotie (tot dame), overgenomen naar het voorbeeld van de pionnen in het schaakspel op het moment dat het moderne schaakspel ontstond.

Daarom is Govert Westerveld de eerste onderzoeker die met overtuiging en bewijsmateriaal de verbinding heeft geclaimd tussen het moderne schaakspel en de geboorte van het damspel, en die daarmee het Spaanse (Valencijnse) oorsprong van dit alles heeft verdedigd. Westerveld zelf wijst op historici die, meestal op basis van intuïtie, vergelijkbare meningen hadden. Het essentiële is dat er nu een onderzoeker is opgestaan die, zonder enige compromissen, met vaste tred en vol overtuiging, de waarheid blootlegt – een waarheid die nu geen terugkeer meer toelaat (het is het definitieve afscheid van eeuwen van duisternis, van het aanbidden van valse ideeën, van een wachttijd die nooit leek te eindigen). Van der Stoep en andere historici hebben het etymologisch criterium absoluut voorrang gegeven, met als

argument dat het woord dame uit het Frans komt en dat het spel daarom ook Frans zou zijn.

Volgens Van der Stoep zou het pleonastische etymologische criterium de oudste schriftelijke verwijzing naar het damspel zijn in een poëtische tekst uit 1508 (Amerval), waarin staat: *Comme au jeu d'échecs au des dames*. Voor ons is dit echter niet eens een documentair bewijs, aangezien het voorkomt in een poëtisch boek met weinig technische waarde, en bovendien zonder enig Frans document of boek uit die tijd dat dit bevestigt – wat logisch zou zijn, aangezien het eerste technische Franse boek over het onderwerp pas in 1668 verscheen (van Mallet), veel later dan de Spaanse boeken uit de zestiende eeuw. In werkelijkheid is het zeer onwaarschijnlijk dat deze poëtische tekst naar het damspel verwijst, gezien de volgende overwegingen:

De periode, 1508, is precies de tijd waarin in Frankrijk de twee manieren van schaken van elkaar werden onderscheiden (net als een decennium eerder in Spanje relevant was). De dichter, die geen schaakexpert zal zijn geweest, maakt onderscheid tussen twee schaakvarianten: *échecs* en *échecs* (met de nieuwe, krachtige dame, het zogenaamde "ajedrez de la dama" in Spanje).

Het is ook aannemelijk dat de tekst verwijst naar een spel voor dames (vrouwen), een veelvoorkomende opvatting in die tijd, in tegenstelling tot schaken, dat als een moeilijker spel werd beschouwd, gereserveerd voor ridders. Het zou bijvoorbeeld kunnen gaan om het spel *alquerque* (men mag van een dichter geen terminologische precisie verwachten). We zagen al dat in een vertaling naar het Frans van een tekst van Luis Vives werd gesproken van *aux dames*, terwijl het duidelijk ging om een spel *alquerque*. Ook Francisco

de Luque liet in 1603 de vrouwen zelf kiezen of ze het spel alquerque zouden noemen damas.

Het zou ook kunnen gaan om een generiek fichesspel, omdat wij benadrukken dat deze zwakke en dubbelzinnige strofe niet in een technisch werk voorkomt. Het is ronduit absurd dat de hele geschiedenis van het damspel, met zijn valse Franse oorsprong zoals Murray, Kruijswijk en Van der Stoep beweren, op deze geïsoleerde zin wordt gebaseerd.

Ook bleek uit ons onderzoek dat Jansen van mening was dat de term *jeu de dames* in eerste instantie verwijzing was naar het spel van de tabellen. In het werk van Westerveld zien we dat in vele Franse schilderijen een spel wordt afgebeeld dat damas wordt genoemd, maar waarvan de afbeelding zelf aantoont dat het gaat om een spel van insluiten, zoals het *ludus latrunculorum*. Wanneer het geen technisch werk betreft, bieden de namen van spellen geen enkele garantie.

Er is een zeer belangrijk feit dat nauwelijks is benadrukt. De termen *Dama* en *Domina* verschijnen in middeleeuwse schaakteksten, zoals in *Bonus Socius* en de werken uit de groep *Cessolis*, maar zeker niet in verband met de nieuwe krachtige schaakstuk. In het schaakspel kan zelfs niet gesproken worden van een korte dame. Het is nog steeds de oude middeleeuwse *alferza*, die geen tegenhanger meer heeft in het echte leven en dus nergens in kan weerspiegelen. In de dertiende en veertiende eeuw verandert haar naam en uiterlijk, maar niet haar kracht. Dit argument wordt onweerlegbaar: de invoering van de naam van het stuk koningin/dame, die verband houdt met de realiteit van de middeleeuwse koninkrijken met koninginnen die weinig macht hadden, valt geheel buiten fase met de komst van de krachtige dame op het schaakbord. Het zijn volledig onafhankelijke processen.

Daarentegen biedt de volgende synoptische tabel de bewijzen en documenten die op onweerlegbare wijze het Valencijnse oorsprong van het moderne schaakspel en zijn verbinding met de geboorte van het damspel (het marro de punta) bevestigen, dat eveneens in Valencia ontstond: (tabel wordt hier niet getoond)

Na dit alles is de instorting van het etymologisch criterium, dat nooit gesteund werd door documentair bewijs, duidelijk zichtbaar. Bovendien zou de datum 1508 niet eens de eerste verwijzing naar het damspel zijn. Bij een persoonlijke mededeling bevestigde de Italiaanse historicus Alessandro Sanvito, naar aanleiding van de vondst van een document uit 1506 in het archief van Modena waarin de naam van een schaakleraar van Lucrezia Borgia wordt genoemd, Francesco, dat hij ervan overtuigd is dat dit geen ander kan zijn dan Francesch Vicent, net als de Borgia's een Valencianer. Maar Sanvito geeft een tweede, minder zekere maar redelijke mogelijkheid aan: dat Vicent zelf de auteur is van de schaakhandschriften van Perugia en Cesena (beide uit het begin van de zestiende eeuw, en volgens Sanvito ouder dan het manuscript over Lucrezia Borgia). Beide handschriften zijn met dezelfde hand geschreven en bevatten vele termen in het Spaans. Dit leidt Sanvito, gezien de aanwezigheid van Vicent in Ferrara in dienst van Lucrezia Borgia, tot de suggestie dat de Segorbianer Vicent de samensteller is van beide handschriften. Rekening houdend met het feit dat in het Perugiaanse codex, dat Sanvito dateert rond 1502-1503, een diagram staat met de beginopstelling van het damspel, voorzien van de bijschrift *ludus dominarum*, zouden we te maken hebben met een technische verwijzing die ouder is en volledig in lijn staat met de Spaanse, specifiek Valencijnse, oorsprong.

Een andere vroegere verwijzing vinden we in het boek van Timoneda. De gezamenlijke studie van dit werk, uitgevoerd samen met Govert Westerveld, is – zoals we al zagen – van doorslaggevend belang voor de geschiedenis van het schaakspel (het is duidelijk dat het marro de punta is ontstaan uit het schaakspel, kort na het eerste gedrukte boek, dat van Vicent uit 1495), en bevestigt de geboorte van het damspel in Valencia. De teksten zijn, zoals al uiteengezet, in feite schaakteksten in alle opzichten, en kunnen niet later zijn dan 1520. Daarnaast hebben we nog een ander cruciaal feit: het technische niveau van het boek van Timoneda impliceert dat er minstens twintig tot vijfentwintig jaar zijn verstreken tussen de ontwikkeling van het spel en het moment van publicatie. Dit betekent dat de geboorte van het spel moet worden geplaatst in de Valencia van het einde van de vijftiende eeuw. Het boek van Timoneda suggereert dat het spel gedurende die hele periode altijd marro de punta werd genoemd. Dit is een sluitend bewijs voor de volledige onafhankelijkheid van het Franse woord dame en de oorsprong van het spel, dat in Spanje marro de punta heette.

Zelfs Van der Stoep had zich vergist in de etymologische betekenis van punta, dat hij interpreteerde als "punt" of "veld". De bewijzen kwamen van Jansen en Westerveld en stonden in de oude gespecialiseerde literatuur van ons land (het handschrift Cessolis van de kathedraal van Girona, uit de vijftiende eeuw, en het codex van Alfons X de Wijze uit 1283). In beide teksten, zoals we zagen, is duidelijk dat punta niets anders betekent dan een diagonale beweging, het essentiële kenmerk van het nieuwe spel, in tegenstelling tot de generieke spellen zoals alquerque of marro.

Laten we nu een abstractie maken (zodat de synoptische tabel zijn ware omvang krijgt), en ons

concentreren op een overtuigend idee: de dammen zijn ontstaan uit het moderne schaakspel. Het zou fantastisch zijn om één of meerdere bewijzen te vinden, waarvan de logische opeenvolging en territoriale samenhang deze gedachte volledig legitimeren. Ongelooflijk genoeg zijn er niet één, maar zes (of zeven, als we rekening houden met het feit dat het boek van Lucena in wezen het boek van Vicent kopieert) schriftelijke en technische bewijzen, chronologisch op elkaar aansluitend en alle gelegen in Valencia:

GEBOORTE VAN HET MODERNE SCHAAKSPEL. Literaire-burgerlijke kringen in Fenollar, met zijn dierbare vrienden Vinyoles, Castellví en anderen. De noodzaak om het Arabische schaakspel aan te passen aan de nieuwe tijdperk. Periode van experimenten. Dit mondt uit in de geboorte van het nieuwe schaakspel, dat de werkelijkheid weerspiegelt. De krachtige koningin, Isabella de Katholieke, projecteert zich op het bord, wat de volgende documentaire bewijzen oplevert:

1475-1476: Scachs d'amor. Introductie van de dame en het eerste reglement van het moderne schaakspel.

1495: Boek van Vicent. Verspreiding en consolidering van het moderne schaakspel, dat al twintig jaar wordt beoefend.

1497: Boek van Lucena, afhankelijk van het boek van Vicent. De vertaling in het Castiliaans verspreidt het moderne schaakspel definitief over het hele Spaanse grondgebied.

GEBOORTE VAN HET MARRO DE PUNTA (DAMMEN). Aan het einde van de vijftiende eeuw leidt de buitengewone populariteit van het "schaakspel van de dame" (of koningin) tot de creatie van het marro de punta (later dammen genoemd; het is mogelijk dat in Castilië het spel andarraya gelijkwaardig was aan het Valencijns-Aragonees

marro de punta). De acceptatie van het nieuwe spel in Valencia is volledig, en al snel verspreidt het zich en ontstaan de eerste technische traktaten – allemaal Valencijs, met een opmerkelijk niveau:

Teksten uit het boek van Timoneda, daterend rond 1518-1520. Dit zijn de oudste documenten over het marro de punta (DAMMEN), die een volledige afhankelijkheid van het moderne schaakspel tonen; de stijl verwijst naar een technisch schaakwerk, met grote zekerheid het boek van Vicent uit 1495. Deze teksten van Timoneda moeten zijn verschenen in:

Boek uit 1547, gepubliceerd in Valencia. Het eerste boek ter wereld over dit onderwerp, tot nu toe toegeschreven aan Torquemada. Maar naar aanleiding van het huidige werk van Dr. Westerveld, lijkt het zeker dat de auteur Juan Timoneda is. Dit moet de eerste editie zijn van het boek van Timoneda, waarnaar we hieronder verwijzen.

Boek van Pedro Ruiz Montero, Valencia, 1591.

Boek van Lorenzo Valls, Valencia, 1597.

Boek van de Valencijsner Juan Timoneda, Tolosa, 1635. Alles wijst erop dat dit een tweede editie is van het verloren gegane boek uit 1547.

Hoe kon het dat niemand tot nu toe had opgemerkt hoe revolutionair het boek van Timoneda over het marro de punta was? De beslissende gevolgen voor de geschiedenis van het schaakspel, vanwege de tijdelijke en ruimtelijke verbinding met de geboorte van het moderne schaakspel, en voor de geschiedenis van de dammen (het is een soort notariële akte van de geboorte van het spel), ontgingen Westerveld niet, al in 1997. Toch kreeg hij felle kritiek. Onze gezamenlijke studie (dammen-schaak) werpt nu definitief licht op de kwestie. In Timoneda lijkt de volledige waarheid te liggen, soms verborgen, maar van cruciaal belang.

Een zo complex en essentieel onderwerp vereiste een kritische, onafhankelijke geest met een bijzonder

zeldzame eruditie. Men moest de ontwikkeling en oorsprong kennen van de oude en middeleeuwse bord- en lijnspellen, de geschiedenis van Spanje en de oude taal. En vooral: een unieke kennis bezitten van de vruchtbare Spaanse bibliografie over het damspel, met name uit de zestiende en zeventiende eeuw.

De grote waarheid van deze revolutie, de belangrijkste in de geschiedenis van beide spellen, was opgesloten in de editie van Timoneda uit 1635 in Tolosa – een uiterst zeldzaam boek, omgeven door een mysterie. Toch was zelfs deze kennis onvoldoende. Er was ook diepgaande kennis nodig van de oorsprong van het moderne schaakspel en van de eerste Spaanse boeken en handschriften. Govert Westerveld bevond zich, tot geluk voor ons allen, in die unieke positie.

Hij had het veld voor ons voorbereid en bemest. De teksten van Timoneda, de gebruikte taal, de notatie (wij weten dankzij Hernando Alonso de Herrera dat partijen al in 1517 werden genoteerd, wat overeenkomt met de periode van de opstelling van de teksten van Timoneda), de diagrammen (met pionnen en dammen uit het schaakspel), de opmaak van de pagina's, de versieringen – in feite het hele boek van Timoneda – bevestigt de verbinding van het marro de punta, in zijn eerste schriftelijke vorm (1518), met het schaakspel op het moment dat dit de grootste transformatie uit zijn geschiedenis onderging. Daarbij komt dat alle documenten – zowel de initiële als de bevestigende – en alle gebeurtenissen zich in Valencia afspeelden.

In 2002 werd in Segorbe, op initiatief van de Schaakclub Alto Palancia en met steun van de gemeente, het I Festival van het Middeleeuwse Schaakspel georganiseerd, als gedenkwaarde voor Francesch Vicent – een toernooi uniek in de wereld,

gespeeld volgens een nauwgezet voor dit doel opgesteld reglement, vóór de grote revolutie van de invoering van de dame of koningin. Segorbe speelt een hoofdrol in de geboorte van het moderne schaakspel, omdat het de geboortedorp is van Vicent. De stukken en hun bewegingen brachten ons terug in de tijd.

Het was het schaakspel dat Martín de Menselijke had gekend, maar ook Fenollar, Vinyoles, Castellví en Vicent. En die laatsten hebben het hervormd. De grote opkomst van ervaren schakers en het verloop van het toernooi lieten ons, met het bord als proefbank, bevestigen wat we al vermoedden. De deelnemers verklaarden dat het spel aantrekkelijk, ingenieus en zelfs fantasmagorisch was (vanwege de vele middeleeuwse sprongen: paard, alferza, loper, koning, gepromoveerde pion). Juan Anguix en Fernando Herrero, de organisatoren, begrepen met ons de fascinatie die dit spel in de Arabische en middeleeuwse wereld moet hebben gehad. Maar er was één unaniem commentaar, dat juist de reden was om het festival in Segorbe te houden: dit spel is in feite geen schaakspel.

Inderdaad, als het bord niet hetzelfde was gebleven (waarschijnlijk was dat de bestemming van het spel geweest, ware het niet voor de Valencijnse hervorming), en als er ogenschijnlijk weinig was veranderd (de invoering van de dame en de moderne loper, en de daaruit voortvloeiende aanpassingen zoals de promotie van de pion tot dame, de koningssprong en later de rokade), zou men het oude spel slechts moeten beschouwen als een voorloper van het nieuwe schaakspel, en niet als hetzelfde spel. Deze gedachte is krachtig, afkomstig van de schakers zelf, in een unieke context: het toernooi van Segorbe.

We zeggen dit alles omdat we op een dag misschien zullen kunnen aantonen waar het oude schaakspel is

uitgevonden. Het onderzoek van Westerveld, zijn serieuze en diepgaande aard, moedigt ons daartoe aan. Maar vergeleken met het vaststellen van de oorsprong van de huidige spelwijze – dat in feite een ander spel is – is het verleden veel minder relevant.

De grootste gebeurtenis in de hele geschiedenis van het schaakspel, zonder enige vergelijking, was de invoering van de dame of koningin – een gebeurtenis waarop het schaakspel van vandaag volledig berust. Deze grote hervorming vond plaats, zoals we zagen, in Valencia (1475), en werd enkele jaren later bekrachtigd door de publicatie van het boek van Francesch Vicent (1495), het eerste traktaat over het moderne schaakspel.

Govert Westerveld zegt dus in wezen niets nieuws ten opzichte van wat zijn vriend Ricardo Calvo of wijzelf al beweerden over de geboorte van het moderne schaakspel. Maar nu sluiten al onze onderzoeken, alsof we met één ziel verbonden waren, zich aan en kunnen gezamenlijk worden bestudeerd. Westerveld stopt daar niet bij. Hij gaat verder, stelt zich veel vragen en zoekt de antwoorden met grote ijver. Nadat hij heeft vastgesteld waar deze belangrijke revolutie plaatsvond (Valencia, Spanje) en hoe het proces verliep (op basis van de samenhang van de Valencijnse documenten), voegt Govert een derde vraag toe: waarom? Wat was de drijfveer? En zijn ontdekking, nu volledig bevestigd, is niet mooier te denken: de impuls kwam van de grote dame van het Spaanse leven, Isabella de Katholieke, wiens hart begon te kloppen, naar haar evenbeeld, op het kleine houten rijk. Als het schaakspel altijd een helder spiegelbeeld van het leven is geweest, heeft het nooit iets sublimier weerspiegeld dan de komst van de machtige dame.

Kortom, wie het werk van Govert Westerveld wil weerleggen, moet dat doen op de drie aangegeven fronten: waar, hoe en waarom. Dat betekent ook dat men de onderzoeken en bijdragen van Ricardo Calvo en onszelf moet bestrijden. Want op dezelfde plek waar het moderne schaakspel ontstond – Valencia – zien we nu ook dat het spel marro de punta (= dammen) daar is ontstaan. Opnieuw volgt de onderzoeker Westerveld dezelfde formule: intuïtief idee / diepgaande en zorgvuldige studie / overtuigend documentair bewijs.

Ik vermoedde altijd al dat in de kruising tussen het damspel en het moderne schaakspel, zoals ik al meerdere keren heb geschreven, nieuwe waarheden zouden worden gevonden die het geheel harmoniseren. Want die kruising is Valencia. Dat kon geen toeval zijn. Ricardo Calvo drong keer op keer bij me aan om samen te werken met Govert Westerveld. De grote meester, al moe, voerde zijn zwaarste partij, de enige die een strijder als hij niet kon winnen. Toch gaf hij nooit op, en werkte tot het einde. Maar hij wist dat zijn vriend Govert alleen stond tegenover de geschiedenis, en tegenover het onbegrip (ook dat een vreselijke strijd), en hij wist dat Govert gelijk had, en dat de definitieve bevestiging van zijn ideeën zou komen uit de geschiedenis van het schaakspel. Het ontbrekende werk was echter niet eenvoudig: het vereiste veel tijd en diepgaande onderzoeken. Hij kende de waarheid, maar hij kende beter dan wie ook de ongegronde kritiek en de obstakels die in de gemeenschap van historici werden opgeworpen tegen de definitieve erkenning ervan. Daarin had Govert Westerveld een beslissende rol.

Maar de kruising tussen schaak en dammen was veel groter dan we dachten, zoals dit onderzoek aantoonde. Het kon niet anders, met de samenwerking van een van de grootste figuren aller tijden in de geschiedenis van het damspel en een schaakhistoricus met

expertise in de middeleeuwse-renaissancetijd en de technische literatuur. Sterke materialen om een waarheid te dragen die zo lang had weerstaan. Zonder deze samenwerking zou het nog lang, misschien te lang, hebben geduurd voordat dit alles in orde was.

Zonder Westerveld zou ik nooit het handschrift Scachs d'amor herzien hebben, want hij gaf me de nieuwe ogen om ernaar te kijken. Dat stelde ons in staat om niet alleen het handschrift, maar ook de geboorte van het moderne schaakspel (1475-1476) definitief te dateren. We zagen ook dat deze tekst de kwestie van de geboorte van de machtige dame in schaken en dammen oploste, want de verbinding met koningin Isabella, die nu de nieuwe schaakstuk werd, en met de gebeurtenissen van de katholieke monarchie, was duidelijk aangetoond. Het proces culmineerde in de diepgaande studie van het boek van Timoneda, die ons leidde tot de conclusie dat het de eerste schriftelijke manifestatie was van het spel marro de punta (dammen). We moesten ook concluderen – een seismische schok in de gespecialiseerde bibliografie – dat Torquemada niet de auteur was van het boek uit Valencia uit 1547, waarmee alle bibliografieën beginnen. Onze diepgaande studie, waarin we vele uren hebben gestoken en talloze raadplegingen hebben gedaan, had tot doel Torquemada in de literatuur te consolideren, vanwege het mysterie dat altijd om het verloren boek uit 1547 hing. Maar we vonden dat alle echte, verifieerbare bewijzen (vele die eerder als geldig werden beschouwd, hebben we verworpen) aantonen dat de auteur van het boek uit 1547 niemand anders kan zijn dan Timoneda zelf.

We willen hier graag de onvergeloofbare ervaring weerspiegelen die het voor ons was om samen met Govert Westerveld te mogen werken. Het heeft bij mij gedeeltelijk het vertrouwen in mensen doen herleven,

na oude teleurstellingen, en het geloof in het belang van onderzoek, ook al brengt men daar jaren van het leven voor in de waagschaal. De eerlijkheid en vriendschap van Govert Westerveld is mijn grootste vondst, en dat compenseert alles ruimschoots.

Tot slot zijn enkele woorden noodzakelijk. Het is tijd om valse waarheden te verdrijven, die eeuwenlang onterecht zijn vereerd. Het is tijd voor reflectie, om krachten te bundelen, om vruchteloze strijden te staken. Het is een tijd waarin we trots mogen zijn, simpelweg omdat we dit moment hebben bereikt en meemaken. Nu weten we dat de waarheid niet langer verborgen kan blijven. Het is de tijd van erkenning.

Daarbij passen de woorden van de Nobelprijswinnaar voor Geneeskunde, Santiago Ramón y Cajal: "Het doet er weinig toe of de hervorming wordt ontvangen met kwaadaardige censuur, met verraderlijke uitvallen, met nog wreder zwijgen; zolang de rede aan haar zijde staat, zal de vernieuwer niet lang op zich laten wachten om de jeugd mee te slepen, die, doordat zij jong is, geen verleden heeft te verdedigen; aan haar zijde zullen zich ook alle onpartijdige geleerden scharen, die, midden in de overheersende stroom van de heersende leer, konden behouden een kalm gemoed en een onafhankelijk oordeel."

Het is ook tijd om Govert Westerveld te bedanken voor al zijn inspanning en volharding. Zijn onbetaalbare toewijding van vele jaren, in dienst van de Spaanse cultuur, om een van onze meest onvergankelijke schatten te redden. Spanje heeft in Govert Westerveld een van haar meest geliefde zonen.

La reina Isabel la Católica: su reflejo en la dama poderosa de Valencia, cuña del ajedrez moderno y origen del juego de damas. (2004). In collaboration with José Antonio Garzón Roger. Foreword: Dr. Ricardo Calvo. Generalidad Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Esport. Secretaría Autonómica de Cultura. 426 pages.



José Antonio Garzón Roger

Deze eminente schaakhistoricus uit Valencia wist met originele documenten te bevestigen wat ik reeds in 1992 en 1997 als hypothese naar voren had gebracht: dat koningin Isabel de Katholieke de introductie van de nieuwe, sterke dame in het schaakspel inspireerde. Deze revolutionaire figuur veranderde niet alleen het schaakspel, maar vond ook haar weerspiegeling in het damspel, dat rond 1495 in Valencia ontstond. De dame – in het damspel “dam” genoemd – symboliseerde kracht, strategie en vooruitgang, en haar opkomst markeerde een cultureel keerpunt in de spelgeschiedenis én in de beeldvorming van vrouwelijke macht.

25.4.2 Analyse van de Epiloog van José Antonio Garzón Roger

In het Epiloog dat is opgenomen in de tekst, komt de persoonlijkheid en werkwijze van de onderzoeker Govert Westerveld krachtig en veelzijdig naar voren. Het is geen neutrale samenvatting, maar een diepgaande erkenning van zijn intellectuele, morele en emotionele karaktertrekken, geplaatst binnen een breed historisch, cultureel en wetenschappelijk kader. De eigenschappen die hier worden blootgelegd, gaan verder dan academische vaardigheden; ze vormen een portret van een mens die zijn leven heeft gewijd aan de zoektocht naar waarheid, tegen weerstand in, uit passie en met een bijna monastieke toewijding. Hieronder wordt een uitgebreide, neutrale en respectvolle analyse gegeven van de eigenschappen van de onderzoeker zoals zij uit het epiloog blijken:

1. Intellectuele vastberadenheid en doorzettingsvermogen

De tekst benadrukt herhaaldelijk dat Westerveld jarenlang heeft gewerkt aan zijn onderzoek, ondanks kritiek, weerstand en onbegrip. Zijn vastberadenheid is geen koppigheid, maar een diep verankerd geloof in de waarheid. Hij laat zich niet ontmoedigen door tegenstand, ook niet door gevestigde autoriteiten in de historische gemeenschap. Dit toont een uitzonderlijke mentale veerkracht en een vermogen om op de lange termijn te denken en te werken.

2. Wetenschappelijke integriteit en eerlijkheid

Westerveld wordt geprezen om zijn intellectuele eerlijkheid: hij verbergt nooit bewijs dat tegen hem pleit, integendeel, hij presenteert het en verwerkt het.

Hij streeft niet naar bevestiging van zijn theorieën, maar naar objectieve waarheid. Deze houding is zeldzaam in een vakgebied waar nationale gevoeligheden en etablierte opvattingen vaak zwaarder wegen dan documentair bewijs.

3. Diepgaande eruditie en multidisciplinaire kennis
Zijn werk vereist en toont een uitzonderlijke eruditie op meerdere terreinen: geschiedenis, taalkunde, literatuur, speltheorie, middeleeuwse cultuur, schaak- en damgeschiedenis, bibliografie. Hij beheerst niet alleen Spaans, maar ook de nuances van oude teksten, handschriften, en technische notaties. Zijn vermogen om oude manuscripten te gebruiken, te laten dateren en te interpreteren, getuigt van een zeldzame combinatie van vakmanschap en gevoel voor detail.

4. Intuïtief inzicht en creatieve denkkraft
Hoewel zijn werk wetenschappelijk is, wordt hij ook gekenmerkt door intuïtie. Hij vermoedt verbanden waar anderen ze niet zien – zoals de kruising tussen schaken en dammen in Valencia – en volgt die intuïtie met wetenschappelijke precisie. Zijn theorie over de "bad of lak" van het damspel in de stroom van het moderne schaakspel is een bijna poëtische metafoor, maar ook een diepgaande inzicht in culturele transformatie.

5. Origineel en onafhankelijk denken
Westerveld durft af te wijken van gevestigde opvattingen, zoals de Franse oorsprong van het damspel. Hij laat zich niet leiden door etymologie alleen, noch door nationale mythes, maar door documentair bewijs en logische samenhang. Zijn onafhankelijkheid van denken is niet opstandig, maar grondig en verantwoord. Hij is geen rebelse amateur, maar een geleerde die de regels van de wetenschap serieus neemt – en ze juist daardoor durft te doorbreken wanneer de feiten ernaar wijzen.

6. Meticuleuze aandacht voor detail

Zijn werk is gebaseerd op het bestuderen van duizend boeken, handschriften, schilderijen, namen, data, notaties. Hij zoekt niet alleen naar grote revoluties, maar ook naar kleine, doorslaggevende details – zoals de betekenis van het woord *punta* of de datum van een partijnotatie. Deze aandacht voor detail is niet pedant, maar essentieel voor het opbouwen van een sluitend bewijs.

7. Culturele en historische gevoeligheid

Hij begrijpt dat spellen geen neutrale activiteiten zijn, maar weerspiegelingen van cultuur, macht, religie en maatschappelijke verandering. Zijn inzicht in de symbolische betekenis van het schaakspel – met de dame als afspiegeling van Isabella de Katholieke – toont een diepe culturele sensibiliteit. Hij ziet het spel niet als tijdverdrijf, maar als een spiegel van de tijd.

8. Synthetisch denken

Westerveld verbindt verschillende terreinen: schaakgeschiedenis, damgeschiedenis, literatuur, taalkunde, politieke geschiedenis, kunst. Hij ziet verbanden waar anderen fragmenten zien. Zijn vermogen om verschillende bronnen en disciplines te integreren tot een coherent geheel, maakt zijn werk uniek. Hij is geen specialist in een smal vak, maar een synthesepersoon die de grote lijnen ziet.

9. Taalvaardigheid en tekstuele nauwkeurigheid

Hij leest oude teksten in hun originele taal, interpreteert ze correct, en kent de context. Hij valt niet in de valkuil van anachronistische interpretaties. Zijn vermogen om de betekenis van dama, domina, punta, marro de punta te ontrafelen, toont een uitzonderlijke taalkundige precisie en respect voor historische taalgebruik.

10. Wetenschappelijke moed

Het epiloog benadrukt dat Westerveld tegen de stroom in zwemt. Hij stelt established views ter discussie, zoals de Franse oorsprong van het damspel, en krijgt daarvoor felle kritiek. Toch blijft hij standvastig. Dit is geen egoïsme, maar wetenschappelijke moed: het durven stellen van nieuwe theorieën op basis van bewijs, ook al zijn ze onpopulair.

11. Filosofische reflectie en morele helderheid

Zijn werk is niet alleen empirisch, maar ook filosofisch. Hij denkt na over vrije wil versus lot, over het religieuze karakter van spel, over macht en symboliek. Deze reflectie geeft zijn onderzoek een morele diepgang. Hij zoekt niet alleen naar feiten, maar naar betekenis.

12. Bescheidenheid en toewijding aan het werk

Ondanks de omvang van zijn prestatie, wordt hij niet afgeschilderd als iemand die roem zoekt. Hij werkt in een klein dorp, in afzondering, zonder belangstelling voor publiciteit. Zijn motivatie is niet erkenning, maar toewijding aan de waarheid. Zijn bescheidenheid is geen pose, maar een uitdrukking van innerlijke zekerheid.

13. Collaboratieve geest

Hoewel hij als individu werkt, wordt hij geprezen om zijn vermogen tot samenwerking. Hij opent zijn inzichten, deelt zijn kennis, en inspireert anderen. De schrijver van het epiloog erkent dat hij zonder Westerveld nooit de *Scachs d'amor* had kunnen herzien. Dit toont een geest van gemeenschap en intellectuele openheid, zeldzaam in een vakgebied dat vaak geïsoleerd is.

14. Historisch gevoel voor tijd en plaats

Hij begrijpt niet alleen wat er gebeurde, maar wanneer en waarom. Hij plaatst de geboorte van het

moderne schaakspel en het damspel in de juiste historische context: Valencia, eind vijftiende eeuw, tijd van Isabella de Katholieke, culturele bloei, intellectuele kringen. Hij ziet de geschiedenis niet als een reeks feiten, maar als een dynamisch proces van oorzaak en gevolg.

15. Culturele passie en verdediging van het erfgoed
Zijn onderzoek is niet neutraal. Hij voelt zich verbonden met de Spaanse cultuur, met haar taal, literatuur en intellectuele traditie. Zijn werk is een actie van culturele herstel – het terugvinden van een verloren erfenis. Hij verdedigt geen nationalisme, maar gerechtigheid in de geschiedschrijving.

16. Vermogen tot visuele en structurele analyse
Hij bestudeert niet alleen teksten, maar ook schilderijen, diagrammen, bordopstellingen. Hij leest afbeeldingen als documenten, en weet uit een oude tekening af te leiden welk spel wordt gespeeld. Dit toont een visueel-analytisch vermogen dat zeldzaam is in de historische wetenschap.

17. Tolerantie voor isolement en eenzaamheid
Hij is bereid om jarenlang te werken zonder erkenning, zonder publiek, zonder steun. Hij accepteert het feit dat waarheid soms pas na lange tijd wordt geaccepteerd. Dit toont een innerlijke rust en geestelijke autonomie.

18. Ethische verantwoordelijkheid
Hij ziet onderzoek niet als een intellectuele hobby, maar als een morele plicht. Hij voelt zich verantwoordelijk voor de waarheid, voor de geschiedenis, voor de toekomst. Zijn werk is een vorm van intellectuele rechtvaardigheid.

Conclusie

De onderzoeker zoals hij wordt blootgelegd in dit epiloog, is geen neutrale wetenschapper, noch een ideoloog, noch een hobbyist. Hij is een intellectuele held: iemand die met precisie, moed, integriteit en passie de waarheid nastreeft, tegen alle weerstand in. Zijn eigenschappen – van wetenschappelijke striktheid tot morele vastberadenheid, van culturele sensibiliteit tot synthetisch denken – maken hem tot een zeldzame figuur in de wereld van het academisch onderzoek.

Hij is niet alleen een onderzoeker van spellen, maar een onderzoeker van de menselijke geest, van cultuur, van geschiedenis, van waarheid. Zijn werk is geen catalogus van feiten, maar een epische zoektocht naar oorsprong en betekenis – en daarmee een bijdrage die ver reikt buiten het vakgebied van het dam- en schaakspel.

25.5 Ceremonie van de benoeming tot kroniekschrijver van Blanca (2002)

De Spaanse krant *La Verdad* uit Murcia had op 6 november 2002 de volgende notitie over de benoeming van de twee kroniekschrijvers in Blanca, te weten Ángel Ríos Martínez uit Blanca en de Nederlander Govert Westerveld, getrouwd met een Blancaanse.

Het culturele centrum Miguel Ángel Abenza verwelkomde vrijdagavond (4-11-2002) de ceremonie van de inname van de ambtstermijn van de twee officiële kroniekschrijvers van Blanca: Ángel Ríos Martínez, van oorsprong uit het dorp, en Govert Westerveld, een Nederlander die al vele jaren in Spanje woont en getrouwd is met een inwonster van Blanca. Beiden werden ondersteund door de regionale vereniging van kroniekschrijvers, die bijna in zijn geheel aanwezig was.



Ambtsaanvaarding. De burgemeester, samen met Westerveld, overhandigt de titel van kroniekschrijver aan Ángel Ríos.

De volgende bibliografie bevat uitsluitend werken die ik zelf heb geschreven. Voor bronnen die tijdens het schrijven zijn geraadpleegd, verwijs ik naar de teksten zelf en naar mijn onderzoeksmateriaal.

26 BIBLIOGRAFIE

Boeken geschreven door Govert Westerveld

Het merendeel van mijn boeken, geschreven in het Engels, Duits, Spaans, Frans, Nederlands, Portugees, Italiaans en Arabisch, bevindt zich in de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag.

N°	Year	Title	ISBN
01	1990 2014	Las Damas: ciencia sobre un tablero I Las Damas: ciencia sobre un tablero I. 132 pages. Lulu Editors.	84-7665-69 Softcover
02	1992 2014	Damas españolas: 100 golpes de apertura coronando dama. 116 pages. Lulu Editors. Damas españolas: 100 golpes de apertura coronando dama. 116 pages. Lulu Editors.	84-604-3888-0 None
03	1992 2014	Damas españolas: 100 problemas propios con solamente peones. Damas españolas: 100 problemas propios con solamente peones. 108 pages. Lulu Editors.	84-604-3887-2 None

04	1992 2014	Las Damas: ciencia sobre un tablero, II Las Damas: ciencia sobre un tablero, II. 124 pages. Lulu Editors.	84-604-3886-4 None
05	1992 2014	Las Damas: ciencia sobre un tablero, III Las Damas: ciencia sobre un tablero, III. 124 pages. Lulu Editors.	84-604-4043-5 None
06	1992	Libro llamado Ingenio...juego de marro de punta: hecho por Juan de Timoneda. (Now not edited).	84-604-4042-7
07	1993 2014	Pedro Ruiz Montero: Libro del juego de las damas vulgarmente nombrado el marro. Pedro Ruiz Montero: Libro del juego de las damas vulgarmente nombrado el marro. 108 pages. Lulu Editors.	84-604-5021-X None
08	1997	De invloed van de Spaanse koningin Isabel la Católica op de nieuwe sterke dame in de oorsprong van het dam- en moderne schaakspel. Spaanse literatuur, jaren 1283-1700. In collaboration with Rob Jansen. 329 pages. (Now not edited)	84-605-6372-3 hardcover
09	1997 2014 2014	Historia de Blanca, lugar más islamizado de la región murciana, año 711-1700. Foreword: Prof. Dr. Juan Torres Fontes, University of Murcia. 900 pages. Historia de Blanca, lugar más islamizado de la región murciana, año 711-1700. Volume I. 672 pages. Lulu Editors.	84-923151-0-5 978-1-291-80895-7 paperback 978-1-29-80974-9

		Historia de Blanca, lugar más islamizado de la región murciana, año 711-1700. Volume I. 364 pages. Lulu Editors.	
10	2001	Blanca, “El Ricote” de Don Quijote: expulsión y regreso de los moriscos del último enclave islámico más grande de España, años 1613-1654. Foreword of Prof. Dr. Francisco Márquez Villanueva – University of Harvard – USA. 1004 pages.	84-923151-1-3
	2014	Blanca, “El Ricote” de Don Quijote: expulsión y regreso de los moriscos del último enclave islámico más grande de España, años 1613-1654. 552 pages. Lulu Editors.	978-1-291-80122-4 Paperback
	2014	Blanca, “El Ricote” de Don Quijote: expulsión y regreso de los moriscos del último enclave islámico más grande de España, años 1613-1654. 568 pages. Lulu Editors.	978-1-291-80311-2
11	2004	Inspiraciones	Without publishing
12	2004	La reina Isabel la Católica: su reflejo en la dama poderosa de Valencia, cuña del ajedrez moderno y origen del juego de damas. In collaboration with José Antonio Garzón Roger. Foreword: Dr. Ricardo Calvo. Generalidad Valenciana. Conselleria de Cultura, Educació i Esport. Secretaria Autònica de Cultura. 426 pages.	84-482-3718-8 paperback
13	2006	Los tres autores de La Celestina. Volume I.	10:84-923151-4-8

	2009	Foreword: Prof. Ángel Alcalá – University of New York. 441 pages. (bubok.com) Los tres autores de La Celestina. Volume I. 441 pages (bubok.com)	None
14	2007 2014 2014	Miguel de Cervantes Saavedra, Ana Felix y el morisco Ricote del Valle de Ricote en “Don Quijote II” del año 1615 (capítulos 54, 55, 63, 64 y 65. Dedicated to Prof. Francisco Márquez Villanueva of the University of Harvard. 384 pages. El Morisco Ricote del Valle de Ricote. Volume I. 306 pages. Lulu Editors El Morisco Ricote del Valle de Ricote. Volume II. 318 pages. Lulu Editors.	10:84-923151-5-6 978-1-326-09629-8 Hardcover 978-1-326-09679-3 Hardcover
15	2008	Damas Españolas: El contragolpe. 112 pages. Lulu Editors.	10:84-923151-9-2
16	2008 2015	Biografía de Doña Blanca de Borbón (1336-1361). El pontificado y el pueblo en defensa de la reina de Castilla. 142 pages. Biografía de doña Blanca de Borbón (1336-1361). 306 pages. Lulu Editors	10:84-923151-7-2 978-1-326-47703-5 Hardcover en KB
17	2008	Biografía de Don Fadrique, Maestre de la Orden de Santiago (1342-1352). 122 pages. Biografía de Don Fadrique, Maestre de la Orden de Santiago. 228 pages. Lulu Editors.	10:84-923151-6-4 978-1-326-47359-4 Hardcover
18	2008 2009	Los tres autores de La Celestina. Volume II. 142 pages. (Now not edited)	10:978-84-612-604-0-9 None

		Los tres autores de La Celestina. Volume II. 142 pages. Ebook (bubok.com)	
19	2008 2015	El reino de Murcia en el tiempo del rey Don Pedro, el Cruel (1350-1369). 176 pages El reino de Murcia en el tiempo del rey Don Pedro I el Cruel (1350-1369). 336 pages. Lulu Editors	13:978-84-612-6037-9 978-1-326-47531-4 Hardcover
20	2008 2015	Los comendadores del Valle de Ricote. Siglos XIII-XIV. Volume I. 178 pages Los Comendadores del Valle de Ricote. SigloX XIII-XIV. 316 pages. Lulu Editors.	13:978-84-612-6038-6 978-1-326-47485-0 Hardcover
21	2009 2015 2015	Doña Blanca y Don Fadrique (1333-1361) y el cambio de Negra (Murcia) a Blanca. 511 pages. De Negra a Blanca. Tomo I. 520 pages. De Negra a Blanca Tomo II. 608 pages Lulu Editors	13:978-84-612-6039-3 978-1-326-47805-6 Hardcover 978-1-326-47872-8 Hardcover
22	2009 2015	Los tres autores de La Celestina. Volume III. 351 pages. (Godofredo Valle de Ricote). Los tres autores de La Celestina. Volume III. 424 pages. (bubok.com)	13:978-84-613-2191-9 None
23	2009 2015	Los tres autores de La Celestina. Volume IV. 261 pages. (Godofredo Valle de Ricote). Tres autores de La Celestina. Volumen IV. 312 pages. Ebook (bubok.com)	13:978-84-613-2189-6 None
24	2010	El monumento del Morisco Ricote y Miguel de Cervantes Saavedra. 80	13:978-84-613-2549-8

		pages.	
25	2011 2012	Un ejemplo para España, José Manzano Aldeguer, alcalde de Beniel (Murcia), 1983-2001. 470 pages. Foreword: Ramón Luis Valcárcel Sisa. (Now not edited) Un ejemplo para España, José Manzano Aldeguer, alcalde de Beniel (Murcia), 1983-2001. 470 pages. Ebook (bubok.com)	978-84-614-9221-3 None
26	2012	The History of Checkers of William Shelley Branch. 182 pages. (Now not edited).	None
27	2013	Biografía de Juan Ramírez de Lucena. (Embajador de los Reyes Católicos y padre del ajedrecista Lucena). 240 pages. Lulu Editors.	978-1-291-66911-4
28	2016	El tratado contra la carta del Prothonotario de Lucena. 182 pages. (Now not edited)	None
29	2012	La obra de Lucena: “Repetición de amores”. 83 pages. (Now not edited)	None
30	2012	El libro perdido de Lucena: “Tractado sobre la muerte de Don Diego de Azevedo”. 217 pages. (bubok.com)	None
31	2012	De Vita Beata de Juan de Lucena. 86 pages. (Ebook – bubok.com)	None
32	2013	Biografía de Maurice Raichenbach, campeón mundial de las damas entre 1933-1938. Volume I. 357 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68772-9 Paperback
33	2013	Biografía de Maurice Raichenbach, campeón mundial de las damas entre 1933-1938. Volume II.	978-1-291-68769-9 Paperback

		300 pages. Lulu Editors.	
34	2013	Biografía de Amadou Kandié, jugador fenomenal senegal's de las Damas entre 1894-1895. 246 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68450-6 Paperback
35	2013	The History of Alquerque-12. Spain and France. Volume I. 388 pages. Lulu Editors	978-1-291-66267-2 Paperback
36	2013	Het slechtste damboek ter wereld ooit geschreven. 454 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68724-8 Paperback
37	2013	Biografía de Woldoubu. 239 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68122-2 Paperback
38	2013	Juan del Encina (alias Lucena), autor de Repetición de amores. 96 pages. Lulu Editors	978-1-291-63347-4
39	2013	Juan del Encina (alias Francisco Delicado). Retrato de la Lozana Andaluza. 352 pages. Lulu Editors.	978-1-291-63782-3
40	2013	Juan del Encina (alias Bartolomé Torres Naharro). Propalladia. 128 pages. Lulu Editors	978-1-291-63527-0
41	2013	Juan del Encina, autor de las comedias Thebayda, Ypolita y Serafina. 92 pages. Lulu Editors	978-1-291-63719-9
42	2013	Juan del Encina, autor de la Carajicomedia. 128 pages. Lulu Editors	978-1-291-63377-1
43	2013	El Palmerín de Olivia y Juan del Encina. 104 pages. Lulu Editors	978-1-291-62963-7
44	2013	El Primaleón y Juan del Encina. 104 pages. Lulu Editors.	978-1-291-61480-7
45	2013	Hernando del Castillo seudónimo de Juan del Encina. 96 pages. Lulu Editors	978-1-291-63313-9

46	2013	Amadis de Gaula. Juan del Encina y Alonso de Cardona. 84 pages. Lulu Editors	978-1-291-63990-2
47	2013	Sergas de Esplandián y Juan del Encina. 82 pages. Lulu Editors	978-1-291-64130-1
48	2013	History of Checkers (Draughts). 180 pages. Lulu Editors.	978-1-291-66732-5 Paperback
49	2013	Mis años jóvenes al lado de Ton Sijbrands and Harm Wiersma, futuros campeones mundiales. 84 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68365-3 Paperback
50	2013	De Spaanse oorsprong van het Dam- en moderne Schaakspel. Volume I. 382 pages. Lulu Editors.	978-1-291-66611-3 Paperback
51	2013	Alonso de Cardona, el autor de la Questión de amor. 88 pages. Lulu Editors.	978-1-291-65625-1
52	2013	Alonso de Cardona. El autor de la Celestina de Palacio, Ms. 1520. 96 pages. Lulu Editors.	978-1-291-67505-4
53	2013	Biografía de Alonso de Cardona. 120 pages. Lulu Editors.	978-1-291-68494-0
54	2014	Tres autores de La Celestina: Alonso de Cardona, Juan del Encina y Alonso de Proaza. 168 pages. Lulu Editors.	978-1-291-86205-8
55	2014	Blanca, una página de su historia: Expulsión de los moriscos. (With Ángel Ríos Martínez). 280 pages. Lulu Editors.	None
56	2014	Ibn Sab'in of the Ricote Valley, the first and last Islamic place in Spain. 288 pages. Lulu Editors.	978-1-326-15044-0 Hardcover
57	2015	El complot para el golpe de Franco. 224 pages. Lulu Editors.	978-1-326-16812-4 Hardcover

58	2015	De uitdaging. Van damsport tot topproduct. Hoe de damsport mij hielp voedingsproducten van wereldklasse te creëren. 312 pages. Lulu Editors.	978-1-326-15470-7 Hardcover
59	2015	The History of Alquerque-12. Remaining countries. Volume II. 436 pages. Lulu Editors.	978-1-326-17935-9 paperback
60	2015	Your visit to Blanca, a village in the famous Ricote Valley. 252 pages. Lulu Editors.	978-1-326-23882-7 Hardcover
61	2015	The Birth of a new Bishop in Chess. 172 pages. Lulu Editors.	978-1-326-37044-2 Hardcover
62	2015	The Poem Scachs d'amor (1475). First Text of Modern Chess. 144 pages. Lulu Editors.	978-1-326-37491-4 Hardback
63	2015	The Ambassador Juan Ramírez de Lucena, the father of the chessbook writer Lucena. 226 pages. Lulu Editors.	978-1-326-37728-1 Hardcover
64	2015	Nuestro ídolo en Holanda: El senegalés Baba Sy campeón mundial del juego de las damas (1963-1964). 272 pages. (bubok.com).	None
65	2015	Baba Sy, the World Champion of 1963-1964 of 10x10 Draughts. Volume I. 264 pages. Lulu Editors.	978-1-326-39729-6 Hardcover
66	2015	The Training of Isabella I of Castile as the Virgin Mary by Churchman Martin de Cordoba. 172 pages. Lulu Editors.	978-1-326-40364-5 Hardcover
67	2015	El Ingenio ó Juego de Marro, de Punta ó Damas de Antonio de Torquemada. 228 pages. Lulu Editors.	978-1-326-40451-2 Hardcover

68	2015	Baba Sy, the World Champion of 1963-1964 of 10x10 Draughts. Volume II. 204 pages. Lulu Editors.	978-1-326-43862-3 Hardcover
69	2016	The Origin of the Checkers and Modern Chess Game. Volume I. 316 pages. Lulu Editors.	978-1-326-60212-3 Hardcover
70	2015	The Origin of the Checker and Modern Chess Game. Volume III. 312 pages. Lulu Editors.	978-1-326-60244-4
71	2015	Woldouby's Biography, Extraordinary Senegalese checkers player during his stay in France 1910-1911. 236 pages. Lulu Editors.	978-1-326-47291-7 Hardcover
72	2015	La Inquisición en el Valle de Ricote. (Blanca, 1562). 264 pages. Lulu Editors.	978-1-326-49126-0 Hardcover
73	2015	History of the Holy Week Traditions in the Ricote Valley. (With Ángel Ríos Martínez). 140 pages. Lulu Editors.	978-1-326-57094-1 Hardcover
74	2016	Revelaciones sobre Blanca. 632 pages. Lulu Editores.	978-1-326-59512-8 Hardcover
75	2016	Muslim history of the Región of Murcia (715-1080). Volume I. 308 pages. Lulu Editors.	978-1-326-79278-7 Hardcover
76	2016	Researches on the mysterious Aragonese author of La Celestina. 288 pages. Lulu Editors.	978-1-326-81331-4 Hardcover
77	2016	The life of Ludovico Vicentino degli Arrighi between 1504 and 1534. 264 pages. Lulu Editors	978-1-326-81393-2 Hardcover
78	2016	The life of Francisco Delicado in Rome: 1508-1527. 272 pages. Lulu Editors.	978-1-326-81436-6 Hardcover
79	2016	Following the Footsteps of Spanish Chess Master	978-1-326-81682-7 Hardcover

		Lucena in Italy. 284 pages. Lulu Editors.	
80	2016	Historia de Granja de Rocamora: La Expulsión en 1609-1614. 124 pages. Lulu Editors.	978-1-326-85145-3 Hardcover
81	2013	De Spaanse oorsprong van het Dam- en Moderne Schaakspel. Deel II. 384 pages. Lulu Editors.	978-1-291-69195-5 paperback
82	2015	The Spanish Origin of the Checkers and Modern Chess Game. (De Spaanse oorsprong van het Dam- en Moderne Schaakspel) Volume III. 312 pages. Lulu Editores.	978-1-326-45243-8 Hardcover
83	2014	El juego de las Damas Universales (100 casillas). 100 golpes de al menos siete peones. 120 pages.	13-978-84-604-3888-0
84	2009	Siglo XVI, siglo de contrastes. (With Ángel Ríos Martínez). 153 pages. (bubok.com). Authors: Ángel Ríos Martínez & Govert Westerveld	978-84-613-3868-9
85	2010	Blanca, una página de su historia: Último enclave morisco más grande de España. 146 pages. (bubok.com). Authors: Ángel Ríos Martínez & Govert Westerveld	None
86	2017	Ibn Sab'in del Valle de Ricote; El último lugar islámico en España. 292 pages. Lulu Editors.	978-1-326-99819-6 Hardcover
87	2017	Blanca y sus hierbas medicinales de antaño. 120 pages. Lulu Editors.	978-0244-01462-9 Hardcover
88	2017	The Origin of the Checkers and Modern Chess Game. Volume II. 300 pages. Lulu Editors	978-0-244-04257-8 Hardcover

89	2017	Muslim History of the Region of Murcia (1080-1228). Volume II. 308 pages. Lulu Editors	978-0-244-64947-0
90	2018	History of Alquerque-12. Volume III. 516 pages. Lulu Editors.	978-0-244-07274-2 Paperback
91	2015	La Celestina: Lucena y Juan del Encina. Volume I. 456 pages. Lulu Editores.	978-1-326-47888-9 Hardcover
92	2015	La Celestina: Lucena y Juan del Encina. Volume II. 232 pages. Lulu Editores	978-1-326-47949-7 Hardcover
93	2018	La Celestina: Lucena y Juan del Encina. Volume III. 520 pages. Lulu Editors.	978-0-244-65938-7
94	2018	La Celestina: Lucena y Juan del Encina. Volume IV. 248 pages. Lulu Editors.	978-0-244-36089-4
95	2018	La Celestina: Lucena y Juan del Encina. Volume V. (In press)	978-0-244-57803-9 Lulu Editors
96	2018	Draughts and La Celestina's creator Francesch Vicent (Lucena), author of: Peregrino y Ginebra, signed by Hernando Diaz. 412 pages. Lulu Editors.	978-0-244-05324-6
97	2018	Draughts and La Celestina's creator Francesch Vicent (Lucena) in Ferrara. 316 pages. Lulu Editors.	978-0-244-95324-9
98	2018	Propaladia Lucena	In Press
99	2018	Question de Amor Lucena	In Press
100	2018	My Young Years by the side of Harm Wiersma and Ton Sijbrands, Future World Champions – 315 pages. Lulu Editors.	978-0-244-66661-3 Lulu Editors
101	2018	The Berber Hamlet Aldarache in the 11th-13th centuries. The origin of the	978-0-244-37324-5 Lulu Editors Hardcover

		Puerto de la Losilla, the Cabezo de la Cobertera and the village Negra (Blanca) in the Ricote Valley. 472 pages. Lulu Editors.	
103	2018	La gloriosa historia española del Juego de las Damas – Tomo I. 172 pages. Lulu Editors.	978-0-244-38353-4 Lulu Editors Hardcover
102	2018	La gloriosa historia española del Juego de las Damas – Tomo II. 148 pages. Lulu Editors.	978-0-244-08237-6 Lulu Editors Hardcover
104	2018	La gloriosa historia española del Juego de las Damas – Tomo III. 176 pages. Lulu Editors.	978-0-244-98564-6 Lulu Editors Hardcover
105	2018	La fabricación artesanal de papel en Negra (Blanca) Murcia. (Siglo XIII)	978-0-244-11700-9 Lulu Editors Hardcover
106	2018	La aldea bereber Aldarache en los siglos XI-XIII. El origen del Puerto de la Losilla, el Cabezo de la Cobertera y el pueblo Negra (Blanca) en el Valle de Ricote.	In Press
107	2018	Analysis of the Comedy and Tragicomedy of Calisto and Melibea. Lulu Editors. 131 pages. Lulu Editors.	978-0-244-41677-5 Lulu Editors Hardcover
108	2018	Diego de San Pedro and Juan de Flores: the pseudonyms of Lucena, the son of doctor Juan Ramírez de Lucena. Lulu Editors. 428 pages. Lulu Editors.	978-0-244-72298-2 Lulu Editors Hardcover
109	2018	Dismantling the anonymous authors of the books attributed to the brothers Alfonso and Juan de Valdés. 239 pages. Lulu Editors.	978-0-244-26453-6 Lulu Editors

110	2018	Revelation of the true authors behind Villalon's books and manuscripts. 429 pages. Lulu Editors.	978-0-244-56448-3 Lulu Editors
111	2018	Doubt about the authorship of the work Asno de oro published in Seville around 1513. 225 pages. Lulu Editors.	978-1-792-03946-1 KDP Amazon
112	2018	Damas Españolas: Reglas y estrategia. Tomo I. 138 pages. Lulu Editors.	978-0-244-86526-9 Lulu Editors
113	2019	<i>El Lazarillo</i> , initiated by Lucena and finished by Bernardo de Quirós. 282 pages. Lulu Editors.	978-0-244-56495-7 Lulu Editors
114	2019	Damas Españolas: Direcciones para jugar bien. Tomo II. 150 pages. Lulu Editors.	978-0-244-56529-9 Lulu Editors
115	2019	Damas Españolas: Principios elementales y Golpes. Tomo III. 142 Pages. Lulu Editors	978-0-244-26573-1 Lulu Editors
116	2019	Damas Españolas: Concepto combinativo y Juego posicional. Tomo IV. 117 pages. Lulu Editors.	978-0-244-26590-8 Lulu Editors
117	2019	Een zwarte bladzijde in de geschiedenis van Murcia. Wetenswaardigheden over de gehuchten en dorpen langs de vreemde route van de twee vermiste Nederlanders in de Spaanse deelstaat Murcia. 303 bladzijden. Lulu Editors	978-0-244-56569-5 Lulu Editors
118	2019	Damas Españolas: La partida. Tomo V. 130 páginas. Lulu Editors	978-0-244-86605-1 Lulu Editors
119	2019	Damas Españolas: Los problemas. Tomo VI. 114 páginas. Lulu Editors. Hardcover	978-0-244-26643-1 Lulu Editors
120	2020	Tradiciones y costumbres	978-0-244-56551-0

		holandesas. Vida familiar, social y comercial. 312 pages. Lulu Editors.	Lulu Editors
121	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo (Lucena), the unknown son of the Ambassador Juan Ramírez de Lucena and author of La Celestina. Volume I. 414 pages. Lulu Editors.	978-0-244-27298-2 Lulu Editors
122	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo (Lucena), the unknown son of the Ambassador Juan Ramírez de Lucena and author of La Celestina. Volume II. 422 pages. Lulu Editors.	978-0-244-87333-2 Lulu Editors
123	2020	Muslim History of the Region of Murcia (1229-1304). Volume III. 300 pages. Lulu Editors	In Press
124	2020	Juan de Sedeño and Fernando de Rojas	978-1-71686-700-2 Lulu Editors
125	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo, the author of <i>Lazarillo</i> and <i>Viaje de Turquía</i>	978-1-71679-758-3 Lulu Editors
126	2020	Testament of Fernando de Rojas. Pursuit of the missing writer	978-1-71680-426-7 Lulu Editors
127	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo and Fernando de Rojas – the Authors of Repetición de Amores and Arte de Ajedrez. 265 pages. Lulu Editors.	978-1-71674-220-0 Lulu Editors
128	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo and Continuations of La Celestina. 671 pages. Lulu Editors	978-1-71670-562-5 Lulu Editors
129	2020	My family tree. 53 pages. Lulu Editors	978-1-71668-665-8 Lulu Editors
130	2020	El Gran Capitán, obra escrita por Fernando de Rojas & Gonzalo Fernández de Oviedo	978-1-71665-818-1 Lulu Editors

		77 pages. Lulu Editors	
131	2020	Gonzalo Fernández de Oviedo y sus obras. Tomo I. 276 pages. Lulu Editors	978-1-71665-331-5 ©
132	2020	Analysing Literary Works in Fernando de Rojas' Will. Volume I. 719 pages. Lulu Editors	978-1-71665-894-5 ©
133	2020	Relatos blanqueños	In Press
134	2020	Draughts is more difficult than chess. El juego de damas es más difícil que el ajedrez. 97 pages. Lulu Editors	978-1- 716-43612-3 ©
135	2021	Discovering Blanca. 10 routes to discover its natural and cultural wealth. Authors: José Molina Ruíz, Mª Luz Tudela Serrano, Virginia Guillén Serrano, Govert Westerveld – 159 pages	978-1-716-37511-8
136	2021	Una idea de la vida en Blanca alrededor del año 1900. Authors: Ángel Ríos Martínez, Govert Westerveld – 148 pages Lulu Editors	978-1-716-27209-7
137	2021	Beautiful introductory forcing moves and hidden combinations. Years 1885 – 1933 256 pages – Lulu editors	978-1-716-17015-7
138	2021	Cambiando Blanca por Ricote alrededor del año 1900. 195 pages – Lulu Editors	978-1-716-55470-4
139	2021	Draughts dictionary English, Spanish, French, Arabic, Dutch 147 Pages. Lulu Editors	978-1-008-99182-8
140	2021	Tactics & Strategies of the World Champion (1895-1912) Isidore Weiss in Draughts 349 pages. Lulu Editors.	978-1-008-96582-9
141	2021	250 New Positions of the	978-1-008-96563-8

		World Champion (1895-1912) Isidore Weiss in Draughts. 283 pages. Lulu Editors	
142	2021	Innovative Creativity of the World Champion (1895-1912) Isidore Weiss in Draughts. 333 pages. Lulu Editors	978-1-008-96561-4
143	2021	Las Tácticas & Estrategias del Campeón Mundial (1895-1912) Isidore Weiss en el Juego de Damas.	978-1-4717-9926-6
144	2021	250 Nuevas posiciones del Campeón Mundial (1895-1912) Isidore Weiss en el Juego de Damas.	978-1-7947-2194-4
145	2021	Creatividad Innovativa del Campeón Mundial (1895-1912) Isidore Weiss en el Juego de Damas.	978-1-7947-1992-7
146	2021	Tactique & Stratégie du Jeu de Dames par Isidore Weiss	978-1-291-77299-9
147	2021	250 Nouvelles positions dans le Jeu de Dames du champion du monde (1895-1912) Isidore Weiss.	978-1-7947-0355-1
148	2021	Créativité innovante dans le Jeu de Dames du champion du monde (1895-1912) Isidore Weiss.	978-1-7947-0052-9
149	2021	Tactiek & Strategie van het Damspel door Isidore Weiss	978-1-7947-8747-6
150	2021	250 Nieuwe Damposities van de Wereldkampioen (1895-1912) Isidore Weiss	978-1-7947-2512-6
151	2021	Innovatieve Creativiteit van de Wereldkampioen (1895-1912) Isidore Weiss in de Damsport.	978-1-7947-1967-5
152	2021	Tattica & Strategia del Campione del Mondo (1895-1912) Isidore Weiss nel gioco della dama	978-1-387-60954-3

153	2021	250 Nuove Posizioni del Campione del Mondo (1895-1912) Isidore Weiss nel gioco della Dama	978-1-7947-7386-8
154	2021	Creatività innovadora del Campione del Mondo (1895-1912) Isidore Weiss nel gioco della Dama	978-1-7947-4069-3
155	2021	Taktik & Strategie des Weltmeisters (1895-1912) Isidore Weiss in Dame	978-1-387-92348-9
156	2021	250 Neue Positionen des Weltmeisters (1895-1912) Isidore Weiss in Dame	978-1-7947-1197-6
157	2021	Innovative Kreativität des Weltmeisters (1895-1912) Isidore Weiss in Dame.	978-1-7947-1068-9
158	2021	As táticas & Estratégias do Campeão Mundial (1895-1912) Isidore Weiss no Jogo de Damas	978-1-84799-808-8
159	2021	250 Novas Posições do Campeão Mundial (1895-1912) Isidore Weiss no Jogo de Damas	978-1-7947-3420-3
160	2021	Criatividade innovadora do Campeão Mundial (1895-1912) Isidore Weiss no Jogo de Damas	978-1-4717-7858-2
161	2021	Joseph Dentrux, le premier problémiste le plus vieux deu monde	978-1-7948-0419-7
162	2021	Estrategia para la utilización integral y comercialización de algunos sub-productos de los citricos	978-1-7947-4227-7
163	2022	Enkele gegevens over de geschiedenis van het Fries dammen	978-1-716-02445-0
164	2022	Revelaciones sobre Blanca. Tomo II	978-1-716-01266-2
165	2022	Draughts heroes of the 100 squares (1850-1912). Letters A-H. Volume I	978-1-4583-8122-4
166	2022	Draughts Poems from	978-1-4717-5248-3

		France, Spain, Germany, Poland, The Netherlands, The United States, Sweden, Great Britain, and Russia.	
167	2022	Doctor Manuel Cárceles Sabater. Revolucionario en el Cantón de Cartagena, en la Cirugía y en el Juego de Damas	978-1-4716-4610-2
168	2022	Finales del juego de damas según Dr. Carlos Rodríguez Lafora. Breve biografía.	978-1-4710-7103-4
169	2022	Libro del Juego de Damas según un Canónigo del Sacromonte de la Ciudad de Granada	978-1-716-27209-7
170	2022	Tapas van weleer uit Blanca (Murcia); behorende tot de morisken streek Ricote dat Cervantes in 1615 beschreef in Don Quijote II	978-1-4710-4443-4
171	2022	Tapas of yesteryear from Blanca (Murcia); belonging to the Morish Ricote region that Cervantes described in Don Quijote II in 1615	978-1-4710-3976-8
172	2022	Hearty Appetite Eduardo Sánchez Molina Traductor: Govert Westerveld	978-1-4710-0610-4
173	2022	Gezonde Eetlust Eduardo Sánchez Molina Traductor: Govert Westerveld	978-1-4709-7871-6
174	2022	Libro de los autos para el recluta-miento de los soldados de milicia de Blanca (1635-1642)	Ebook, sin ISBN
175	2022	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños.	DOI: 10.13140/RG.2.2.174 24.28161

		Reconstrucción de «Flores y lágrimas»	
176	2023	El poeta blanqueño Antonio Molina González (1850-1919)	DOI: 10.13140/RG.2.2.15582.72006
177	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. «Ratos perdidos» Tomo II	DOI: 10.13140/RG.2.2.13488.02569
178	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Historia de unos amores Tomo III	DOI: 10.13140/RG.2.2.10434.04802
179	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Polémica charadística I Tomo IV	DOI: 10.13140/RG.2.2.24871.62880
180	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Cuestión de Bombo Tomo V	DOI: 10.13140/RG.2.2.32670.41283
181	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Polémica charadística II Tomo VI	DOI: 10.13140/RG.2.2.32303.41127
182	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Polémica charadística III Tomo VII	DOI: 10.13140/RG.2.2.27873.17768
183	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Mocedades Tomo VIII	DOI: 10.13140/RG.2.2.25130.49606
184	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Fruta del tiempo Tomo IX	DOI: 10.13140/RG.2.2.25372.97920
185	2023	José Rodríguez López (1863-1890), el guardia civil poeta de Blanca (Murcia).	DOI: 10.13140/RG.2.2.31140.14723
186	2023	Tirso Camacho (1870-	

		1937) Crónicas del Pasado. (1889-1911). Tomo I	
187	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Crónicas del Pasado (1912-1937). Tomo II	
188	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Desde España a Filipinas. Tomo III	
189	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Esbozos forenses. Tomo IV	
190	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Auras de arriba. Tomo V	
191	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Luciérnagas y Sensitivas. Tomo VI	
192	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Poemas 1889-1911 Tomo VII Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	978-1-4467-3469-8
193	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Poemas 1912-1937. Tomo VIII Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	978-1-4466-9079-6
194	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Reflejos de lo Divinos. Tomo IX Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
195	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Monólogos científicos. Tomo X. Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
196	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Poemas de Sevilla. Tomo XI. Por Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
197	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Poemas de Sevilla Tomo XII. Por Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
198	2023	Tirso Camacho (1870-	978-1-4467-5185-5

		1937) Regionalismo andaluz. Tomo XIII Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
199	2023	Tirso Camacho (1870-1937). Joyas y Tradiciones Sevillanas. Tomo XIV Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
200	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Los grandes maestros. Tomo XV Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
201	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Ingreso en la Academia. Tomo XVI Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
202	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Academia de las Buenas Letras. Tomo XVII Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
203	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Premios. Tomo XVIII. Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
204	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Biografía de Tirso Camacho. Tomo XIX Por Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
205	2023	Tirso Camacho (1870-1937) Testimonios sobre Tirso Camacho. Tomo XX Con Manuel Enrique Gutiérrez Camacho	
206	2023	Juego de Damas Cognitivo Inglés Tomo I	978-1-4467-6681-1
207	2023	Juego de Damas Cognitivo Alemán Tomo I	978-1-4467-6650-7
208	2023	Juego de Damas Cognitivo Francés Tomo I	978-1-4467-6600-2

209	2023	Juego de Damas Cognitivo Español Tomo I	978-1-4467-6584-5
210	2023	Juego de Damas Cognitive Portugués Tomo I	978-1-4467-5340-8
211	2023	Juego de Damas Cognitivo Italiano Tomo I	978-1-4467-6465-7
212	2023	Juego de Damas Cognitivo Holandés Tomo I	978-1-4467-5320-0
213	2023	Juego de Damas Cognitivo Ruso Tomo I	ebook
214	2023	Juego de Damas Cognitivo Árabe Tomo I	ebook
215	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Muestras sin valor Tomo X	
216	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. En Serio y Broma Tomo XI	
217	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Hojarasca - Tomo XII	
218	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. De Militar y Paisano Tomo XIII	
219	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Varios Tomo XIV	
220	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Poemas desconocidos Tomo XV	
221	2023	Carlos Cano y Cathalan	

		Tomo XVI.	
222	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Biografías - Tomo XVII	
223	2023	Carlos Cano y Núñez (1846-1922). Poeta de padres blanqueños. Balart – Tomo XVIII	
224	2023	La chute d'un peuple	978-1-4467-2175-9
225	2023	La caída de un pueblo	978-1-4467-2201-5
226	2023	De val van een volk	978-1-4467-2204-6
227	2023	Der Untergang eines Volkes	978-1-4467-2169-8
228	2023	The Fall of a People	978-1-4467-2196-4
229	2023	Cognitivo polaco Volumen I	978-1-4466-6352-3
230	2023	Juego de Damas Cognitivo Holandés Tomo II	Private
231	2023	Cognitivo inglés Volumen II	978-1-4466-6289-2
232	2023	Cognitivo alemán Volumen II	
233	2023	Cognitivo francés Volumen II	
234	2023	Cognitivo español Volumen II	
235	2023	Cognitivo portugués Volumen II	
236	2023	Cognitivo italiano Volumen II	
237	2023	Cognitivo ruso Volumen II	
238	2023	Cognitivo árabe Volumen II	
239	2023	Cognitivo polaco Volumen II	
240	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). Crónica del pasado. Tomo I Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook

241	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). Poemas. Tomo II. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook
242	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). El Conde de Lavapiés. Tomo III. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook
243	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). Sangre Azul. Tomo IV. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook
244	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). El Anónimo. Tomo V. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook
245	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). El Fin de una Leyenda. Tomo VI. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	ebook
246	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). La Modelo. Tomo VII. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	Ebook
247	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). Los Pintores. Tomo VIII. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	
248	2023	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959).	

		Lidia y Don Roque. Tomo IX. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	
249	2023	Instantes Inmortalizados: Poemas de María de Yarmouth (c. 1862 – 1892)	
250	2024	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). La Aldea. Tomo X. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	
251	2024	Antonio Molina González 2ª edición Govert Westerveld Ángel Ríos Martínez	
252	2024	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). De Telón adentro. Tomo X Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	
253	2024	La Voz de Panocho, Tomo I	
254	2024	La Voz de Panocho, Tomo II	
255	2024	La Voz de Panocho, Tomo III	
256	2024	La Voz de Panocho, Tomo IV	
257	2024	La Voz de Panocho, Tomo V Miguel Rubio Arroniz Documentos	
258	2024	Alfredo Trigueros Candel (1884-1959). Esclavos del odio. Tomo XII. Ángel Ríos Martínez, Ángel Cano Molina y Govert Westerveld.	
259	2024	Cor Westerveld Deel I	Private use
260	2024	Antonio Molina	

		González Cristianos consejos Ángel Ríos Martínez Govert Westerveld	
261	2024	La Voz de Panocho. Tomo VI. El escritor de costumbres murcianas: Diego Espinosa y Carrillo (1824-1875)	
262	2024	El antiguo nombre árabe de Blanca (Murcia).	
263	2024	La Voz de Panocho. Raíces de una Tradición: El Entierro de la Sardina en Murcia, 1851-1879. Tomo VII.	
264	2024	Expulsión y Repoblación (1610-1613). El informe del Padre Pereda. Estudio, compilación y notas de GW.	
265	2024	Expulsie en Herbevolking (1610- 1613). Het verslag van Pater Pereda. Studie, compilatie en notities van GW.	
266	2024	Expulsion and Repopulation (1610- 1613). The Report of Father Pereda. Study, Compilation, and Notes by GW.	
267		Vertreibung und Wiederbesiedlung (1610-1613). Der Bericht von Pater Pereda. Studie, Zusammenstellung und Anmerkungen von GW.	
268		Expulsion et Répopulation (1610- 1613). Le rapport du	

		Père Pereda. Étude, compilation et notes de GW.	
269	2025	Ibn Al-Abbār (1199-1262) Al-Hulla al-Siyara Introducción al Legado árabe de mi Paisano Reinhart Dozy	978-1-300-64801-7
270	2025	La Cuna de la Revuelta de Ibn Hud: El Castillo de la Peña Negra (Al-Sujur) en Blanca	978-1-300-64795-9
271	2025	Budd al ‘arif	Ebook
272	2025	La Huerta Blanqueña: una fuente oculta de compuestos activos curativos.	Ebook
273	2025	El Misterio de la Verdad en la Naturaleza	Ebook
274	2025	El Origen de los Apellidos blanqueños (1555-1654).	Ebook
275	2025	Filosofische Natuurpoëzie Dutch - español	Ebook
276	2025	La Voz de Panocho. Ramón Baquero López (1814-1854) Tomo VIII	Ebook
277	2025	Hun kruis was hun handtekening Gedichten (Poesía) Dutch	Ebook
278	2025	In de Schaduw van de Sinaasappelboom: De Poezië van Ibn Zaydün Dutch	Ebook
279	2025	Levenshof in de Schaduw der Tijd Gedichten (Poesía) Dutch - español	Ebook
280	2025	Entre Dos Fuegos: El Castillo de Negra y la Invasión Aragonesa de Murcia. (2096-1304)	Ebook
281	2025	Waar de Rivier Zingt.	Ebook

		Poëzie uit het Hart van Blanca. Dutch-español	
282	2025	Versterking van Ondernemend denken via Dammen & Schaken: 30 Belangrijke Cognitieve Verbindingen. Deel III. Dutch	Ebook
283	2025	De Schittering van Al-Andalus: Vrouwelijke Schoonheid in Vroege Islamitische Poëzie. Dutch	Ebook
284	2025	Enhancing Business Thinking Through Checkers & Chess: 30 Key Cognitive Connections. Volume III	Ebook
285	2025	Renforcer l'Esprit d'Entreprise par le Jeu de Dames et d'Échecs: 30 Connexions cognitives clés. Volume III.	Ebook
286	2025	Stärkung des unternehmer-ischen Denkens durch Dame und Schach: 30 wichtige kognitive Verknüpfungen. Band III.	Ebook
287	2025	Ibn Zaydün: Poëtisch Erfgoed en Nieuwe Inzichten.	Ebook
288	2025	Carl Gustav Jung in mijn Fabriek. Van Dammer, Verkoper en Innovator tot Historicus en Filosoof.	Ebook
289	2025	Ibn Khafaja - Diwan Een bries in de Olijfbomen	Ebook
290	2025	In de Schaduw van de Citroenbomen in Blanca.. Filosofie uit de	Ebook

		Ricote vallei.	
291	2025	Biografía de Antonio Molina González	Ebook
292	2025	Het welriekende hof in Blanca: Filosofie van de vruchtbomen in de poëzie van Al-Andalus	Ebook
293	2025	De Damspelende Schillenboer. Door innovatie naar wereld-zaken. Carl Gustav Jung in mijn fabriek.	Ebook
294	2025	Onder de bomen van het Verleden. Filosofische Poëzie en Zakenpartners in de Tuinen van Blanca	Ebook

Dit boek vertelt het bijzondere verhaal van een levensweg die zich uitstrekt van de damstenen van de jeugd tot de wereld van de fabriek, van schillen en machines tot de ideeën van Carl Gustav Jung. Wat begint als het relaas van een schillenboer en ondernemer, ontvouwt zich als een reis door innovatie, wereldhandel, filosofie en poëzie — een zoektocht naar betekenis, identiteit en verbinding, met de natuur, de ander en het Zelf.

Met persoonlijke herinneringen, ervaringen uit het bedrijfsleven, historische observaties en poëtische reflecties schetst de auteur een veelzijdig portret. Hij laat zien hoe Jungs inzichten over archetypen, schaduw en individuatie niet alleen in therapie of literatuur, maar ook in productie, strategie en samenwerking hun waarde bewijzen.

De Damspelende Schillenboer is het verslag van een denker in beweging: iemand die structuren doorzag, mensen aanvoelde, planten proefde, machines beheerste en schoonheid herkende. Zonder opsmuk, maar met diepgang. Met een filosofische blik die niet naar abstracte systemen streeft, maar naar zin, richting en samenhang in het alledaagse leven.